

Doktori (PhD) értekezés

Kun Szabó István

2018

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Kun Szabó István:

**Az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi nevelés fejlesztése
és összefüggései**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Csikány Tamás ezredes, DSc

.....

Budapest, 2018

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	6
1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA	7
2. A KUTATÓI HIPOTÉZISEK.....	9
3. A KUTATÁSI TÉMA BEHATÁROLÁSA.....	10
4. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI	12
5. A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE.....	12
6. KUTATÁSI MÓDSZEREK	14
7. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE	15
I. A NEMZETI ÖNVÉDELMI KÉPESSÉG ALAKULÁSA A TARTALÉKOS ERŐK SZEMPONTJÁBÓL A XIX. SZÁZADTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG.....	17
I.1. A KIEGYEZÉST MEGELŐZŐ IDŐSZAK.....	17
I.2. AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKA	21
I.3. A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK	23
I.4. A HIDEGHÁBORÚS ÉVEK	24
I.5. A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG.....	27
I.6. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK.....	35
II. A TARTALÉK ERŐK MÉRTÉKADÓ EURÓPAI MINTÁI	36
II.1. A TARTALÉK ERŐK HELYE, SZEREPE ÁLTALÁBAN.....	36
II.2. EGYESÜLT KIRÁLYSÁG.....	40
II.2.1. Szervezeti alapelvek, állomány és létszám	40
II.2.2. Kiképzés, felkészítés	44
II.2.3. Társadalmi ösztönző rendszer	45
II.2.4. Összegzés.....	49
II.3. FRANCIAORSZÁG.....	50
II.3.1. Szervezeti alapelvek, állomány és létszám	50
II.3.2. Irányítás és vezetés	56
II.3.3. A védelmi és biztonsági állampolgári tartalék	57
II.3.4. Összegzés.....	59
II.4. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK.....	60
III. AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER HAZAI FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYAI.....	62

III.1. A TARTALÉKOS ERŐK FELÁLLÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEKTŐL AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER KIALAKÍTÁSÁIG	63
III.1.1. Tartalékosok a rendszerváltástól az ezredfordulóig	63
III.1.2. Kísérlet a Nemzetőrség létrehozására	65
III.1.3. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer létrehozása	68
III.2. KÍSÉRLETEK A VALÓS TARTALÉK KÉPESSÉG KIALAKÍTÁSÁRA	70
III.2.1. Újabb tartalékos kezdeményezés: a Honi Gárda	70
III.2.2. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer felülvizsgálata	71
III.2.3. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer tényleges fejlesztése és eredményei	78
III.3. A TERÜLETVÉDELMI ERŐK KIALAKÍTÁSÁNAK ALTERNATÍVÁI	88
III.3.1. A Nemzeti Területvédelmi Erők koncepciója	93
III.3.2. A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők koncepciója	106
III.3.3. Az Önkéntes Területvédelmi Tartalék	119
III.3.4. Az önkéntes honvédelmi előképzés	125
III.4. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK	127
IV. A MAGYAR TÁRSADALOM ÉS A HONVÉDELEM KÖZÖTTI KAPCSOLATRENDSZER ALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE A HONVÉDELMI NEVELÉS SZEMPONTJÁBÓL	130
IV.1. A KIEGYEZÉST MEGELŐZŐ IDŐSZAK	130
IV.2. AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKA	131
IV.3. A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK	132
IV.4. A HIDEGHÁBORÚS ÉVEK	134
IV.5. A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG	137
IV.6. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK	140
V. A HONVÉDELMI NEVELÉS MÉRTÉKADÓ NEMZETKÖZI MINTÁI	143
V.1. KADÉT-RENDSZER AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN	146
V.1.1. A brit kadét erők felépítése és működése	148
V.1.2. A kadétek képzése	151
V.1.3. A kadét-rendszer társadalmi beágyazottsága	155
V.1.4. A brit kadét-rendszer helyzete a nemzetközi jogban	158
V.1.5. Összegzés	158
V.2. HONVÉDELMI NEVELÉS FRANCIAORSZÁGBAN	160
V.2.1. A Katonai-ifjúsági Szövetség	161
V.2.2. Az Egyenlő Esélyekért Program	164
V.2.3. Az Önkéntes Katonai Szolgálat rendszere	175

V.2.4. Összegzés	177
V.3. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK.....	178
VI. HONVÉDELMI NEVELÉS AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSTŐL NAPJAINKIG	179
VI.1. A HAZAFIAS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS KERETEI ÉS VISZONYRENDSZERE	179
VI.2. FOGALMI ÁTTEKINTÉS ÉS KÖRÜLHATÁROLÁSOK.....	180
VI.3. A HAZAFIAS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS – KORCSOPORTOK ÉS CSELEKVÉSI IRÁNYOK.....	185
VI.4. A HONVÉDELMI MINISZTERIUM IFJÚSÁGNEVELÉSI PROGRAMJAI 2004-2016 KÖZÖTT.....	188
VI.5. A HONVÉDELMI SPORTSZÖVETSÉG MEGALKÍTÁSA, CÉLJAI, FELADATRENDSZERE	193
VI.6. A HONVÉDELMI NEVELÉS RENDSZERSZINTŰ MEGKÖZELÍTÉSÉNEK KEZDETEI.....	197
VI.7. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK	200
BEFEJEZÉS	205
1. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	205
2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	212
3. AJÁNLÁSOK AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLÁSÁRA	213
IRODALOMJEGYZÉK	214
ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	232

BEVEZETÉS

*„Hogy nemzetek nyom nélkül tűnnek el, arra a történelem ad magyarázatot - Egyetlen egyszerű igazság rejlik minden ok mögött. Elbuktak, mert polgáraik nem voltak képzetek.”*¹ – írta Rudyard Kipling cserkész parancsnok a Szárazföldi és tengeri történetek című kötetének előszavában. Ezek az 1923-ban papírra vetett gondolatok ugyan az akkori brit cserkészeknek szóltak, azonban mégis örökérvényű igazságot fogalmaznak meg.

A több mint három évtizedes hivatásos katonai szolgálatom alatt, a különböző szintű vezetői beosztások ellátása során magam is aktív részese voltam a rendszerváltozást követő időszak haderő-átalakítási folyamatainak. Fialtal mérnöktisztként, majd az idő előre haladtával már érettebb fejjel is mindig a megoldandó feladatok rendszerszintű megközelítését tartottam szem előtt. Többször is megadatott számomra az a lehetőség, hogy részese legyek olyan új szervezetek és folyamatok kidolgozásának és megvalósításának, amelyek meghatározóak nemzetünk jelene és jövője szempontjából.

A katonai pályám során folyamatosan megtapasztalom azt, hogy milyen nagy a jelentősége a társadalommal való kapcsolattartás minőségének, a honvédelem ügye társadalom általi támogatottságának. Már a kilencvenes években, de különösen az önkéntes haderőre történő áttérést követően jól látható és érzékelhető volt számomra is a haderő és a társadalom kapcsolatrendszerének korábban nem tapasztalható, sajátos alakulása. Az a folyamat, amely során – miközben a honvédelem rendszere és maga a Magyar Honvédség is a korábbi évtizedekben megszokottakhoz képest sokkal nyitottabbá, transzparenssebbé vált – a társadalom tagjai eltávolodni látszottak a haza védelmének ügyétől és ezzel együtt a katonaságtól, miközben tisztán önkéntes haderővel rendelkező országgént a honvédelem minőségének egy jelentős részét a társadalom tagjainak hozzáállása, felkészültsége és szerepvállalása határozza meg.

A Hadtudományi lexikon meghatározása szerint a honvédelem *„össz nemzeti ügy, célja az ország függetlenségének, területi épségének, alkotmányos rendjének védelme, lakosságának és anyagi javainak megóvása, ami az ország összes élő, dologi*

¹ Az eredeti szöveg így hangzik: *„Nations have passed away and left no traces, And History gives the naked cause of it – One single, simple reason in all cases; They fell because their peoples were not fit.”* Kipling, Rudyard: *Land and Sea Tales for Scouts and Guides*, Macmilland and Co. Limited, St. Martin Street, London, 1951, 7.

*és szellemi erőforrásának felkészítésével és aktivizálásával valósul meg*². Ez a definíció is – bár a kilencvenes évek derekán, a kötelező sorkatonai szolgálat időszakából származik – jól szemlélteti azt, hogy a haza védelme nem csupán katonai feladat, hanem annak egyéb tényezők mellett markáns részét képezi a társadalom tagjainak aktív szerepvállalása is.

Nyilvánvaló, hogy nem lehet, és nem is kell minden biztonsági kihívást katonai erővel kezelni. Meglátásom szerint a reguláris haderő mellett a kiképzett tartalékos állományra és egy megfelelő előképzettséggel rendelkező társadalmi háttérbázisra építve azonban már hatékonyan lehet működtetni a honvédelem rendszerét. E keretek megvalósulása lehetővé teszi azt is, hogy az egyes kihívásokra a lehető legrövidebb időn belül és a szükséges mértékben történjék szervezett válaszadás.

Az elmúlt közel három évtizedben számos, a honvédelem ügyét is jelentősen befolyásoló változásnak lehettünk szemtanúi. A sorozásra épülő tömeghadsereget felváltotta az önkéntességen alapuló, kis létszámú professzionális haderő. A tartalékképzés érdekében létrejött az Önkéntes Tartalékos Rendszer. Számos, a honvédelem ügyéhez kötődő társadalmi szervezet alakult, amelyek aktív kapcsolódási pontot jelentenek a haderő és az állampolgárok között. Ezek a rendszerek a folyamatos változások közepette, azokhoz alkalmazkodva jöttek létre és működnek napjainkban is.

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy egyelőre gyerekcipőben jár azoknak a kereteknek a kialakítása, amelyeken belül a társadalom azon tagjai, akik ugyan nem kívánnak katonák lenni, de hajlandóak részt vállalni a honvédelmi feladatok egy részének ellátásában, képességeik és lehetőségeik függvényében bekapcsolódhassanak a honvédelem rendszerébe.

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, A TUDOMÁNYOS PROBLÉMA MEGFOGALMAZÁSA

A honvédelem komplex rendszerének alapvető eleme a nemzeti önvédelmi képesség fejlesztése a társadalom és a Magyar Honvédség kapcsolatainak erősítésén

² Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon A-L, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 564.

keresztül. Magam is egyetértek azzal a sokszor hallott állítással, hogy a honvédelmi rendszerünk alapvetően három pilléren nyugszik:

1. az ország szuverenitását, területi épségét és határait katonai erővel megvédeni képes Magyar Honvédségen, valamint azzal együtt az állampolgárok biztonságát garantálni tudó rendőri és katasztrófavédelmi erőkön,
2. a szövetségi rendszerekben vállalt tagságon, valamint
3. az állampolgárok haza védelme iránti elkötelezettségén, az abban való részvételi képességen és hajlandóságon, a valós cselekvési képességen.

Az első és a harmadik pillér tekintetében célszerűnek látom a nemzeti védelmi humán tőke fogalmának a bevezetését. Az első pillér alkotja a nemzeti védelmi humán tőke állami dimenzióját, tehát az állam és annak polgárai biztonságát garantáló szervezeteket, mint a haderőt, a rendőrséget és a katasztrófavédelemet. Ez az a szegmens, amely olyan szervezeteket tömörít, akik a feladataik ellátására folyamatosan felkészülve, kiképezve szükség esetén valós védelmi képességet jelentenek. A harmadik pillér a lakosság azon részét foglalja magába, akik rendelkeznek olyan alapvető, a honvédelem szempontjából hasznosítható ismeretekkel, amelyeket szükség esetén hajlandóak és képesek alkalmazni. Ezeket az ismereteket elsajátíthatják az állam által szervezett keretek között, de akár egyéb, civil szerveződések útján is. Természetesen mindkét pillér esetében fontos figyelembe venni, hogy a valós cselekvési képesség eléréséhez a törvényi előírásokon túlmenően egyéb, az elhivatottságot és a kötődést erősítő tevékenységeknek is kapcsolódniuk kell, mert a szükség szerinti hatékony alkalmazásra csak ebben az esetben kerülhet sor. Ennek megfelelően a nemzeti védelmi humán tőke társadalmi dimenzióját a honvédelem szempontjából hasznosítható ismeretekkel rendelkező, tudatos és cselekvőképes állampolgárok alkotják, akik szükség esetén tényleges cselekvési képességet jelenthetnek.

Kutatásom tárgya választ kapni arra a **kutatói kérdésre**, hogy **milyen módon alakítható ki a nemzeti védelmi humán tőke cselekvőképes társadalmi dimenziója, vannak-e ennek történelmi előzményei és nemzetközi példái, valamint hogy a magyar társadalom tagjait milyen formában lehet oly módon**

bevonni a jelenleg önkéntes alapon működő honvédelem rendszerébe, hogy az ténylegesen hozzájáruljon a nemzeti önvédelmi képesség fejlesztéséhez.

Ehhez kapcsolódóan az értekezésemben azt vizsgálom, hogy mit tett, tesz és tehet az állam a honvédelem és a társadalom kapcsolatának erősítéséért, hogyan vonta és vonja be az állam a társadalom tagjait a honvédelem ügyének szolgálatába.³

Kutatásom során a XVIII-XIX. századtól napjainkig terjedő időszakra vonatkozóan a magyar társadalom és a honvédelem közötti kapcsolatrendszer alakulásának vizsgálatával feltárom és azonosítom azokat a főbb sarokpontokat, amelyek meghatározóak voltak a nemzeti önvédelmi képesség, valamint a haderő és a társadalom kapcsolata szempontjából, különös tekintettel a haderő szervezési elveire és a honvédelemhez fűződő nevelési tevékenységre.

Ehhez kapcsolódóan áttekintem a hazai tartalékos rendszer jelenlegi helyzetét, alkalmazási területeit, és a társadalmi ösztönző rendszerek szempontjából mértékadó nemzetközi mintákat mutatok be. Megvizsgálom az önkéntes tartalékos rendszer kialakításához kapcsolódó kormányzati szintű tevékenységeket, és részletesen bemutatom a 2016-2017-ben elindult fejlesztési folyamatok főbb irányait.

Megvizsgálom továbbá a honvédelemhez fűződő nevelési tevékenység múltját és jelenét, valamint ugyancsak mértékadó nemzetközi mintákat mutatok be.

Végezetül a magyar társadalom és a honvédelem kapcsolatának rendszerszintű megközelítésével javaslatot teszek a jelenlegi intézményrendszer fejlesztésének jövőbeli lehetséges irányaira.

2. A KUTATÓI HIPOTÉZISEK

A honvédelem célja a nemzet biztonságának mindenkori biztosítása, kialakításának, megszervezésének fő felelőse az állam. A nemzeti biztonság politikai, jogi, gazdasági és pénzügyi, katonai és környezeti dimenziói mellett a társadalom szerepe is meghatározó. A társadalom tagjai közül kerülnek ki a katonai biztonság

³ A témához kapcsolódóan a szerző *A honvédelem és társadalom kapcsolatrendszerének aktuális kérdései* címmel publikált tanulmányt a Honvédségi Szemle 2017/2. számában a 75-83. oldalon.

letéteményesének, a Magyar Honvédségnek a tagjai, akik 2005 óta önkéntes alapon vállalnak szolgálatot.

A kutatásnak azzal a feltételezéssel kezdtem hozzá, hogy a honvédelmi öngondoskodás, a társadalom tagjainak honvédelem ügye iránti érzékenyítése, az abba történő bevonása, azaz a nemzeti védelmi humán tőke kialakítása bizonyára a történelem folyamán kiemelt jelentőségű volt.

A második feltételezésem az volt, hogy a honvédelmi nevelési tevékenység nem csupán jelenleg valósul meg, hanem évszázados múltra tekinthet vissza hazánk és más országok gyakorlatában is.

Ehhez kapcsolódóan a harmadik bizonyítandó hipotézisként azt fogalmaztam meg, hogy lehetnek olyan történelmi és nemzetközi példák, amelyek eltérő hangsúlyokkal ugyan, de korunk kihívásainak és igényeinek függvényében is hasznosítható mintákat biztosítanak.

A negyedik hipotézisem pedig arra irányult, hogy az önkéntes alapon szerveződő haderő fenntartása esetén, a Magyar Honvédség meglévő kapacitásai mellett, annak biztosításához és támogatásához szükség van a nemzeti önvédelmi képesség rendszerszintű fejlesztésére, amely az önkéntes haderőre történő áttérés óta jelentős hiányosságokat mutat.

A nemzeti önvédelmi képesség növelésének eszköze a nemzeti védelmi humán tőke kialakítása és fenntartása lehet, amely egyfelől magában foglalja a tartalékképzés feladatait, másfelől pedig egy hosszútávra kiható társadalmi szemléletformálást tesz szükségessé, amely a társadalom tagjainak hazafias és honvédelmi nevelésén keresztül valósulhat meg.

3. A KUTATÁSI TÉMA BEHATÁROLÁSA

Kutatásom témája a fentieknek megfelelően a társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének a vizsgálata, különös tekintettel a tartalékos erők és a honvédelmi nevelés alrendszerére itthon és külföldön.

A téma kutatásának időbeli behatárolásakor a francia forradalom utáni időszakot tekintetem kezdőpontnak, mert ahogyan MacGregor Knox egy

tanulmányában rámutat: „Az 1788-1794 közötti felkelések nem egyszerűen csak franciaországi forradalmak voltak. Egy egész társadalmi, politikai és nemzetközi rendszer páratlanul erőszakos végét jelentették, először csak Franciaországban, majd egész Európában. A franciaországi események először Európának, majd végül az egész világnak elhozták a tömegpolitizálást és a tömeges hadviselést.”⁴ Mindez azt is jelentette, hogy ettől kezdve a honvédelem már nem csak a katonák feladata, hanem a társadalom széles rétegeit érintő üggyé vált. Magyarországi viszonylatban különösen fontosnak gondolom az 1868. évi törvények megjelenését, mert gyakorlatilag ettől kezdve tekinthető folytonosnak a magyar nemzeti haderő léte, amely alapvetően meghatározta a társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének az alakulását. Az ezt megelőző időszak tekintetében éppen ezért csupán a legfontosabbnak vélt események és tendenciák bemutatására szorítkozok.

Bár az értekezés felépítését tekintve tetten érhető egyfajta történeti megközelítés, ezzel nem az egyes történelmi időszakok eseményeinek és történéseinek részletekbe menő bemutatására törekszem, sokkal inkább az egyes folyamatok, tendenciák és törvényszerűségek feltárásának eszközeként használom.

A nemzetközi példákra vonatkozó kutatásaim során Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Németország, Norvégia, Dánia, a balti államok és az Amerikai Egyesült Államok rendszereit is a vizsgálatok tárgyává tettem a tartalékosok és a honvédelmi nevelés szempontjából. A rendelkezésre álló források mennyisége, minősége és összevethetősége miatt azonban végül úgy ítélt meg, hogy az értekezésben két európai állam, az Egyesült Királyság és Franciaország rendszereit mutatom be részletesen. Ez a két nagy történelmi nemzet a meglátásom szerint számos, akár a hazai környezetben is adaptálható, de legalábbis gondolatébresztő mintával szolgál. A többi említett országra csak hivatkozásokat teszek.

⁴ MacGregor Knox: Tömegpolitika és nacionalizmus mint hadügyi forradalom: a francia forradalom és ami utána következett. In: Veszprémi László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 177.

4. A KUTATÁS CÉLKITŰZÉSEI

A honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének vizsgálatához számos különböző módszerrel közelíthetünk. A téma kutatásának azonban az egyik legnyilvánvalóbb nehézségét éppen az adja, hogy mindkét alrendszer, tehát a honvédelem és a társadalom is folyamatosan változik, alakul az őket érő külső és belső hatásoknak megfelelően, nem beszélve az egymással való kölcsönhatások következményeiről.

A kutatásom egyik célkitűzéseként éppen ezért annak feltárását határoztam meg, hogy a honvédelem és a társadalom folyamatosan változó, többszörösen determinált kapcsolatrendszerében, történelmi távlatokban is megvizsgálva fellelhető-e valamiféle állandóság, egy olyan mozgató rugó, amely a hatékony működés biztosításának záloga lehet.

Ugyancsak célul tűztem ki annak a vizsgálatát, hogy a hazánkéhoz hasonló kulturális beállítottsággal rendelkező országok milyen módszereket alkalmaznak a társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének erősítése érdekében, amelyekkel végső soron a saját nemzeti önvédelmi képességüket, s ezáltal a nemzeti biztonságukat is erősítik.

5. A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

A haderő és a társadalom kapcsolatrendszerének alakulása a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi szakirodalom mennyisége alapján kedvelt kutatási téma. Az egyes tudományágak szempontjából kiemelkedően nagy számban állnak rendelkezésre a történettudományi, biztonságpolitikai és szociológiai kutatásokkal kapcsolatos publikációk.

A történettudományi jellegű munkák közül a téma kutatása során alaplínek tekintetem a Király Béla és Veszprémy László szerkesztésében megjelent *A magyar hadtörténelem évszázadai* című kötetet, továbbá Csikány Tamás - Helgert Imre - Horváth Csaba – Horváth Miklós – Lengyel Ferenc – Szabó József János – Szani Ferenc: *A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004* című összefoglaló művét.

A rendszerváltozást követő időszakra vonatkozó tanulmánykötetek közül a Dr. Tálás Péter – Csiki Tamás szerkesztésében megjelent *Magyar biztonságpolitika 1989-2014* című kiadvány, Germuska Pál – Földes Ferenc – Kiss Zoltán – Isaszegi János: *A Magyar Honvédség negyedszázada: a rendszerváltástól napjainkig* című könyve és Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában. Néphadseregből – Magyar Honvédség* című kötetei kiemelkedően hasznosnak bizonyultak.

A téma egyes részeit ugyan más megközelítésből feldolgozó, de a tudományos eredményeket tekintve meghatározó jelentőségű doktori (PhD) értekezések közül Hülvely Lajos: *A Magyar Honvédség személyi kiegészítési rendszerének átalakítása egyes rendszerről önkéntes rendszerre* (2000), Dr. (univ.) Hautzinger Gyula ezredes: *Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire* (2002), Makk László: *A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig 1989-1999* (2008), Simicskó István: *Az országvédelem és országmozgósítás szervezeti, hatásköri, irányítási rendszere minősített időszakokban* (2009) és Urbán Lajos nyugállományú altábornagy: *A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben* című 2010-ben megvédett értekezése a téma kutatása szempontjából értékes információkkal és megállapításokkal szolgáltak.

A honvédelmi nevelés témakörének feldolgozottsága a korábbiaknál jelentősen kisebb. E tekintetben – különösen a történelmi háttér tanulmányozása során – nagymértékben támaszkodtam Vagányi Kálmán katolikus néptanító 1890-ben megjelent *A hazafiság érzelmeinek ápolása a népiskolában* című művére, Miklóssy István áll. főgimn. tanár népf. százados: *Az ifjúság előkészítése a katonai szolgálatra külföldön* című, 1918-ban írt tanulmánykötetére és Nagymegyeri vitéz Raics Károly ky. altábornagy: *A polgári társadalom és a hadsereg* című, 1928-ban napvilágot látott könyvére. A jelenlegi időszakban a területet kutatók közül kiemelkedő Hajdicsné Dr. Varga Katalin PhD, Stummer Judit, Jobbágy Zoltán, Lacsny Márton és Szabó Zoltán István alezredes tudományos és szakmai tevékenysége.

6. KUTATÁSI MÓDSZEREK

Az értekezés megírását megelőzően feltáró módszer alkalmazásával széleskörű hazai és nemzetközi szakirodalmi anyaggyűjtést végeztem. Tanulmányoztam a rendelkezésre álló elektronikus és nyomtatott publikációkat, kiadványokat, konferencia-előadásokat, és az így megszerzett információkat elemeztem és rendszereztem, továbbá az empirikus elemzés módszerét is alkalmaztam.

A longitudinális elemzés eszközének alkalmazásával megvizsgáltam a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének főbb mozgató rugóit, és azonosítottam a mai kor számára is hasznosítható üzeneteket.

A könyvtári és levéltári kutatás mellett rendszereztem és összehasonlítottam a témához kapcsolódóan megjelent publikációk legfontosabb megállapításait, konzultációkat folytattam hazai civil és katonai szakemberekkel, elemeztem, összegeztem és beépítettem a rendelkezésre álló közvélemény-kutatások eredményeit.

Az elmúlt másfél évtized vonatkozásában a hivatalos dokumentumok elemzése ugyancsak a kutatás egyik alapvető részét képezte, lehetőséget biztosítva a jelenlegi folyamatok és tendenciák tényszerű bemutatására.

A haderő és a társadalom kapcsolatrendszerének alakulása, a tartalékos rendszer fejlesztése és a honvédelmi nevelés témakörében hasznos és értékes szakmai konzultációk során célzott interjúkat készítettem Dr. Benkő Tibor vezérezredessel, Dr. Deák János ny. vezérezredessel, Dr. Szenes Zoltán ny. vezérezredessel, Dr. Holló József ny. altábornaggyal és Kelemen József ny. altábornaggyal, valamint a 2016 folyamán a Honvédelmi Minisztériumban működő Társadalom és honvédelem munkacsoport, illetve a Honvédelmi nevelési munkacsoport tagjaival. A mértékadó külföldi példák tanulmányozásában Gulyás József ezredes, Egyesült Királyságban akkreditált véderő-, katonai és légügyi attasé, valamint dr. Szarka Gábor korábbi Franciaországban akkreditált véderő-, katonai és légügyi attasé nyújtottak segítséget. A támogatásért mindannyiuknak ezúton is köszönetemet fejezem ki.

A kutatás során részeredményeimet publikáltam, és az azokkal kapcsolatos észrevételeket, javaslatokat felhasználtam az értekezés formai és tartalmi kidolgozása során.

A kutatást 2017. június 30-án zártam le, így az értekezés az ezt megelőző események, dokumentumok és folyamatok elemzését és értékelését tartalmazza. A 2018. szeptember 6-án megtartott műhelyvitan elhangzott javaslatokat mérlegeltem, a kért pontosításokat az értekezésbe bedolgoztam. A véleményt formálók számára ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki.

7. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE

Az értekezés a Bevezetést követően hat fő tartalmi fejezetből áll, amelyek végén összegzem a kutató munka részeredményeit, és részkövetkeztetéseket fogalmazok meg.

Az első fejezetben a nemzeti önvédelmi képesség alakulását vizsgálom a tartalékos erők szempontjából a XIX. századtól az önkéntes haderőre történő áttérés időszakáig. Ennek kapcsán elsődlegesen azokat a haderőszervezési elveket tárom fel, amelyek meghatározóak voltak a társadalom haderőhöz való hozzáállása szempontjából, a hazai védelmi kultúra kialakulásában.

A második fejezet a tartalék erők mértékadó európai mintáival foglalkozik, különös tekintettel az Egyesült Királyság és Franciaország rendszereire. E két, meglátásom szerint mértékadó, működő nemzetközi minta számos olyan elemet tartalmaz, amelyek a hazai környezetben is adaptálhatók.

Tekintettel arra, hogy az önkéntes haderőre történő áttéréssel a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének szempontjából új korszak kezdődött, a harmadik fejezetben vizsgálom a tartalékos rendszer helyzetét 2004-től napjainkig. Ebben a fejezetben vizsgálom részletesen az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének hazai irányait, valamint a területvédelmi erők kialakítására vonatkozó elgondolásokat.

A negyedik fejezet a honvédelmi nevelés szempontjából tekinti át a magyar társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének alakulását. A történelmi példák igazolják azt, hogy ez a terület, azaz a fiatalok honvédelmi nevelése folyamatosan jelen volt a magyar társadalom életében. A töréspontot e tekintetben a rendszerváltozás időszaka jelentette, amikor a társadalmi szinten is számottevő létszámot elérni képes, a fiatalok honvédelmi előképzését megvalósító szervezet, a Magyar Honvédelmi Szövetség is felszámolásra került.

Az ötödik fejezetben egy nemzetközi áttekintés után részletesen ismertetem a brit kadét-rendszert és a franciaországi honvédelmi nevelés szisztémáját, mint két működő európai honvédelmi nevelési mintát.

A hatodik fejezetben a honvédelmi nevelés alakulását vizsgálom meg az önkéntes haderőre történő áttéréstől napjainkig. A hazafias nevelés – honvédelmi nevelés fogalmainak áttekintését és tisztázását a Honvédelmi Minisztérium 2004-2016 között működtetett ifjúságnevelési programjának a vizsgálata és értékelése követi, majd megvizsgálom a 2017-ben életre hívott Honvédelmi Sportszövetség kialakulásának körülményeit és a benne rejlő lehetőségeket. A fejezet összefoglalása tartalmazza azt az elvi sémát, amely a honvédelmi nevelési tevékenység rendszerszinten történő megközelítésével lehetővé teheti a társadalom tagjainak a honvédelem ügyébe minél szélesebb körben történő bevonását.

Az értekezés befejezéseként összegzem az egyes fejezetekben található kutatási részeredményeket, ezekből következtetéseket vonok le. Megfogalmazom a kutatás általam gondolt új tudományos eredményeit, valamint ajánlásokat teszek az értekezésfelhasználásának további lehetőségeire.

I. A NEMZETI ÖNVÉDELMI KÉPESSÉG ALAKULÁSA A TARTALÉKOS ERŐK SZEMPONTJÁBÓL A XIX. SZÁZADTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG

I.1. A KIEGYEZÉST MEGELŐZŐ IDŐSZAK

A (hon)védelem ügyének legfőbb letéteményese minden időben a hadsereg volt, amelynek felállítása és működtetése folyamatosan komoly kihívásokat jelentett.⁵

Az állandó magyar katonaság felállításáról, a nemesi felkelésről és adózásról az 1715. évi VIII. törvénycikk rendelkezett. Eszerint *„a nemesek, és mindazok, kiket a törvény Magyarországon ez elnevezés alatt összefoglal (bármely tisztségű, méltóságú s állásu személyek legyenek) az ország védelmére katonáskodni, tehát személyesen felkelni s illetőleg saját bandériumaikat előállítani és kiindítani tartoznak. (...) Minthogy azonban csupán ezzel emez országot elegendőképen megvédelmezni nem lehetne, sőt inkább minden eshetőségre erősebb és úgy bennszülöttekből, mint külföldiekből álló rendes katonaságot kell tartani.”*⁶A Habsburg Birodalom állandó hadseregének részét képezték a megalakuló állandó gyalog- és lovasezredek. Ezen ezredek legénységét szabad toborzással lehetett biztosítani, míg az örökös tartományokban a conscriptios-rendszer bevezetésével.

Később, a növekvő bajor, porosz és francia katonai fenyegetettség miatt Mária Terézia általános nemesi felkelésről határozott, amelynek részleteit az 1741. évi LXIII. törvény szabályozta.⁷ Eszerint országszerte 21 622 gyalogost kellett kiállítani, akiket hat ezredbe szerveztek, emellett részletezték azt is, hogy lehetőségei és képességei függvényében ki hány lovast és lovat kell, hogy biztosítson, illetve milyen módon járuljon hozzá a terhek viseléséhez. A felkelés azonban csak határozott időre és egyszeri alkalomra szólt, és bár több ezred átalakult önálló ezreddé, a nemesi felkelés mégsem jelentett állandó katonai erőt és képességet.

⁵ Bővebben lásd Csikány Tamás (1): „Nem kerestek engemet kötéllel, Zászló alá magam csaptam én fel.” Önkéntesség és kötelező szolgálat a 19. század első felében és az 1848-49-es magyar honvédseregben. In: Korall 33. 2008. november, 22-40.

⁶ Corpus Juris Hungarici. 1715. évi VIII. törvénycikk. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4397> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

⁷ Corpus Juris Hungarici. 1741. évi LXIII. törvénycikk. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4773> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

A napóleoni háborúk idején ugyancsak komoly problémát jelentett a magyarországi gyalogos ezredek feltöltése és az újoncok biztosítása.⁸ Bár a növekvő hadi igények miatt az Országgyűlés időről időre nagy létszámú újoncot ajánlott meg a Monarchia számára, az újoncállítás módja szabályozatlan volt, így a megfelelő számú és minőségű katona biztosítása jelentős problémákba ütközött. Az egyik ok a szolgálat alól mentességet élvezők nagy létszáma volt, mert *„mentességet élveztek a nemesek, azok hozzátartozói, jobbágysai és cselédei, az állami és közigazgatási tisztségviselők, az értelmiségiek, az iparosok, minden polgár, akinek saját háza vagy üzlete volt, minden földműves, aki saját vagy bérelt, legalább negyed telken gazdálkodott, valamint a nős vagy özvegy férfiak, akiknek ellátásra szoruló gyermekeik voltak. Vagyis csupán a szolgaként, alkalmi vagy bér munkákból élők jöhettek számításba, akik közül éppen a rendkívül rossz életminőség miatt sokan nem feleltek meg az egészségügyi és fizikai kritériumoknak.”*⁹ Ennek következtében sok törvénytelen ségre, gyakorta kényszersorozásra került sor az újonclétszám feltöltése érdekében. Egyedül a huszárezredekbe lehetett könnyen utánpótlást találni a nemzeti hagyományok és a lóhoz való kötődés miatt.

A napóleoni háborúkat követően a magyar országgyűlés még két alkalommal, 1830-ban és 1840-ben ajánlott újoncokat a császári haderő számára, és az újoncállítás sorshúzással történt. Ez a rendszer azonban lehetővé tette azt is, *„hogya a „rövidebbet húzó” 100-200 forintért mást állítson maga helyett”*.¹⁰ További problémát jelentett, hogy a törvény nem tette lehetővé a hadkötelesek összeírását, így a sorshúzáshoz nem állt rendelkezésre egy korrekt névsor.

Eközben a haderő szervezésében külföldön még jelentősebb változások történtek. *„Az általános hadkötelezettség 1793-as franciaországi ideiglenes meghirdetése, majd 1813-ban Poroszországban ugyanennek törvényi bevezetése megmutatta a haderőállítás jövőjét.”*¹¹

Az önálló magyar honvédsereg felállítása – bár kezdetben csak bújtatva indulhatott meg – az 1848-1849. évi forradalom és szabadságharc időszakában kezdődött. Ahogyan azt egy gróf Batthyány Lajos életéről szóló korabeli gyűjtemény megfogalmazza, *„a nemzetőrség szervezése, mely az ország védelmi rendszerének első*

⁸ Csikány Tamás (1) i.m. 24-26.

⁹ Csikány Tamás (1) i.m. 25.

¹⁰ Csikány Tamás (1) i.m. 26.

¹¹ Csikány Tamás (2): A szabadságharc hadművészete 1848-1849. Zrínyi Kiadó, 2015, 5-6.

*csiráit rejtette magában, mindjárt az első napokban szintén megindított, azon rendeletekkel, melyeket eziránt Batthyány már april 20-kán kibocsátott.”*¹² A nemzetőrség tehát egy rendvédelmi szervnek indult, ezt szabályozza a XXII. törvénycikk. Azonban mivel hadseregszervezésre a magyar kormánynak nem volt törvényi felhatalmazása, a XXII. törvénycikk mögé bújva indult meg a „rendes” katonaság felállítása

A „*független felelős magyar ministerium felállításáról*” szóló 1848. évi III. törvénycikk lehetővé tette a honvédelmi osztály felállítását, így a magyarországi állandó katonaság feletti intézkedési jog megszerzését.¹³ Ugyanakkor a Monarchia Magyarországon állomásozó hadseregének egyes egységei (például Josip Jellačić horvát bán csapatai) nem fogadták el a magyar kormány primátusát, így szükségszerűen megkezdődött a nemzeti haderő megszervezése.

Jó alapot jelentettek a már a 18. századtól kezdve működő és napóleoni háborúk után is fennmaradt polgárőr erők, akik a hadseregtől függetlenül a helyi rendfenntartásban vettek részt.¹⁴

A nemzeti őrsereg felállításáról szóló 1848. évi XXII. törvénycikk – szakítva az addigi feudális-rendi hagyományokkal – előírta, hogy „*mindazon honlakosok, kik városokban, vagy rendezett tanácscsal ellátott községekben, 200 pengő forint értékű házat, vagy földet, egyéb községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bírnak, vagy ha illy birtokot nem bírnak is, de 100 pengő forint évenkénti tiszta jövedelmök van, húsz éves koruktól ötven éves korukig - ha gazdai hatalom alatt nincsenek - a nemzetőrségbe beirandók, és fegyveres szolgálatot tenni tartoznak.*”¹⁵ A törvénycikk kimondta, hogy az őrsereg tagjainak békeidőben csak a helyi rend fenntartására korlátozódik a tevékenysége, ugyanakkor azt is kilátásba helyezte, hogy rendkívüli esetekben „*minden besorozott nemzeti őr, akár következik reá sor szerint a szolgálat, akár nem, fegyvert fogni köteles.*”¹⁶ A szervezés az 1848. április 20-án ideiglenesen létrehozott Országos Nemzetőrségi Haditanács irányítása alatt történt, amely viszonylag rövid idő alatt komoly eredményeket tudott felmutatni

¹² sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kútfőkből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870, 65.

¹³ Csikány Tamás (1) i.m. 27.

¹⁴ Csikány Tamás (1) i.m. 28.

¹⁵ Corpus Juris Hungarici. 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrsereg felállításáról. 1. § <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5290> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

¹⁶ Corpus Juris Hungarici. 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrsereg felállításáról. 21. §

azáltal, hogy korábban több helyen megalakultak önkéntes szerveződéssel nemzetőr alakulatok.¹⁷

A nemzetiségi fenyegetés, valamint az arra adott udvari reakció miatt szükségessé vált a magyarországi birodalmi haderő mellett egy, a magyar kormány alárendeltségébe tartozó katonai erő felállítása. A bécsi lázadás hírére így a minisztertanács május 15-én rendeletben hívta fel a lakosságot, hogy önkéntesen vállaljanak szolgálatot a honvéd zászlóaljokban. Ahogy másnap Batthyány Lajos fogalmazott: *„Felszólítjuk a hon polgárait, hogy azon önkénytes seregek, mely iránt a rendelet már kibocsátott, minél nagyobb számban s minél gyorsabban állítását minden módon segítsék elő.”*¹⁸

Az önálló magyar katonai erő felállítása tehát önkéntes alapon kezdődött meg 1848 tavaszán. A forradalmi lelkesedés tovább éltetése, valamint az újonnan bevezetett társadalmat érintő változások miatti közhangulat az önkéntesek tömeges jelentkezését hozta magával. Ugyancsak motivációs erőként hatott, hogy a honvédzászlóaljok ruházata teljesen más volt, mint a császári-királyi csapatoké, valamint a vezénylet nyelve is a magyar lett.¹⁹

Az önkéntességi alapú szerveződés hátrányai ugyanakkor már a nyár végén megmutatkoztak, és miközben szembe kellett nézni az egyre növekvő hadi igényekkel, az eredetileg tízezer főre tervezett katonai erő csak jelentős hiányokkal állt rendelkezésre. Ezt orvosolva a kormány már a nyár folyamán elrendelte a helyi nemzetőrök kötelező mobilizációját. Mivel azonban a kényszer jelentős problémákat okozott a nemzetőrök hozzáállásában, augusztusban – a törvényi feltételek figyelmen kívül hagyása mellett – az ő körükben is önkéntes mobilizációt rendelt el a miniszterelnök. Az általános magyarországi hadkötelezettség bevezetését indítványozó törvényjavaslatot pedig az uralkodó érthető módon nem hagyta jóvá. A miniszterelnök és az Országgyűlés így aztán újabb és újabb intézkedésekkel igyekezett a honvédzászlóaljok kiegészítését és utánpótlását biztosítani. A nyílt toborzásra és sorozásra csak a pákozdi és a schwechati csatát követően kerülhetett sor.²⁰ A haza és

¹⁷ Csikány Tamás (1) i.m. 28.

¹⁸ Idézi sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 70.

¹⁹ Csikány Tamás (1) i.m. 31.

²⁰ Csikány Tamás (1) i.m. 32.

az új társadalmi rend védelme érdekében a társadalom egészének bevonására tett első kísérlet a világosi fegyverletétellel félbeszakadt.

I.2. AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKA

A szabadságharcot követő két évtized során „nemcsak a bel- és külpolitikai vonalvezetésre, hanem, azokat követve, a hadügyi irányításra is az önkényuralom bizonytalansága volt a jellemző. Ennek következtében félmegoldások születtek, bár kezdettől az volt az Osztrák Császárságot a magyarság teljes alávetésével és a Magyar Királyság pusztán közigazgatási egységekké szakított területének teljes beolvasztásával megvalósítani szándékozó, pusztán dinasztikus akarattal trónra ültetett uralkodó katonai célkitűzése, hogy hadereje megfeleljen a kor követelményeinek.”²¹ 1853-ban ugyan rendelet intézkedett a hadkötelezettségről, és a korábbiaknál szélesebb rétegekre terjedt ki, még mindig maradt lehetőség a megváltásra vagy helyettes állításra, ráadásul a birodalom anyagi lehetőségei is határt szabtak a sorkatonai szolgálat megfelelő idejű és létszámú biztosításának.²²

Számos tárgyalást követően²³ Ferenc József 1868-ban szentesítette a véderőről szóló XL., a honvédségről alkotott XLI. és a népfelkelésre vonatkozó XLII. törvénycikket. A véderőtörvény általános és személyes védkötelezettséget írt elő a Monarchia állampolgárai számára, és a fegyveres erő részeinek tekintette a hadsereget (azaz a szárazföldi haderőt), a haditengerészetet, a honvédséget és a népfelkelést.²⁴

A szervezettség, a kiképzettség és a bevethetőség alapján három vonalat lehetett megkülönböztetni.²⁵ Az első vonalat a német vezényleti nyelvű császári és királyi hadsereg alkotta, amely a közös hadügyminiszter irányítása alá tartozott, és az adriai partvidéket védő császári és királyi haditengerészet. A második vonalba tartozott a Magyar Királyi Honvédség, valamint a Lajtán inneni területekről feltöltött

²¹ Zachar József: Az osztrák-magyar véderőtörvény megalkotása és megújítása 1868-1898. In: Ács Tibor et. al.: Honvédelmi reformok, haderőátalakítások Magyarországon 1848-1998., Budapest, 2000, 49.

²² Zachar i.m. 50.

²³ Bővebben lásd: Zachar i.m. 51-58.

²⁴ 1868. évi XL. törvény a véderőről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5362> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

²⁵ Bővebben lásd: Balla Tibor: Magyar katonák a dualizmus korabeli haderőben. In: Király Béla-Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003, 199-200.

császári-királyi Landwehr, amelyek a saját honvédelmi minisztereik alárendeltségében működtek. Ezek békeidőben csak kis létszámú csapatokkal rendelkeztek, feladatuk kivételes esetekben a belső rend fenntartása, háború esetén pedig a közös hadsereg támogatása és a honvédelem volt. A harmadik vonalat pedig a kizárólag háború idején megalakításra kerülő magyar királyi népfelkelés és annak osztrák megfelelője, a Landsturm képezte, amelyek célja a háborús veszteségek pótlása volt.

A hadkötelezettség 20 éves korban kezdődött. A szolgálati kötelezettség (sorkötelezettség) ideje eltérő volt. A szárazföldi erőknél és a haditengerészetnél három évet kellett eltölteni sorállományban és további hét évet tartalékban. A honvédségnél két évet kellett szolgálniuk azoknak, akiket a hadseregben letöltött szolgálatuk végeztével oda áthelyeztek, és tizenkét év szolgálatot teljesítettek azok, akik közvetlen sorozással kerültek a honvédek közé.

Ezzel szemben a népfelkelést önkéntesekből állították fel háborús fenyegettség esetén. Rendeltetését tekintve a következő feladatokat kellett ellátni: *„a sorhadat és a honvédsereget támogatni az által, hogy a harczzsintér előkészítésénél alkalmaztassék, az ellenséget minél több oldalról nyugtalanítsa és károsítsa, a közlekedést megszakítsa vagy helyreállítsa, akadályokat vessen, végre, hogy a küldöncz- és a hadi célok által igényelt egyéb szolgálatokat teljesítse.”*²⁶

A sorozást évenként hajtották végre, és sorshúzás útján dőlt el, hogy az újonc a fegyveres erők mely egységénél fog szolgálni. Mivel nem volt szükség arra, hogy minden huszadik életévét betöltött férfi állományban legyen, bevezették a póttartalék intézményét, ahol csupán nyolchetes kiképzésben részesültek az emberek, és 1886 után olyanok is voltak, akiket a népfelkelésbe osztottak be. A kiegyezés és az első világháború között eltelt időszakban mintegy 8 millió férfit soroztak be, közülük közel 5 millióan teljesítettek 2-5 év közötti tényleges katonai szolgálatot, és 3 millió vett részt a nyolchetes kiképzésen póttartalékosként.²⁷ Látható tehát, hogy meglehetősen nagy volt a fegyverforgatásban jártas lakosság létszáma az első világháborút megelőzően.

Az 1912. évi véderőről szóló XXX., valamint a honvédségről szóló XXXI. törvénycikk a hadkötelezettséget állítási, szolgálati és népfelkelési kötelezettségre

²⁶ 1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről. 3. § . <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5364>
Letöltés időpontja: 2017.10.10.

²⁷ Balla Tibor i.m. 202.

differenciálta. E törvénycikkek a korábbiakhoz képest már részletekbe menően szabályozták a közös haderő és a honvédség ügyeit.

I.3. A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK

A Nagy Háború éveit követően az áldozatok és a sebesültek nagy száma mellett óriási volt a hadi tapasztalatokkal rendelkezők száma: a kutatók szerint 1918 végére mintegy 1,2 millió volt a hazatérő, leszerelt katonák száma.²⁸ A bevonultatás és a haderő újrászervezése ugyanakkor nehézségekbe ütközött. *„Ennek oka részben a behívott öt legfiatalabb korosztályba tartó egyének [t.i. az 1896 és 1900 között születettek, K.Sz.I.] hazafiatlansága, kötelességtudás-hiánya, és sok helyen a tisztikar egy részének passzív magatartása”*²⁹ volt.

Az első világháborút követő zavaros időszakon végül Horthy Miklósnak sikerült felülkerekedni. 1919. június 6-án rendeletet adott ki a Magyar Nemzeti Hadsereg felállítására a kommunista erők leküzdése érdekében. Augusztus elején megalakította a Fővezérséget, és – legitimitását biztosítandó – fővezérré nevezette ki magát József főherceggel. A hadsereg szervezését toborzással kezdték, de ezt hamar felváltotta a sorozás. Emellett természetesen önkéntesek jelentkezésére is számított, elsősorban a középosztály és a parasztság köréből.³⁰

A trianoni békediktátum rendelkezéseit az 1921. évi XXXIII. törvénycikk tartalmazta, melynek V. részében található a katonai vonatkozások. Ez alapján törvényi előírás volt az általános hadkötelezettség megszüntetése, és kimondták, hogy csak önkéntes belépés alapján lehet a honvédséget feltölteni és kiegészíteni. A feladatrendszert is világosan meghatározták: *„a magyar hadsereget kizárólag a rendnek Magyarország területén történő fenntartására és határ-rendőr szolgálatra szabad alkalmazni.”*³¹ A mindösszesen harmincötezer fős haderőben meghatározták a

²⁸ Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006, 144.

²⁹ Csikány Tamás et. al. i.m. 146.

³⁰ Csikány Tamás et. al. i.m. 158-159.

³¹ 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7489> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

felállított egységek létszámát, a tisztek és altisztek számának arányát, emellett azt is kikötötték, hogy a nem katonai „*tanintézetek, valamint a sport- és egyéb egyesületek katonai kérdésekkel nem foglalkozhatnak.*”³² Ennek szellemében fogadták el az 1921. évi XLIX. törvénycikket a Magyar Királyi Honvédségről, amely meghatározta az új hadsereg kereteit.

A revizionista törekvések és a harmincas évek elején beállt politikai változásoknak köszönhetően 1932-ben – a tiltások ellenére – ismét bevezették az általános hadkötelezettséget, és két évvel később megkezdődött a tartalékosok képzése is.³³ Az újabb háború lehetőségének növekedése pedig ismételt haderőfejlesztést tett lehetővé. A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk már úgy fogalmazott, hogy „*a honvédelem a legszentebb állampolgári kötelesség, amelyet mindenkinek önfeláldozásig terjedő odaadással kell teljesítenie.*”³⁴

I.4. A HIDEGHÁBORÚS ÉVEK

A második világháború végén ismét újra kellett szervezni a nemzeti haderőt. Az 1945. január 20-án aláírt Fegyverszüneti Egyezmény ugyanakkor olyan kritériumokat határozott meg (t.i. nyolc nehézfegyverrel ellátott gyaloghadosztály kiállítása), amelyet a magyar politikai és katonai vezetés nem tudott teljesíteni a személyi állomány, a fegyverzet és a felszerelés hiánya miatt.³⁵ Az önkéntes alapú szerveződést rövid időn belül felváltotta a sorozás elrendelése, de még így sem sikerült az előírt egységek létrehozása.

A világháború befejezésekor a demokratikus honvédség létszáma mintegy ötvenezer fős volt, ennek a csökkentése kezdődött meg. 1946-ban a Szövetséges Ellenőrző Bizottság huszonötezer főben maximalizálta a honvédség létszámát, amely kötelezettség ismét haderőcsökkentést eredményezett. A következő évi választásokon győztes Magyar Kommunista Párt viszont szovjet támogatással megkezdte a haderő átpolitizálását, sőt, az egész lakosságot mozgósították „a honvédelmi felkészülés

³² 1921. évi XXXIII. törvénycikk 112. cikk

³³ Csikány Tamás et. al. i.m. 195.

³⁴ 1939. évi II. törvény a honvédelemről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8096> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

³⁵ Csikány Tamás et. al. i.m. 292.

komplex feladatainak eredményes teljesítésére”³⁶. Az ambiciózus terveknek a párizsi békeszerződés rendelkezései szabtak határt, amelyet az 1947. évi XVIII. törvényben rögzítettek. A jogszabály legfeljebb hetvenezer főben maximálta a haderő létszámát, amely a politikai tisztogatások miatti tényleges létszámok tekintetében nagyvonalú lehetőségnek számított. Az 1948. januárjában összeülő haderőfejlesztési bizottság javaslata alapján azt a célkitűzést fogalmazták meg, hogy a húszezer fős létszámot 1949-re harmincezer, 4-5 év alatt pedig hetvenezer főre emelik.³⁷

A hidegháború azután tovább fokozta a haderőszervezés volumenét. A honvédelmi tárca költségvetése 1949-ben a tízszeresére nőtt, és a szovjet elvárásoknak megfelelően erőltetett ütemben folytatódott a honvédség (1951-től Magyar Néphadsereg) fejlesztése. Az elrugaszkodott célkitűzéseket jól szemlélteti a háborús mozgósításra vonatkozó elgondolás, amely szerint *„háború esetén Magyarország három hadsereget – 30 hadosztályt – tud felállítani, és összesen 850 ezer embert képes mozgósítani, de végszükség esetén akár 1 millió fős haderő is megszervezhető.”*³⁸ A gyors ütemű mennyiségi fejlesztés a minőség háttérbe szorulásához vezetett, a korábban már alaposan megtisztogatott tiszti kar képzése rövid idejű tanfolyamokkal valósult meg, a legfontosabb megfelelési kritérium a politikai megbízhatóság volt, és további problémákat okozott az alacsony fizetés, valamint a rendezetlen lakhatási viszonyok miatti elégedetlenség is.³⁹ Ezzel együtt 1953 elején mintegy 210 ezer főt számlált a Magyar Néphadsereg.⁴⁰

A Sztálin halálát követő időszakban a gazdasági nehézségek és a politikai feszültségek egyaránt szükségessé tették a haderő méretének és ezzel együtt a katonai kiadásoknak a csökkentését. 1956-ig a rendszeresített létszám 135 ezer főre csökkent, viszont szervezeti és minőségi korszerűsítés ezzel egyidejűleg nem valósult meg. Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején pedig kettészakadt a Magyar Néphadsereg, így a bevonuló szovjet csapatokkal szemben a haderő magyar népet támogató része nem bizonyult sikeresnek.

Az 1956 utáni időszak Néphadseregét ismételten a politikai megbízhatóságnak alárendelve szervezték újjá, de az ország gazdasági teljesítőképességéhez mérten a

³⁶ Csikány Tamás et. al. i.m. 299.

³⁷ Csikány Tamás et. al. i.m. 299.

³⁸ Csikány Tamás et. al. i.m. 305.

³⁹ Csikány Tamás et. al. i.m. 307.

⁴⁰ Csikány Tamás et. al. i.m. 315.

korábbiaknál realisabb méretekben. 1956 decemberében a Néphadsereg rendszeresített létszáma 50 ezer katona és mintegy 14 ezer polgári alkalmazott volt.⁴¹ Ezt a keretszámot a későbbiekben megemelték, így 1959-ben több mint 65 ezer katona és közel 14 ezer polgári alkalmazott szolgált a Néphadseregben.⁴² A technikai fejlesztések és a meglévő technika fenntartása ugyanakkor továbbra is forráshiányos volt, és a korszerűbb eszközöket nem a saját hadiipar, hanem a Szovjetunió biztosította.

A rendszerváltozásig két honvédelmi törvényt fogadtak el, az 1960. évi IV., valamint az 1976. évi I. törvényt. Az előbbi jogszabály bevezette a fegyveres erők kifejezést, amelyet a néphadsereg, a karhatalom, a határőrség és a polgári védelem katonai szervezetei alkottak. A 15 évvel később elfogadott törvény azt is rögzítette, hogy „a honvédelmi kötelezettségek teljesítésére való nevelés és felkészítés céljából az ifjúság honvédelmi oktatásban vesz részt”⁴³.

A nemzetközi környezet és a politikai ambíciószintek változásai, valamint a hazai körülmények ugyan a Néphadsereg többszöri átszervezését tették szükségessé, 1989 elején a Magyar Néphadsereg békelétszáma 155 700 fő volt.⁴⁴ A haderő társadalmi megjelenésének volumenét jellemzi az a tény is, hogy a Magyar Néphadsereg alakulatai mellett „1989-ben a szovjet Hadsereg Magyarországon 94 helyőrségben, 328 objektumban települt, a részleges csapatkivonás során teljesen felhagytak 4 helyőrséget, illetve további 6-ot részlegesen. A csapatkivonást tehát 90 helyőrségből, azon belül 65 laktanyából kellett végrehajtani.”⁴⁵ Ennek fényében különösen jelentősek azok a későbbi folyamatok, amelyek a mai haderő méreteit és elhelyezkedését, valamint a társadalommal való kapcsolatait alakították.

⁴¹ 1957 elején közvetlen pártirányítás alatt létrehozták a Munkásőrség nevet viselő félkatonai szervezetet a szocialista hatalmi rendszer támogatására. Az értekezés terjedelmi keretei nem teszik lehetővé a szervezet tevékenységének részletesebb bemutatását, de mint a korszakra jellemző félkatonai szervezet további kutatásokra érdemes lehet. A témában lásd pl.: Kiss Dávid: A munkásőrség megalakítása. In: Múltunk politikatörténeti folyóirat 2009/3., 238-277.

⁴² Csikány Tamás et. al. i.m. 369.

⁴³ Idézi Kovács István: A honvédelmi kötelezettségek törvényi szabályozásának változásai. In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014. évi 1. szám, 242.

⁴⁴ Csikány Tamás et. al. i.m. 394.

⁴⁵ Dr. Isaszegi János et. al.: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 14.

I.5. A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG

A rendszerváltozás időszakát értékelve Dr. Tóth Péter egy tanulmányában azt a megállapítást tette, hogy a kelet-közép-európai régió vonatkozásában, így Magyarországon is három döntő tényező, „a rendszerváltásokkal együtt járó radikális politikai átalakulás, illetve a gazdasági visszaesés és a forráshiány”⁴⁶ határozta meg a haderők átalakításának folyamatát. Ugyanakkor „a védelmi szférát szinte mindenütt rendre prioritáslistájának végére sorolta az akkori politikai vezetés”⁴⁷, amely a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének alakulására nézve jelentős hatással volt.

Kelemen József nyá. altábornagy *A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában* című könyv bevezetőjében azt írja, hogy „a haderőn belüli rendszerváltozás kezdő időpontja 1989. december 1-je, a Magyar Néphadsereg (Honvédség) Parancsnoksága megalakítását elrendelő parancs életbe léptetésének ideje, ami egyidejűleg a párt és politikai szervek testületen belüli felszámolását is eredményezte. A záró időpont – amit a tagállamok képviselői által aláírt jegyzőkönyv március 31-vel határozott meg –, a Varsói Szerződés katonai struktúrája megszüntetésének időpontja. E nappal – ahogy a tagállamok képviselői által 1991. február 25-én Budapesten aláírt jegyzőkönyv rögzíti – megszűnt a „Varsói Szerződés keretében létrehozott valamennyi katonai szerv és struktúra”, s ezzel a Magyar Honvédség újra független, csak a magyar nemzetnek és a választott képviselőknek (Országgyűlésnek) felelősséggel tartozó, elszámolni kötelees haderő lett.”⁴⁸

Ezzel párhuzamosan megkezdődött a nyugati szövetségesek felé történő politikai, majd katonai nyitás is. 1990 júniusában külügyminiszteri szintű kapcsolatfelvételre került sor, majd kicsit később, 1993 márciusától már állandó magyar katonai összekötő dolgozott Brüsszelben.

1993. március 12-én fogadta el az Országgyűlés a 11/1993. (III. 12.) OGY-határozatot „A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei” címmel. Ebben

⁴⁶ Dr. Tóth Péter: Negyedszázad magyar haderőreform kísérleteinek vizsgálódási kereteiről. In: Berzsenyi Dániel et. al.: Magyar biztonságpolitika, 1989-2014. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014, 9.

⁴⁷ Dr. Tóth Péter: Negyedszázad magyar haderőreform kísérleteinek vizsgálódási kereteiről. 9.

⁴⁸ Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában. Magyar Néphadseregből – Magyar Honvédség. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017, I. kötet, 9-10.

a dokumentumban úgy fogalmazzuk, hogy „biztonságpolitikánk alapvető célja azon nyugat-európai integrációkhoz való, a későbbi teljes betagozódás érdekében történő közeledésnek a folytatása, amelyek hosszabb távon biztosítják az ország biztonságát. Jelenlegi helyzetünkben még nincsenek meg a teljes integrálódásunkhoz szükséges belső és külső feltételek. A kapcsolatok elért szintjére, intézményeire alapozva olyan konkrét kül- és biztonságpolitikai, katonai együttműködést kezdeményezünk, amely fokozatosan elvezet a teljes jogú NATO- és NYEU-tagság feltételeinek megteremtéséhez.”⁴⁹ Az 1993. április 23-án elfogadott Országgyűlési határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről ezt ismételten megerősítette, és kimondta, hogy „megfelelő védelmi képességének fenntartásában Magyarország alapvetően saját erejére, saját véderejének képességére és elszántságára, az állampolgárok támogatására és áldozatkészségére épít. Mindazonáltal az ország biztonságának szilárd garanciáját hosszabb távon csakis a sokoldalú együttműködés intézményes keretei között, illetve a hasonló célokat követő államokkal való erős politikai, gazdasági és katonai szövetségtől remélhetjük.(...) A Magyar Köztársaság a honvédelmet pártérdekek felett álló nemzeti ügynek tekinti.”⁵⁰

Az 1994 januárjában elfogadott „Partnerség a békéért” (Partnership for Peace, PfP) programhoz már az elsők között, februárban csatlakozott hazánk, amely az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével aláírt „Békepartnerség” program Keretdokumentumának törvénybe iktatásáról és annak a Magyar Köztársaság által történő végrehajtásáról szóló 1995. évi LXVII. törvény (1995. június 20.) kihirdetésével már a tagságra történő felkészülés lépéseinek megkezdését jelentette. 1996. január 29-én Horn Gyula akkori miniszterelnök hivatalosan bejelentette, hogy a Magyar Köztársaság csatlakozni kíván az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez. Az Észak-atlanti Tanács a madridi csúcstalálkozón, 1997. július 8-án hívta meg tagjai sorába a Cseh Köztársasággal és a Lengyel Köztársasággal együtt hazánkat is. 1997. november 16-án véleménynyilvánító népszavazásra került sor a NATO-tagságra vonatkozóan, ahol 3 968 668 fő, a választásra jogosultak 49,24 százaléka⁵¹ vett részt, akik közül 3 344 131 fő, azaz a résztvevők 85,33 százaléka szavazott igennel. Ez azt

⁴⁹ 11/1993. (III. 12.) OGY határozat A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=993H0011.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

⁵⁰ 27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=993H0027.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

⁵¹ Bővebben lásd: Nemzeti Választási Iroda, Választópolgárok részvétele az 1997. november 16-i népszavazáson. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

jelentette, hogy bár a szavazáson részt vevők száma nem volt kiugróan magas, a megjelent választók viszont döntő számban az euro-atlanti közösséghez történő csatlakozás mellett tették le a voksukat.

1998-ban új országgyűlési határozat született a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről, amely a NATO-hoz történő csatlakozást követően lépett hatályba. A dokumentum szerint *„a Magyar Köztársaság a honvédelmet az állampolgárok közös felelősségvállalásán alapuló nemzeti ügynek tekinti. A honvédelem rendszere az Észak-atlanti Szerződésből fakadó jogok és kötelezettségek egységére, az ország és a Szövetség védelmi igényeit tudatosan elfogadó polgárok önbecsülésére és felelősségére, a fegyveres erők és a védelem anyagi szükségleteit kielégíteni képes gazdaságra, a védelemre felkészült államszervezetre, a védelem katonai feladatait ellátni képes fegyveres erőkre, a fegyveres erők demokratikus és polgári irányítására és ellenőrzésére, a lakosság és az anyagi javak megóvását szolgáló polgári védelemre, valamint a magyar társadalom legszélesebb rétegeinek támogatására épül.”*⁵² Ebben a dokumentumban is hangsúlyosan megjelenik tehát a közös társadalmi felelősségvállalás primátusa, a társadalom tagjainak szerepvállalása.

A markáns politikai irányváltás mellett a haderőben is óriási változások kezdődtek. 1989-ben a kb. 155 ezer fős katonai költségvetési létszám „megöröklése” azonnali beavatkozást igényelt, és megkezdődött egy nagy volumenű haderőcsökkentés, amely jelentős létszámleépítést és szervezeti változásokat hozott magával. Az Európai Hagyományos Fegyveres Erőkről szóló Szerződés (CFE) aláírása és a NATO-hoz történő közeledés okán meghatározott követelményeknek történő megfelelés további lépéseket hozott magával: az 1994-ben rendszeresített alig 100 ezer fős létszámot 1996-ra újabb több mint 30 000 fővel csökkentették, és az ezredfordulót követően már csupán ennek is csak a kétharmada, kb. 43 000 fő volt rendszeresítve.⁵³

A létszámcsökkentésen túl az alakulatok és az objektumok számát is redukálni kellett. Számos laktanya és katonai szervezet kapujára került lakat, ami azt

⁵² 94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=998H0094.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

⁵³ Dr. Isaszegi János et. al. i.m. 53.

eredményezte, hogy a társadalomban egyre kevésbé vált láthatóvá a haderő és annak a tevékenysége.

A NATO-csatlakozást követően és a koszovói válság kezelésének tanulságai okán, 1999 nyarán elrendelte a Kormány a honvédelmi ágazat stratégiai felülvizsgálatát. Ennek eredményeként született meg a 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól, amely kimondta, hogy a Magyar Honvédséget át kell alakítani. A dokumentum úgy fogalmazott, hogy *„Az átalakításnak ki kell terjedni a haderő életének minden területére, így a Magyar Honvédség hadrendjére, szervezeti felépítésére, vezetési rendjére és alkalmazási elveire; a harckészültség és mozgósítás, a hadkiegészítés, a felkészítés és kiképzés rendszerére; a haditechnikai eszközök cseréjére és korszerűsítésére; a tervezés rendjére; a gazdálkodás rendszerére; az állományarányokra; a személyi állomány élet- és munkakörülményeire, szociális és egzisztenciális helyzetére; a Magyar Honvédség társadalmi kapcsolataira, valamint a humánerőforrás-gazdálkodás és fejlesztés teljes intézményrendszerére.”*⁵⁴ A határozat 7. pontja szerint a 2000-2010 közötti időszakra vonatkozóan három ütemben kell megvalósulnia az átalakításnak: *„a) a 2003. végéig tartó első ütemben történjen meg az új szervezeti rendre történő áttérés, az új diszlokáció, valamint az indokolt létszamarányok kialakítása, a fenntartási és működési költségcsökkentés megalapozása, a munka- és életkörülmények javítása, a NATO interoperabilitás és alkalmazhatóság legalapvetőbb feltételeinek biztosítása;*

b) a 2006 végéig terjedő második ütemben kerüljenek végrehajtásra az életminőséget javító programok, továbbá a hadrafoghatóság és a kiképzettségi szint növelése. A haderő a második ütem végéig alapvetően a meglévő, illetve a korszerűsített fő technikai eszközök bázisán működjön, de kezdődjön meg az új haditechnikai eszközök beszerzése;

*c) a 2010-ig tartó ütem fő feladata a haderő haditechnikai korszerűsítése a képességi igényeknek megfelelően.”*⁵⁵

Ez a dokumentum tehát egy gyökeres átalakítást határozott meg, amelynek a legmeghatározóbb és leglátványosabb eleme a létszám és a katonai alakulatok

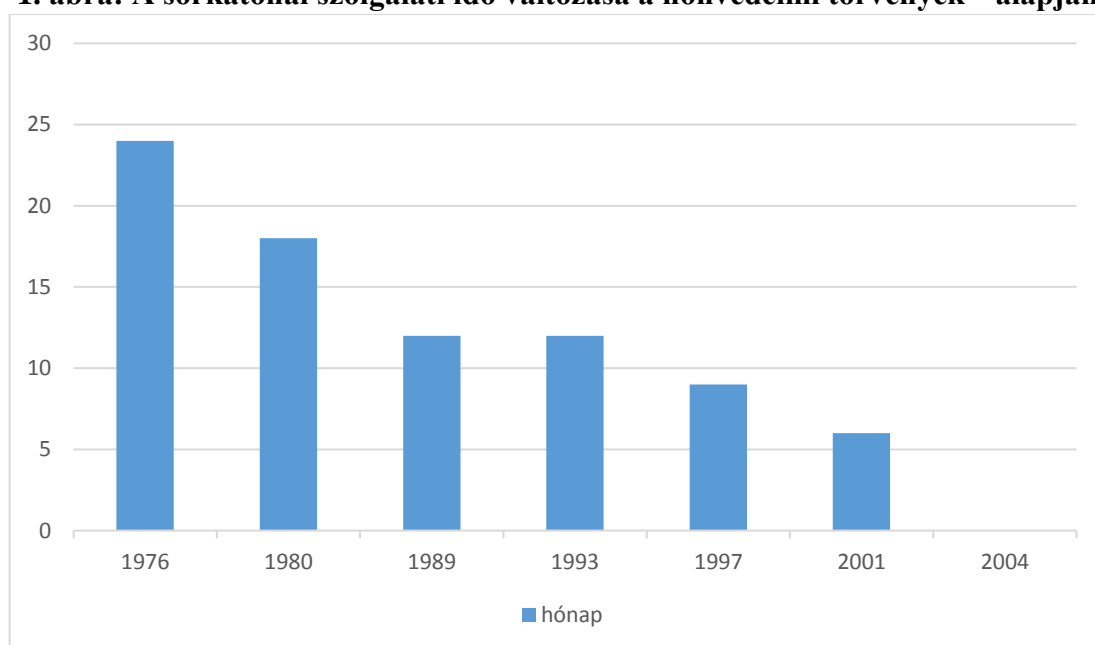
⁵⁴ 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a00h0061.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

⁵⁵ 61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól.

számának csökkentése volt. A rendszerváltozás időszakához képest azonban már így is jelentős csökkentésekre került sor: 2003-ban a Magyar Honvédségnek 107 békehadrendi és 120 háborús hadrendi eleme volt, amelyből a katonai szervezetek száma 82 és 95 volt.⁵⁶ Az ezt követő időszakban azonban a haderőátalakítás folyamata további alakulatok és katonai szervezetek felszámolásához vezettek, amellyel párhuzamosan a haderő tagjainak társadalmi jelenléte is csökkenni kezdett.

A kötelező sorkatonai szolgálat időtartama is egyre csökkenő tendenciát mutatott. Míg 1976-ban 24 hónapot, 1980-ban pedig 18 hónapot kellett szolgálni a besorozott állományoknak, addig a rendszerváltozást követően először 12, majd 9, végül pedig 6 hónapra csökkentették a sorkatonai szolgálati időt.

1. ábra: A sorkatonai szolgálati idő változása a honvédelmi törvények⁵⁷ alapján

Az egyre csökkenő sorkatonai szolgálati idő a korszakot elemző szakemberek szerint „már nem bizonyult maradéktalanul elégségesnek egy olyan katonai szakmai tudás átadására, amely a sorkatonai szolgálatból való távozást követően komoly alapja lehetett volna egy kötelező tartalékos szolgálatnak, illetve jelentős fajlagos költségnövekedéssel járt”.⁵⁸ Emellett a haderő igényei is egyre csökkenő tendenciát mutattak a sorkatonák létszámára vonatkozóan: az évi 100 ezer fő helyett egy évtized

⁵⁶ Dr. Fapál László (szerk.): A honvédelem négy éve 2002-2006. Honvédelmi Minisztérium, HM Zrínyi Kht. 2006, 85.

⁵⁷ 1976. évi I. törvény, 1980. évi V. törvény, 1989. évi XXII. törvény, 1993. évi CX. törvény, 1997. évi LXXV. törvény, 2001. évi XLIV. törvény, 2004. évi CV. törvény

⁵⁸ Kádár Pál – Vanyur Tibor: Szemelvények a magyar önkéntes tartalékos rendszer múltjáról, jelenéről és jövőjéről. In: Hadtudomány, 2013/3-4. 82.

leforgása alatt már csak 17 ezer főre volt szükség. A sorkatonai szolgálat negatív társadalmi megítélését pedig nem csupán az azt ellenző civil szervezetek létrejötte és működése jelezte, hanem a szolgálathoz való hozzáállási hajlandóság változása, a szolgálatot különböző jogcímenek nem teljesítők létszámának növekedése, valamint a sorkatonai szolgálatot teljesítettek többségének elmarasztaló véleménye is⁵⁹

Jól látható tehát, hogy a rendszerváltozást, de különösen az ezredfordulót követően szinte már csak a kötelező sorkatonai szolgálat intézménye biztosította az állandó kapcsolatot a Magyar Honvédség és a társadalom szélesebb rétegei között, ugyanakkor a sorkatonai szolgálattal szemben mind a haderő, mind a társadalom részéről. 2004 novemberétől azonban, az általános sorkatonai szolgálat békeidőszaki felfüggesztésével és az önkéntes alapon szerveződő haderőre történő áttéréssel ez a kapcsolat jelentősen meglazult.

Ugyancsak fontos, az ország biztonságpolitikáját meghatározó tényező volt az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történt csatlakozásunk mellett az Európai Unióba történő tagfelvételünk 2004-ben. A nemzetközi szervezetek felé történő elköteleződésünk ezzel politikai, gazdasági és katonai szempontból is meghatározó irányt vett, amelyek befolyással bírtak az ország biztonsági helyzetének megítélésére, és a biztonsági kihívásokra adandó válaszok megfogalmazására is. Ezt követően a Magyar Honvédség békelétszámának maximuma nagyságrendileg 30 ezer főben állapodott meg.

A honvédelem kérdéskörének vizsgálatakor fontos megemlíteni a biztonságérzékelés változásait és annak befolyásoló hatását is. Balogh István definíciója szerint a biztonságpercepció *„az objektív biztonsági helyzetről alkotott mentális képek koherens rendszere, mely az objektív biztonsági helyzetet ugyan mindig tükrözi, de azzal nem feltétlenül azonos”*⁶⁰.

Fontos különbséget tenni az állam és a társadalom biztonságérzékelése között. Az állam biztonságpercepciója jól tetten érhető a biztonságpolitikai dokumentumokban, a nemzeti biztonsági stratégiákban, valamint a biztonság

⁵⁹ Hülvely Lajos: A vegyes hadkiegészítési rendszertől az önkéntességig In: Dr. Isaszegi János et. al.: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 108-110.

⁶⁰ Balogh István: Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek. MKI-tanulmányok, T-2013/20, kki.gov.hu/download/e/.../Tanulmanyok_2013_20_Magyarorszag_és_a_visegrá_.pdf, Letöltés időpontja: 2016.06.05.

garantálásáért felelős szervezetek mennyiségében, minőségében és működtetésében. Magyarország 2012-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiája kimondja, hogy a biztonságot egyre átfogóbban szükséges értelmezni, és a biztonsági kihívásokra is komplex módon, számos szereplő bevonásával lehet hatékonyan választ adni: „A nemzeti biztonsági stratégia csak összkormányzati megközelítés, részvétel és felelősség, az intézményi keretek kihívásoknak való megfeleltetése és megfelelő források hozzárendelése esetén lehet hatékony és sikeres.”⁶¹ A Nemzeti Biztonsági Stratégia intézkedik az egyes ágazati stratégiák elkészítésére, így a Nemzeti Katonai Stratégiáéra is, amely a honvédelem katonai dimenziójának kihívásait, képességeit és feladatait veszi számba. Bár a legutóbbi Nemzeti Katonai Stratégiát 2012-ben alkották meg, Dr. Tóth Péter egy tanulmányában felhívja a figyelmet arra is, hogy „...ha tehát elfogadjuk, hogy csak a legfontosabb kérdésekről születnek nemzeti stratégiák, akkor meg kell állapítanunk, hogy hazánkban a honvédelem kérdése 2009-ig, az első katonai stratégia elfogadásáig egészen biztosan nem tartozott a társadalmilag legfontosabbnak ítélt problémák közé. Ehhez hozzátehetjük – a katonai stratégia kidolgozását és elfogadtatását magára vállaló honvédelmi vezetés érdemeit hangsúlyozva –, hogy az ország katonai biztonságát a magyar politikai elit és a magyar társadalom valójában még napjainkban, Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájának megszületését követően sem sorolja a legfontosabb kérdések közé.”⁶²

Ezt a megállapítást egy korábbi összehasonlító közvélemény-kutatás eredménye is alátámasztja⁶³. Az azonos kérdésekből álló szondázást először a NATO-hoz történő csatlakozás évében, 1999-ben, másodjára pedig 2008-ban végezték el a szakemberek. A felmérések eredményei azt mutatták, hogy a magyar társadalom biztonságérzékelésének fókuszpontjában elsődlegesen az anyagi biztonság, a létbiztonság, a megélhetés biztonsága állt. Fontossági sorrendben ezt követte a közbiztonság, a katonai biztonság, a környezeti biztonság, végül pedig a jogbiztonság

⁶¹ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról In: Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám, 1379.; http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf; Letöltés időpontja: 2016.06.10.

⁶² Tóth Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra In: Nemzet és Biztonság, 2014/2. szám, www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=531 Letöltés időpontja: 2016.06.10. 5.

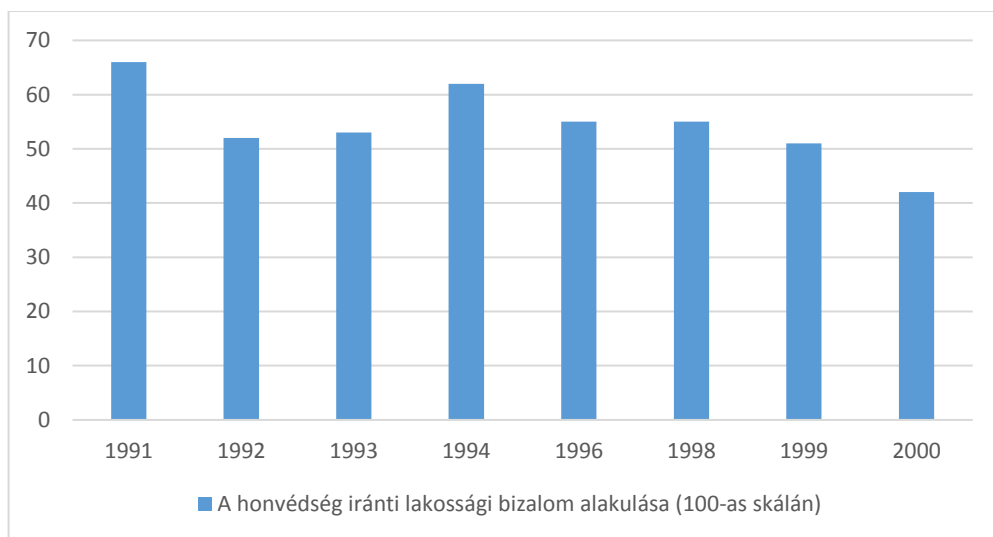
⁶³ Bővebben lásd: Dr. Radványi Lajos – Dr. Vámosi Zoltán: A magyar lakosság biztonságfelfogásának változásai (Egy összehasonlító közvélemény-kutatás tapasztalatai 1999-2008) In: Dr. Vámosi Zoltán (szerk.): Gondolatok és vélemények a biztonságunkról (Egy konferencia és egy összehasonlító közvélemény-kutatás tanulságai), TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, Budapest, 2008, 115-143.

területe.⁶⁴ Érdekes tanulság, hogy közel 10 év távlatában a társadalom biztonságérzékelése minimális eltérést mutatott, amely azonban jelentős támpontot ad a számunkra annak továbbgondolásában, hogy hogyan, milyen elvek mentén érdemes megszervezni a honvédelem ösztársadalmi pillérét.

A rendszerváltozást megelőző időszak örökségeként megmaradt nagy létszámú haderő felszámolása és átalakítása, valamint a kilencvenes évek nemzetközi biztonsági környezetében bekövetkezett változások, a szövetségi rendszerekben vállalt tagságok és maga a biztonságpercepció is egyaránt azt az üzenetet közvetítették tehát a társadalom tagjai számára, hogy a haderő jelentősége csökken.

Ahogy Krizbai János egy tanulmányában rávilágít: „*párhuzamosan folyt tehát a jelentős – több tízezres – létszámcsökkentés, a struktúraváltás és mellette az építkezési és működési filozófiaváltás.*”⁶⁵ A folyamatot negatívan befolyásolta a katonai pálya presztízsének alakulása is. A társadalmi hasznosság, az elérhető jövedelem, a szükséges szaktudás és az érvényesíthető hatalom, mint egy hivatás presztízsét meghatározó tényezők⁶⁶ közül a haderő vonatkozásában mindegyik elem megkérdőjeleződött, amely a honvédség iránti lakossági bizalom csökkenésében is testet öltött.

2. ábra: A honvédség iránti lakossági bizalom alakulása 1989 után⁶⁷

⁶⁴ Dr. Radványi Lajos – Dr. Vámosi Zoltán: A magyar lakosság biztonságfelfogásának változásai (Egy összehasonlító közvélemény-kutatás tapasztalatai 1999-2008) 127.

⁶⁵ Krizbai János: A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből. In: Hadtudomány, 2014/3-4. 78.

⁶⁶ Dobai Pál: Katonaszociológia. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000, 192.

⁶⁷ Eszényi József: A honvédség iránti lakossági bizalom tíz éve. In: Új Honvédségi Szemle. A Magyar Honvédség Központi Folyóirata. 2001/5. 29.

I.6. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti áttekintés alapján jól kirajzolódik az a tendencia, hogy a magyar társadalom kapcsolata a honvédelemmel már a nemzeti haderő kialakulásának időszakától kezdve sajátosan alakult. A viszonyrendszer alapját a háttérben meghúzódó, a törvények által kikényszerített általános hadkötelezettség és a sorkatonai szolgálat képezte.

Az is megfigyelhető, hogy a biztonsági helyzet változásával változott a haderő mérete, szervezete és felépítése is. Bár a honvédség feltöltése és kiegészítése tekintetében a történelem folyamán többször is megjelent az önkéntesség (1848, 1921), ezek a kezdeményezések nem bizonyultak eredményesnek, a társadalmi kultúrának nem képezte szerves részét a honvédelem ügyének önkéntes alapon történő támogatása.

Látható az is, hogy a hivatásos állomány biztosítása mellett a haderő létszámának a feltöltése folyamatosan akadályokba ütközött. A politikai ambíciószintek gyakran nem a saját, hanem más hatalmak elképzeléseit tükrözték vissza, a reálisnál és elérhetőnél jóval magasabbak voltak. Viszont a kötelező katonai szolgálat révén a társadalom tagjainak egy jelentős része elsajátította a honvédelemhez kapcsolódó ismereteket, ezáltal is kiképzett tartalékot alkotva szükség esetére.

A rendszerváltozást követő időszakban tapasztalható fellazulás, a kötelező sorkatonai szolgálat időtartamának többszöri csökkentése, végül felfüggesztése egy történelmi előzményekkel nem rendelkező helyzetet teremtett a társadalom és annak vezetői számára is. Ennek a kezelése determinálja nem csak az önkéntes alapon szerveződő Magyar Honvédség helyzetét, de az egész ország nemzeti biztonságát is.

A Magyar Honvédség új feladatai között megjelent ugyan a békeműveletekben történő részvétel, azonban ezek a tevékenységek a hazánktól távolabb eső régiókban jelentkeztek, amely a társadalom egy részének szemében további szükségtelen kiadások forrását jelentette az egyéb jóléti ágazatok fejlesztésének terhére.

Az új helyzet a korábbiakban kialakult társadalmi szemlélet gyökeres átforgatását teszi szükségessé, amelynek eszköze és legfőbb csatornája rövidtávon a társadalom számára elfogadható és a nemzeti biztonság követelményeinek is megfelelő keretek kialakítása, közép- és hosszútávon pedig a honvédelmi nevelés területének fejlesztése és annak a valós tartalommal való megtöltése lehet.

II. A TARTALÉK ERŐK MÉRTÉKADÓ EURÓPAI MINTÁI

II.1. A TARTALÉK ERŐK HELYE, SZEREPE ÁLTALÁBAN

A tartalék erőknek mind a hadkötelezettségen alapuló, mind az önkéntes haderőt fenntartó államok esetében az az alaprendeltetése, hogy szükség esetén a reguláris erők létszáma gyorsan megnövelhető legyen a katonai szolgálatra egészségileg alkalmas, valamilyen szintű katonai kiképzésben részesült, a meghatározott életkori határoknak megfelelő személyekkel. A Hadtudományi lexikon szerint a mozgósítás *„az ország erőforrásainak átcsoportosítása a háborús vagy a rendkívüli időszakok igényeinek megfelelően; magában foglalja a fegyveres erők és rendvédelmi szervek, a védelmi igazgatás, a polgári védelem hadiszervezetre való áttéréséhez, valamint a nemzetgazdaság haditermelésre való átállításához szükséges személyek, technikai és anyagi eszközök, valamint objektumok igénybevételét.(...) A mozgósítás az általános hadkötelezettség bevezetése után, a haderő békeszervezeteinek háborús hadiszervezetre való áttéréséhez szükséges személyi állomány, valamint a szállítóeszközök polgári életből való biztosítása érdekében válik szükségessé.”*⁶⁸ Ebből a nézőpontból a tartalékképzés tehát alapvetően békeidőbeli feladat, amely meghatározza a mozgósítás és az esetleges háborús hadrend bevezetését követő időszak során a további túlélési esélyeket. A bevonható anyagi és technikai eszközökön túl a legjelentősebb szerep a kiképzett tartalékos humán erőforrásra hárul.

A tartalék erők szervezése nemzetközi összehasonlításban széles spektrumon mozog. Alkalmazásuk jellemzően három kiemelt körre tagozódik, és ezáltal a reguláris haderővel való interoperabilitás is háromszintű, de országonként más szervezeti rendszerben és sajátosságokkal működik. Ennek megfelelően egyrészt a tartalékokat, mint személyi kiegészítést a reguláris haderők egyes beosztásainak időszakos betöltésére használják, másrészt tartalék alakulatokként (komplett alegységbe, egységbe, magasabb egységbe szervezve esetlegesen külföldi alkalmazás lehetőségével), harmadsorban önvédelmi (hátszázgvédelmi,

⁶⁸ Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon M-Zs, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 934-935.

területvédelmi) feladatokra alkalmazzák. Szintén meghatározó szempont a tartalékos rendszer működtetésében, hogy az adott országban részben vagy egészben fenntartották, fenntartják-e az általános sorkatonai szolgálati kötelezettséget. A tartalékos rendszer alkalmazási formája meghatározza az állomány „felhasználási” körülményeit, készenléti szintjét és ezzel együtt a kiképzésének, felkészítésének időtartamát, orientációját, blokkosítását, azaz, hogy mennyiben szükséges a tartalékost a civil hivatásából, munkavállalói környezetéből a szolgálatteljesítés idejére kiemelni, és mennyiben valósulhat meg a kiképzés a tartalékos szabadidejében.

A fenti szempontok alapján különbségek mutatkoznak az egyes országok által alkalmazott gyakorlatok vonatkozásában is. Néhány országban megfigyelhető, hogy tartalékos alakulatokat a mozgósítás után már kiképzett tartalékos állománnyal töltenek fel, akik személyi feltöltési jelleggel tagozódnak be a haderő állományába (Németország, Lengyelország). Másik alkalmazási formaként az önkéntes alapon szervezett tartalékos erők a főerőkkel közel azonos feladatokat ellátó katonai vagy félkatonai szervezetek, amelyek meglehetősen nagy önállósággal rendelkeznek (Amerikai Egyesült Államok, Kanada). A skandináv mintában a tartalékos szolgálat önkéntes alapon működő, a kötelező katonai szolgálat alternatívájaként vállalható (Dánia, Norvégia). A negyedik csoportba lehetséges sorolni azokat az államokat, ahol szintén önkéntesség alapján szerveződő, a társadalom igen széles rétegét átfogó, tágabb értelemben vett védelmi feladatokat ellátó szervezetek működnek (Egyesült Királyság, balti államok).

Urbán Lajos megfogalmazása szerint *„az önkéntes tartalékos szervezetek feladatrendszerével kapcsolatban elmondható, hogy fejlett önkéntes tartalékos rendszerrel, esetleg nemzeti gárdákkal rendelkező országok más szempontból is megkülönböztethetők a tisztán a hadsereg támogatására felállított tartalékos rendszerrel rendelkezőktől. A nemzeti gárdákra (gárda jellegű erőkre) jellemző, hogy főleg az anyaország biztonságát támogató feladatrendszerrel rendelkeznek, nagyobb hangsúlyt kapnak a nem tisztán katonai feladatok, a katasztrófavédelem, a rendvédelmi szervezetek támogatása stb., a határokon túli szerepvállalásuk azonban másodlagos jelentőségű.”*⁶⁹

⁶⁹ Urbán Lajos: A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2010. 46.

Az egyes országok tartalékos, illetve önkéntes szolgálatot vállaló állampolgárainak juttatott előnyök rendszere a fent leírt alkalmazási formákra figyelemmel is országonként jelentős eltéréseket mutat. Alapvetően az önkéntességet elismerő társadalmi prémiumok rendszere két, egymásra kölcsönösen ható pilléren nyugszik. Az első a honvédelmi feladatokat részmunkaidőben vagy szabadidőben ellátó munkavállalók elismerése és motiválása direkt vagy indirekt pénzügyi javadalmazásokkal, egyéb ösztönző eszközökkel. A másik tartóoszlop a munkavállaló tevékenységét a honvédelmi feladatok ellátása során nélkülözni kényszerülő munkáltatók kompenzációjának, elismerésének rendszere. Az, hogy az egyes országokban a fenti támogatási formák közül melyik a domináns, avagy milyen arányban kerülnek alkalmazásra, az nagyjában függ az ország gazdasági teherbíró képességétől, a közjogi környezettől, az adott országban a fegyveres erők és a társadalom kapcsolatától, különösen a hadsereg individuális és kollektív elfogadottságától és elismertségétől, kiemelve itt a nemzeti patriotizmus eszméjét és az abból következő pozitív nemzeti érdekérvényesítő képességet, mint legfőbb motívumot. Szintén nagymértékben befolyásolja a kérdést, hogy az adott állam milyen történelmi hagyományokkal, „kollektív emlékezettel”, geostratégiai fenyegetettség érzéssel, kulturális gyökerekkel rendelkezik.

A fentieket jól szemlélteti a tartalékos rendszert hagyományosan és nagy gyakorlattal fenntartó angolszász országok közötti különbség, így míg az Egyesült Királyság kidolgozott garanciális elemeket és jogérvényesítési utat tartalmazó, vagyoni kárpótlás alapú munkáltatói támogatói programot működtet, addig az Egyesült Államok a munkaadók felé nem biztosít anyagi kompenzációt. Az Amerikai Egyesült Államokban az állampolgárok önkéntes tartalékos szolgálatra történő megnyerésére és támogatására, illetve a munkáltatók megegyezésére és elismerésére helyezik a hangsúlyt. *„Az önkéntes tartalékosokat olyan elemekkel ösztönzik a jelentkezésre, mint a tanulmányi ösztöndíj vagy ösztöndíj-kiegészítés, az államilag garantált hitelfelvételi lehetőségek biztosítása, a diszkontvásárlási lehetőség, az ingyenes, a családra is kiterjedő egészségügyi ellátás vagy a nyugdíj kiegészítés. Mindezekért cserébe elvárják viszont, hogy a tartalékos olyan munkaadót válasszon, ahol támogatják a szolgálat vállalását, és engedélyezik a fizetés nélküli szabadság igénybevételét a szolgálat időtartamára. A munkaadók esetében a hazafias*

kötelességre alapoznak, jóindulatukat a részükre adományozható egészen magas állami elismerésekkel nyerik meg.”⁷⁰

Több ország tartalékos és önkéntes rendszerét összehasonlítva az is megállapítható, hogy sok esetben a társadalmi premizálás kimerül a civil munkaviszony megtartását biztosító, a munkáltatóval szembeni jogszabályi alapokon nyugvó védettségből.

A tartalékos rendszerek nemzetközi mintáinak vizsgálata során nyilvánvalóvá vált, hogy a különböző országok a történelmi hagyományaiknak, gazdasági teljesítőképességüknek és nem utolsósorban a politikai ambíciószintjüknek megfelelően alakítják ki haderejük tartalékát, különböző módszerekkel vonják be a társadalom tagjait a honvédelem feladatainak a támogatásába. Megfigyelhető, hogy a kötelező sorkatonai szolgálatot fenntartó országok esetében (pl. Norvégia, Dánia, Lettország, Litvánia, Észtország) a kiképzett tartalék létszáma különösebb ösztönzők nélkül is biztosított, hiszen a törvény erejénél fogva adott a katonai alapkiképzésben résztvevők létszáma, ugyanakkor ezekben az országokban a haderő mellett működtetnek gárda-típusú erőket is. Észtországban a Védelmi Liga, Litvániában és Lettországban a Nemzeti Gárda, Dániában és Norvégiában a Honi Gárda segíti a katonaság munkáját.

Az önkéntes haderőt fenntartó országok közül az Egyesült Királyság⁷¹ és Franciaország tartalékos rendszerei, valamint a hozzájuk kapcsolódó intézményi és szervezeti keretek, társadalmi ösztönző rendszerek ugyanakkor értékes példaként szolgálnak. Az Egyesült Királyság történelmileg önkéntes alapon szervezi a haderejét, míg Franciaországban a nagy francia forradalmat követően folyamatosan jelen volt a sorkatonai szolgálat intézménye, és csupán 1996-ban függesztették fel azt⁷². Az alapvető különbözőségek ellenére azonban mindkét ország többértű, szofisztikált

⁷⁰ Kladek András: Önkéntes tartalékos rendszer és munkáltatói támogató program. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2007, 14.

⁷¹ A szerző témában publikált tanulmánya *A brit tartalékos rendszer* címmel a *Hadtudomány* 2017/4. számában a 485-496. oldalon jelent meg.

⁷² Egy, a franciaországi terrortámadásokat követő időszakban készült felmérés alapján 2015 januárjában a franciák mintegy 80 százaléka támogatta a kötelező sorkatonai szolgálat visszaállítását. Az életkori megoszlás alapján a 35 év alattiak 69 százaléka, a 36-49 év közöttiek 78 százaléka, a 65 év felettieknek pedig 90 százaléka támogatta az intézmény visszaállítását. Érdekesség, hogy a leginkább érintett 18-24 éves korosztály 69 százaléka volt szolidáris a kérdést illetően. Bővebben lásd: sz.n.: Notre sondage. 80% des Français favorables au service national. 2015.01.24. <https://www.ouest-france.fr/europe/france/notre-sondage-80-des-francais-favorables-au-service-national-3139625>
Letöltés időpontja: 2017.04.08.

rendszereket működtet, amelyeket meglátásom szerint érdemes részleteiben is vizsgálni.

II.2. EGYESÜLT KIRÁLYSÁG

II.2.1. Szervezeti alapelvek, állomány és létszám

Az Egyesült Királyság önkéntes tartalékos rendszere párhuzamosan működik a professzionális tartalékos rendszerrel. Az önkéntes tartalékos rendszer haderőnemenként csatlakozik a haderőhöz. Ennek megfelelően a szárazföldi haderőnek (Army Reserve, korábban Territorial Army), a haditengerészetnek (Royal Naval Reserve), a tengerészgyalogságnak (Royal Marines Reserve), illetve a légierőnek (Royal Auxiliary Air Force) működik önkéntes tartalékos komponense.

Az Egyesült Királyság szárazföldi haderőnemi tartalékos rendszerének történelme a középkorig vezethető vissza.⁷³ Természetesen az idő múlásával a szervezet elnevezése és struktúrája megannyiszor változott, mégis egészen a II. világháborúig alapvetően négy különálló elemből tevődött össze, amelyből három - az Önkéntesek, a Milícia és a „Yeomanry” elnevezésű, lényegében önkéntes lovasságnak aposztrofálható egység – tipikusan a tagok által önkéntesen vállalt, „másodállásban” végzett szolgálat alapján működő szervezetek voltak. A negyedik elem a reguláris erőktől nyugdíjba vonult, viszont még életkortól függően tartalékos szolgálatot teljesítésére kötelezett reguláris tartalékok. Napjainkban a szárazföldi haderőnem tartaléka továbbra is ezen a kettőségen nyuszik, viszont az önkéntességen alapuló elemek a hidegháború alatt összevonásra kerültek a Területvédelmi Haderő (Territorial Army) szervezetébe, amelyből a későbbiekben megalakításra került a jelenleg is működő Szárazföldi Erők Tartaléka (Army Reserved). Mindezeknek megfelelően a tartalékos rendszer két fő komponense az általános tartalék (Regular Reserve) és az önkéntes tartalék (Volunteer Reserve Forces).

Az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma 2013 júniusában tett javaslatot a tartalékos erők jelentős újragondolására.⁷⁴ A kormányjelentésben (White Paper)

⁷³ Hautzinger Gyula i.m. 41-42.

⁷⁴ Brooke-Holland, Louisa: Future Reserves 2020, 3 October 2013, House of Commons' Library. <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06733> Letöltés időpontja: 2016.06.20.

megfogalmazott javaslatok mintegy reakcióként értelmezhetők egy független bizottság által 2010-ben elkészített és 2011-ben közzétett biztonsági és védelmi felülvizsgálat megállapításaira, miszerint a haderő és a szárazföldi tartalékos erők korábbi szervezete, a Területvédelmi Haderő (Territorial Army) elhanyagolt, kihasználatlan és hanyatló tendenciát mutat. Megjegyzendő, hogy általánossá vált a fogalmi keveredés a tartalékos erők és a Területvédelmi Haderő között. A szárazföldi haderőnem tartalékát képező Területvédelmi Haderő bizonyos időszakokban a 70 000 főt is meghaladó létszámával ugyanis kiemelkedett a légierő és a haditengerészet egy-kétezer fős létszámához képest.

A brit miniszterelnök által elindított Future Reserve 2020 (FR20) program célként fogalmazza meg a fegyveres erők és az annak integráns részét képező tartalék erők újrászervezését, szerepét és felépítését, összhangban a teljes védelmi szektort érintő költségvetési megszorításokkal.⁷⁵

A program legfontosabb, jogalkotást is igénylő sarokpontjai az alábbiak voltak:

- formálisan is megváltoztatja a szervezet megnevezését a korábbi Territorial Army elnevezésről az Army Reserves szervezeti névre;
- kibővíti a tartalékosok által ellátható feladatok, beosztások körét;
- a védelmi miniszter jogkörébe utalja a munkáltatók irányába teljesíthető kiegészítő kifizetések lehetőségét a tartalékosok behívása esetén;
- kiemelt figyelmet fordít a tartalékos civil foglalkoztatásának védelmére.

A program 2020-ra az Egyesült Királyság haderejét 120 000 főben határozza meg, amelyből 35 000 főben maximalizálja a kiképzett tartalékos erőknek a létszámát, ezzel elérve brit katonai vezetés által ideálisnak tekintett 70/30 arányszámot. Érdeemes megemlíteni, hogy a program alcíme a „valuable and valued”, azaz „értékes és megbecsült” elnevezés volt, amely tökéletesen jellemző a program kifejtett irányaira.

Az FR20 célja nem csak a brit fegyveres erők tartalékos létszámának növelése, illetve fiatalítása, hanem a program legszignifikánsabb célkitűzése egy strukturális

⁷⁵ MoD UK (2013): Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued. July 2013. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf (Letöltés időpontja: 2016.07.10.)

változás elérése, amelynek eredményeként az Egyesült Királyság hadereje személyi állományának jelentős hányadát tartalékosokkal kívánják biztosítani.⁷⁶

Másrészről a tartalékos elemek modernizációjának kifejezett törekvése, hogy a reguláris erők kiegészítéseként széleskörűen képesek legyenek a katonai műveleti követelményeknek megfelelni mind hazai, mind nemzetközi környezetben, különösen a mozgósítás és a telepíthetőség vonatkozásában, ezáltal az önkéntes tartalékosokat gyakorlatilag a reguláris haderővel azonos értékű hadrendi elemként kívánják a brit haderő részévé tenni. Jól érzékelhető tendencia, hogy a korábbi stratégiai szinten megjelenő területvédelmi feladatokról a megújult rendszer a műveleti szintre helyezi át a tartalékosok alkalmazásának lehetőségét. Ennek megfelelően a tartalékos erők fő feladata az ország haderejének békeidejű kiegészítése, részvétel expedíciós műveletekben, továbbá részvétel az országban megjelenő általános védelmi feladatok ellátásában. Megjegyzendő, hogy a külföldi műveletekben való alkalmazás nem újdonság a tartalékosok tekintetében, hiszen 1997 és 2008 között mintegy 28 000 tartalékos teljesített szolgálatot Irakban, Afganisztánban vagy egyéb műveleti területen.

A rendszer átfogóan közelíti meg a tartalékos szolgálatot, felismerve azt, hogy a szolgálat vállalása nem csak a szolgálatot vállaló személynek jelent extra terhet, de legalább annyira megterhelő a munkahely, a család és más társadalmi szereplőkre nézve is. Éppen ezért, a program újdonságát nem csak a korábban ismertetett, az önkéntes tartalékosnak adható jelentős juttatási rendszer jelenti, hanem kiemelt figyelmet fordít a szolgálat vállalását befolyásoló egyéb körülményekre is, így a családi, munkahelyi és egyéb társadalmi környezetre.

A koncepcióból jól látszik, hogy elsősorban az anyagi jellegű juttatások emelésével igyekeznek a célt elérni az egyéb ösztönzők, így például az oktatási lehetőségek mellett. Ez utóbbi elemek viszont kevésbé hangsúlyosak.

A brit tartalékos erők szervezetéről, vezetéséről és kiképzéséről részletes információk találhatóak az interneten, amelyek mind a tartalékos szolgálat iránt érdeklődők, mind a kutatók szempontjából rendkívül hasznosak.⁷⁷ A Szárazföldi Erők

⁷⁶ ATKINSON, Emma: Armed forces job cuts reach target three years early <http://www.bbc.com/news/uk-33638492> (Letöltés időpontja: 2016.07.10.)

⁷⁷ ARMY (2016): Training <http://www.army.mod.uk/reserve/31791.aspx> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

Tartalékának regionális egységei az Egyesült Királyság teljes területét lefedik, ezzel megteremtve a lehetőségét, hogy a társadalom széles körben találkozhatson és érintkezessen a hadsereggel. A vezetési rend és a szervezeti felépítés megegyezik a reguláris erők századokra, zászlóaljakra és ezredekre épülő szervezeti rendjével, amelyeknek a helyi szinten az úgynevezett Szárazföldi Haderő Tartalékos Központjai adnak bázist. A tartalékosokon kívül ezekben a központokban sok esetben hivatásos katonák is teljesítenek szolgálatot, segítve az adminisztratív vagy kiképzési feladatokat. A Regionális Egységeknél (Regional Units) az évi kötelezően teljesítendő kiképzési időtartam 27 nap. A szakfeladatokat ellátó tartalékosok jellemzően valamely szakcsapathoz rendelve, a Nemzeti Egységeknél (National Units) látják el szolgálati feladataikat, jelentős mértékben támaszkodva a tartalékosok civil szaktudására.

A tartalékos állomány szolgálati típusai ugyancsak sokrétűek az Egyesült Királyságban.⁷⁸ Az aktív haderő tagja leszerelése, kiválása után továbbra is behívható marad szükséghelyzet esetén, ezt a brit rendszer reguláris tartaléknak (Regular Reserve) nevezi. Annak időtartama, hogy mennyi ideig tagja valaki ennek az állománykategóriának, az az aktív szolgálat hosszúságától, a betöltött beosztástól, valamint életkortól és nemtől függ. Az ilyen, volt aktív állományú katonák gyakran az önkéntes tartalékos rendszerbe (Volunteer Reserve Forces) is belépnek, ilyen esetben kettős tartalékos státuszuk keletkezik.

Az egyéni tartalék négy kategóriára oszlik:⁷⁹

1. Hivatásos haderő tiszti tartaléka (Regular Army Reserve of Officers - RARO), amely nyugállományú hivatásos, katasztrófaelhárító és területvédelmi tisztekből áll. Mindazok, akik 1983. április 1-től teljesítettek katonai szolgálatot, az aktív pályájuk elhagyását követően hat évig kiképzésre kötelezettek. Önként is lehet csatlakozni.

2. Hivatásos tartalék (Regular Reserve), amely volt katonákból (férfiak és nők) áll, akiket az alakulatuk elhagyását követő 6 évben kiképzési kötelezettség terhel. Önként is lehet csatlakozni.

⁷⁸ REGULAR RESERVE (2016): Regular Reserve <http://www.army.mod.uk/reserve/31789.aspx>
Letöltés időpontja: 2016.06.25.

⁷⁹ RESERVE FORCES: The Regular Reserve www.armedforces.co.uk/army/listings/10071.html
Letöltés időpontja: 2016.06.25.

3. Hosszú távú tartalék (Long-term reserve): azok a férfiak (a nők nem), akik teljesítették a hivatásos tartalékos szolgálatukat, és 45 éves korukig hivatásos tartalékos kategóriába tartoztak. Kiképzési kötelezettségük nincs.

4. Nyugállományú katonák: szolgálati nyugdíjban részesülő volt katonák (férfiak és nők). A törvény szerint 60 éves korukig behívhatók, de a gyakorlatban 55 év felett ez nem történik meg, kiképzési kötelezettségük nincs.

Az egyéni tartalékosoknak két szolgálati kiskönyvük van, amelyet a személyi azonosító igazolványukkal együtt otthon tartanak. Az egyik tartalmazza a mozgósításra vonatkozó teendőkkel kapcsolatos általános instrukciókat. Az úgynevezett személyes kiskönyv számítógépes alapon működik, szükség esetén negyedévente frissített adatokat tartalmaz a lakcímre, egészségügyi állapotra és az életkorra, valamint a mozgósítással kapcsolatos személyes teendőkre vonatkozóan.

A rendszer külön részét képezik az önkéntes tartalékosok. A brit haderő önkéntes tartalékosai részmunkaidőben szolgálnak, és - eltérően a rendes tartaléktól - általában nem aktív szolgálat után válnak tartalékosokká, hanem önkéntes alapon, civil foglalkozásuk mellett, meghatározott idejű szerződés alapján látják el a feladataikat, és jól képzett erőként részt vesznek az aktív haderő műveleteiben, otthon és missziókban is. 10 év szolgálat után a nevük után kitehetik a voluntary reserve kezdőbetűiből álló VR jelzést.

Az önkéntes tartalékos erő részei az Egyetemi Kiképző Egységek (University Training Units), amelyek állománya nem hívható be aktív szolgálatra, viszont az egyetemeken kiképzést biztosítanak részükre.

II.2.2. Kiképzés, felkészítés

A Nemzeti Egységeknél a kötelezően teljesítendő kiképzési napok száma kevesebb, mindösszesen 19 nap évente. Az adott szolgálati helyen előírt kiképzési napok, illetve kiképzési ciklust záró Éves Katonai Kiképzési Teszt teljesítésével válik jogosulttá a tartalékos az ún. éves kiképzési bónuszra, amely egy, a fizetésen felül járó adómentes összeg.

A kiképzési időszakok tervezett időpontjáról az év elején értesítik mind a tartalékost, mind a munkáltatóját. A kiképzés jellemzően esténként, illetve

hétvégenként az ország egész területét földrajzilag lefedő mintegy 9 kiképző egység valamelyikénél valósul meg, kivéve az évi egy alkalommal elrendelt 15 napos összefüggő kiképző összevonás tábort.

Az újonnan bevonult tartalékosnak a brit egységes kiképzési programot követve az úgynevezett első kiképzési fázist kell teljesíteni, amely két - alfa és bravo - szakaszra van felosztva. Ebben a fázisban a fokozott fizikai felkészítésen kívül a tartalékos a katonai szolgálat ellátásához szükséges olyan alapvető ismereteket szerzi meg, mint fegyverkezelés, térképészet, elsősegélynyújtás, harcászat, katonai terminológia, öltözködés és alaki fogások.

Az „alfa” szakasz elvégzésének kettő, a tartalékos által választható módja van:

1. változat: 4 hétvéges kiképzés, amelyet jellemzően a tartalékos lakóhelyéhez közeli kijelölt lokális kiképző egységnél kell teljesíteni legfeljebb 8 hét alatt.
2. változat: 7 napos összefüggő kiképzés, amely a kijelölt lokális kiképző egységnél vagy a reguláris haderő kiképző létesítményében teljesíthető.

A „bravo” szakasz egy kéthetes összefüggő kiképzés a brit szárazföldi erők Pirbright-i vagy Grantham-i ezredének kiképző létesítményében, amelynek a teljesítése után a tartalékoskal, mint kiképzett katonával számolnak a továbbiakban.

A kiképzés második fázisában az egyes beosztásokra történő, a reguláris erők instruktoraik által felügyelt szakirányú felkészítés történik, kifejezetten a tartalékos szolgálati helyének megfelelő fegyvernemi kiképzéssel.

II.2.3. Társadalmi ösztönző rendszer

A brit védelmi minisztérium civil-katonai kapcsolatának intézménye az ún. Defence Relationship Management (DRM), amely a korábban sikeresen elindított SaBRE (Supporting Britain's Reservists and their Employers) program alapjain elindított tanácsadó és támogató kapcsolati rendszer.⁸⁰ A fő célkitűzése, hogy megfelelő kommunikációt tudjon biztosítani a tartalékos szolgálatot vállaló munkavállalók, az őket alkalmazó munkáltatók és a hadsereg között annak érdekében,

⁸⁰ DRM (2016): <https://www.gov.uk/government/groups/defence-relationship-management> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

hogy a szolgálat vállalásával mindhárom félnél jelentkező kötelezettségek a lehető legkisebb megterhelést okozzák a napi életben, különösen a tartalékos mozgósításának időszakában. A DRM alapvető feladata többirányú. Mindamellett, hogy markáns munkahelyvédelmet igyekszik megteremteni, mellette kölcsönös humán erőforrás gazdálkodást valósít meg az intézményei által. Ennek egyik jellemző eszköze a rekonverziót megvalósító Carrier Transition Partnership program, amely a katonai szolgálatból kiváló személyeknek kínál ingyenes, a szakterületükre koncentrált állásközvetítési lehetőséget.

A munkáltatói oldalon a tartalékos alkalmazásának vonatkozásában egyértelmű előnynek tekintik, hogy a tartalékosok a szigorú kiképzés alatt egyrészt a civil munkahelyen is jól használható, a piacon versenyképes szaktudás kapnak, másrészt vállalati szempontból olyan jól használható képességekre tesznek szert, mint a vezetői képesség, a csapatmunka, a kezdeményezőképeség vagy a szervezethez tartozás, amelyek alkalmazott munkaerőként jelenősen növelik a tartalékos értékét.

A kiképzés időszakában, különösen az éves 15 napos összevonások alkalmával a munkáltatónak nincs olyan kötelezettsége, hogy külön szabadságot biztosítson a tartalékos részére. A tartalékos az 1996. évi Védelmi Erőkről szóló törvény értelmében bármely, a Reguláris Erők által végzett feladatra legfeljebb 12 hónap egybefüggő időszakra vezényelhető, mely időtartam magába foglalja a tartalékos alkalmazás előtti felkészítését, magát az alkalmazás időszakát, valamint az azt követő szabadságolást. Mind a munkáltató, mind a munkavállaló a vezénylésről előzetesen értesítést kap, amelyet tervezett feladat esetén az alkalmazás előtt legalább 90 nappal, előre nem látott esemény bekövetkeztekor legalább 28 nappal kézbesítenek mindkét fél részére.

A munkáltatónak lehetősége van a vezénylés ellen a kézhezvételtől számított 7 napon belül fellebbezni vagy halasztást kérni, amennyiben a tartalékos munkavállaló távolléte az adott időszakban súlyos gazdasági károkat eredményezne a munkáltató tevékenységében, vagy egyéb el nem hárítható nehézségbe ütközik.

2013 júniusa óta több mint 900 vállalat ajánlotta fel nyilvánosan támogatását a fegyveres erők közösségének, aláírva a Fegyveres Erők Egyezményét (Armed Forces Covenant)⁸¹, amellyel a szervezetek két fő alapelv megtartását vállalták:

- A fegyveres erők tartalékos állományú tagja a többi munkavállalóhoz képest semmilyen hátrányba nem fog kerülni a munkahelyén a vállalt szolgálatából adódóan,
- különleges figyelmet fordítanak a szolgálat ellátása során sérülést szerzett tartalékosok vagy a szolgálatteljesítés közben elhunyt tartalékos családja számára.

A brit Védelmi Minisztérium ún. Munkáltatói Elismerési Rendszert (Employer Recognition Scheme, a továbbiakban ESR) is működtet. Az ESR azon munkáltatók elismerési rendszere, amelyek kiemelkedő erőfeszítéseket tesznek a “tartalékos-barát” munkahelyi környezet megteremtéséért, és támogatják a tartalékos szolgálat vállalását. A minisztérium által adományozott díjnak három fokozata van, és az elismerés értékét növeli, hogy minden évben a brit miniszterelnök adja át a rezidenciáján. 2015-ben 16 cég nyerte a díj arany fokozatát, köztük olyan multinacionális nagyvállalatok, mint a Deloitte, a Fujitsu, a Jaguar Land Rover vagy TESCO.⁸²

A juttatások rendszere ugyancsak rendkívül jól kiépített az Egyesült Királyságban mind a munkáltatói, mind a munkavállalói oldalon.⁸³ A munkáltató kérhet anyagi támogatást a kormánytól, amennyiben tartalékos munkavállalóját behívják. Ebben az esetben a járulékokat a Védelmi Minisztérium fizeti. A munkáltató kérheti a behívás elhalasztását vagy törlését, ha az súlyosan sértené az üzleti érdekeit.

A munkáltató anyagi támogatást kérhet:

- a helyettesítő munkavállaló többlet bérköltségére napi 110 fontig;
- álláshirdetés költségeire;

⁸¹ Armed Forces Covenant. <https://www.gov.uk/government/policies/armed-forces-covenant> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

⁸² GUIDANCE (2015): Guidance Defence Employer Recognition Scheme <https://www.gov.uk/government/publications/defence-employer-recognition-scheme> Letöltés időpontja: 2016.06.25.

⁸³ RESERVE SPARE TIME (2016): Reserve Spare Time <http://www.army.mod.uk/documents/general/Reservebrochure.pdf> Letöltés időpontja: 2016.07.05.

- a behívás előtt és után 5 nap átfedésére a két munkavállaló között (átadás-átvétel);
- a munkaruházat költségének 75%-ára (maximum 300 font);
- a helyettesítő munkavállaló képzési költségére (maximum 2000 font);
- túlóradíjakra, ha a többi munkavállaló helyettesíti a behívottat;
- bármilyen továbbképzésre, amire a tartalékosnak szüksége van a visszatérése után.

A 250 főnél kevesebb munkavállalót foglalkoztató, 26 millió font alatti éves forgalommal rendelkező kis és középvállalkozások ezen felül kérhetnek havi 500 font juttatást, amíg a tartalékos távol van.

Maguknak a tartalékos szolgálatot vállalóknak is jól kiépített juttatási rendszer áll rendelkezésre. A tartalékos katona a rendfokozatának megfelelően minden kiképzési napért adóköteles jövedelemben részesül. További behívás esetén a tartalékos igényt tarthat a civil munkabére és a katonai illetménye különbözetére, valamint a civil munkahelyen kapott egyéb kedvezmények ellenértékére (ennek felső határa 400 font naponta, kivéve, ha orvosi tanácsadóról van szó, az ő esetükben 822 font).

Ezen felül a tartalékos részesül társadalombiztosítási és orvosi ellátásban, életbiztosításban, a gyermekek taníttatási költségének támogatásában és elhelyezésben.

Amennyiben céges autót is használt, akkor havi 325 font kompenzációt kap a tartalékos.

A behívás alatt jár a nyugdíjhoz való hozzájárulás, amely kérés szerint a civil vagy a katonai számítási móddal történik.

Amennyiben valaki önfoglalkoztató, egyéni vállalkozó vagy egyéni cég tulajdonosa, akkor kérheti az illetménye és az üzleti bevétele különbözetének megtérítését, 2000 fontot üzleti vesztesége kompenzálására és az álláshirdetés költségeit helyettesének megtalálására.

Nem kérhető olyan költségek megtérítése, amelyek már a behívás előtt kifizetésre kerültek, mint például gyermekgondozás költségei, lakásbiztosítás, lakás fenntartásának költségei.

A tartalékos az aktív állományúval egyező fizetést kap arra az időszakra, amikor szolgálatot teljesít. Évi 19 vagy 27 napot kell vállalni, amelyre a tartalékos kap egy egyösszegű, adómentes juttatást is, amely minden szolgálatban eltöltött évvel növekszik.

A behívás alatt biztosítanak élelmezést, valamint utazási költségtérítést is. A tartalékos családjával együtt korlátlan, 34%-os vasúti kedvezményre jogosult.

A volt aktív állományúaknak további kedvezmények járnak:

- évente maximum 10000 font adómentes juttatás a fenti összegben felül;
- 2000 font, amikor az egységéhez csatlakozik;
- 3000 font az első évi kiképzési feladatok után;
- 3000 font a második évi kiképzési feladatok után;
- 2000 font a harmadik évi kiképzési feladatok után.

Ennek feltétele, hogy a katona századosi vagy alacsonyabb rendfokozattal hagyta el az aktív állományt, 6 éven belül szerelt le az aktív állományból és 35 éven aluli.

II.2.4. Összegzés

A fentiek alapján látható, hogy az Egyesült Királyság egy meglehetősen összetett és részleteiben szabályozott tartalékos rendszert működtet. Az ösztönzők tekintetében kimutatható, hogy a munkáltatók és a munkavállalók széles spektrumú támogatást élveznek mind anyagi, mind erkölcsi értelemben.

Rendkívül hangsúlyos a munkahelyvédelem kérdése, tehát a tartalékos szolgálatot vállalót nem érheti hátrányos megkülönböztetés, és a pozíciója is biztosított a szolgálat miatti távolléte idejére. Emellett természetesen a munkáltató is védelemben részesül azáltal, hogy a kieső munkaerő helyettesítésének a költségeit szükség esetén fedezi az állam.

Egy 2015-ben készült kormányzati összehasonlító elemzés⁸⁴ rámutatott arra, hogy amennyiben nem kerülnek alkalmazásra, úgy két tartalékos alegység tartós fenntartási költségei csupán 26-51 százalékát teszik ki egyelten reguláris alegység költségeinek. Ugyanakkor, amennyiben telepítésre kerülnek, úgy a két tartalékos alegység költségei jóval magasabbak, 85-155 százalékot tesznek ki egy reguláris alegységéhez képest. Megvizsgálták a költségek alakulását egy ötéves periódusra vonatkozóan, egyszeri alkalmazás esetén, és így azt mutatták ki, hogy az alkalmazás esetén egy tartalékos alegység költségei megközelítőleg azonosak vagy egy kicsit magasabbak voltak, mint egy reguláris alegységé, az alkalmazáson kívüli időszakban viszont mindössze 13-25 százalékot tett ki a tartalékos erők költségigénye a reguláris erőkéhez képest. Ennek a rendszernek a fenntartása tehát jelentős forrásigényű, ugyanakkor, amennyiben nincs szükség a tényleges alkalmazásra, kis anyagi ráfordítást igénylő, mégis képzett és potenciálisan bevethető tartalékos bázist biztosít.

II.3. FRANCIAORSZÁG

II.3.1. Szervezeti alapelvek, állomány és létszám

Franciaországban 1996-ban függesztették fel a kötelező sorkatonai szolgálatot, és a korábbihoz képest egy kisebb méretű, professzionális haderőt hoztak létre. Ezt követően két tartalék típust különböztettek meg: a műveleti tartalékot⁸⁵ és az állampolgári tartalékot (réserves citoyens - citizen reserves). A tartalékos koncepció három fő elven alapul:

1. önkéntes alapú és szerződéses szolgálat;
2. a tartalékok aktív haderőbe történő integrálása;
3. partnerség az állam, a tartalékosok és a civil munkáltatók között.⁸⁶

⁸⁴ sz.n.: Cost Comparison Analysis of Army Regular and Reserve Sub-Units. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/417634/20150326-Cost_Comparison-v6-6-O.pdf Letöltés időpontja: 2016.04.15.

⁸⁵ A francia műveleti tartalék fogalmának fordítása tartalmilag nem azonos a magyar műveleti tartalék fogalommal.

⁸⁶ Weber, Claude: The French Military Reserve: Real or Abstract Force? In: Armed Forces & Society April 2011 vol. 37 no. 2, 321-340.

A műveleti tartalék két típusú tartalékos csoportból áll. Az egyik csoportot (Engagement á Servir dans la Réserve / ESR) olyan önkéntesek alkotják, akik egytől öt évig terjedő időszakra (amely megújítható) vállalnak tartalékos szolgálati kötelezettséget. A másik csoport azokból a leszerelt katonákból áll, akiknek az aktív szolgálatukat követően még további öt évig elérhetőnek kell maradniuk. Azoknak, akik az aktív szolgálatból nyugállományba vonultak, az elérhetőségi kötelezettség időtartama alatt a haderőtől érkező bármilyen egyéni vagy kollektív hívásra, bármikor válaszolniuk kell. Mindazonáltal, hogy ezek a volt katonák gyakran tapasztaltabbak és speciális szakképzettséggel rendelkeznek, még sosem hívták be őket, és csak az első csoportot, az ESR önkénteseket tekintik Franciaország elsődleges tartalékos állományának.

A francia tartalékos erőket négy fő felhasználási terület szerint különböztetik meg:

1. a fegyveres erők folytonosságának biztosítása (háttér és támogatás biztosítása a nemzeti műveletekben);

2. válságidőszakokban történő beavatkozás (pl. természeti katasztrófák vagy más, nagy volumenű balesetek – pl. olajszenyeződés miatti segítségnyújtás és részvétel a helyreállítási munkákban) – ezt a területet a franciák kiemelten elismerik;

3. olyan szakértők biztosítása, akik a katonai műveleteket elősegítő különleges szakmai hozzáértéssel (pl. számítástechnika, híradás) rendelkeznek (ez a tartalékos állomány nem a harcoló erők tömeges kiegészítését biztosítja, hanem olyan magasan képzett specialistákkal egészíti ki a hadrendet, akiket egyénileg irányítanak, és akik békeidőbeli feladatok ellátásában nem vesznek részt);

4. kapcsolat a katonaság és a társadalom szélesebb rétegei között és a nemzeti védelem támogatása (ezt az integrált összeköttetést az állampolgári tartalék jelenti).⁸⁷

Az ESR tartalékosok a nemzeti területen teljesítenek szolgálatot. 2007-ben a tartalékosok 81 százaléka ebben a formában teljesített szolgálatot, 2 százalékuk a tengerentúli műveleti területeken. A maradék 5% és 11% a képzettségük vagy a speciális szaktudásuk miatt kiképzési tevékenységekben vett részt vagy az ún. „Állampolgári tanfolyam” (parcours citoyen) programban, egyébként pedig a haderőt

⁸⁷ Weber i.m. 329.

támogató cégeknél teljesíthetnek szolgálatot. Ezeket a tartalékosokat kiegészítő egyéni komponensnek nevezik. Ők a hadsereghez kapcsolódó alkalmazási területek specialistái, és a haderő azonnal alkalmazhatja őket bármilyen előzetes katonai kiképzés nélkül.

A tartalékos erőkkel kapcsolatos egyik fő kihívást az jelentette, hogy hogyan tudják a műveleti tartalékosokat integrálni az aktív erőkkel, valamint hogy miképpen megoldható a tartalékosok tengerentúli műveletekben történő alkalmazása. Az elgondolás szerint az integrált tartalék az aktív haderő erősítését szolgálná, azaz kiegészítő erőként lehetővé tenné az aktív egységeknek, hogy a kiképzésre és a műveleti felkészülésre fókuszáljanak akár a műveleti tartalékosok segítségével, akár azzal, hogy delegálnák a küldetések másodlagos, de szükségszerű részét.

Az ESR önkéntesek századokba vannak szervezve, és minden század egy vezérkari vagy haderőnemi zászlóaljhoz van becsatolva (pl. Szárazföldi Haderő Tartalékos Intervenciós Egység vagy Tartalékos Speciális Egység).

1. számú táblázat: A francia műveleti tartalékosok létszáma és megoszlása 2007-ben⁸⁸

Haderőnemek/szolgálatok	Tisztek	Altisztek	Legénység	Összesen
Szárazföldi erők	5 173	5 749	7 327	18 249
Haditengerészet	1 943	2 803	1 453	6 199
Légierő	1 386	2 457	1 981	5 824
Csendőrség (Gendarmerie)	1 626	9 406	14 147	25 179
Egészségügyi Szolgálat	1 968	874	374	3 216
Üzemanyag Szolgálat	53	33	11	97
Francia Beszerzési Ügynökség	63	-	-	63
Összesen	12 212	21 322	25 293	58 827
%	20,8	36,2	43	100

⁸⁸ Weber i.m. 326.

A tartalékosok haderőnemenkénti megoszlását tekintve a Szárazföldi Haderő és a Csendőrség elsősorban műveleti tartalékosokkal rendelkezik. A tartalékosok az aktív haderővel ezeknél a haderőnemeneknél a legintegráltabbak. Így például a Csendőrség egyszerűen nem tud működni a tartalékosok nélkül, akik elsősorban a területi dandárok személyi állományát alkotják, és a nap 24 órájában elérhetők Franciaország teljes területén. A Haditengerészethez és a Légierőhöz nincsenek tartalékos egységek csatolva, ők a tartalékosokat kiegészítő egyéni komponensként tekintik.

A műveleti tartalékos állomány átlagéletkora 37,5 év, 17% a nők aránya, amely egy kicsivel több, mint az aktív katonai erőknél. 2007 végén 101 282 műveleti tartalékos volt: 58 827 önkéntes (ESR) szolgált a professzionális egységeknél, és 42 450 behívható tartalékos volt. A műveleti tartalékosok közül 35% a korábbi aktív komponens tag, 31% korábbi sorozott állomány és 34% önkéntes, akik közvetlenül a civil társadalomból jöttek.

Azok az önkéntesek, akik korábbi katonai szocializáción és tapasztalatokon már átestek, mentesítve vannak a katonai alapkiképzés alól.

Ugyanakkor az is tény, hogy évente jelentős a tartalékosok létszámvesztesége (pl. a Szárazföldi Haderő 800-900 főt veszít el minden évben).

A legnagyobb kihívást a tartalékos erők állományának toborzása jelenti. A műveleti tartalékban 2002 júliusában 13 650 fő tiszt helyett 8 952 fő (65%-os feltöltöttség), 28 450 fő altiszt helyett csupán 11 759 fő (41%-os feltöltöttség) és 39 900 fő légénységi állományú helyett csak 7 195 fő (18%-os feltöltöttség) állt rendelkezésre. A 82 000 főre tervezett létszámból mindössze 27 906 tartalékosal rendelkeztek. Az elérni kívánt létszámot azóta többször felülvizsgálták, és 2007-ben a feltöltési cél 94,5 %-ban megvalósult.

2. számú táblázat: Az ESR tartalékosok létszámának alakulása (2000-2007)⁸⁹

Év	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Létszám	22 182	25 492	32 464	38 202	41 614	48 608	53 279	58 827

⁸⁹ Weber i.m. 331.

2015-re a Védelmi Minisztérium teljes tartalékosi létszámcélja 40 000 fő volt, és ebbe nem számították bele a Csendőrséget, amely időközben átkerült a Belügyminisztérium Belügyi Hivatalához. A Defence Key Figures⁹⁰ jelentés alapján 2014-ben a műveleti tartalékosok (ESR) létszáma 27 785 fő volt.

Nicolas Sarkozy elnök 2008-as Fehér könyve 50 000 munkahely megszüntetését és több szárazföldi alakulat áttelepítését irányozta elő a francia haderőnél 2009-2014 között. Katonai alakulatokat számoltak fel, és az aktív állományok is át kellett települni. Ennek eredményeként Franciaország egyes részein viszont nem volt katonai jelenlét, amely megnehezítette a helyi tartalékosok toborzását is.

A nemzeti biztonságról és védelemről szóló, 2013-ban kiadott Fehér könyv reális ambíciószintet határozott meg a tartalékos erőkre vonatkozóan. Eszerint a tartalékos erők erős össznemzeti akaratot fejeznek ki az ország biztonságának garantálására és a védelméhez történő hozzájárulásra.⁹¹ Az elgondolás szerint a nemzet védelmét ellátó szervezet csak a nemzeti biztonságot garantáló más szervezetekkel együttműködve lehet hatékony a területvédelmi feladatok ellátása vagy válsághelyzetek kezelése során.

A 2015. évi franciaországi terrorcselekményekre válaszként, a tartalékos erők fejlesztésének érdekében 2016. október 13-án megalakult a Nemzeti Gárda. A szervezetet, amely a francia haderő, a Csendőrség és a Rendőrség műveleti tartalékos erőit egyesíti, pragmatikus modellként aposztrofálják.⁹² Ez a szervezeti keret lehetővé teszi azt, hogy a hazájáért tenni akaró állampolgár a mindennapi élete mellett, az érdeklődési körének megfelelő szakterületen vállaljon tartalékos szolgálatot.

A hadsereg vonatkozásában elsősorban a nemzeti területvédelmi feladatokban számítanak a tartalékosokra, de lehetőségük van a külföldi katonai missziókban történő szerepvállalásra is. A rendészet területén erősíthetik a rendőrség és a csendőrség napi tevékenységét a járőrszolgálat, keresőeszközök használatával, a közbiztonsági feladatokban, a bűnözés elleni harcban és a lakosság biztonságáért tett erőfeszítésekben történő részvétellel. Szaktudást biztosíthatnak a védelmi és a belügyi

⁹⁰ <http://www.defense.gouv.fr/english/portail-defense> Letöltés időpontja: 2016.03.02.

⁹¹ sz.n.: « Garde nationale » : une réserve militaire forte et territorialisée pour faire face aux crises. <http://www.senat.fr/rap/r15-793/r15-7938.html> Letöltés időpontja: 2017.05.20.

⁹² sz.n.: Intégrer la réserve des armées. <https://www.defense.gouv.fr/reserve/devenir-reserviste/integrer-la-reserve-des-armees/integrer-la-reserve-des-armees> Letöltés időpontja: 2017.05.30.

tárca számára az olyan időszakú szakterületeken, mint az egészségügy vagy a kibervédelem.

A 17 év felettiiek vállalhatnak tartalékos szolgálatot a Nemzeti Gárdában, egy öt évre szóló szerződés aláírásával. Ezt követően alapkiképzésen vesznek részt. Vállalják a részükre meghatározott szolgálatot, amelyért cserébe díjazás jár, és mindezt a munkáltatójuk tudtával és beleegyezésével teszik.

Az ösztönzők vonatkozásában több lehetőséget kínálnak a tartalékosok számára:

1. 1000 euró hozzájárulást vehetnek igénybe a B típusú jogosítvány megszerzéséhez azok a 25 év alatti diákok, akiknek még több mint 2 év van hátra a szerződésük lejártáig, legalább 50 napnyi tartalékos tevékenységet folytattak, még nem rendelkeznek B típusú vezetői engedéllyel, és igazolni tudják, hogy beiratkoztak egy intézménybe vagy egy megállapodás szerinti szervezetbe, valamint rendelkeznek a regisztrációs díj befizetését igazoló dokumentummal.

2. 1200 euró speciális tanulmányi támogatást 12 havi részletben, havi 100 euró folyósításával vehetnek igénybe azok a regisztrációs év október 1-jén 25 év alatti, szakképzésben vagy felsőoktatásban tanulók, akik ötéves szerződést kötöttek, és 37 nap tartalékos szolgálati tevékenység végrehajtását vállalják a speciális tanulmányi támogatásra történő jogosultság megnyitásának dátuma és az oktatási nyilvántartás évfordulójának napja között.

3. 250 euró hűségprémium jár évente a fegyveres erők és a kapcsolódó szervezetek műveleti tartalékosainak, valamint a rendőrség polgári önkénteseinek, akik első alkalommal legalább további három évre meghosszabbítják a szerződésüket, és a második szerződés időtartama alatt évente legalább 37 tartalékos szolgálati nap teljesítését vállalják.

4. adókedvezmény illeti meg azokat a cégeket, akik elősegítik, hogy a munkavállalóik tartalékos szolgálatot vállaljanak. Azok a vállalatok, akik szükség esetén munkaidőben ingyenesen bocsátják a Védelmi Minisztérium vagy a Csendőrség rendelkezésére a tartalékos munkavállalóikat, természetbeni hozzájárulásként törvényben meghatározott mértékű adókedvezmény igénybevételére jogosultak.

Az újonnan létrehozott Nemzeti Gárda tehát a tartalékos rendszer komplex, a nemzeti biztonság garantálásának szegmensei közül elsősorban a területvédelem

feladataira fókuszáló megközelítést valósítja meg. A tervek szerint a meglévő 63 000 fős állományt 2017-re 72 000 főre, 2018-ra pedig 85 000 főre kívánják növelni. Ehhez a 2017. évben mintegy 311 millió euró költségvetési forrást rendelnek.⁹³

II.3.2. Irányítás és vezetés⁹⁴

A Tartalékos Katonák Legfelsőbb Tanácsának (le conseil supérieur de la réserve militaire – CSRM) elnöke a védelmi miniszter. A tanács foglalkozik a tartalékos politikával, a tartalékosokkal történő konzultációval, a tartalékos-vállalati-védelmi partnerséggel és a kommunikációval.

A Tartalékos Összhaderőnemi Bizottság (la délégation interarmées aux réservistes – DIAR) a haderőnemi vezérkarhoz kapcsolódva felelős az alkalmazásért, a vezetésért és a toborzásért, és ezen a téren koordinálja tartalékos delegáltak tevékenységét a szárazföldi erők, a légierő, a haditengerészet vezérkarai, valamint a katonai egészségügyi szolgálat és az üzemanyagszolgálat központi igazgatóságai mellett.

A Csendőrség Tartalékosainak Bizottsága közvetlenül a Nemzeti Csendőrség főigazgatójához van bekötve, és a nemzeti csendőr tartalékosok alkalmazásával, vezetésével és toborzásával foglalkozik.

A Fegyverzeti Főigazgatóság Tartalékosainak Bizottsága közvetlenül a fegyverzeti főigazgatóhoz tartozik, és a Fegyverzeti Főigazgatóság tartalékosainak alkalmazásával, vezetésével és toborzásával foglalkozik.

A Nemzeti Gárda megalakulásával egy ún. Irányító Bizottság jött létre, amelyben a védelmi és a belügyminiszter közös elnökle mellett jelen van a vezérkari főnök, a szárazföldi erők főnöke, a haditengerészet főnöke, a légierő főnöke, a Védelmi Minisztérium és a Belügyminisztérium államtitkára, az országos rendőrfőkapitány és a Csendőrség főkapitánya. A bizottságnak legalább évente

⁹³ Vincent, Faustine: «La garde nationale est un simple label». https://www.lemonde.fr/societe/article/2016/10/12/la-garde-nationale-est-un-simple-label_5012604_3224.html#qZ47oF3j2e4XK8Os.⁹⁹ Letöltés időpontja: 2017.05.20.

⁹⁴ sz.n.: Gouvernance de la réserve militaire. <https://www.defense.gouv.fr/reserve/presentation-generale/gouvernance/gouvernance-de-la-reserve-militaire> Letöltés időpontja: 2017.05.04.

egyszer össze kell ülnie, és ők felelősek a Nemzeti Gárda toborzásáért, vonzózva tételéért, a partnerség fejlesztéséért és a kommunikációért.⁹⁵

II.3.3. A védelmi és biztonsági állampolgári tartalék

A védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok három éves megállapodást kötnek a Védelmi Minisztériummal.⁹⁶ Ez a tartalékos kategória kevésbé korlátozó a tagjaival szemben, mint a műveleti tartalék.

A védelmi és biztonsági állampolgári tartalék elsődleges szerepe a kommunikáció és a társadalmi kapcsolatok erősítése. Ez a szerep teszi lehetővé, hogy a műveleti tartalékosok a hadműveleti feladatokra fókuszáljanak, és együtt dolgozzanak az aktív erőkkel. A védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok hozzájárulnak az „emlékezés kötelességéhez” (devoir de mémoire), elősegítik a katonai kultúra terjesztését és a társadalom védelemtudatosságának növelését, tájékoztatják a közvéleményt az aktív és a tartalékos komponensekről, valamint szolgáltatásokat biztosítanak a nemzetnek (pl. a fiataloknak történő segítségnyújtási akciók) és segítséget nyújtanak a katonai állomány újraképzéséhez. Ezek az elsődleges funkciók erősítik a társadalom és a katonák kapcsolatait, ez jelenti az összeköttetést a haderő és a nemzet között. Mindazonáltal nehéz megbecsülni a védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok aktuális alkalmazását, mert egyrészt nem állnak rendelkezésre rendszerszintű adatok, másrészt a tevékenység önkéntes jellegéből adódóan a védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok inkább eseti alapon és informális módon segítik a különböző katonai szervezetek munkáját.

A védelmi és biztonsági állampolgári tartalék kizárólag önkéntes munkavégzésen alapul. Közszolgálati hivatalnoki segítő csoportokat alkotnak, akiknek nincsen katonai státusuk úgy, mint az ESR tartalékosoknak. A védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosokat tiszteletbeli alapon nevezik ki, nem vezethetnek katonai egységeket, és nem viselhetnek egyenruhát. Nem kapnak formális katonai kiképzést. Nincsenek velük szemben életkori vagy fizikai képességekre vonatkozó korlátok támasztva. Azok, akik a polgári életből közvetlenül lépnek be védelmi és

⁹⁵ sz.n.: Décret no 2016-1364 du 13 octobre 2016 relatif à la garde nationale. https://www.legifrance.gouv.fr/jo_pdf.do?id=JORFTEXT000033234627&oldAction=rechExpTexteJo Letöltés időpontja: 2017.05.20.

⁹⁶ Weber i.m. 327.

biztonsági állampolgári tartalékosnak, alapvető információkat kapnak Franciaország fegyveres erőiről, a védelmi stratégiáról, az elérhető oktatásról és a karriertanfolyamokról. Hozzáférést kapnak a különböző információs központokhoz, hogy a szakmai előadásokból, beszélgetésekből, információs napokból hasznot húzhatnak. A katonai szolgálat ezen aspektusai vonzzák azokat az idősebb civileket, akiknek nagyobb a felelősségük a polgári-szakmai világban.

A védelmi és biztonsági állampolgári tartalék főként olyan tiszteket és altiszteket foglal magába, akiknek az a feladatuk, hogy közvetítők legyenek a közvélemény irányába. Olyan, a társadalom egy részére meghatározó hatással lenni képes személyiséggel rendelkező kapcsolati háló szervezők, akik képesek a védelem számára értékes támogatást szerezni.

A védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok 2007. évi létszámát és megoszlását az alábbi táblázat mutatja:

3. számú táblázat: A francia védelmi és biztonsági tartalékosok 2007. évi létszáma és megoszlása⁹⁷

Haderónemek/szolgálatok	Tisztek	Altisztek	Legénység	Összesen
Szárazföldi erők	513	57	-	570
Haditengerészet	4 192	4 998	3 224	12 414
Légierő	331	212	85	628
Csendőrség (Gendarmerie)	189	130	55	374
Egészségügyi Szolgálat	717	249	8	974
Üzemanyag Szolgálat	717	249	8	974
Francia Beszerzési Ügynökség	2	-	-	2
Összesen	5 944	5 646	3 372	14 962
%	39,7	37,7	22,5	99,9

Össességében, a védelmi és biztonsági állampolgári tartalékosok 53%-a volt nyugdíjas aktív személy, 39% korábbi műveleti tartalékos és 8% közvetlenül a társadalomból érkezett. A nők aránya szintén 8% volt.

Érdekesség, hogy 2015. május 12-től a francia Nemzeti Oktatási Minisztérium is elindította a Nemzeti Oktatási Tartalék programot, amelynek keretében az arra

⁹⁷ Weber i.m. 328.

vállalkozók az iskolai oktatás keretében vagy a tanórákon kívül, szervezeten adhatják át a tudásukat a fiataloknak.⁹⁸ E program részleteiről, valamint a védelmi és biztonsági tartalékosokkal történő esetleges rendszerszintű összekapcsolódás lehetőségeiről egyelőre nem állnak rendelkezésre bővebb, kutatható források, azonban a kezdeményezés mindenképpen figyelemre érdemes, hiszen a felhalmozott tudás és információs tőke ily módon szervezett keretek között tud visszaáramolni a fiatalabb generációkhoz.

II.3.4. Összegzés

Franciaország a kötelező sorkatonai szolgálat megszüntetése óta jelentős erőfeszítéseket tett a tartalékos erők kialakítása és működtetése érdekében. Ugyanakkor idővel bebizonyosodott, hogy az általuk működtetett rendszer nehezen fenntartható, emellett az elmúlt időszak biztonsági problémái a területvédelem megerősítésére ösztönözte az országot.

Jól nyomon követhető az a folyamat is, hogy a megváltozott biztonsági környezethez igazodóan a tartalékos erők létszámát, felkészítését és alkalmazását is folyamatos változások jellemezték. E szempontból a 2007-es év azért volt kiemelkedő, mert a rendszer több mint egy évtizednyi működése után ekkor sikerült egy reális célkitűzést megfogalmazni a tartalékosok számát illetően, amely egyben azt is jelentette, hogy a tapasztalatokat ekkorra sikerült olyan mértékben feldolgozni, hogy egy valós, az állampolgárok hajlandóságával és a haderő igényeivel is harmonizáló keretrendszer jött létre. Természetesen az azóta eltelt újabb tíz év további változásokat indukált, és ez vezetett a jelenlegi struktúra kialakításához.

A hadsereg, a rendőrség és a csendőrség tartalékosainak egy szervezetbe történő integrálása a korábbiakhoz képest egy sokkal összetettebb, a biztonsági felfogás nemzetközi viszonylatban is újszerű megvalósulását tükrözi, amelynek a működési tapasztalatait meglátásom szerint érdemes lesz majd nyomon követni a jövőben is. Úttörő jelentőségű annak a ténynek a felismerése, hogy a nemzeti biztonsághoz történő önkéntes alapú hozzájárulás érdekében az azok biztosításában

⁹⁸ sz.n.: La Réserve citoyenne. <http://www.education.gouv.fr/reserve-citoyenne/cid94074/la-reserve-citoyenne.html> Letöltés időpontja: 2017.05.20.

érintett szervezetek nem kompetitív, hanem kooperatív kommunikációval igyekeznek elérni ugyanazt a célcsoportot a szükségtelen duplikációk kiiktatásával.

Bár a műveleti képességek szempontjából nyilvánvalóan kisebb súlyú, a haderő társadalmi elfogadottságának, támogatottságának növeléséhez kiváló eszközt nyújt a biztonsági és védelmi állampolgári tartalék rendszere. Ez az elem teszi lehetővé a haderő tevékenységének a társadalom általi még jobb láthatóságát, így kompenzálva a kisebb létszám és kevesebb helyőrség miatti hiányok következményeit.

II.4. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A különböző országok különböző módszerek alkalmazásával vonják be az állampolgáraikat a honvédelem feladatainak a támogatásába, amelyek nagyban függenek az egyes országok történelmi hagyományaitól, gazdasági teljesítőképességétől, politikai ambíciószintjüktől és a társadalom tagjainak honvédelem ügye iránti attitűdjétől.⁹⁹

A részletesen bemutatott brit példa rávilágított arra, hogy egy teljes mértékben és történelmileg beágyazottan önkéntes haderő mellett is van létjogosultsága egy összetett és több szintű tartalékos rendszer működtetésének. Ennek természetesen alapfeltétele a vonatkozó szabályozók rendelkezésre állása, a keretek racionális kialakítása, valamint a tartalékos rendszer szereplőinek megfelelő szintű anyagi és erkölcsi ellentételezése, jogi védelme. A tartalékos rendszerhez tartozónak tekintik a munkáltatókat is, akik ugyancsak egy összetett és jól szabályozott rendszer szerint vehetnek igénybe kompenzációt annak érdekében, hogy a rendszer fenntartását ők maguk is támogassák.

Franciaország esetében egy más utat, más megoldási módszereket találunk, ahol hazánkhoz hasonlóan történelmi hagyományokkal bírt a kötelező sorkatonai szolgálat, így ennek megfelelően, néhány év előnnyel ők is bejárták az önkéntes haderőre történő áttéréssel együtt járó lépcsőfokokat. Az ottani berendezkedésnek és lehetőségeknek megfelelően a francia utas tartalékképzésre is a többszintűség volt jellemző, amelyet folyamatosan monitoroztak. Számukra a jelenlegi kihívásoknak

⁹⁹ Bővebben lásd: KarácsonyVeronika – Takács Judit: A haderők önkéntes tartalékos rendszerének főbb jellemzői a NATO-ban. In: Nemzet és Biztonság 2008/6., 47-64. és Simicskó István: A tartalékos rendszer fejlesztésének kiemelt kérdései. In: Hadtudomány 2011/4., 69-84.

megfelelő legideálisabb szervezet a különböző fegyveres testületek tartalékosait tömörítő Nemzeti Gárda lett, de emellett továbbra is fenntartják a haderő és a társadalom kapcsolatrendszerét erősíteni hivatott állampolgári tartalékok rendszerét is.

A fentiek jól szemléltetik azt, hogy mindkét vizsgált állam működtet tartalékos rendszert, a működtetés módjában azonban jól megfigyelhetők a hangsúlyeltolódások. Az egyik legmarkánsabb különbséget a társadalmi ösztönző rendszerek kidolgozottsága jelenti, amelyben a brit példa – nyilvánvalóan az önkéntes haderő történelmi beágyazottsága miatt – sokkal erőteljesebb. Ugyanakkor a francia utas megoldás jól példázza a biztonsági környezet változásaira történő rugalmas válaszadás képességét a felmerülő problémák megoldására adott több szervezet összehangolásával létrehozott Nemzeti Gárdával, amely lehetővé teszi azt, hogy az egyes, nemzeti biztonságért felelős szervezetek a rendelkezésre álló anyagi és humán erőforrást ne megosszák, hanem egymást erősítve használják fel. Ez utóbbi felfogás véleményem szerint megfontolásra érdemes lehet a hazai döntéshozók számára is.

III. AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER HAZAI FEJLESZTÉSÉNEK IRÁNYAI

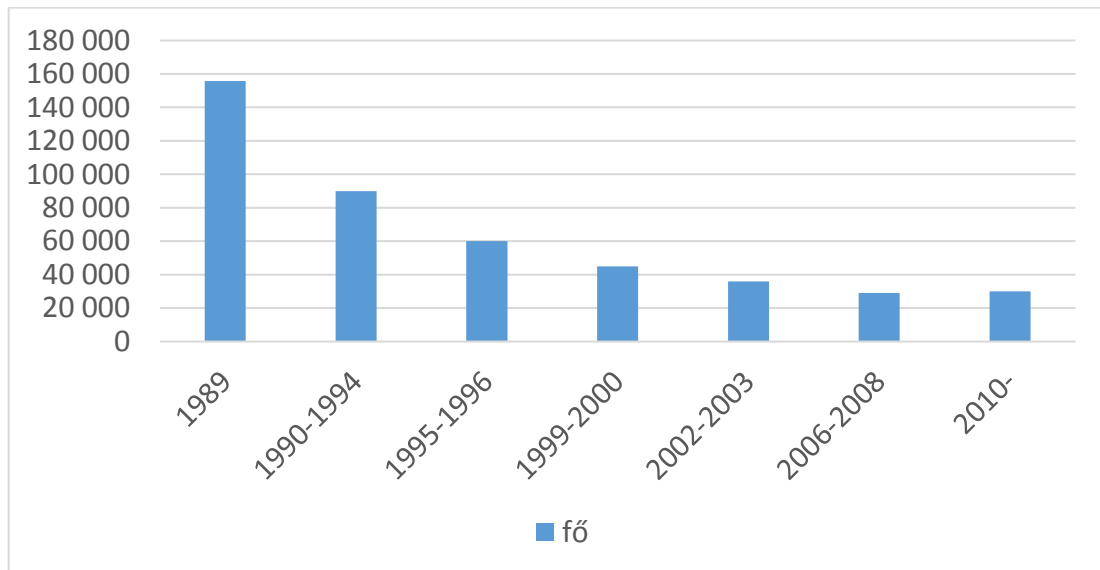
Magyarországon a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény 2005. január 1-jei hatályba lépése szüntette meg a békeidőszaki sorkatonai szolgálati kötelezettséget. Ennek eredményeképpen békében megszűnt az akkor már csak 6 hónapig tartó, kötelező sorkatonai szolgálat. A békeidőszaki katonai nyilvántartási rendszer, amely korábban a hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítők adatait kezelte, továbbra is megmaradt, viszont az állampolgárok személyes adatszolgáltatási kötelezettsége megszűnt. Az így rendelkezésre álló adatok sajnos nem feltétlenül alkalmasak arra, hogy valós képet mutassanak a hadkötelezett állományra vonatkozóan, hiszen nem követik például azt, ha valaki külföldön folytat tanulmányokat, esetleg tartósan ott vállal munkát, vagy ha időközben az egészségi állapotában olyan változás állt be, amely kizárja egy esetleges katonai szolgálatvállalás lehetőségét.

A kötelező sorkatonai szolgálat békeidőben történő megszüntetése kiemelten nagy társadalmi támogatottságot élvezett. A rendszerváltozást követően több, a hadkötelezettséget ellenző civil szervezet alakult, valamint idővel a társadalom „passzív ellenállása” is érzékelhetővé vált: „a sorozáson valós és valótlan egészségi problémákkal jelentkezők száma nagymértékben megnövekedett, s a különböző jogcímenek be nem vonulókkal együtt a sorkatonai szolgálatot nem teljesítők – egyébként hadkötelesek – aránya 1998-ig elérte vagy meghaladta a 30-60%-ot”¹⁰⁰.

A sorozás békeidejű megszüntetésével a cél egy kis létszámú, magasan kvalifikált, önkéntesekből álló, professzionális haderő fenntartása és fejlesztése lett. Az önkéntes alapon történő haderőszervezés azonban új feladatokat jelentett a Magyar Honvédség tartalékos erőinek biztosítása területén is.

¹⁰⁰ Hülvely Lajos i.m. 108.

3. számú ábra: A magyar haderó-átalakítás volumene a rendszeresített létszám adatok tükrében¹⁰¹ (saját szerkesztés)

III.1. A TARTALÉKOS ERŐK FELÁLLÍTÁSÁRA IRÁNYULÓ TÖREKVÉSEKTŐL AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOS RENDSZER KIALAKÍTÁSÁIG

III.1.1. Tartalékosok a rendszerváltástól az ezredfordulóig

A honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény definiálta a tartalékos és a póttartalékos állománykategóriák tartalmát. Ennek alapján „a tartalékos állományt a sorkatonai szolgálatból leszerelt, a póttartalékos kiképzésben részesült, a hivatásos, a továbbszolgáló vagy szerződéses állományból elbocsátott, nyugállományba, illetőleg tartalékos állományban helyezett; a póttartalékos állományt a sorköteles koron túli kiképzetlen hadkötelesek”¹⁰² képezték. A törvény szerint a tartalékosokat életkoruk szerint három csoportba osztották: az I. korcsoportba a 35 év alattiak, a II.

¹⁰¹ A diagramhoz felhasznált adatok forrásai: az 1989-2000 közötti időszak adatainak vonatkozásában A honvédelem négy éve 1998-2002. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1998, 78.; 15/2004. (III. 24.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról; 106/2007. (XII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról; 125/2010. (XII. 22.) OGY határozata Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló 106/2007. (XII. 6.) OGY határozat módosításáról

¹⁰² 1993. évi CX. törvény a honvédelemről.

<https://mkogy.jogtar.hu/getpdf?docid=99300110.TV&printTitle=1993.+%C3%A9vi+CX.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&targetdate=ffffff4&referer=lawsandresolutions> Letöltés időpontja: 2016.03.10.

korcsoportba a 35-45 év közöttiek, a III. korcsoportba pedig a 45 év felettiak tartoztak. Emellett lehetőség nyílt arra, hogy önkéntes jelentkezés alapján a felsőfokú és középfokú végzettséggel rendelkezők tartalékos parancsnoki képzésben vegyenek részt. A felsőfokú végzettségűek a tartalékos tiszti, a középfokú végzettségűek a tartalékos tiszthelyettesi képzésben történő részvétellel válhattak ki a sorkatonai szolgálatot.

Az önkéntes tartalékos állománykategória bevezetése csak 2002-ben történt meg, a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról szóló 2001. évi XLIV. törvény hatályba lépésével. A jogszabály értelmében „*a tartalékos állományból önkéntesek azok, akik meghatározott ideig, szerződés alapján önként vállalják a tartalékos katonai szolgálatot.*”¹⁰³ A tartalékos beosztásba történő felkészítésre az önkéntes egy alkalommal 25 napra, majd a szerződése időtartama alatt évente legfeljebb 15 napra volt behívható.

Az önkéntes tartalékosokra vonatkozó egyéb fontosabb kérdéseket a 2006-ban hatályon kívül helyezett 22/2002. (IV. 10.) HM rendelet szabályozta. A közjogi szervezetszabályzó eszközben foglaltak alapján az önkéntes tartalékosokat toborzás útján kellett biztosítani, amelyben a hadkiegészítő parancsnokságok és a katonai szervezetek együttműködve vettek részt. Az önkéntes tartalékost a szerződésének hatályba lépésével egyidejűleg mozgósítási beosztásba tervezték. A fizikai, pszichikai és egészségügyi követelmények vonatkozásában a szerződéses katonákkal megegyező feltételeket kellett teljesíteniük. Az önkéntes tartalékosok jogviszonyuk igazolása érdekében igazolványt kaptak, és illetményre, rendelkezésre állási díjra, egyes költségtérítésekre és támogatásokra szereztek jogosultságot. A tényleges katonai szolgálatteljesítés ideje alatt természetbeni ételmezési ellátásra, a sorállománytól elkülönített lakhatási támogatásra, továbbá a Magyar Honvédség által biztosított szociális és jóléti szolgáltatások igénybevételére is jogosulttá váltak, beleértve a szolgálatteljesítéssel összefüggő haláleset bekövetkezésekor a kegyelet szolgáltatások igénybevételét is. Az önkéntes tartalékosokat a hadkiegészítési rendszerben megkülönböztető jelzéssel, mozgósítási beosztásra lebiztosított állományúként tartották nyilván. További fontos kitétel volt az is, hogy az önkéntes tartalékos

¹⁰³ 2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról.

<https://mkogy.jogtar.hu/getpdf?docid=a0100044.TV&printTitle=2001.+%C3%A9vi+XLIV.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&targetdate=ffffff4&referer=lawsandresolutions> Letöltés időpontja: 2016.03.10.

rendfokozata a katonai szervezet állománytáblájában rendszeresített beosztáshoz képest állománykategórián belül két rendfokozattal felfelé vagy lefelé eltérhetett.

A toborzó munka 2002 novemberében indult el, azonban nem volt eredményesnek mondható, mert csupán a meghirdetett beosztások egyötödét sikerült feltölteni. Egyes kategóriákban, például az egészségügyi beosztások feltöltése során teljes érdektelenség mutatkozott, viszont a jellemzően alacsonyabb rendfokozatokkal rendszeresített beosztások sem voltak vonzók a jelentkezők számára. Elsősorban a volt hivatásos és szerződéses katonák jelentkeztek nagyobb számban önkéntes tartalékosnak, azonban mivel az ő esetükben az aktív szolgálatban viselt rendfokozatnál legfeljebb egyvel alacsonyabb szintű beosztást lehetett betölteni, sok magasabb rendfokozatú jelentkezőt kellett elutasítani.¹⁰⁴

További problémákat generált az, hogy a Védelmi Felülvizsgálat nyomán 2003 nyarán megszüntették a tartalékos rendszerért is felelős katonai szervezetet, a Hadkiegészítő és Kiképző Parancsnokságot, valamint az önkéntes tartalékos helyek rendszeresítését és feltöltését is felfüggesztették. *„Megállították tehát a toborzást, és először befagyasztották, csaknem teljes egészében felszámolták a rendszeresített beosztási helyeket, és felmondták az önkéntes tartalékosok szerződését. Megmaradt ugyan néhány tartalékos hely az állománytáblákban, de nem folytattak rá toborzást, és a Védelmi Felülvizsgálat befejezésétől 2008-ig terjedő időszakban nem akadt a vezető szervek között egy sem, amelyik különösebben erőltette volna ezeknek a körülményeknek a megváltoztatását. Ezeknek a lépéseknek a következményeként, az önkéntes tartalékos rendszer éppen csak megindult kiépítése a kezdeteknél szakadt meg, és ezáltal nem volt lehetőség a gyerekbetegségek felismerésére és orvoslására, amire minden gyökeresen új rendszernek szüksége van.”*¹⁰⁵

III.1.2. Kísérlet a Nemzetőrség létrehozására

A Magyar Honvédség mellett létrehozandó tartalékos erők kialakítására politikai szinten is több kísérlet történt a 2000-es évek elejétől kezdve. Simicskó István parlamenti képviselő 2000. szeptember 8-án nyújtotta be a Parlamentnek a H/3107 irományszámú, *„A Nemzetőrség létrehozásáról”* címet viselő határozati javaslatát.

¹⁰⁴ Urbán i.m. 49-50.

¹⁰⁵ Urbán i.m. 52.

Ennek alapján a haderőreform végrehajtásával összhangban, a honvédelmi miniszter irányítása alatt egy új fegyveres erő, a Nemzetőrség létrehozását kezdeményezte.

A javaslat indokolása szerint *„a Magyar Honvédség a haderőreform előrehaladtával kis létszámú professzionális haderővé alakul át. Magyarország azonban nem mondhat le arról, hogy a honvédelem össznemzeti ügy maradjon, és hogy mindenki részt vállalhasson a haza fegyveres védelmében. Ehhez azonban meg kell teremteni a feltételeket. Elsőként azt, hogy minden fiatal férfi olyan katonai kiképzésben részesüljön, amely alkalmassá teszi, hogy megvédje szűkebb pátriáját, családját, vagyonát és ezen keresztül hazáját. Ezt a célt szolgálja a Nemzetőrség felállítása. A Nemzetőrség, mint új fegyveres erő a honvédelmi miniszter irányítása alatt a Magyar Köztársaság jelenlegi védelmi rendszerét szükségszerűen kiegészíti, és erősíti az ország honvédelmi képességét.”*¹⁰⁶

Ez a mintegy 20-22 ezer főt számláló szervezet kezdetben sorozott és önkéntesen szolgálatot vállaló személyi állománnyal rendelkezett volna. A javaslat szerint a kötelező sorkatonai alapkiképzést követően az állampolgárok dönthettek volna arról, hogy önkéntes alapon tovább szolgálnak a Nemzetőrségben vagy leszerelnek.¹⁰⁷

A javaslat kitért arra is, hogy a haderőreformmal összhangban a Kormány *„a Magyar Honvédségben felszabaduló hivatásos állományt, ingatlanokat és fegyverzettechnikai eszközöket, akik és amelyek hasznosíthatók a Nemzetőrségben, csoportosítsa át a megalakuló új fegyveres erőbe. A Nemzetőrség megalakításával egyidejűleg célszerű áttekinteni a védelmi felkészítés egész rendszerét, a tartalékos képzést, a területvédelmi erők felállításának és alkalmazásának jövőbeni rendszerét, valamint a többi fegyveres erő és a rendvédelmi szervezetek állományával szemben támasztott követelményeket.”*¹⁰⁸

A képviselői indítványt több mint egy évvel később, 2001. december 18-án tárgyalta az Országgyűlés. A határozati javaslatot 205 igen, 122 nem szavazat és 3 tartózkodás mellett fogadták el.¹⁰⁹ Az 53%-os támogatottságot élvező 100/2001.

¹⁰⁶ Simicskó István: H/3107 Képviselői önálló indítvány a Nemzetőrség létrehozásáról. <http://www.parlament.hu/irom36/3107/3107.htm> Letöltés időpontja: 2016.09.27.

¹⁰⁷ Bővebben lásd: Kern Tamás: A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjáig, In: Nemzet és Biztonság, 2010. március, 75-84.

¹⁰⁸ Simicskó István: H/3107 Képviselői önálló indítvány a Nemzetőrség létrehozásáról.

¹⁰⁹ Magyar Országgyűlés Jegyzőkönyvek. Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai. 2001.12.18. 228-230. felszólalás. http://www.nfft.hu/web/guest/orszaggyulesi-naplo-elozo-ciklusbeli-adatai?p_auth=ZIUEVMO3&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-

(XII.21.) Országgyűlési határozat 2002. április 1-jéig egy előkészítő bizottság létrehozását szabta feladatul a Kormány számára a Honvédelmi Minisztériumban, amelynek a feladata „a Nemzetőrség rendeltetésének, feladatainak, szervezeti felépítésének, irányítási rendjének, finanszírozásának vizsgálata, illetve kidolgozása”¹¹⁰ volt. Emellett a bizottságnak 2002. december 31-ig kellett elkészítenie a Nemzetőrsegről szóló törvényjavaslatot, valamint az új fegyveres erő létrehozásából adódó egyéb törvénymódosításokat. Az előkészítő bizottság azonban már nem alakult meg, így a 2002 tavaszán megválasztott kormány áttekintette a Nemzetőrség létrehozásával kapcsolatos OGY határozat megvalósításának helyzetét. A Kormány úgy ítélte meg, hogy „a Nemzetőrseggel kapcsolatos munka folytatását a továbbiakban célszerű összekapcsolni az önkéntes haderőre történő áttérés előkészítésének munkálataival.”¹¹¹ A határozati javaslat indokolása kitért arra is, hogy a Nemzetőrség által megvalósítani kívánt célok előnyösebben és eredményesebben valósíthatók meg az önkéntes tartalékos rendszer keretében, valamint hogy az új, önálló fegyveres erő létrehozása jelentős nemzetgazdasági megterhelést jelentene, amely ráfordítás nem állna arányban az elérhető eredménnyel. Meglátásuk szerint a kialakításra kerülő önkéntes tartalékos rendszer a Nemzetőrsegnél jobb lehetőséget kínál majd azoknak az állampolgároknak, akik békében ugyan nem vállalnak önkéntes katonai szolgálatot, de szükség esetén készek részt venni a haza védelmében. Az Országgyűlés a 2003. március 3-i ülésnapon 194 igen szavazattal, nem szavazat és tartózkodás nélkül hatályon kívül helyezte a Nemzetőrség létrehozásáról szóló OGY határozatot, így teret engedve az önkéntes tartalékos rendszer kialakításának, amely a nemzetőrsegi elgondolással szemben „szerves részét képezi a Magyar Honvédség béke és háborús hadrendjének, funkcionálisan, valamint strukturálisan is beilleszkedik az önkéntes haderőrendszerbe”.¹¹² A korábban bemutatottak alapján azonban egyértelmű, hogy a valóságban ennek épp az ellenkezője kezdett kibontakozni, és a korábbi önkéntes tartalékos koncepció újratervezésre szorult.

[1&p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyporlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpls%2Ffogy_naplo.naplo_fadat_aktus%3Fp_ckl%3D36%26p_uln%3D249%26p_felsz%3D228%26p_felszig%3D230%26p_aktus%3D80](#) Letöltés időpontja: 2017.10.18.

¹¹⁰ 100/2001. (XII.21.) OGY határozat a Nemzetőrség létrehozásáról.

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A01H0100.OGY> Letöltés időpontja: 2017.10.21.

¹¹¹ Juhász Ferenc: H/1989. Országgyűlési határozati javaslat a Nemzetőrség létrehozásáról szóló 100/2001. (XII. 21.) OGY határozat hatályon kívül helyezéséről. <http://www.parlament.hu/irom37/1989/1989.htm> Letöltés időpontja: 2017.10.21.

¹¹² Juhász Ferenc: H/1989. Országgyűlési határozati javaslat a Nemzetőrség létrehozásáról szóló 100/2001. (XII. 21.) OGY határozat hatályon kívül helyezéséről.

III.1.3. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer létrehozása

Az önkéntes haderő létrehozásával egyidejűleg megteremtődött ugyan az Önkéntes Tartalékos Rendszer kialakításának törvényi feltétele is, azonban a rendszer működésének elindítása továbbra sem kapott elegendő figyelmet. Ebben nyilvánvalóan az is szerepet játszott, hogy az önkéntes haderőre történő áttérés nyomán számos azonnali beavatkozást igénylő feladatot kellett megoldani, mert „... az áttérés az önkéntes rendszerre egy sajátos „rendszer váltást” is jelentett, amelynek kezdeti kihívásai rendkívül összetettek voltak, hiszen:

- meg kellett teremteni annak jogszabályi feltételeit;
- a haderő életének szinte minden területét át kellett értékelni, és be kellett vezetni a szükséges módosításokat;
- biztosítani kellett az elegendő (minimális) gazdasági feltételeket;
- újra kellett tervezni a létszámokat és azok arányait;
- módosítani kellett az egyes szervezetek felépítését és azok működését;
- új szempontokat kellett bevezetni a feladat-végrehajtás színvonalának ellenőrzésére;
- megváltoztak a mozgósítási feltételek és szükségletek;
- át kellett alakítani a kiképzés feltételeit, tartalmát;
- ki kellett dolgozni az új toborzási módszereket;
- az eddigi csapatélet megváltozott.”¹¹³

A 2004-ig a kötelező sorkatonai szolgálat során kiképzettek, valamint a haderő-átalakítások nyomán a szervezetből kiválni kényszerült katonák száma alapján a kiképzett potenciális tartalékosok létszámának biztosítása látszólag nem is volt égető probléma. Ugyanakkor már az ezredfordulót követő időszakban is látszottak az egyértelműen negatív tendenciák. A korszakot értékelő kutató megfogalmazása szerint „a sorkatonai szolgálat időtartamának fokozatos csökkentése miatt 2001-re a korábbiakban jellemzőnek mondhatónál objektíve alacsonyabb felkészültségű sorkatonák kerültek le, és a kiképzettségük kevésbé elégítette ki a tartalékosokkal szembeni követelményeket, a hadköteles tartalékos katonák békeidőben csak önkéntes jelentkezés alapján voltak vezényelhetők az országhatáron kívüli feladatra, ami a NATO ilyen jellegű elvárásainak nem felelt meg, így az új követelmények teljesítése a

¹¹³ Németh József Lajos: Kihívások és válaszok a honvédség hazai és nemzetközi feladatrendszerében. In: Dr. Isaszegi János et. al.: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016, 58.

*tartalékos hadkötelesek igénybevétele mellett csak önkéntes tartalékos katonákkal volt megvalósítható”.*¹¹⁴

A honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény, amely megteremtette az önkéntes haderőre történő áttérés jogszabályi alapját, a korábbiakhoz képest alapvető változásokat hozott. A korábbi, mozgósítási beosztásokra épülő önkéntes tartalékos fogalmi kategóriát már nem használta, és az önkéntes tartalékosokat a kiképzett és kiképzetlen potenciális hadkötelesek mellett a hadkiegészítési állományba, a tényleges szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékos katonákat pedig a tényleges katonai állományba sorolta. A jogszabály 83. § (1) bekezdése alapján *„a tartalékos állományba békeidőben az önkéntes tartalékosok, megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot esetén – a hadkötelezettség bevezetése után – a kiképzett hadkötelesek tartoznak”.*¹¹⁵ Ugyanakkor a valós képességek szempontjából egyre szembeötlőbb hiányosságok mutatkoztak, amit jól alátámaszt az az adat, hogy a toborzó tevékenység hiánya miatt a 2005-2009 közötti időszakban az önkéntes tartalékos szolgálatra országos szinten 24 fő regisztrált, de szolgálatra már csak 17 fő jelentkezett, akik közül végül csak 16 fővel került sor a szerződéskötésre.¹¹⁶ Komoly visszatartó erőt jelentett a jelentkezők számára az is, hogy a rendszerbe történő bekerüléskor egy 25 napos kiképzésen kellett részt venni, majd a szerződés időtartamára évente 15-15 napra kötelezően behívhatóvá váltak az önkéntes tartalékosok. Ezek az időszakok azonban az éves szabadság keretét terhelték, a munkáltatók számára pedig sem kompenzációt, sem egyéb ösztönzőt nem biztosítottak a rendszer támogatása érdekében.¹¹⁷

¹¹⁴ Urbán i.m. 47.

¹¹⁵ 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400105.TV&pagenum=2> Letöltés időpontja: 2016.03.10.

¹¹⁶ Urbán i.m. 54.

¹¹⁷ Kern Tamás i.m. 79.

III.2. KÍSÉRLETEK A VALÓS TARTALÉK KÉPESSÉG KIALAKÍTÁSÁRA

III.2.1. Újabb tartalékos kezdeményezés: a Honi Gárda

Mivel az Önkéntes Tartalékos Rendszer létrehozását nem követte valós képesség megteremtődése, a tartalékos erők kérdéskörének megoldása politikai szinten ismét fókuszba került. 2007. április 27-én Dr. Simicskó István országgyűlési képviselő H/2885 irományszámon képviselői önálló indítványt nyújtott be a Honi Gárda tartalékos védelmi erő felállításáról. Az indítvány indokolása szerint *„szükséges, hogy a Kormány kidolgozza az országvédelem szempontjából fontos, rugalmasan alkalmazható, a társadalom tagjainak önvédelmi készségére alapozó szervezeti rendszer létrehozásának elveit, amely kapcsolódik a Magyar Honvédség professzionális elemeihez, és amely képes a honvédelem szempontjából azon nélkülözhetetlen feladatok ellátására, amelyekkel a szűk keresztmetszetű és kis létszámú professzionális erők tovább nem terhelhetők”*.¹¹⁸ A politikus egy önálló tartalékos szervezet, a Honi Gárda megalakításának a lehetőségét kívánta megvizsgáltatni az Országgyűléssel arra való hivatkozással, hogy szükséges lenne a Magyar Honvédség számára egy tartalékos erő létrehozása tekintettel arra, hogy a sorozás, az összeírás, valamint kapcsolódó egészségügyi alkalmassági vizsgálatok is felfüggesztésre kerültek, valamint mert a sorkatonai szolgálatot szüneteltető NATO tagországok is rendelkeznek hasonló típusú tartalékos területvédelmi szervezetekkel. Fontosnak tartotta azt is, hogy a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően a Honi Gárdában szolgálatot teljesítők számára ösztönző rendszer legyen kialakítva. Meglátása szerint a Honi Gárda elősegítette volna a honvédelmi tudat társadalmi megmaradását, hozzájárulva Magyarország biztonságának erősítéséhez és a NATO szövetségi kötelezettségvállalások magasabb szintű teljesítéséhez. A beterjesztett országgyűlési határozati javaslat alapján a Honvédelmi Minisztériumban egy szakértő bizottság felállítását indítványozta, amelynek a feladataként *„egy jövőbeni, a Magyar Honvédség jelenlegi szervezetét kiegészítő Honi Gárda rendeltetésének, feladatainak, szervezeti felépítésének, irányítási rendjének, finanszírozhatóságának”*¹¹⁹ a

¹¹⁸ Dr. Simicskó István: H/2885 Képviselői önálló indítvány Honi Gárda tartalékos védelmi erő felállításáról. <http://www.parlament.hu/irom38/02885/02885.pdf> Letöltés időpontja: 2016.09.27.

¹¹⁹ Dr. Simicskó István: H/2885 Képviselői önálló indítvány Honi Gárda tartalékos védelmi erő felállításáról.

vizsgálatát, illetve kidolgozását határozta meg. Az Országgyűlés Honvédelmi és rendészeti bizottsága az irományt tárgysorozatba vette, azonban a tényleges megtárgyalásra nem került sor. Az országgyűlési képviselő az indítványt végül 2008. március 7-én visszavonta.

III.2.2. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer felülvizsgálata

2007 novemberében Dr. Simicskó István egy újabb önálló képviselői indítványt nyújtott be egy önkéntes, tartalékos területvédelmi erő felállítására vonatkozóan. A Honvédelmi és rendészeti bizottság a határozati javaslatot ezúttal általános vitára alkalmasnak találta. Nyitray András és Básthly Tamás országgyűlési képviselők módosító javaslata alapján a határozati javaslat új, *A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról* címet kapta, és ennek eredményeképpen az Országgyűlés elfogadta a 80/2008. (VI. 13.) OGY határozatot a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatáról.¹²⁰

A 2008. június 13-án kihirdetett országgyűlési határozat felkérte a Kormányt, hogy alakítson szakértő bizottságot, amelynek négy és fél hónapot biztosítottak az önkéntes tartalékos rendszer feladat- és feltételrendszerének elemzésére, a rendszer bevezetésekor meghatározott elvárásoknak történő megfelelés vizsgálatára, az addigi működési tapasztalatok összegzésére, valamint a lehetséges fejlesztési irányok megfogalmazására. Ebben az időszakban a Magyar Honvédség önkéntes tartalékosainak létszáma 17 főt tett ki, amely beláthatóan nem jelentett tényleges katonai képességet.¹²¹

A honvédelmi miniszter utasításban intézkedett a szakértő bizottság felállítására, amelynek az irányítását a tárca kabinetfőnöke, vezetését pedig a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály főosztályvezetője látta el. A bizottság munkájába bevonták az összes érintett szervezeti elemet, a korábban a szakterületen felsővezetői megbízatást ellátó szakembereket, továbbá a Magyar Tartalékosok Országos Szövetségét, mint társadalmi szervezetet. Kilenc potenciálisan érintett kamarát és munkáltatói szakmai szervezetet is megszólítottak annak érdekében, hogy képet kapjanak a munkáltatói oldal hozzáállásáról a munkavállalók önkéntes tartalékos

¹²⁰ 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0080.OGY> Letöltés időpontja: 2016.06.10.

¹²¹ Kádár Pál – Vanyur Tibor i.m. 84.

katonai szolgálatvállalásának támogatása, valamint a számukra elfogadható munkáltatói kompenzáció kérdésében. E szervezetek közül csupán három adott érdemi választ, akik a jelentős anyagi kompenzáció, mint munkáltatói motivációs eszköz mellett elképzelhetőnek tartották a kölcsönös előnyökön nyugvó együttműködések kialakítását is. A szakmai munkát kiegészítette egy reprezentatív véleménykutatás, valamint az ágazaton belüli információgyűjtés a leszerelő szerződéses katonák körében, hogy milyen feltételek mellett vállalnák az önkéntes tartalékos szolgálatot.¹²²

A felülvizsgálat eredményeképp számos hiányosságra derült fény, többek között arra, hogy a tartalékos állomány sem létszám, sem kiképzettség szempontjából nem jelent komoly potenciált, továbbá hogy a társadalom tagjainak alacsony szolgálatvállalási hajlandósága mellett a munkaadói oldal sem érdekelt abban, hogy a munkavállalói önkéntes tartalékos szolgálatot vállaljanak.¹²³

Megállapítást nyert, hogy a Magyar Honvédség helyzete a munkaerőpiacon egyre kedvezőtlenebbé vált, így mind a toborzásra, mind a megtartó képességre kiemelt hangsúlyt kell fektetni.¹²⁴ Megjegyzendő, hogy a felülvizsgálat időszaka az önkéntes haderőre történő teljes áttérés utáni harmadik évre esett, amikor mind a hivatásos, mind a szerződéses, mind pedig a tartalékos állomány rendszerbe történő bekerülését toborzás útján kellett megoldani. Az előző évben kezdődött gazdasági válság hatásai ekkor már jelentősen begyűrűztek az élet minden területére, amely

¹²² Kádár Pál: Megjegyzések az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatának margójára. In: Hadtudomány. 2009/1-2. szám, 47-56.

¹²³ Vö.: Kern Tamás i.m. 81.

¹²⁴ Ezt a megállapítást az Állami Számvevőszék 2009. évi Honvédelmi Minisztérium fejezeti működésének ellenőrzése során tapasztaltak is megerősítették. A 0905 számú jelentés javaslatot tett a honvédelmi miniszter számára annak a figyelemmel kísérésére, hogy „a Magyar Honvédség megtartó képességének erősítésére – a Magyar Köztársaság Nemzeti Katonai Stratégiájában rögzítettek teljesülése érdekében – a honvédelmi tárca hatáskörét meghaladóan, operatív módon milyen kormányzati (munkaerő-piaci, oktatási, társadalombiztosítási és egyéb) intézkedések megtételére nyílik lehetőség a nemzetgazdaság teherbíró képességének függvényében.” A javaslatra a honvédelmi tárca azt a választ adta, hogy „a toborzás hatékonyságának növelése, valamint a Magyar Honvédség megtartó képességének erősítése érdekében meghatározott feladatok végrehajtásának helyzetét 2009. során a HM folyamatosan vizsgálta. A megtartó képesség javításával összefüggő elemző munka megkezdődött, a végrehajtásra megalakult munkacsoport a feladatokat rendszerezte, a részletes javaslatok 2009. augusztusra készültek el. A HM Kollégium 2009. októberi ülésén döntött arról, hogy az ösztönző és kompenzációs rendszer – ennek részeként az illetményrendszer – továbbfejlesztésére, átalakítására csak az ezekkel szoros kapcsolatban lévő teljesítményértékelési és előmeneteli rendszer felülvizsgálatát követően kerülhet sor, az átalakítás ennek ismeretében csakis a gazdasági-költségvetési lehetőségek függvényében, a 2011. évi költségvetési keretszámok ismeretében történhet meg. Az ösztönző és kompenzációs rendszer továbbfejlesztésére a költségvetés helyzete miatt nem volt lehetőség.” Az Állami Számvevőszék 2009. évi jelentéseiben a fejezetek vezetőinek megfogalmazott javaslatok és az azokra adott válaszok. 27. [https://www.asz.hu/storage/files/files/tajekoztato_az_allami_szamvevoszek-eves_tevekenysegerol/1008j000\(1\).pdf?ctid=271](https://www.asz.hu/storage/files/files/tajekoztato_az_allami_szamvevoszek-eves_tevekenysegerol/1008j000(1).pdf?ctid=271) Letöltés időpontja: 2016.03.12.

negatívan befolyásolták a szolgálatvállalási hajlandóságot, és egyre jelentősebb mértéket öltött a személyi állomány fluktuációja. Egyebek mellett ez is hozzájárult ahhoz, hogy a Magyar Honvédség létszamarányai egyre kedvezőtlenebbül alakultak.¹²⁵

A szakértő bizottság jelentése 14 pontban foglalta össze az elvégzett vizsgálat legfontosabb tapasztalatait.¹²⁶ Megállapították, hogy az önkéntes tartalékos rendszerre vonatkozóan 2000-2001-ben megfogalmazott célkitűzések nem voltak összhangban az önkéntes tartalékos rendszer akkori működésével. Az önkéntes tartalékos fogalom a felülvizsgálat időszakában már a korábbi, kötelező sorkatonai szolgálat időszakában alkalmazottól eltérő tartalmat, funkciót és rendeltetést hordozott, így maga az önkéntes tartalékos feladatrendszer is más lett, mint az addigiak. Kijelentették azt is, hogy az önkéntes haderőben jelentkező igényekkel nincs teljes összhangban az önkéntes tartalékos rendszer 2005-öt megelőzően kidolgozott rendszere, emellett azt is nyilvánvalóvá tették, hogy az önkéntes haderő megteremtésének feladatai minden szinten prioritást élveztek, így a tartalékos rendszerre nem jutott elegendő mennyiségű figyelem. Az is megállapítást nyert, hogy bár az önkéntes tartalékosokra vonatkozó szabályrendszer teljes volt, a létszám növelése érdekében fejlesztésre szorulhat. Ugyanakkor azt is kiemelték, hogy a Magyar Honvédség hadrendjében rendszeresített önkéntes tartalékos beosztások száma viszonylag alacsony, de az önkéntes tartalékosok alkalmazására rendszerszintű hadműveleti igény sem mutatkozott a vizsgálati időszakban. Ennek következtében az önkéntes tartalékos katonák sem létszámukban, sem kiképzettségükben nem jelentettek számottevő potenciált, és a rájuk fordított kiadások is alacsonyak voltak ehhez igazodóan. A bizottság megállapította, hogy az önkéntes tartalékosok létszámának a növelése csak a megfelelő pénzügyi fedezet rendelkezésre állása és további ösztönzők kialakítása esetén válhat reálissá, ugyanakkor sem a lakosság szolgálatvállalási hajlandósága, sem a munkaerő-piaci helyzet nem hatott kedvezően az önkéntes tartalékos szolgálatvállalásra. Ezeket a negatív hatásokat tovább erősítette az is, hogy a munkaadók nem voltak érdekeltek abban, hogy a munkavállalóikat önkéntes tartalékos szolgálatvállalásra ösztönözzék, ráadásul a munkavállaló semmilyen jogi védelemben nem részesült a polgári munkahelyén az önkéntes tartalékos szolgálatvállalással

¹²⁵ sz. n.: A Honvédség létszáma és a honvédek illetménye. Képviselői Információs Szolgálat, infojegyzet 2014/24. 2.

¹²⁶ Kádár Pál i.m. 51-52.

kapcsolatosan. A bizottság azt is kiemelte, hogy bár az önkéntes tartalékosok juttatásai összhangban voltak az állandó állomány juttatásaival, ezek egyre kevésbé voltak versenyképesek a munkaerő-piac egyéb szereplőjéhez képest, amely tendencia tovább gyengítette a tartalékos rendszer megfelelő szintű működtetésének a lehetőségeit. Hangsúlyosan megjelent azonban az is, hogy a rendszer fejlesztését költséghatékonyan, a Magyar Honvédség képességeit ténylegesen erősítő módon, a vonatkozó NATO szabályozók ajánlásait figyelembe véve kell megtenni annak a szem előtt tartásával, hogy az önkéntes tartalékos rendszer nem önálló szervezetrendszer, hanem a Magyar Honvédség része.

A szakértői bizottság egy valós tartalékot jelentő önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésére tett javaslatot, amely képes az állandó állomány pótlására, időleges helyettesítésére és esetleges kiegészítésére, amennyiben szükséges. Az önkéntességet, mint alapvető elvet továbbra is kiemelten kezelték, ugyanakkor hangsúlyozták azt is, hogy a tartalékos rendszernek elsősorban és alapvetően a Magyar Honvédség és a haza védelmének érdekeit kell szolgálnia. Így annak a lehetőségét támogatták, hogy az önkéntes a szerződés-kötéskor meghatározhassa, hogy milyen jellegű feladatokban kíván részt venni, ugyanakkor ezek a korlátozások nem érthették el azt a mértéket, hogy az esetleg ellehetetlenítse a tényleges tartalékként történő későbbi alkalmazásukat. A bizottság hosszú távú célként legfeljebb 4000 fő tartalékos felkészítését irányozta elő, amely keret a meglátásuk szerint felkészítve, ütemezve optimálisan tervezhető, valós tartalékként funkcionált volna. Arra is javaslatot tettek, hogy az önkéntes tartalékosokat a vállalt szolgálat és a kapott kiképzés függvényében differenciálják, azaz nyíljon lehetőség arra, hogy az alapkiképzést követően egyesek kizárólag őrzés-védelmi, katasztrófavédelmi (pl. veszélyhelyzetben ár- és belvízi védekezés, kármentési feladatok során), valamint szállítmánykísérési feladatokra specializálódjanak, míg mások – a megfelelő szintű kiképzés és felkészítés után – akár külföldi missziós feladatokban is részt vállalhassanak. Ugyanakkor a kizárólag tartalékosokból álló önálló egységek kialakítását a bizottság nem támogatta, mert meglátásuk szerint az ő harcértékük elmaradna az állandó állományétól. Javaslatot tettek továbbá egy olyan adatbázis kialakítására, amely a korábban katonai szolgálatot teljesített, a katonai feladatok végrehajtása szempontjából speciális szaktudással rendelkezők és az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalók adatait tartalmazná. Emellett arra is kitértek, hogy a költséghatékonyság érdekében a szükségtelen kettősségeket ki kell küszöbölni a kiképzés során, azaz csak a valóban indokolt

kiképzésben részesüljenek a tartalékosok, azonban ezt lehetőség szerint az állandó állománnyal együtt kapják meg. Ez hozzájárulna az objektumok és a kiképzők kapacitásainak jobb kihasználásához, valamint az átadott tudás is egységes lenne. Hangsúlyosan bekerült a jelentésbe a munkahelyvédelem kialakításának a szükségessége, mert a vizsgálatok bebizonyították, hogy sokan a munkahely esetleges elvesztésének kockázata miatt nem jelentkeznek a tartalékos rendszerbe, emellett pedig a munkáltatók számára is ösztönző és kompenzációs rendszert kell kialakítani anyagi és erkölcsi értelemben egyaránt. A javaslat tartalmazta azt is, hogy az állampolgárok honvédelmi jellegű ismeretbővítését is meg kell célozni, amelyeket a különböző szintű oktatási intézményekben lehetne megszervezni. A felvázolt lehetőségek vonatkozásában, a realitásokat figyelembe véve előrevetítették azonban, hogy a jelentős többletkiadásokkal járó elemeket csak 2012-től, a konvergencia-program végrehajtásától lehet majd a rendszerbe emelni, amely egyben azt is jelentette, hogy nagyobb arányú változásokra egyelőre rövidtávon nem lesz lehetőség. A tartalékosok feladatrendszerét illetően a jelentés úgy fogalmazott, hogy *„az önkéntes tartalékos intézmény rendeltetéséből eredően elsődlegesen az állandó struktúra és állomány feladatainak támogatását, szükség szerinti helyettesítését, kiegészítését kell, hogy szolgálja, nem lehet cél a feladatok állandó jellegű, tartós ellátása. Az önkéntes tartalékos erő kizárólagosan a hagyományos területvédelmi feladatokra történő felkészítése/alkalmazása a korszerű biztonságpolitikai gondolkodással ellentétes. Ezért az önkéntes tartalékos erő feladatai a Honvédség mindenkori feladatrendszerébe illeszthető feladatokból tevődhetnek össze, az önkéntes tartalékos szolgálatot teljesítők felkészítése e feladatok ellátására szolgálhat. Erre figyelemmel a hagyományos területvédelmi feladatokon túl, az önkéntes tartalékosok alkalmazása egyéb hazai és külföldi feladatokban sem kizárható.”*¹²⁷

A felülvizsgálat végeredményeképpen politikai szinten is bizonyossá vált, hogy az önkéntes tartalékos rendszer megújításra szorul. A szakértő bizottság jelentését a Kormány elfogadta, és a Parlament a 2008. december 1-jei ülésén 359 igen és 18 nem szavazattal megalkotta a 124/2008. (XII. 3.) OGY határozatot a szakértő bizottság által elvégzett vizsgálat elfogadásáról, valamint az önkéntes tartalékos

¹²⁷ H/6691. számú országgyűlési határozati javaslat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról. 6-7. Budapest, 2008. október, <http://www.parlament.hu/irom38/06691/06691.pdf> Letöltés időpontja: 2016.04.23.

rendszer további fejlesztésének irányaira vonatkozó javaslatokról. Ennek keretében meghatározták az önkéntes tartalékos rendszer ütemezett, több lépcsős fejlesztését, valamint a többletforrást nem igénylő intézkedések megtételét a következő év végéig. Ezen túlmenően feladatul szabták a Kormány számára egy olyan törvényjavaslat-csomag összeállítását, amely lehetővé teszi az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez szükséges jogszabályi környezet ütemezett megteremtését legkésőbb a 2011. év végéig.

A felülvizsgálattal foglalkozó tanulmány¹²⁸ nyolc pontban összegezte a továbbiakban végrehajtásra váró feladatokat. Ezek szerint szükséges volt:

1. előterjesztés kidolgozása a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról szóló országgyűlési határozat módosításáról;

2. az önkéntes tartalékosok jogállásának rögzítése a 2001. évi XCV. törvény módosításával, valamint a Magyar Honvédség nyilvántartás és behívási rendszerének korszerűsítése;

3. az önkéntes tartalékos jogviszonyhoz kapcsolódó büntetőjogi szabályok módosítása;¹²⁹

4. az önkéntes tartalékosok munkajogi védelmének kiszélesítése;

5. a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói anyagi ösztönző és kompenzációs rendszer kialakítása;

6. a fentiekhez kapcsolódó munkáltatói egyéb ösztönző és kapcsolattartási rendszer kialakítása;

7. az állampolgári és honvédelmi ismereteket bővítő programok kidolgozása és bevezetése az általános iskolákban, valamint a közép- és felsőfokú oktatási intézményekben;

8. a honvédelmi ismeretek integrálása és fejlesztése a közigazgatásban dolgozók általános közigazgatási képzési rendszerében.

E feladatok megvalósítása természetesen nem csupán a honvédelmi tárca, hanem több érintett minisztérium együttes munkáját igényelte, amelyhez szükséges

¹²⁸ Kádár Pál i.m. 9-10.

¹²⁹ A szakértő bizottság a jelentésében feltárta azt a tényt is, hogy az önkéntes tartalékosok szolgálatvállalásával kapcsolatban semmilyen jogi szankcionálási biztosíték nem állt a Magyar Honvédség rendelkezésére a korábbi időszakban. Ez azt is jelentette, hogy ha az önkéntes tartalékos a behívásnak nem tett eleget vagy nem teljesítette az általa vállalt szolgálatot, azt mindennemű jogi következmény nélkül megtehetette függetlenül attól, hogy ezzel a magatartással milyen mértékű kárt okozott az őt foglalkoztatni tervező szervezetnek.

volt az egyes területek beazonosítása és a szakmai felelősök és együttműködők kijelölése.

A felülvizsgálat tartalmának elfogadásához kapcsolódóan került kidolgozásra az 51/2009. (VI. 18.) OGY határozat, amely a Magyar Honvédség engedélyezett létszámát 4000 tartalékosra növelte meg. A rendszer kiépítésére vonatkozóan a honvédelmi tárca évi 400-400 fővel 10 év alatt tervezte feltölteni az akkor meghatározott legfeljebb 4000 fős keretet. A fejlesztési feladat időbeli elnyújtásának szakmai indoka a finanszírozás biztosíthatósága volt. A fejlesztés során a tárca nem tervezte az önkéntes tartalékos rendszerhez kapcsolódó törvényi háttér alapvető újraszabályozását, az önkéntes tartalékos rendszer rendeltetésének, és ehhez kapcsolódóan a tartalékos állomány kategóriák szerinti differenciálását. A rendszer működését a hatékonyabb toborzás, a katonai szervezetek fogadóképességének növelése útján kívánta biztosítani.

Törvénymódosítással járó változtatást eszközöltek az önkéntes szolgálati jogviszonyt létesítők felső korhatárára vonatkozóan. A 2001. évi XCV. törvény a 18 és 47 év közöttiek számára tette lehetővé az önkéntes katonai szolgálatvállalást, míg a 2009. évi CXLII. törvény ezt úgy módosította, hogy az alsó korhatár változatlanul hagyása mellett a felső korhatárt 50 évre emelte az önkéntes tartalékosok vonatkozásában. A szolgálatteljesítés felső korhatárát a hivatásos állományéval megegyezővé tette, azaz az öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőző 5 évvel alacsonyabb életkoráig maradhatott a tartalékos az állomány tagja, kivéve, ha a saját kérésére a miniszter a további szolgálatot indokolt esetben engedélyezte. A törvény arról is rendelkezett, hogy az önkéntes tartalékos a beosztására történő felkészítés miatt egy alkalommal legfeljebb 25 napra, majd a szerződése időtartama alatt évente legfeljebb 15 napra hívható be, valamint hogy ezen felül három év alatt legfeljebb 6 hónap tényleges szolgálatra kötelezhető, amely a tartalékos kérésére hosszabbítható. A jogszabály azt is lehetővé tette, hogy a tartalékos nyilatkozzon a külföldi szolgálatvállalási hajlandóságáról, továbbá tisztázta azt is, hogy a tartalékos a kézhez vett behívóparancsban foglalt időponttól kezdődően a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjának számít. Ilyen módon kiküszöbölhetővé és szankcionálhatóvá vált az, ha az önkéntes tartalékos mégsem tett eleget a vállalt szolgálati kötelezettségeinek.¹³⁰ Egyértelművé tette az önkéntes tartalékos katonák

¹³⁰ A kézhezvétel elkerülése miatti joghézag természetesen még mindig adott lehetőséget a behívási kötelezettség elmulasztására, de a korábbiakhoz képest lényegesen kisebb mértékben.

ellentételezésével és járandóságaival kapcsolatos elemeket a felkészítés és a tényleges szolgálatteljesítés időszakára vonatkozóan egyaránt. Ugyanakkor a munkahelyvédelem kérdése és a munkáltatói ösztönző rendszer kialakítása továbbra is váratott magára.

III.2.3. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer tényleges fejlesztése és eredményei

A 2010-es országgyűlési választásokat követően az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésére irányuló törekvések tovább folytatódtak. A honvédelmi miniszter munkacsoportot hozott létre, amely kidolgozta a szakterületre vonatkozó fejlesztési koncepciót. E dokumentum alapgondolatai, azaz a rendszer fejlesztésének irányait alapjaiban meghatározó bemeneti megállapítások és követelmények az alábbiak voltak:

„– az MH tartalékos rendszerének biztosítania kell az MH békeidőszaki tartalékát, amely állomány a honvédség valamennyi feladatának végrehajtására bevethető – amennyiben ez a feladat olyan jellegű, amelyet az állandó állomány ideiglenesen (pl. járvány miatt) nem tud megoldani;

– a tartalékos erőnek hozzá kell járulnia az MH különleges jogrendben történő működéséhez; támogatnia kell a professzionális haderő zökkenőmentes átállítását a hadkötelezettség alapján kiegészített haderő működésére;

– az MH Magyarország Alaptörvényében rögzített feladata a katasztrófavédelmi feladatokban történő közreműködés, amely feladat fontosságára a 2010. októberi vörösiszap-katasztrófa ismételten rámutatott;

– az MH-nak gondoskodnia kell saját objektumainak őrzéséről, amely feladatokba a tartalékosok bevonhatók;

– az MH-nak biztosítania kell a befogadó nemzeti támogatással összefüggésben felmerült feladatok ellátását, amelynek végrehajtására a tartalékos állomány bevethető;

– meg kell teremteni a tartalékosok nyilvántartásának rendszerét, ugyanis a sorkatonai szolgálat megszüntetése óta az MH nem rendelkezik naprakész adatokkal a potenciális hadkötelesekről;

– biztosítani kell egy, a rendszert támogató munkáltatói ösztönző és kompenzációs alrendszer kialakítását és működtetését, amelynek segítségével a

munkáltatók érdekeltté tehetőek a munkavállalók általi tartalékos szolgálat vállalásának támogatásában;

– meg kell határozni és garanciális szabályokat kell alkotni az önkéntes tartalékosok munkajogi védelmére, amely biztosítja, hogy e szolgálat vállalása miatt a munkavállaló munkaviszonya felmentéssel ne legyen megszüntethető;

– megoldásra vár az egykor hivatásos, szerződéses szolgálatot teljesített volt katonák ismételt integrálása az MH feladatteljesítésébe, amely állomány a rendszerből való kiválásával magával vitte azt a szaktudást és katonai tapasztalatot, amely az MH működését hatékonyan segíthetné.”¹³¹

A koncepció, melyet a honvédelmi miniszter 2010. október 11-én elfogadott, a korábbi fejlesztési célkitűzéseket tovább gondolva ezúttal egy valós képességnövekedést eredményező javaslatcsomagot tartalmazott. A rendszer mielőbbi életre hívása érdekében a miniszter a 95/2010. (XI. 16.) számú HM utasításban intézkedett a Magyar Honvédség tartalékos rendszere fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Az utasításban megjelent a Magyar Honvédség tartalékos rendszerét alkotó komponensek megnevezése, azaz az önkéntes tartalékos rendszer és a törvényi kötelezettség alapján szervezett összetevő. Az önkéntes tartalékos rendszert alkotó állományt is diverzifikálták, így megkülönböztették az önkéntes műveleti tartalékosokat az önkéntes védelmi tartalékosoktól.

Az önkéntesség alapján szervezett tartalékos komponens legfőképpen abban különbözik a törvényi kötelezettség alapján szervezett komponenstől, hogy míg az előbbi a béke és a különleges jogrend időszakában egyaránt alkalmazható erőt jelent, addig az utóbbi felkészítése és alkalmazása kizárólag különleges jogrend esetén lehetséges.

Ezen az alapvető alkalmazási különbségen túlmenően az önkéntes műveleti tartalékos önként vállalt szerződés alapján rendelkezésre állási díj ellenében rendelkezésre áll, és a behívását követően a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló törvényben meghatározottaknak megfelelően tényleges katonai szolgálatot teljesít. Ez egyben azt is jelenti, hogy az önkéntes műveleti tartalékosok a Magyar Honvédség szerves részét képezik, így az egészségügyi, fizikai és pszichikai alkalmasságuk feltételei a hivatásos és a

¹³¹ Szász Ágnes: A Magyar Honvédség tartalékos rendszere - jogalkotási kérdések. Honvédségi szemle: a Magyar Honvédség központi folyóirata, 140. évfolyam 2012/2. szám, 13.

szerződéses állománnyal azonosak. Ezáltal biztosítható az, hogy a harcértékük a hivatásos és szerződéses állományával megegyezzen.

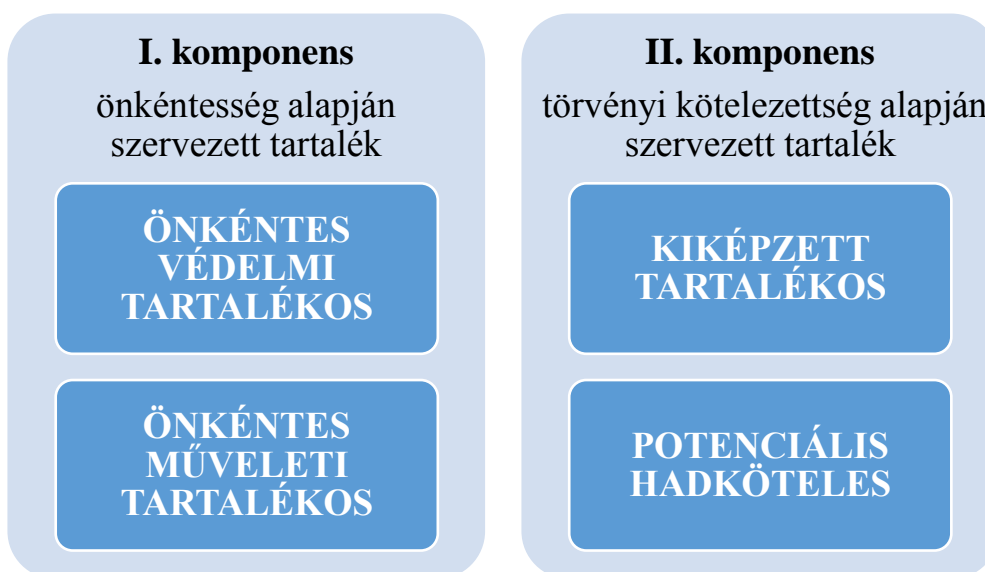
Az önkéntes védelmi tartalékos ugyanakkor határozatlan idejű szerződést köt, a szerződésben foglaltaknak megfelelően rendelkezésre áll, és a behívását követően a szerződésében megjelölt területvédelmi (őrzés-védelmi, befogadó nemzet támogatási, katasztrófavédelmi és egyéb) feladatokat látja el.

A törvényi kötelezettség alapján szervezett tartalék is további kategóriákra osztható. A kiképzett tartalékosok körébe tartozik minden olyan, korábban katonai kiképzésben részesült férfi, aki a Magyar Honvédségben egykor akár hivatásos, akár szerződéses, akár önkéntes tartalékos jogviszonyban szolgált. Ők ugyan békeidőszakban nem teljesítenek katonai szolgálatot, csak különleges jogrend időszakában alkalmazhatók, ekkor azonban a Magyar Honvédség valamennyi feladatában részt vehetnek. Szolgálatukat a hivatásos katonai szolgálat felső korhatárának az eléréséig láthatják el.

A potenciális hadköteles tartalékosok közé – a fentiek figyelembe vételével – mindazon 18. életévüket betöltött, de a hadkötelezettség felső korhatárát el nem ért férfiak tartoznak, akik nem részesei sem az önkéntes tartalékos, sem a kiképzett tartalékos állománykategóriának. Ők megelőző védelmi helyzetben és rendkívüli állapotban, a sorozást és az alapkiképzést követően teljesítenek szolgálatot.¹³²

4. számú ábra: A Magyar Honvédség tartaléka - 2010. évi elgondolás

A MAGYAR HONVÉDSÉG TARTALÉKA

¹³² Szász Ágnes i.m. 14.

A miniszteri utasítás a HM parlamenti államtitkárának vezetésével szakértői munkacsoportot hívott életre, amely az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének feladataival foglalkozott. A munkacsoport tagjai a Honvédelmi Minisztérium szakterületi vezetői, a Honvéd Vezérkar kijelölt képviselői, a Magyar Honvédség egyes érintett alakulatainak parancsnokai, továbbá a tárca egyes háttérintézményeinek vezetői vagy azok döntésre jogosult szakmai képviselői voltak. Az utasítás lehetővé tette szükség szerint külső szakértők bevonását is.

A munkacsoport feladatait a jóváhagyott koncepció által meghatározott bemeneti követelmények és megállapítások mentén az alábbiakban határozták meg annak figyelembe vételével, hogy a kizárólag területvédelmi feladatokat ellátó önkéntes védelmi tartalék 2011. január 1-jén, a Magyar Honvédség tényleges tartalékát biztosítani képes önkéntes műveleti tartalék pedig egy évvel később, 2012. január 1-jén megkezdhesse a működését:

- „a) a hadkiegészítés rendszerének önkéntes alapon szervezett komponense kialakítására vonatkozó javaslatok előkészítése (szervezeti struktúra, diszlokáció);*
- b) a fejlesztéshez kapcsolódóan a tartalékképesség erőforrásigényének előzetes felmérése;*
- c) a fejlesztést megalapozó szabályozók tervezeteinek előkészítése;*
- d) a más tárcákkal való együttműködéshez kapcsolódó előkészítő tevékenység ellátása;*
- e) az önkéntes tartalékos komponens fejlesztéséhez kapcsolódó munkáltatói ösztönző/kompenzációs rendszerre vonatkozó elgondolás kidolgozása;*
- f) az új tartalékos rendszer egyes elemei feltöltésének ütemezésére vonatkozó javaslat kidolgozása.”¹³³*

A HM utasítás tartalmazta továbbá az önkéntes védelmi tartalék kialakításával kapcsolatos feladatok szakterületenkénti felosztását azzal együtt, hogy a tárcavezető elfogadta a Honvéd Vezérkar főnökének az őrzés-védelem átalakítására vonatkozó koncepcióját. Ez azt a javaslatot tartalmazta, hogy 2011. január 1-jétől a Honvédelmi Minisztérium hatáskörébe tartozó őrzés-védelmi feladatokat önkéntes védelmi tartalékosok lássák el.

¹³³ A honvédelmi miniszter 95/2010. (XI. 16.) számú utasítása a Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny. CXXXVII. évfolyam 17. szám, 2010. november 26. 1558.

Az új rendszer megvalósításához azonban meg kellett teremteni a megfelelő jogi szabályozói hátteret, amelynek az egyik legfontosabb mérföldköve Magyarország Alaptörvénye XXXI. cikkének (2) bekezdése, mely szerint „*Magyarország önkéntes honvédelmi tartalékos rendszert tart fenn*”.

2011-ben az Országgyűlés sürgősséggel alkotta meg azt a jogszabályi hátteret, amely lehetővé tette az önkéntes védelmi tartalékos állomány intenzív feltöltésének hatékony elősegítését. A T/3478. számú törvényjavaslatot a honvédelemről, a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről 2011. június 10-én nyújtotta be a Kormány az Országgyűlés számára. A törvényjavaslat indokolása szerint az önkéntes, professzionális haderőre történő áttérést követő időszakban „*a haderő a törvény szerinti követelményeknek megfelelően átalakult, ugyanakkor felszínre kerültek a hadkötelezettség békeidőszaki hiányának problémái is, amelyet elsősorban a Magyar Honvédség kiegészítését biztosítandó kiképzett tartalékos erő fogyó aránya jelez.*”¹³⁴ Az Országgyűlés a törvényjavaslatot sürgős tárgyalásban dolgozta fel, és a 2011. július 11-i ülésén a minősített többséget igénylő részt 295 igen és 46 nem szavazattal, tartózkodás nélkül, az egyszerű többséget igénylő részt pedig 296 igen és 47 nem szavazattal, tartózkodás nélkül alkotta meg a 2011. évi CXIII. törvényt a honvédelemről a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

A törvény VI. fejezetének 26. pontja részletesen bemutatja a Honvédség tartalékos állományát. Ennek megfelelően az önkéntes tartalékosok, a kiképzett tartalékosok és a potenciális hadkötelesek alkotják a Magyar Honvédség tartalékos rendszerét. A jogszabály 41. § (6) bekezdése kimondja, hogy munkáltatói ösztönző kompenzációs rendszer támogatja az önkéntes tartalékos rendszer működését, a 81. § (n) bekezdése pedig felhatalmazza a Kormányt arra, hogy rendeletben szabályozza a fenti munkáltató ösztönző-kompenzációs elem részletes szabályait. Bár az önkéntes tartalékosok további differenciálását a törvény szövege nem tartalmazta, a rendszer felépítését továbbra is a korábbiakban már tárgyalt két komponens létrehozásával tervezték megvalósítani.

A tartalékos rendszer fejlesztésének további lendületet adott a nemzeti erőforrás miniszter 2011 októberében benyújtott törvényjavaslata a korhatár előtti

¹³⁴ T/3478. számú törvényjavaslat a honvédelemről, a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. <http://www.parlament.hu/irom39/03478/03478.pdf> Letöltés időpontja: 2016.10.21.

öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról. Az ennek nyomán elfogadott 2011. évi CLXVII. törvény 2012. január 1-től megszüntette a korhatár előtti öregségi nyugdíjak folyósítását, és helyette a már szolgálati nyugállományban lévő, de a nyugdíjkorhatárt még el nem érő állománytagok számára szolgálati járandóságot biztosított. Ezt azonban a személyi jövedelemadó mindenkori összegével csökkentették az egyéb kivételes esetekre nem jogosultak tekintetében, kivéve, ha az érintett önkéntes tartalékos szolgálatot vállalt. Az önkéntes tartalékos szolgálat jellege szerinti differenciálódás ebben a törvényben azonban már megjelent, mert a szolgálati járandóság személyi jövedelemadó megfizetése alóli mentességet csak az önkéntes műveleti tartalékos szolgálat vállalása tette lehetővé, a területvédelmi feladatokat ellátó önkéntes tartalékos katonák viszont nem tartoztak ebbe a körbe. Ez a törvény adta lehetőség természetesen azonnali, jelentős önkéntes tartalékos létszámot garantált, és biztosította az ún. járandóságos katonák szakértelmének rendszerbe történő visszahozását is. Ez a változás biztosította azt is, hogy a korábban 25 év szolgálati jogviszonnal rendelkező, de a hadkötelezettség felső korhatárát már elérte, azaz 40 év feletti, de az öregségi nyugdíjkorhatár alatti nyugállományú egyenruhások (katonák, rendőrök, katasztrófavédelmi szervezetek és a jogelőd testületek egykori hivatásos állományú tagjai) elérhetővé váljanak a honvédelem számára.

A fenti két törvényen felül több közel harminc jogi szabályozó tartalékos rendszerrel kapcsolatos módosítást, új szabályozók kidolgozását és koordinálását végezte el a szakértői munkacsoport titkársága, amelyek megteremtették az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének legális kereteit.¹³⁵ Ezek közül az egyik legfontosabb a felmondási védelem beemelése volt a Munka törvénykönyvének és a Közszolgálati tisztviselőkről szóló törvény módosításaiba, amely azt garantálja, hogy a tényleges önkéntes katonai szolgálatteljesítés időtartama alatt a munkáltató nem szüntetheti meg felmondással/felmentéssel az önkéntes tartalékos munkavállaló munkaviszonyát. Emellett további kedvezmények illetik meg az önkéntes tartalékos szolgálatot vállalókat: a tényleges önkéntes katonai szolgálat időtartamára a munkavállalónak fizetés nélküli szabadság jár, a végkielégítésre való jogosultság időtartamába beleszámít a tényleges önkéntes tartalékos katonai szolgálatteljesítés miatt igénybe vett fizetés nélküli szabadság három hónapot meg nem haladó időtartama, továbbá

¹³⁵ HM Tervezési és Koordinációs Főosztály i.m. 5.

amely egyben munkában töltött időnek is minősül. A közszolgálati tisztségviselők számára besorolási kedvezmény is biztosított a módosított törvény által. Ez alapján a tényleges önkéntes katonai szolgálatteljesítés ideje kétszeres időtartammal számít a közszolgálati tisztségviselő besorolásánál.

2011. december 22-én hirdették ki a Kormány 294/2011. (XII. 22.) számú rendeletét, amely az önkéntes tartalékos rendszerhez kapcsolódóan a munkáltatót megillető támogatásokra vonatkozó szabályokat tartalmazza. A jogszabály rendelkezései alapján a munkáltató a munkavállalója tényleges önkéntes tartalékos katonai szolgálatának időtartamára kompenzációra jogosult. A kompenzáció lehet teljes vagy részleges, mértéke a féléves vagy éves átlagkereseti adatok alapján számított napi összeg, amelyre vonatkozóan a Magyar Honvédség az önkéntes tartalékos munkáltatójával szerződést köt.

Az önkéntes védelmi tartalékos állományt a Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt-nél alkalmazásban álló, a honvédségi objektumok őrzéséért felelős fegyveres biztonsági őr állományából toborozták és képezték ki. Ennek köszönhetően a rendszer már az indulásakor közel 2000 fő önkéntes védelmi tartalékoskal rendelkezett.¹³⁶ A korábban civil fegyveres biztonsági őrség által ellátott feladatokat 2011 januárjától az önkéntes védelmi tartalékosok látják el, akik a rendelkezésre állás időszakában a Honvédelmi Minisztérium Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt. alkalmazásában állnak, behívásuk esetén azonban a Magyar Honvédség katonájaként látják el a feladataikat, így a civileknél összetettebb jellegű őrzés-védelmi feladatok megoldására is képesek és jogosultak.

2012 januárjában elkezdődött az önkéntes műveleti tartalékos állomány feltöltése is. A toborzási tevékenységnek és a szolgálati járandóságra vonatkozó új törvényi előírásoknak köszönhetően rövid idő alatt mintegy 4000 fő regisztrált a rendszerbe. Elindultak az alkalmassági vizsgálatok és a szerződéskötési eljárások, és a 2012. márciusi adatok alapján úgy tűnt, hogy az engedélyezett önkéntes tartalékos keretlétszámot módosítani szükséges.

A kezdeti sikerek után a honvédelmi tárca kezdeményezésére az Országgyűlés elfogadta az önkéntes tartalékosok létszámának legfeljebb 8000 főben történő megállapítását. A határozati javaslat azzal indokolta a korábban engedélyezett létszám kétszeresére növelését, hogy „*az önkéntes tartalékos katonák esetében tartalék,*

¹³⁶ Szász Ágnes i.m. 13.

kiegészítő képességről van szó, számos vonatkozásban más megítélés és eljárás alá esnek, mint a hivatásos és a szerződéses katonák. A tartalékos rendszer sajátosságai miatt olyan kategóriát alkotnak, amelynek tagjai csak a rendelkezésre állás ideje alatt tényleges állományú katonák. Az önkéntes tartalékosok erre figyelemmel létszám-gazdálkodási szempontból nem sorolhatók be a táblázat [értsd: a Magyar Honvédség tényleges létszámát tartalmazó táblázatot. Kun Szabó István] állománycsoportjaiba, létszámuk felső határát azonban garanciális és tervezési szempontok érvényesítése érdekében rögzíteni szükséges.”¹³⁷

A rendszer áteresztő képességének megfelelően tehát folyamatos volt az önkéntes tartalékosok állományba vétele és kiképzése. Az első éles helyzetben történő nagy létszámú alkalmazásukra a 2013. évi árvíz védekezés során került sor.

Az önkéntes védelmi tartalékosok kategóriáján belül rövid időre létrehozták az ún. címzetes tartalékos jogviszonyt.¹³⁸ Ennek célja a haderő és a társadalom közötti kapcsolatrendszer erősítése volt. A címzetes tartalékosok társadalmilag ismert és elismert szakemberek lehettek, akik szerződésben vállalták a honvédelem ügyének népszerűsítését akár az ahhoz kötődő lobbizás tevékenységekkel, akár a hagyományőrzésben, a toborzásban, a rekonverzió elősegítésében vagy az iskolai honvédelmi oktatásban történő aktív részvétellel. A létrehozott 375 fős létszámkeretet azonban végül nem töltötték fel, és a tárca később meg is szüntette a címzetes tartalékos jogviszony lehetőségét.¹³⁹

Az önkéntes tartalékos rendszer kialakításának és működtetésének hangsúlyosabbá válását az is bizonyítja, hogy a Honvédelmi Minisztérium 2010 előtti szervezeti és működési szabályzataiban erre vonatkozóan egyáltalán nem vagy csak részben történt utalás. A 82/2006. (MK 94.) HM utasítás mellékletében mindössze egy helyen, a Személyzeti Főosztály feladatainak részletezése során jelentek meg az önkéntes tartalékosok, és ott is csupán a toborzórendszer működtetésének vonatkozásában.¹⁴⁰ Egyéb, az önkéntes tartalékosokat rendszerszinten kezelő feladat meghatározás a tárca Szervezeti és Működési Szabályzatában nem jelent meg, így bizonyára ez is hozzájárult ahhoz, hogy az önkéntes tartalékos rendszer kialakítása és működtetése több éves késedelmet szenvedett.

¹³⁷ 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról

¹³⁸ Szász Ágnes i.m. 15.

¹³⁹ Kádár Pál – Vanyur Tibor i.m. 86.

¹⁴⁰ Melléklet a 82/2006. (MK 94.) HM utasításhoz. A Honvédelmi Minisztérium szervezeti és működési szabályzata. In: Magyar Közlöny, 2006/94. 7116.

A korábbiaktól eltérően a Honvédelmi Minisztérium 2010-ben hatályba léptetett Szervezeti és Működési Szabályzata a HM Tervezési és Koordinációs Főosztály feladatai között határozta meg az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének koordinálását, valamint a rendszer működésének monitoringját.¹⁴¹

Az önkéntes tartalékos rendszer tényleges elindításának tapasztalatait összegezve számos megoldásra váró probléma került a felszínre. A fegyveres biztonsági őr munkakört is jelentő önkéntes védelmi tartalékos állománykategória bevezetése kezdettől fogva sikeresnek bizonyult, a 2013 júliusáig publikált adatok szerint folyamatosan 90 százalék feletti feltöltöttséget produkáltak az illetékes szervezetek. Az önkéntes műveleti tartalékosok létszáma is folyamatos növekedést mutatott az első időszakban, azonban az ő esetükben már sokszor megjelent a korlátozott egészségügyi alkalmasság problémája. Ez azt jelentette, hogy bár a műveleti tartalékosok egy jelentős része egészségügyileg nem volt alkalmatlan a beosztása betöltésére, mégis olyan egészségügyi gondjaik voltak, amelyek miatt a vonatkozó előírások szerint különleges jogrendi időszakban csak adminisztratív és kiszolgáló beosztásokba váltak tervezhetővé, harcoló beosztásba nem. Külön kihívást jelentettek azok az önkéntes műveleti tartalékosok, akik bár a szerződésüket megkötötték, a tényleges behívás időszakában inkább szerződést bontottak, semmint be kelljen vonulniuk szolgálatteljesítésre. Ugyanakkor pozitív változást mutatott az a tény, hogy a nyári alapkiképzéseken 2013-ban hatszor annyi katonai előképzettséggel nem rendelkező vett részt, mint egy évvel korábban.¹⁴²

A szolgálati járandóságban részesülők tömeges jelentkezése 2012 végére megszűnt, így emiatt, valamint az egészséges életkori eloszlás kialakítása miatt a toborzás fókuszja a 18 év feletti, iskolarendszerben maradt fiatalokra tevődött át. Ez azt eredményezte, hogy a 30 év alatti önkéntes tartalékosok létszáma az első évi 1-2 százalékról a férfiak körében 8,5, a nőknél 22 százalékra nőtt 2013-ban.¹⁴³

A munkáltatói ösztönző rendszer elindítása is eredményesnek bizonyult, 2013-ban már több mint 500 munkáltatóval kötött megállapodást a Magyar Honvédség, és a kompenzáció kifizetések is megkezdődtek. Ugyanakkor ezen a téren is további

¹⁴¹ 87/2010. (X. 6.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. http://2010-2014.kormany.hu/download/4/e6/50000/Honv%C3%A9delmi%20Miniszt%C3%A9rium%20Szervezeti%20%C3%A9s%20M%C3%BBk%C3%B6d%C3%A9si%20Szab%C3%A1lyzata_2011_09_24.pdf Letöltés időpontja: 2017.03.20.

¹⁴² Kádár Pál – Vanyur Tibor i.m. 86-89.

¹⁴³ Kádár Pál – Vanyur Tibor i.m. 91.

fejlesztéseket szorgalmaztak az érintett szakemberek, különösen az erkölcsi elismerési rendszer felfuttatása és kiszélesítése érdekében.¹⁴⁴

Az önkéntes tartalékos rendszer működtetésének tapasztalatai által 2016-ra már egyre több negatívum került napvilágra, így politikai szinten ismét lendületet kapott az önkéntes tartalékos rendszer további fejlesztésének igénye. A honvédelmi miniszter 2016 februárjában adott interjúja¹⁴⁵ szerint az önkéntes tartalékos állomány létszáma 5370 fő volt, amelyből 3780 fő önkéntes műveleti tartalékos, 1590 fő pedig önkéntes védelmi tartalékos szolgálatot látott el. A 3780 fő önkéntes műveleti tartalékos közül 3100 fő részesült szolgálati járandóságban, amely az összes önkéntes műveleti tartalékos 82 százalékát jelentette. Az életkori megoszlás még szomorúbb képet mutatott: 2016 januárjában az összes önkéntes műveleti tartalékos 53 százaléka, 2021 fő volt 50 év feletti és további 27 százalékuk, azaz 1028 fő volt 46 és 50 év közötti. A 41-45 év közöttiek 225-en, a 36-40 évesek 52-en, a 31-35 év közöttiek 29-en voltak. Némi bizakodásra adott viszont okot az, hogy a 30 év alattiak létszáma 436 fő volt.¹⁴⁶

A fenti adatok még egyértelműbbé teszik azt a jövőképet, hogy az elkövetkező években jelentős természetes kiáramlás következik majd be a nyugdíjkorhatár elérésével. Ugyanakkor a fiatalabb generációk önkéntes tartalékos szolgálatvállalási hajlandósága is jelen van, ezt viszont a korábbiaknál nagyobb mértékben szükséges ösztönözni annak érdekében, hogy néhány éven belül a rendszer ne váljon működésképtelenné.

Az önkéntes tartalékos rendszer további fejlesztésének ügye 2016-ban tehát ismét politikai szintre került, mert elodázhatatlanná vált egy olyan rendszer kialakítása, amely a társadalom tagjainak, a munkavállalói és munkaadói oldal igényeihez egyaránt igazítva teszi lehetővé és elérhetővé az önkéntes tartalékos katonai szolgálatot.

Egy másik jelentős problémakörként jelent meg, hogy az utoljára 2004-ben sorkatonai kiképzésben részesült férfi lakosság legfiatalabb tagjai 10 éven belül elérik a potenciális hadkötelezettség felső korhatárát, amely jelenleg a 40. életév¹⁴⁷. Mindez

¹⁴⁴ Kádár Pál – Vanyur Tibor i.m. 92.

¹⁴⁵ Sz.n.: Simicskó: Valamennyi alakulatnál készen állnak a további tartalékos-kiképzésekre In: Magyar Idők, 2016. február 12. péntek 17:11, <http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-valamennyi-alakulatnal-keszen-allnak-a-tovabbi-tartalekos-kikepzesekre-377188/> Letöltés időpontja: 2016.06.08.

¹⁴⁶ Kladek András i.m. 169.

¹⁴⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

azt is előrevetíti, hogy azok a férfiak, akik 2004 után töltötték be a 18. életévüket, és nem vállaltak hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, gyakorlatilag semmilyen katonai előképzettséggel nem rendelkeznek. A honvédelmi törvény a Magyar Honvédség tartalékos állományába ugyan az önkéntes műveleti tartalékost, az önkéntes védelmi tartalékost, a kiképzett tartalékost és a potenciális hadkötelest sorolja, de a fentiek alapján jól látható, hogy az utóbbi két kategória kiképzettségi szintje az elkövetkező egy évtized távlatában mérve közelít a nullához.

Természetesen mindez a nemzeti biztonság és a honvédelem szempontjából nem engedhető meg, ezért szükségessé vált egy olyan, az önkéntesség bázisán létrehozott képesség kialakítása, amely valós nemzeti önvédelmi potenciált jelent.

III.3. A TERÜLETVÉDELMI ERŐK KIALAKÍTÁSÁNAK ALTERNATÍVÁI¹⁴⁸

2015 novemberében, majd 2016 januárjában a Századvég Politikai Iskola Alapítvány közvélemény-kutatást végzett a felnőtt magyar lakosság körében különböző, a honvédelem témakörét érintő kérdésekben.¹⁴⁹ A 810 véletlenszerűen kiválasztott felnőtt korú válaszadót mindkét alkalommal CATI-módszerrel (Computer Assisted Telephone Interviewing – telefonos közvélemény-kutatás) kérdezték meg.

A lakosság Magyar Honvédséggel kapcsolatos képe vonatkozásában az derült ki, hogy a jelentős többség, több mint 70 százalék alapvetően negatívan gondol a szervezetre. Az inkább pozitívan nyilatkozók között azonban egyértelműen kimutatták a fiatalabb generációk, azaz a 18-29 évesek, valamint a 30-39 évesek túlsúlyát.

Egy másik kérdés arra vonatkozott, hogy a katonai karriert mennyire tartják izgalmasnak és érdekesnek. A válaszadók döntő többsége úgy gondolta, hogy a katonai pálya érdekes és izgalmas. Alapvetően ismét a fiatalabb generációk véleménye alkotta a pozitív túlsúlyt, amelynek – tekintve, hogy ők alkotják a Magyar Honvédség utánpótlásának a bázisát – kiemelt jelentősége van.

¹⁴⁸ Az értekezés szerzője 2014 júniusától a Honvédelmi Minisztérium társadalmi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkáráként, 2016. február 15-től pedig miniszteri biztосként dolgozott. Ezekből a beosztásokból adódóan személyesen részt vett az alfejezetben ismertetésre kerülő dokumentumok, koncepciók, Kormány-előterjesztések és törvényjavaslatok kidolgozásában, valamint az ezek megalkotásában részt vevő munkacsoportokat vezette.

¹⁴⁹ Századvég Politikai Iskola Alapítvány: Szakpolitikai tanulmány – honvédelem és biztonságpolitika. 2016. január 29.

A haderő médiaprofiljának ismertségével kapcsolatosan a kép már nem volt ennyire pozitív. A megkérdezettek 41,6 százaléka válaszolta azt, hogy ritkábban, mint havonta, csupán alkalmanként találkozik a magyar sajtóban a Magyar Honvédség tevékenységét érintő hírekkel. 10,5 százalék azoknak az aránya, akik naponta, 23,1 százalék azoké, akik hetente és 15,3 százalék azoké, akik havonta találkoznak a magyar haderővel kapcsolatos hírekkel. E kérdés esetében is a fiatalabb generációk aránya volt nagyobb a honvédelmi témájú hírfogyasztás tekintetében, amely arra enged következtetni, hogy a különböző médiumok még tudatosabb használata elengedhetlenné válik a jövőben is.

A közvélemény-kutatás egyik kérdése annak a kiderítésére irányult, hogy a magyar lakosság mennyire van tisztában az önkéntes tartalékos rendszer létezésével. 2015 végén a válaszadók 74 százaléka, 2016 januárjában viszont már a 85,4 százaléka hallott az önkéntes tartalékos rendszerről. Az életkori csoportok vonatkozásában ugyancsak pozitív eredményt mutatott az, hogy a 18-29 évesek körében 2015-ben még csupán 64 százalék ismerte az önkéntes tartalékos rendszert, 2016 januárjára ez a szám közel 81 százalékra nőtt. A legtöbben a 30-39 éves korcsoportban tudtak az önkéntes tartalékos rendszer létezéséről, 2015-ben 79 százalékuk, 2016-ban pedig már több mint 90 százalékuk.

Arra a kérdésre ugyanakkor, hogy a megkérdezett személy vállalna-e önkéntes tartalékos katonai szolgálatot, a lakosság 78 százaléka nemmel válaszolt, csupán 21 százalékuk gondolta úgy, hogy maga is részt venne az önkéntes tartalékos rendszerben. A korcsoportok szerinti bontás ugyanakkor azt mutatta, hogy a 18-29 évesek között 2015 novemberében csupán 37 százalék vállalt volna önkéntes tartalékos szolgálatot, 2016 januárjában pedig már 60 százalékuk. Ez az arány azonban nyilvánvalóan nem jelent tényleges szolgálatvállalási hajlandóságot, és az elutasítók magas száma is elgondolkodtató.

Magyarország honvédelmi minisztere 2016 februárjában jelentést tett a Kormány részére a honvédelem és társadalom kapcsolatrendszerének fejlesztéséről szóló koncepcióról, mely jelentés tartalmát a Kormány tudomásul vette, és további feladatokat határozott meg. A koncepció alap gondolata az volt, hogy a honvédelmi rendszer hatékonyságára a Magyar Honvédség szakmai teljesítménye mellett meghatározó befolyással bír az állampolgárok és a társadalmi szervezetek aktivitása, képességeik becsatornázása, az egyének hazafias érzülete és azon feltételek rendelkezésre állása, amely biztosítja számukra a honvédelem ügyében történő

személyes vagy szervezeti közreműködést. Figyelembe véve, hogy a honvédelem törvényi szinten deklaráltan is nemzeti ügy, ezen alapelv és követelmény érvényesítését az állami intézkedéseknek, szervezési és támogatási rendszereknek kell biztosítaniuk.

A koncepció központi gondolata alapján a honvédelem és társadalom kapcsolatát több pilléren, ugyanakkor rendszerszinten szükséges erősíteni. Bár számos, a honvédelem és társadalom kapcsolatát támogató program létezik, amely a honvédelmi neveléstől a katonai középiskola működtetésén, a honvédelmi ismeretek egyetemi oktatásán, a különféle ösztöndíjakon és pályázatokon keresztül, a sportegyesületi támogatáson át a különféle toborzó tevékenységekig terjed, a programok rendkívül alacsony költségvetéssel működnek, nem alkotnak országos rendszert, és nem képesek hozzáférést biztosítani a szélesebb társadalom számára. Ez azonban azt eredményezi, hogy a nemzetformáló, a hazafias érzület erősítését építő hatásuk is mérsékelt. Az is megállapítást nyert, hogy a társadalom a hadkötelezettség békeidőszaki felfüggesztése óta egyre kevesebb információval rendelkezik a Honvédség mindennapjairól, az állam és a honvédelem rendszerének működéséről.

Annak érdekében, hogy a honvédelem rendszere valós képességekkel rendelkező, jól működő és fenntartható egységet alkosson, a koncepció az önkéntes katonai szolgálatvállalás lehetőségeinek a kibővítésére, továbbá a hazafias és a honvédelmi nevelés újra gondolására tett javaslatot.

A koncepció kiemelt eleme volt a területi alapon megszervezendő tartalékos erők, valamint az önkéntesen vállalható katonai kiképzés lehetőségének a megteremtése, amellyel a Kormány egyetértett, és feladatot szabott a járási alapokon szerveződő területvédelmi erők kialakításának a vizsgálatára.

A kidolgozó munka elvégzésére a honvédelmi miniszter miniszteri biztost jelölt ki. A miniszteri biztos feladatát a miniszteri biztos kinevezéséről szóló 7/2016. (II. 25.) HM utasítás 2. §-a határozta meg, ennek értelmében a miniszteri biztos irányította és koordinálta:

- *„a tárca ifjúságstratégiájának, a honvédelmi nevelés fejlesztését megalapozó szakmai program kidolgozását,*
- *a sport és a szabadidős tevékenységeken keresztül megvalósítható katonai elő- és utóképzés feltételeinek, hatásainak vizsgálatát, a megvalósítás működési és szervezeti formájára vonatkozó elgondolás kialakítását,*

- *az önkéntes alapon szervezett katonai kiképzés koncepciójának részletes kidolgozását, a bevezetéséhez szükséges hatástanulmányokon keresztül a társadalmi támogatottságának vizsgálatát,*
- *a területvédelmi alapon nyugvó tartalékos rendszer koncepciójának kidolgozását, a szükséges szervezeti keretekre és szakmai feltételek kialakítására irányuló javaslatok előkészítését, a védelmi igazgatással történő összehangolását,*
- *a haderőfeltöltés hatékonysága és a megtartó képesség fejlesztése irányelveinek kidolgozását,*
- *a szükséges kormányzati, közigazgatási döntések, intézkedések, jogszabályok és a kapcsolódó lakossági konzultáció előkészítését.*¹⁵⁰

A fenti feladatrendszer szerteágazó természetéből adódóan a teljes, átfogó – megvalósítási ütemtervet és költségkalkulációt is tartalmazó – koncepció kidolgozásához megalakításra került egy Stratégiai Munkacsoport. A közel negyven fős szakmai grémium tagjai a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar feladatban érintett szervezeteinek vezetői és munkatársai voltak, továbbá több ismert és elismert külsős szakértő is támogatta a munkát. A munkacsoport főbb feladata a küldetés és a célkitűzések meghatározása, a feladatok beazonosítása és a stratégiai ütemterv elkészítése volt.

Az Önkéntes Tartalékos Rendszer helyzetének értékelését követően a kidolgozói munka az alábbi alapvetések mentén kezdődött meg:

- a tartalékos rendszer tartalékai kimerültek;
- a meghatározott számú önkéntes tartalékos nem áll rendelkezésre;
- a tartalékos állomány összetétele torz, átlagéletkora túl magas, fizikai állapota gyenge;
- a jelenlegi önkéntes tartalékosok nagy része rendelkezik katonai előképzettséggel;
- az önkéntes védelmi tartalékosok feladatrendszere adott, az önkéntes műveleti tartalék a hiányok pótlására fókuszál;
- megkezdődött 10 kiképző század megalakítása;

¹⁵⁰ 7/2016. (II. 25.) HM utasítás miniszteri biztos kinevezéséről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0007.HM×hift=ffffff4&txrefereer=00000001.TXT>
 Letöltés időpontja: 2016.02.28.

- a technikai eszközök, a munka- és életkörülmények biztosíthatósága az aktív állomány esetében is hiányos.

A megfogalmazott célkitűzés vonatkozásában széleskörű társadalmi egyeztetés folyt a honvédelmi tárccal együttműködő civil szervezetekkel, különösen a Magyar Tartalékosok Szövetségének és a Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetségének képviselőivel, továbbá a Magyar Polgárőr Szövetséggel, a Magyar Sportlövők Szövetségével, valamint a honvédelem ügyéhez kötődő társadalmi szervezetekkel.

A társadalmi támogatottság változásainak tekintetében folyamatos nyomon követést biztosítottak a Századvég Politikai Iskola Alapítvány által a Honvédelmi Minisztérium részére Honvédelem és Biztonságpolitika témakörben havi rendszerességgel készített közvélemény-kutatásokon alapuló szakpolitikai tanulmányok.

Az egyes szakmai kimunkálást igénylő részfeladatok kidolgozásához Operatív Almunkacsoportok kerültek felállításra.

A Kiképzési szekció feladata a stratégiai koncepció követelményeihez igazodó, a koncepcióban megfogalmazott egyes változatok szerinti részletes képzési terv kidolgozása, emellett egy ún. képzési katalógus, a modulrendszerű szakfelkészítések képzési jegyzékének összeállítása, tartalmának kidolgozása, továbbá a járási századparancsnokok vezetőképzése és az önkéntes honvédelmi alapképzés kidolgozása volt.

Megalakult a Motivációs szekció, amely a társadalmi igények és a részvételi hajlandóság felmérései alapján a munkáltatói oldal és a célcsoport felé irányuló motivációs rendszerek, újszerű javaslatok kidolgozását végezte.

A Kommunikációs szekció főbb feladatai közé a kommunikációs kampány kidolgozása, médiafelületek feltérképezése és bevonása, valamint a koncepció társadalmi beágyazásának, majd a későbbi toborzó tevékenység elősegítése érdekében az arculati elemek kidolgozása tartozott.

Az Erőforrás szekció a stratégiai koncepció által meghatározott szervezeti felépítéshez igazodó humán, logisztikai, elhelyezési és pénzügyi erőforrás tervek elkészítését végezte, és két további almunakcsoportra tagozódott: a Dologi és pénzügyi erőforrás kidolgozó alcsoportra, valamint az Erőforrás-szükséglet tervező alcsoportra.

A jogszabályi környezet kidolgozása (jogszabályalkotás, jogszabály módosítás), az előterjesztések előzetes tárcaközi koordinációra történő előkészítése a Jogi és tárcaközi koordinációs szekció feladatai közé tartozott.

Mindezekeken felül megalakult a Sportszabadidős és honvédelmi nevelési szekció, melynek főbb feladatai a KatonaSuli meglévő rendszerét felülvizsgálva a honvédelmi nevelés módszertanának újragondolása, a tantárgyakba integrált általános honvédelmi ismeretek kidolgozása, a sportszabadidős tevékenységek rendszerének kidolgozása; valamint a honvédelmi nevelés stratégiai felügyeletére vonatkozó szervezeti javaslat kidolgozása volt.

A munkacsoportok részben nyitott fórumként működtek, tagjai a munkacsoport és almunkacsoport vezetők által meghívott honvédelmi minisztériumi és honvéd vezérkari szervezetek képviselői voltak, illetve szakmai kérdésben további szakértőket vonhattak be a kidolgozó munkájukba.

III.3.1. A Nemzeti Területvédelmi Erők koncepciója

Az első stratégiai munkacsoport értekezletre 2016. február 26-án került sor, ahol ismertetésre kerültek a Nemzeti Területvédelmi Erők¹⁵¹ munkacímét viselő vitaanyag főbb tartalmi elemei. A vitaanyagot a honvédelmi miniszter feladatszabása alapján, a honvédelmi tárca és a Honvéd Vezérkar vezetőivel történt többszöri egyeztetés és konzultációk alapján a HM miniszteri biztosa állította össze.

A koncepció alapját az a fő gondolat alkotta, hogy a kialakítandó szervezet a társadalom széles rétegét átfogó, tágabb értelemben vett védelmi feladatokat ellátó, klasszikus gárda típusú, területvédelmi elveken felépített nemzeti önvédelmi szervezet legyen, amely a honvédelmi miniszter irányítása alatt, központilag szervezeten, de mégis gyorsan és rugalmasan, a veszély mértékéhez igazodóan képes legyen a területi (megyei), helyi (járási) vagy települési szinten jelentkező védelmi igazgatási feladatok támogatására, részbeni ellátására, és egyben - szükség esetén - alkalmas legyen a Magyar Honvédség részére egyes különleges jogrendi időszakokban honvédelmi előképzettséggel rendelkező minőségi tartalékot biztosítani.

A kialakítandó szervezet vonatkozásában, annak alaprendeltetése és feladatainak kidolgozása érdekében szükségessé vált a területvédelem fogalmának a tisztázása, mert a Hadtudományi Lexikon hadászati alapokon nyugvó leíró-magyarázó

¹⁵¹ Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Nemzeti Területvédelmi Erők koncepció. Budapest, 2016. A dokumentumot 2016 januárjában a szerző szakmai irányításával a HM Miniszteri Biztosi Titkárság munkatársai állították össze, amelyet vitaindító anyagként a 2016. február 26-án a Honvédelmi Minisztériumban összehívott Stratégiai Munkacsoport tagjai kaptak meg előzetes tanulmányozásra. Kéziratban a szerzőnél fellelhető.

fogalmi meghatározása csak részben tekinthető alkalmazhatónak a megváltozott biztonsági környezetben. A Hadtudományi Lexikon szerint a területvédelem *„hadászati kategória, tartalma általánosan az ország valamely körzetében lévő fontosabb katonai és polgári objektumok őrzése-védelme és az ott lévők élet- és munkafeltételeinek biztosítása. E feladatokat már az I. és a II. világháború alatt a mozgósítás keretében külön erre a célra létesített területvédelmi csapatok látták el, amikor a reguláris erők elhagyták békebeli körleteiket. A területvédelmi csapatok hátországi területvédelmi feladatokat végrehajtó katonai szervezetek. Rendeltetésük: a sugárfigyelő és –jelző rendszer működtetése; részükre meghatározott katonai és polgári objektumok fegyveres védelme; légidesszant-felderítés, az ellenük való harc; a terroristák és a felderítő-diverzans csoportok elleni küzdelem; a főbb közlekedési útvonalak harcbiztosítása és forgalomszabályozása; közreműködés az ország belső rendjének fenntartásában, a lakosság védelmében és az anyagi javak megóvásában, az ellenség okozta károk csökkentésében és a következmények felszámolásában. Szükség esetén a területvédelmi csapatok feladata: részvétel a lakosság túléléséhez szükséges feltételek biztosításában, a termelési, szállítási, szolgáltatási stb. feladatok megoldásában a polgári védelem erőivel együttműködve. A területvédelmi csapatok békében rendszerint csak keretállománnyal, háborúban teljes állományra feltöltve működnek. A területvédelmi csapatok tartozhatnak szakcsapatként a szárazföldi haderő kötelékébe, de a fegyveres erők egyik nemét (elkülönült részét) is képezhetik.”*¹⁵²

Ennél a terjedelmes, ám alapvetően körülíró jellegű megfogalmazásnál sokkal konkrétabb és a jelenlegi élethelyzetben könnyebben értelmezhető és használható definíciót alkotott Dr. Urbán Lajos nyugállományú altábornagy 2010-ben. Eszerint a területvédelmi erők *„az országvédelem komplex rendszerét alkotó és működtető védelmi erők azon elemei, amelyek alaprendeltetésük által meghatározott feladataikat az állandó diszlokációjukhoz tartozó működési területen végzik”*¹⁵³, ennek megfelelően pedig a területvédelem *„az ország biztonságát veszélyeztető tényezők szerint kialakítandó működési körzetekben a különböző védelmi feladatokat ellátó területvédelmi erők együttes tevékenységét”* jelenti. A koncepció alapvetően ezt a fogalmi körülhatárolást alkalmazta annak a kihangsúlyozásával, hogy a

¹⁵² Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon M-ZS, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 1325.

¹⁵³ Urbán Lajos i.m. 58.

területvédelemhez kapcsolódó állandó diszlokáció az állampolgárok szemszögéből a lakóhelyet és annak a szűken vett környezetét jelenti, amelynek meghatározó a szerepe a személyi feltöltést befolyásoló tényezők számbavétele során.

Az elgondolás alapján a Nemzeti Területvédelmi Erők alaprendeltetése, hogy a honvédelem strukturális elemeként erőforrásaival járuljon hozzá az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez béke- és egyes különleges jogrendi időszakokban a megváltozott biztonsági környezet, a fenntarthatóság és a hatékonyság követelményeinek megfelelően oly módon, hogy képes legyen a reális védelmi szükségletek koordinált biztosítására és támogatására.

A Nemzeti Területvédelmi Erők kiemelt célja az állam védelmi feladatainak megvalósítására létrehozott védelmi igazgatási szervezetrendszer állományának, valamint az általa ellátandó feladatoknak a kiegészítése és megerősítése olyan képességekkel, amelyek az érintett katonai, rendvédelmi vagy polgári védelmi erők számára – elsősorban a személyi állomány korlátozott létszáma, leterheltsége vagy más okból adódó szűkössége miatt – nem állnak rendelkezésre, de amely képességekkel a mindennapi ember általában rendelkezik, vagy amelyeket gyors, célirányos felkészítés után megszerezhet.

A létrehozandó szervezet tevékenységében, feladatai között nem a katonai jelleg dominál, hanem az ország védelmi, ellenálló képességének megerősítése mindenféle biztonsági fenyegetéssel szemben, a katonai és rendvédelmi erők műveleti hatékonyságának előmozdítása, a feladat-végrehajtás eredményességének fokozása. Ugyanakkor a Nemzeti Területvédelmi Erőknek képesnek kell lennie arra, hogy aktivizálása rendkívül rövid idő alatt megvalósulhasson (akár 24, 48 és 72 óras készenléti időkkel). Ennek érdekében az állományának a személyi felszerelését, a feladat végrehajtásához szükséges eszközöket a diszlokációján belül célszerű tárolni.

A Nemzeti Területvédelmi Erők személyi feltöltését befolyásoló tényezők közül a vitaanyag az alábbi szempontokra hívta fel a figyelmet:

- Magyarország lakosságának biztonságérzete – az egyes helyzetekre adott társadalmi reakciókat megfigyelve – gyorsan változik, ezzel együtt az állampolgári kötelezettségek teljesítése iránti elszántság, a hazafias indíttatású vállalkások intenzitása nagymértékben ingadozó;
- jellemző érzelmi töltet az általános felfogás szerint, hogy az emberek a saját családjukat, otthonukat, településüket és annak szűk környezetét akarják megvédeni, a szeretteiket a közelükben tudni, és nem kívánnak

a lakóhelyüktől rendszeresen több száz kilométerre utazni, kiképzésre, felkészítésre, alkalmazásra;

- a munkáltatói oldal a saját gazdasági szempontjait szem előtt tartva kevésbé toleráns a munkavállaló hosszabb idejű, önkéntesen vállalt távolmaradásával szemben, kivéve, ha azt saját érdekei is megkívánják.

A javaslat szerint az egyes védelmi feladatok elvégzése nem korlátozódhat a jelenleg hadkötelesnek tekintett 18 és 40 év közötti korosztályra, meg kell teremteni annak a lehetőségét, hogy minden felnőtt cselekvőképes állampolgár képessége és lehetősége szerint, saját elhatározásából rész vállalhasson a honvédelem feladataiból. Ennek vonatkozásában célszerűnek mutatkozik a potenciális hadkötelesség korhatárát a jelenlegi 40 évről 55 évre emelni, ugyanis csak így használható ki teljes mértékben ezen társadalmi csoport képessége, felismerve azt, hogy a 40 év feletti korosztály még jellemzően szellemi és fizikai képességeinek olyan állapotában van, amely nem zárja ki a katonai szolgálatot. A veterán tagság azon, az előbbieket szerint 55. életévüket betöltött személyek csoportja, akik figyelemmel az életkorból adódó fizikai sajátosságokra, aktív katonai szolgálatra már kevésbé alkalmasak, de felhalmozott élettapasztalatuk, speciális szaktudásuk képessé teszi őket arra, hogy akár a honvédelmi oktatás és nevelés terén, akár más, speciális szaktudást igénylő vagy adminisztratív területen a rendszer megbecsült tagjaiként tevékenykedjenek.

A koncepció kiemelt célcsoportnak tekintette az Országos Polgárőr Szövetség tagságát, a Magyar Országos Vadászkamara hivatásos és sportvadász tagságát, a Mezőőri Szolgálat tagságát, a közmunkaprogramban résztvevőket, a közép- és felsőoktatás honvédelemre fogékony, 18. életévüket betöltött hallgatóit, az állami és önkormányzati közigazgatás munkavállalóit és a különböző sportegyesületek tagságát. Az elgondolás alapján a köztisztviselői (kamarai) és a civil egyesületi, szövetségi tagság nem zárja ki a kettős tagságot.

A koncepció szerint a Nemzeti Területvédelmi Erők állományát a „*honvédelem nemzeti ügy*” eszméjével azonosulni tudó, az ország védelméért, az általános biztonsági szint növeléséért tenni tudó és akaró, ezért akár személyes szolgálatot is vállalni kész, tervszerűen felkészített, alapvető honvédelmi ismeretekkel rendelkező nagykorú magyar állampolgárok alkotják. A szervezet ennek megfelelően és a széleskörű társadalmi és szakmai reprezentációnak köszönhetően képes folyamatosan alkalmazkodni a biztonsági környezet változásaihoz, hatékony választ tud adni napjaink komplex fenyegetéseivel szemben, emellett pedig a szervezettsége és

felkészítettsége révén összekötő szerepet tud betölteni a professzionális hadsereg és a polgárok közössége között.

A Nemzeti Területvédelmi Erők felállítása és alkalmazása során alapvető döntést igénylő kérdésként merült fel, hogy a szervezetet az állam mire kívánja alkalmassá tenni. A javaslat szerint kezdetben az Önkéntes Alapkiképzéssel, később pedig a modulrendszerű szakfelkészítéssel viszonylag gyorsan és nagy hatásfokkal lehetne annak az elvárásnak eleget tenni, hogy hazánk lakosságának egy számottevő szegmense rendelkezzen katonai tudásanyagot is magában foglaló honvédelmi ismeretekkel.

A koncepció hangsúlyozta, hogy a Magyar Honvédség katonai szervezeteinek specializált feladatrendszere és rendszerelvű működési igénye megköveteli, hogy a Magyar Honvédség reguláris és tartalékos elemei között –különösen kiképzettségben– ne legyen lényeges különbség, mert az a saját csapatokon belüli interoperabilitási problémákat okoz. Ennek megfelelően a tartalékos személyi állomány felkészítésének feladatalapú differenciálása szerint két fő csoport megkülönböztetését javasolták:

1. a Magyar Honvédség szervezeteinek kötelékében az állandó struktúra és állomány kiegészítésére, feladatainak támogatására, szükség szerinti helyettesítésére kiképzendő állomány, azaz a jelenlegi Önkéntes Tartalékos Rendszer műveleti és védelmi tartalékos állománya;
2. a Nemzeti Területvédelmi Erők szervezeteinek kötelékében általános és szakfeladatokra, valamint a területvédelmi alapfeladatokra felkészítendő állomány.

Az is megállapítást nyert, hogy a jövőre nézve zavart okozhat a tartalékos állománykategóriák közötti különbségtétel. Az anomáliák megszüntetése érdekében, a fenti különbségtétel alapján a Magyar Honvédség tartalékos (kiegészítési) igényeinek biztosítására az alábbi három lehetőség bevezetését vetette fel az elgondolás:

- békeidőszakban az Önkéntes Tartalékos Rendszer műveleti és védelmi tartalékos állománya;
- egyes, a hadkötelezettség visszaállításával járó különleges jogrendi időszakokban, a hadkötelezettség visszaállítása után, mint kiképzett tartalékos állomány az Önkéntes Tartalékos Rendszer kiegészül a Nemzeti Területvédelmi Erők állományával;

- egyes, a hadkötelezettség visszaállításával járó különleges jogrendi időszakokban, a hadkötelezettség visszaállítása után a kiképzetlen potenciális tartalékos állomány, amelynek a felkészítését a Magyar Honvédség és a Nemzeti Területvédelmi Erők kiképzési rendszere biztosítja.

A dokumentum fontos elhatárolási szempontként jelenítette meg az önkéntes műveleti tartalékosokat és az önkéntes védelmi tartalékosokat magába foglaló rendszertől a Nemzeti Területvédelmi Erők személyi állományát, illetve annak lehetséges juttatásait. Az Önkéntes Tartalékos Rendszer személyi állománya a katonai alapkiképzés időtartamára és minden további igénybevételkor illetményt kap, valamint az igénybevételtől függetlenül éves rendelkezésre állási díjat, ezért ebben a formában az Önkéntes Tartalékos Rendszer sokkal inkább felfogható egy atipikus, ciklikus szerződéses jogviszonynak. Ezzel szemben a Nemzeti Területvédelmi Erők személyi állománya az állampolgár elkötelezettségéből, hazafias áldozatvállalásából fakadó társadalmi szerepvállalásból szerveződné, így díjazását javasolt más, nem illetményjellegű alapokra helyezni. Tekintettel arra, hogy a Nemzeti Területvédelmi Erők felállítása során az ambíció szint viszonylag rövid idő alatt több ezres létszámú felkészített személy rendszerbeállítása, így sokkal inkább javasolt alkalmazni a nemzetgazdaságot kevésbé megterhelő pénzügyi motivációs eszközöket, mint sem konkrét illetményjellegű kifizetéseket. Ez utóbbi nem jelenti azt, hogy nem kell kidolgozni a tényleges munkaidőben történő, adott esetben fizetés kieséssel járó igénybevétel kompenzációs rendszerét, viszont a területvédelmi elvből kiindulva nagy valószínűséggel lehet azzal kalkulálni, hogy az adott veszélyhelyzet elhárítása a munkáltatónak épp annyira érdeke, mint a tartalékos állományként berendelt munkavállalónak (pl.: árvíz).

Az elgondolás szerint a jelenlegi Önkéntes Tartalékos Rendszer tagsága két forrásból biztosítható a továbbiakban. Egyfelől az aktív (hivatásos és szerződéses) állományból kivált, szolgálatra alkalmas katonákat kötelezni kellene arra, hogy kiválásuk után is rendelkezésre álljanak tartalékosként, másrészt lehetőséget kellene teremteni azok számára is, akik a civil életük és polgári hivatásuk mellett, elkötelezettségéből, szabadidejükből áldozva kívánnak nagyobb részt vállalni a haza védelméből.

A kompenzációs rendszer kidolgozására vonatkozóan javasolt volt a jelenlegi Önkéntes Tartalékos Rendszer munkáltatói kompenzáció intézményéből a

tapasztalatok körütekintő levonása, valamint az eredményességének a jövőbeli felülvizsgálata.

Az állami vezetés korábban támogatta egy ún. önkéntes alapkiképzés majdani bevezetését, amelyre vonatkozóan a koncepció úgy fogalmazott, hogy a nagyjából egy hónapos időtartam (melyet a későbbiekben javasolt kiképzési napokban meghatározni) alkalmas lenne egy általános katonai ismereteket is tartalmazó, szükséges és elégséges honvédelmi felkészítés megvalósítására.

A javaslat az önkéntes alapkiképzést illetően három változatot tartalmazott:

- A változat: 1 hónapos összevont alapkiképzés és utána negyedévente egy hétvégén modul rendszerű szintentartó és továbbképzések.
- B változat: 2x5 nap összevont alapkiképzés és évente 5 alkalommal modul rendszerű szintentartó és továbbképzések.
- C változat: Az alapkiképzés 12x2 nap hétvégenként, majd szinten tartó és továbbképzések. A képzés modulonként épül fel, havonta három hétvégén elérhető ugyanaz a modul, és a kiképzendő az elfoglaltságához igazítva választhatja ki, hogy melyik hétvége megfelelő a számára. Az egyes modulok teljesítéséért kreditpontok járnak. A szervezethez történő csatlakozás lehetősége folyamatosan biztosított.

Ugyanakkor azt is hangsúlyt kapott, hogy a fenntartható kiképzés tekintetében reprezentatív vizsgálatot szükséges végezni a Nemzeti Területvédelmi Erők potenciális állománya körében, valamint a munkáltatói oldalon egyaránt annak a felmérése érdekében, hogy az alább felsoroltak közül mely változatú kiképzést látják teljesíthetőnek és támogathatónak. Az egyes társadalmi csoportok között ugyanis eltérő igények mutatkozhatnak (pl. egy felsőoktatásban tanuló számára az A változat kivitelezhetőbbnek tűnik, amíg egy családdal rendelkező munkavállaló férfi számára inkább a B vagy C változat lehet preferált), így ennek megfelelően a rugalmas kiképzési modulokban történő gondolkodást tartották célszerűnek.

Az Önkéntes Alapkiképzéstől eltérően a szinten tartó kiképzéseket viszont a „hétköznapi dolgozó állampolgár - hétvégén katona” irányvonal mellett javasolták kidolgozni. A koncepció szerint a szakfelkészítés további részében egyrészt a Nemzeti Területvédelmi Erők alaprendeltetéséből adódó követelményekre, másrészt a Magyar Honvédség különleges jogrendben jellemzően hiánybeosztásként jelentkező szakmai igényeire (pl. harcjárművezető képzés) lenne célszerű koncentrálni. A

szakfelkészítés modul jellege biztosítaná, hogy az állomány tagja akár több szakterületen is jártasságot szerezzen, és egyben megteremti a lehetőségét az állomány osztályba sorolásának.

A javaslat kitért arra is, hogy a közmunkaprogramban résztvevők esetében az alapkiképzés időtartalmát érdemes lenne társadalombiztosítási szempontból munkaviszonyként értékelni.

A Nemzeti Területvédelmi Erők fejlesztése, expanziója – tekintettel a tartalékos rendszer jelenlegi helyzetére – gyakorlatilag új szervezetépítést jelentett volna. Az elvárásaként megjelenő relatív gyors, felmutatható eredmény elérése érdekében ezért célszerűnek tűnt egy már meglévő, azonos elvek alapján kialakított, egyes elemeiben hasonló intézményi alapokat biztosítani képes szervezetre építkezni, illetve a későbbi működtetéséhez azt bővíteni, fejleszteni. A védelmi igazgatás megteremtett és az elmúlt időszakban többször bizonyítottan működőképes szervezeti struktúrája és feladatrendszere, a Honvédelmi Minisztérium illetékes szervezeti egysége által koordinált Védelmi Bizottságok működése és hierarchiája az elgondolás szerint ideális alapot nyújt a Nemzeti Területvédelmi Erők kialakításához. Külön kiemelték, hogy a Védelmi Bizottságok naprakész információval és élő kapcsolattal rendelkeznek a Nemzeti Területvédelmi Erők fentiekben kifejtett kiemelt célcsoportját jelenthető civil szervezetekkel, így például az Országos Polgárőr Szövetség helyi tagszervezeteivel. Ezt a gondolatmenetet támogatta az is, hogy a Magyar Honvédség nem rendelkezik minden megyében nagyobb katonai szervezettel, a kisebb raktárbázisok, radarszázadok azok speciális funkciója, valamint a rendszeresített személyi állományának nagysága okán nem tekinthetők ebben a kérdésben releváns bázisnak. A Magyar Honvédség toborzó és érdekvédelmi irodái pedig csak megyeszékhelyenként vannak jelen.

Az is megállapítást nyert, hogy a védelem komplex értelmezése következtében a védelmi igazgatással összefüggő feladatok száma több és változatosabb lett. Napjainkban hazánk szuverenitásának, területi épségének más ország általi fenyegetettsége csekély, az ország területi integritását érintő fegyveres összeütközés valószínűsége alacsony. Ezzel együtt egyre inkább kezdett átértékelődni a katonai veszélyek fogalma, és a szigorúan határon belüli védelem helyett a szövetségi feladatainkkal összhangban kiemelt szerepet kapott a Magyar Honvédségnek a különböző nemzetközi konfliktusokban való szerepvállalása. A korábbi háború-béke időszakai felfogás elavult, a különleges jogrendi időszakok bevezetése egyrésről

felülírta ezt a felfogást, másrészt pedig az elmúlt évek tapasztalatai alapján sokkal szélesebb spektrumban kell számolni a polgári védelmi, katasztrófavédelmi, védelemgazdasági, lakosság-ellátási feladatok társadalmi összefogással megvalósított, koordinált kezelését igénylő helyzetekkel.

A koncepció szerint a célok meghatározása során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a kialakítandó hadkiegészítési rendszer részét képező szervezet állománya ne a Magyar Honvédség hivatásos, szerződéses szolgálatának alternatívája vagy ellenpontja legyen, hanem hazánk védelmi erőforrás-igényének valós hadkiegészítési komponenseként jöjjön létre. Ennek megfelelően a javaslat az volt, hogy a Nemzeti Területvédelmi Erők állománya – kivéve a legfelsőbb szintű parancsnoki és törzs állományt – ne legyen tagja a Magyar Honvédség hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katona állományának. A Nemzeti Területvédelmi Erőknek ugyanis nem lett volna célja a Magyar Honvédség személyi állományának békeidejű feltöltése, pótlása. Mindazonáltal, az új szervezetnek képesnek kellett volna lennie olyan biztonsági fenyegetést jelentő, de – súlyosságukat, vagy területi kiterjedésüket tekintve – „küszöb alatti” helyzetekre reagálni, amikor a különleges jogrend és ezzel együtt a Magyar Honvédség alkalmazása még vagy már nem indokolt, illetve amikor a Magyar Honvédség alkalmazásának valószínűsége már körvonalazódik, a szükséges erők felvonulása, áttelepítése azonban időt vesz igénybe, vagy aránytalanul nagy költségekkel jár.

Ennek megfelelően hangsúlyozta a koncepció azt is, hogy a Nemzeti Területvédelmi Erők sem a földrajzi szempontokon nyugvó kialakítása, sem az állományának felkészítettsége és „harcértéke” vonatkozásában nem lesznek egyenértékűek az Önkéntes Tartalékos Rendszerrel. Tekintettel azonban arra, hogy a Nemzeti Területvédelmi Erők a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek eredményes tevékenységét hivatott előmozdítani, célszerűnek mutatkozott megteremteni az együtt és egymás mellett működés fő vezérlő elveit, eljárásait és módszertanát az érintett hivatásos szervek, valamint az őket támogató társadalmi szervezet feladat végrehajtása között.

A koncepció javaslatot tett a Nemzeti Területvédelmi Erők toborzásában, felkészítésében és a szervezet működésében lehetséges közreműködők körére is. A dokumentum alapján a megyei (fővárosi) védelmi bizottságok titkárságai, a megyei (fővárosi) kormányhivatalok, járási kormányhivatalok (kormány megbízottak, megyei védelmi bizottsági elnökök), a járási hivatalvezetők (helyi védelmi bizottsági

elnökök), a megyei és települési önkormányzatok, a polgármesterek, a jegyzők, az oktatási intézmények vezetői, a honvédelem érdekében tevékenykedő társadalmi szervezetek, a meglévő önkéntes tartalékos állományból a volt hivatásos, szerződéses katonák, valamint önkéntes, társadalmi megbízásúként a szülő- vagy lakóhelyén működő tartalékos szervezet mentoraként működve a hivatásos katonák is potenciális közreműködők lehetnek.

Az elgondolás alapján a járási kormányablakok belépési pontokként szolgálhatnak, így például megyei szinten egy helyszínen történhetne a kérelmek feldolgozása. Emellett hasznos lenne egy internetes felületen működő online ügyfélkapcsolati rendszer kialakítása, amely teljes körű információs webes felületet biztosítana a közösségi média nyújtotta előnyök kihasználásával és a fiatalabb korosztály érdeklődését felkeltő, katonai témájú részekkel. Mindezekon túl, a személyes kapcsolatépítés elősegítése érdekében fontos lehet a célcsoportot érintő rendezvényekre mobil rendezvénytámogató csoportok kitelepítése is annak figyelembevételével, hogy a Nemzeti Területvédelmi Erők állandó állománya végezné a védelmi felkészítés, válságkezelés kormányzati feladatait, közreműködne a hivatásos, szerződéses és az önkéntes tartalékos állomány toborzásában, és megvalósítaná a kapcsolatépítést és kapcsolattartást a társadalom érintett szereplőivel.

A koncepció 16 pontban összegezte a Nemzeti Területvédelmi Erők lehetséges feladatait és a működés alapelveit:

1. Kiemelt feladat a tartalékos rendszer területi jellegű (járási és megyei szinten felépülő) kialakítása, az állományának feltöltése, motivációs rendszerének, modul jellegű kiképzésének kidolgozása és szervezése.
2. Közreműködik a hadkiegészítés és a katonai igazgatás feladataiban (sorozás, behívás helye rendjének biztosítása, a kijelölt ingatlanok, szolgáltatások, technikai eszközök átvétele).
3. Szervezi és felügyeli az egészségügyi felmérés (egészségügyi, pszichikai és fizikai vizsgálat) és nyilvántartásba vétel szakmai tevékenységét.
4. Végrehajtja az önkéntes alapkiképzést vállaló állampolgárok kiképzését.
5. Végrehajtja, illetve a Magyar Honvédséggel együttműködésben koordinálja és szervezi a modul jellegű szakkiképzést.

6. Különleges jogrendi időszakban biztosítja a Magyar Honvédség állományának kiegészítését.
7. Szükség esetén közreműködik (akár első lépcsőben is) a katasztrófaveszély elhárításában vagy következményeinek felszámolásában a helyi védelmi bizottságok igényei alapján.
8. Szükség esetén végzi a beérkező aktív katonai szervezetek elhelyezésének előkészítését, az objektumok őrzés-védelmét.
9. Részt vesz a Befogadó Nemzeti Támogatás területi és helyi feladataiban (pl. a beérkező NATO szövetséges erők elhelyezési, ellátási feltételei kialakításában való részvétel).
10. Részt vesz a terület-, objektum- és lakosságvédelemben (megyei/fővárosi kormányhivatalok, azok járási kormányhivatalai), a honvédelmi szempontból létfontosságú infrastruktúra védelmében (országos/területi és helyi közlekedési és közműhálózat).
11. Irányíthatja és felügyelheti a honvédelmi nevelés, különösen a Kadét-program további bővítését és a kadétrendszer bevezetését.
12. A honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerét erősítő honvédelmi és sportprogramok kidolgozása és végrehajtása (pl. a területi alapon működő lőtérhálózat és gyakorló udvar kiépítés, valamint a löegyletek beindítása), valamint a Tartalékos Életmód Program elindítása.
13. Az új szervezet vezetése a Nemzeti Területvédelmi Erők Parancsnokága, mely a Honvédelmi Minisztérium védelmi igazgatási szervezete meglévő feladatrendszerének egyes elemeit átvéve felelőse lehet az állam komplex védelmi céljainak, például védelmi felkészítés, válságkezelés kormányzati feladatainak koordinálásáért és az ezekkel kapcsolatos döntések, kormány-előterjesztések előkészítéséért.
14. A haderőfeltöltés koordinált végrehajtása érdekében beolvaszthatja továbbá a toborzási, hadkiegészítési és katonai igazgatási feladatokat, és közreműködhet a tartalékos rendszer kialakításában, fenntartásában, az igénybevétel koordinálásában.
15. Különleges jogrendi időszakban a vezetés a Honvéd Vezérkar alárendeltségébe kerül át.
16. A Védelmi Bizottságokkal szoros együttműködésben tevékenykedő megyei szervezetek mellett a kiképzés szervezése és végrehajtása

érdekében két regionális (kelet-, illetve nyugat magyarországi) Oktatási és Kiképzési Központ kialakítása javasolt, amelyeken belül Mobil Kiképző Csoportokkal valósulhat meg a szervezet állományának felkészítése.

A dokumentum szerint fontos és nem megkerülhető kérdés a tartalékos állomány toborzása és megtartása. A hazafias érzelmeket megmozgató lövészeti és egyenruha-viselési lehetőség elegendő lehet egy militánsabb szellemiségű szűk rétegnek, viszont a nagyobb tömegek megszólításához elengedhetetlen más társadalmi prémiumok biztosítása. Szem előtt tartva hazánk gazdasági teherbírását és az elérni kívánt cél arányosságát a vállalt szolgálattal járó többletterhek ellensúlyozására a koncepció az alábbi lehetőségek vizsgálatára tett javaslatot:

- adókedvezmény biztosítása a munkaadónak és a munkavállalónak;
- emelt szintű társadalombiztosítási, különösen egészségügyi ellátás a Nemzeti Területvédelmi Erők állományának;
- kedvezményes vásárlási lehetőségek kialakítása partner vállalatoknál (üzemanyag stb.) - kedvezménykártya;
- ösztöndíjprogramok támogatása, felsőoktatási felvételi eljárás során pozitív diszkrimináció alkalmazása;
- utazási kedvezmények biztosítása;
- speciális képzések biztosítása. (gépjárművezetői engedély, szakképzés, nyelvvizsga)
- a területvédelmi jelleggel megszervezett Nemzeti Területvédelmi Erők állományának kifejezetten hatásos motivációs ereje lehet egy kidolgozott, tulajdonszerzést elősegítő lakáshitel forma, mivel annak futamideje képes röghöz kötni az állomány tagját és hosszú távú „elköteleződést” megalapozni.

5. számú ábra: A Nemzeti Területvédelmi Erők lehetséges helye a honvédelem rendszerében a koncepció alapján

Látható tehát, hogy a vitaindító koncepció számos új elem bevezetését és az eddigi működési rend jelentős megváltoztatását vetette fel. Ezeknek a vizsgálata nagyon komoly szakmai kérdéseket generált, ez is indokolta a nagy létszámú munkacsoport életre hívását.

A vezetői elvárás ebben az időszakban az volt, hogy a munkacsoport feladata egy területvédelmi alapokon felépített szervezet megvalósítási koncepciójának kidolgozása legyen akár több változatban is. Ennek megfelelően az al munkacsoportok az egyes szakterületekre vonatkozólag elkészítették bedolgozásukat, és elkészült egy, alapvetően a védelemigazgatás rendszerére épülő, a honvédelmi miniszter által felügyelt és irányított, a Magyar Honvédség szervezetétől független, az önkéntesség elvén alapuló védelmi szervezet megalakítását tartalmazó elgondolás, amely a vitaindító koncepciónál már jóval konkrétabb javaslatokat tartalmazott.

III.3.2. A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők koncepciója¹⁵⁴

A Stratégiai Munkacsoport rendkívül rövid határidővel, mintegy 3 hét alatt állította össze az új dokumentumot. A koncepció javaslatot fogalmazott meg a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők (NÖHE)¹⁵⁵ felállítására, lehetőséget biztosítva ezzel a társadalom széles rétegei számára ahhoz, hogy önkéntes alapon, de mégis szervezeten, az állami szerveket segítve, azok tevékenységével összehangoltan vegyenek részt a haza védelmével összefüggő feladatok végrehajtásában, közvetlen környezetük biztonságának garantálásában.

A koncepció fő mozgatórugója egy államilag támogatott és működési feltételrendszerét tekintve államilag szervezett, tevékenységét illetően azonban elsősorban önszerveződő struktúra kialakítása volt, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a lehető legtöbb állampolgár rendelkezzen a haza védelméhez kapcsolódó alapvető ismeretekkel anélkül, hogy katonai szolgálatra ezen együttműködés keretében kötelezettséget vállalna.

A koncepció értelmében a létrehozása és optimális létszámra történt feltöltése, illetve állományának alapképzése esetén a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erőknek az alábbi feladatok ellátására kellett képesnek lenni:

- alacsony intenzitású vagy „küszöb alatti” (közvetlen katonai beavatkozást nem igénylő) helyzetekben katonai szakmai ismereteket, eszközöket, módszereket nem igénylő honvédelmi, védekezési feladatok önálló ellátása;
- a Magyar Honvédség felhasználásának, alkalmazásának időszakában a Magyar Honvédség erőivel való együttműködés;

¹⁵⁴ Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők (NÖHE) koncepció. Budapest, 2016. április. Kézirat. A dokumentum összeállítására 2016. március-áprilisa folyamán került sor Dr. Simicskó István honvédelmi miniszter számára a Stratégiai Munkacsoport tagjaival történt szakmai egyeztető megbeszélések szintéziseként, a szerző szakmai irányításával és vezetésével. A szerző ezúton is köszönetét fejezi ki a koncepció kidolgozásában és összeállításában részt vevő Dr. Varga Attila ezredesnek, Dr. Kádár Pál ezredesnek, Kovács Tamásnak, Dr. Resperger-Túri Viktóriának, Sulyok János dandártábornoknak, Kocsis Lajos ezredesnek, Dr. Balogh András József ezredesnek, Dr. Eleki Zoltán alezredesnek, Dr. Nógrádi Györgynek, Dr. Holló József ny. altábornagynak, Nyitray Andrásnak, Dr. Pető Györgynek, Dr. Szarka Jánosnak, Dr. Boldizsár Gábor ezredesnek, Dr. Resperger István ezredesnek, Dr. Jobbágy Zoltán alezredesnek, Dr. Koronvály Péternek, Dr. Hülvél Lajosnak, dr. Konczi Ferenc Pál alezredesnek, Csorba Katalin századosnak és Sivák Máté főhadnagynak. A dokumentum a szerzőnél fellelhető.

¹⁵⁵ A javaslatban az új szervezet Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők elnevezéssel szerepelt, de a megnevezésre vonatkozóan bekért szakértői vélemény alapján a Nemzetőrség megnevezés lehetősége is felmerült. Hermann Róbert: Az önkéntes tartalékos haderő lehetséges elnevezéséről – történeti szempontból. Kézirat. Budapest, 2016

- egyes, a hadkötelezettség bevezetésével járó különleges jogrendi időszakok bevezetése, különösen pedig ellenséges fegyveres erők Magyarország elleni támadása esetén az ellenséges erők minden eszközzel történő gyengítése, a külső fenyegetéssel szembeni nemzeti ellenállás erősítése, idegen reguláris erőkkel szembeni aszimmetrikus hadviselés eszközeinek alkalmazása, „gerilla hadviselés”;

- a biztonsági kockázatokat jelentő események megfigyelése, jelentése az illetékes hatóságok felé;

- a szűkebb földrajzi környezet biztonságát veszélyeztető, nem katonai jellegű fenyegetésekkel szembeni koordinált fellépés;

- befogadó nemzeti támogatás feladatainak, valamint a gazdasági anyagi szolgáltatás igénybevételének elősegítése (pl. civil ingatlanok, szolgáltatások, technikai eszközök szemléjében való részvétel);

- kijelölt objektumok őrzése, biztonságának erősítése, a létfontosságú infrastruktúra védelem feladataiban való közreműködés;

- együttműködés a biztonságot fenyegető veszélyek elhárításában érintett civil szervezetekkel, kormányzati és nem kormányzati szervezetekkel;

- a hivatásos erők segítése az ipari vagy természeti katasztrófák elhárításában, következményeinek felszámolásában, a humanitárius válságok kezelésében, szükség esetén a polgári hatóságok támogatása.

Az elgondolás szerint egyre inkább szükség van olyan gyorsan felkészíthető és mobilizálható, önkéntes alapon létrehozott, területi (földrajzi) alapon szervezett védekező képességre, amely azon magyar állampolgárokra számít, akik szűkebb pátriájuk, lakókörnyezetük és közösségük védelme érdekében képesek és készek biztonsági kihívásokra reagálni. A jelenleg is folyamatos kihívást jelentő migrációs nyomás kezelése során az állampolgári visszajelzések és a Magyar Honvédség helyszíni tapasztalatai alapján egyértelművé vált, hogy a társadalom tagjaiban is igényként fogalmazódott meg, hogy aktívabban bevonásra kerülhessenek a honvédelmi feladatokba. Mindemellett, a Magyar Honvédség állandó és tartalékos állománya személyi feltöltöttségének alacsony szintje szintén indokoltá tette a honvédelem és társadalom viszonyrendszerének vizsgálatát, az egyén, a haderő és a

tágabb értelemben vett honvédelem számára kölcsönösen hasznos új intézmény bevezetésére vonatkozó javaslat kidolgozását.

A koncepció hangsúlyozta, hogy a dokumentum az ország honvédelmi képességeinek erősítését a Magyar Honvédség hiányzó személyi állományának pótlására, kiegészítésére irányuló és az Önkéntes Tartalékos Rendszerre koncentráció elképzelésektől teljesen eltérően, de a nemzeti hagyományoktól mégsem merőben idegen oldalról közelíti meg. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján – különös tekintettel a Magyar Honvédség engedélyezett létszámához képest nagyszámú feltöltetlen beosztásokra, a szerződéses állománykategória vonatkozásában a viszonylag alacsony szerződéskötési vagy hosszabbítási hajlandóságra, továbbá a jelenleg működtetett Önkéntes Tartalékos Rendszerben kódolt sikertelenségre (úgy, mint az életkori sajátosságok, a járadékosok részére nyújtott adókedvezmény stb.) – a koncepció alapfeltevése közé tartozik, hogy a mindennapi ember jellemzően nem akar katona lenni. Ennek több oka is lehet, amelyek közül a dokumentum főként az alábbiakat említette:

- a katonát megillető járandóságok (fizetés és egyéb juttatások) nem versenyképesek a civil szektor által hasonló szakterületen kínált lehetőségekkel;
- az állampolgár nem akarja vállalni a lakóhelytől esetleg eltérő helyen történő szolgálatteljesítést;
- nem tudja, vagy nem akarja teljesíteni a katonai szolgálat feltételeként meghatározott fizikai és egészségügyi követelményeket;
- a katonai hivatással együtt járó, a veszély kötelező vállalásának magas szintje (ld. „életem árán is megvédem”) elrettentő sok ember számára;
- nem jelent presztízst a katonai hivatás vállalása, a katonák társadalmi megbecsülése sajnos elmarad a más országokban tapasztalható elfogadottságtól.

Ugyanakkor az is megállapításra került, hogy a magyar társadalom tagjai a Magyar Honvédség feladat-végrehajtását illetően alapvetően megértőek és támogatóak, hajlandóak azt különböző módokon segíteni mindaddig, amíg ezt önként, szabad akarat-elhatározásból, és nem valamilyen kényszertől vezérelve tehetik meg. Ugyancsak fontos körülménynek tekintették, hogy az említett segítség ne jelentsen lényegesen negatív beavatkozást a családi körülményekbe, a mindennapi életvitelbe,

a megszokott anyagi helyzetbe. Nyilvánvalónak tűnt azonban az is, hogy az emberek a közreműködés, az anyagi vagy személyes áldozatok magasabb szintjét hajlandóak vállalni akkor, ha ez olyan veszély vagy fenyegetés elhárítása, megszüntetése érdekében szükséges, amely közvetlenül érinti családtagjaikat, szűkebb környezetüket.

A koncepció rávilágított arra is, hogy a honvédelmi feladatokra való felkészülés, továbbá a feladatok végrehajtása időlegesen munkaerőt von el a gazdasági szektortól, ténylegesen befolyásolva ezzel a működés hatékonyságát. Nyilvánvalónak értékelte, hogy a munkáltatói oldal elsősorban saját érdekeit tartja szem előtt, és kevésbé toleráns a munkavállaló hosszabb idejű, önkéntes távolmaradásával szemben, kivéve, ha azt saját érdekei is megkívánják. Olyan megoldás megtalálására tett tehát javaslatot, amely a munkavállalót a lehető legrövidebb ideig vonja ki a megszokott munkavégzés alól, amennyiben pedig ennek indokoltsága mégis felmerül, a munkavállaló – jogszabály által garantáltan – megfelelő ellenszolgáltatásban (pl. kártalanítás, támogatások, kedvezmények stb.) részesül, növelve ezáltal a munkavállaló rendelkezésre bocsátásának hajlandóságát, egyidejűleg csökkentve a munkavállalóval szembeni esetleges hátrányos következmények alkalmazását.

A koncepció által javasolt együttműködési forma a lehető legkisebb terhet és áldozatvállalást követelné meg a felkészítést önként vállalóktól és munkáltatóiktól, ugyanakkor lehetőséget teremtene arra is, hogy az alap-, majd pedig a modulszerűen egymásra épülő, bizonyos katonai ismereteket is magában foglaló honvédelmi felkészítéseket, továbbá – amennyiben erre szükség van – a honvédelmi feladatokban való személyes részvételt egy korrekt ösztönző rendszerrel támogassa.

A fentiekén túl, a koncepció nem titkolt célja volt az is, hogy a honvédelem ügye iránt mélyebben elkötelezett, akár tartós személyes szolgálatot is vállalni kész állampolgárokat a tartalékos, szerződéses, vagy hivatásos katonai szolgálat irányába terelje, ezzel minőségi személyi utánpótlást biztosítson a Magyar Honvédség számára.

A 35 oldalas dokumentum áttekintette a biztonságpolitikai környezet változásait és a hatályos Nemzeti Biztonsági Stratégia vonatkozó részeit. A legfontosabb megállapítást úgy összegezte, hogy a biztonsági kihívások kezelése csak átfogó jellegű megközelítéssel lehet sikeres, ezért célszerű a nemzet rendelkezésére álló összes katonai és polgári képesség számbavétele és összehangolt alkalmazása, ily módon is kiküszöbölve a szükségtelen és költséges átfedéseket és kettősségeket. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a biztonság erősítésére irányuló erőfeszítéseknek

széles körű nemzeti egyetértésen és támogatáson kell nyugodnia, magas szintű társadalmi tudatosságra és érettségre van szükség, amelyet következetes, őszinte és intenzív társadalmi párbeszéddel, korrekt tájékoztatással és hatékony kommunikációval kell elősegíteni.

Külön alfejezetben kerültek kifejtésre a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozásának előzményei, valamint az Önkéntes Tartalékos Rendszer helyzetének értékelését tartalmazó megállapítások. Az új szervezeti elem létrehozásának egyik legmeghatározóbb tényezőjeként az Önkéntes Tartalékos Rendszerbe történő beáramlás lelassulását jelölte meg a dokumentum.

A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozásának elvi alapjainak tisztázásakor a honvédelem nemzeti ügy jellegének, valamint az önkéntesség sajátosságainak a számba vétele történt meg. Mindkét elem vonatkozásában meghatározó jelentőségű volt a társadalom tagjainak részvételi hajlandóságára történő rámutatás, az érzelmi és értelmi motiváció fontossága, valamint ezeknek a honvédelem ügye felé történő orientációja.

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint önkéntes az, ami szabad akarat-elhatározásból történik.¹⁵⁶

Az Önkéntes Központ Alapítvány internetes honlapján az önkéntességről azt írja, hogy *„az önkéntesség olyan tevékenység, melyet egyénileg vagy csoportosan, rendszeresen vagy alkalmanként, belföldön vagy külföldön a közös jó érdekében személyes akaratból végeznek anyagi ellenszolgáltatás nélkül. Az önkéntes tevékenység közvetlen anyagi haszonnal nem jár annak végzője számára, továbbá az önkéntes nem helyettesíti a fizetett munkaerőt. Az önkéntes nem elsősorban saját családjának segít, munkálkodása hozzáadott értéként jelenik meg a fogadó szervezet életében. A tevékenység megvalósulhat non-profit, civil szervezet, vagy állami intézmény-, ritkább esetben for-profit szervezet (cégek, vállalkozások) keretein belül. Előnye, hogy elősegíti a társadalmi beilleszkedést, hozzájárul a szegénység, a kirekesztődés csökkentéséhez és a teljes foglalkoztatottsághoz. Az önkéntesség segít környezetünk és közösségünk jobbá tételében.”*¹⁵⁷

Egy 2004-ben készült felmérés alapján önkéntes tevékenységekkel a 14 éven felüli lakosság több mint egyharmada, közel 3,5 millió fő foglalkozott. *„Az önkéntes tevékenységeket az állampolgárok családjukon és baráti kapcsolatukon kívül,*

¹⁵⁶ Juhász József et. al.: Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, 2003, 1027.

¹⁵⁷ <http://www.oka.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesseg> Letöltés időpontja: 2016.06.10.

magánszemélyek és intézmények javára végezték. Az önkéntesek által elvégzett munka mennyisége 10 év alatt több mint harmadával növekedett. A legtöbb önkéntes tevékenységet a lakóhelyi, települési segítségnyújtás (68 %), a hivatalos ügy elintézése (41 %), illetve a szociális, egészségügyi, művelődési területen tevékenykedő szervezetek segítése (21 %) területeken végezték. Az önkéntesek életkora egyre alacsonyabb, ma már a középiskolások is vállalnak önkéntességet, csak az idős (különösen a nagyon idős) emberek körében válik ritkává a tevékenység. A legaktívabbak a 31–40 éves korosztályba tartozók.”¹⁵⁸

A honvédelem ügye szempontjából ezek az adatok jól hasznosíthatók, hiszen azt támasztják alá, hogy az önkéntesség már a professzionális haderőre történő áttérés időszakában is része volt a társadalom tagjai mindennapi életének, és különösen a fiatalabb generációk fogékonyak rá. Ugyancsak beszédes, hogy a legtöbb önkéntes segítséget már a felmérés időszakában is a lakóhelyhez kötődően nyújtották az emberek. Mindez összhangban van a korábban említett közvélemény-kutatások eredményeivel, amelyek szerint magyar lakosság számára a közvetlen lakókörnyezet biztonsága, a létbiztonság az elsődleges.

A javaslat szerint a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők egy, a társadalom széles rétegét átfogó, tágabb értelemben vett honvédelmi feladatokat ellátó, földrajzi (járási) alapon megszervezett, az önkéntesség elve szerint, közhasznú civil szervezeti formában működő nemzeti önvédelmi szervezetként jött volna létre.

A Nemzeti Honvédelmi Erők küldetését az alábbiak szerint határozták meg:

- központi szakmai irányítás mellett, gyorsan és rugalmasan (a veszély mértékéhez igazodóan) képes legyen a területi (megyei), helyi (járási) vagy települési szinten jelentkező honvédelmi feladatok támogatására, részbeni ellátására;
- a széleskörű társadalmi és szakmai reprezentációnak köszönhetően folyamatosan alkalmazkodni tudjon a biztonsági környezet változásaihoz;
- erőforrásai révén hatékony választ tudjon adni napjaink komplex biztonsági fenyegetéseivel szemben;
- szervezettsége és felkészítettsége alapján összekötő szerepet töltsön be a professzionális hadsereg és a polgárok közössége között;

¹⁵⁸ <http://www.oka.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesseg> Letöltés időpontja: 2016.06.10.

- a honvédelem strukturális elemeként, erőforrásaival hozzájáruljon az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez, béke és egyes különleges jogrendi időszakokban;
- a fenntarthatóság és a hatékonyság követelményeinek megfelelően képes legyen a reális védelmi szükségletek koordinált biztosítására és támogatására;
- az állam által létrehozott védelmi szervezetrendszer megerősítése, és az általa ellátandó feladatoknak a kiegészítése érdekében rendelkezzen olyan képességekkel, amelyek az érintett katonai, rendvédelmi vagy polgári védelmi erők számára – elsősorban a személyi állomány korlátozott létszáma, leterheltsége, vagy más okból adódó szűkössége miatt – nem állnak rendelkezésre, de amely képességekkel a mindennapi ember általában rendelkezik, vagy gyors, célirányos felkészítés után megszerezheti azokat;
- képes legyen olyan biztonsági fenyegetést jelentő, de – súlyosságukat, vagy területi kiterjedésüket tekintve – „küszöb alatti” helyzetekre reagálni, amikor a különleges jogrend kihirdetése és ezzel együtt a Magyar Honvédség alkalmazása vagy felhasználása még nem indokolt, illetve amikor a Magyar Honvédség alkalmazásának valószínűsége már körvonalazódik, a szükséges erők felvonulása, áttelepítése azonban időt vesz igénybe.

Az elgondolás ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tevékenységében, feladatai között nem a katonai jelleg dominál, hanem az ország védelmi, ellenálló képességének megerősítése mindenféle külső biztonsági fenyegetéssel szemben, a katonai és rendvédelmi erők műveleti hatékonyságának előmozdítása, a feladat-végrehajtás eredményességének fokozása.

A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozása az elgondolás szerint az alábbi stratégiai célok elérését szolgálja:

- Magyarország biztonsági kockázatokkal, fenyegetésekkel szembeni ellenálló képességének növelése;
- az állampolgárok honvédelmi elkötelezettségének, nemzettudatának és nemzetbiztonsági tudatosságának erősítése;

- példamutatás, a magasabb rendű értékek – szuverenitás, önállóság és függetlenség, hazaszeretet, hazafiasság, patriotizmus, nemzeti összetartozás, közösség érdekében történő áldozatvállalás, bajtársiasság – közvetítése;
- széles társadalmi réteg megszólítása és megnyerése a honvédelem ügyének, ez irányú aktivitási hajlandóságának növelése;
- közösségformálás, a nemzeti egység erősítése, a közös cél érdekében történő összefogás fontosságának és eredményességének hirdetése, a biztonság megerősítésére irányuló különböző társadalmi törekvések egy irányba terelése;
- az aktuális biztonsági kockázatok, fenyegetések széleskörű megismertetése;
- a szűkebb környezet, életközösség iránti felelősség- és biztonságérzet megerősítése;
- az egyéni és csoportos állampolgári reagálás lehetőségeinek, a védekezés módszereinek és eszközeinek megismertetése, alkalmazásukkal kapcsolatos szabályok elsajátítása;
- a „küszöb alatti” biztonsági kockázatot vagy fenyegetést jelentő események elhárításában, kezelésében való állampolgári fellépés szervezett formájának megteremtése;
- a Magyar Honvédség társadalmi elfogadottságának erősítése, tekintélyének és közmegebecsülésének növelése;
- a Magyar Honvédség korlátozott létszámából adódó képességhiányok pótlása;
- a katonai pálya iránti érdeklődés fokozása;
- a Magyar Honvédség toborzórendszere számára egyes különleges jogrendi időszakokban honvédelmi előképzettséggel rendelkező minőségi tartalék biztosítása;
- az önkéntesség elvének terjesztése;
- az egészséges életmód fontosságának hirdetése;
- a társadalmi összefogás eredményességének hangsúlyozása;
- a biztonsági kockázatokkal, fenyegetésekkel szembeni védekezést feladatuknak tekintő állami és társadalmi szervezetek közötti

együttműködés erősítése, az átfogó megközelítés elvének gyakorlati alkalmazása;

- a Magyar Honvédség, a rendvédelmi szervek hivatásos állományából kiváló személyek megtartása a honvédelem ügyének szolgálatában.

A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozásának ugyanakkor a koncepció szerint nem célja

- a társadalom szükségtelen militarizálása¹⁵⁹;
- az állampolgárok – akaratuk ellenére – katonai kiképzésben való részvételre kényszerítése;
- a Magyar Honvédség mellett párhuzamosan létező katonai erő (árnyékhadserég) létrehozása;
- a Magyar Honvédség békeidejű létszámhiányából adódó katonai feladatok átvétele;
- a jelenleg létező hadkiegészítési rendszer megváltoztatása, onnan feladatok átvétele;
- fegyverbirtoklás elterjesztése, a fegyverhasználat szabályainak gyengítése;
- az ország lakosságához tartozó bármely etnikai, vallási, vagy politikai csoport elleni fenyegetés vagy erőszak alkalmazása.

Az elgondolás számba vette a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők vélelmezett erősségeit és gyengeségeit is. Az erősségek között az alábbi tényezők szerepeltek:

- *teljes (országos) területi lefedettség*: a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők, mint országos szervezet, valamennyi járásban rendelkezik alapszervezettel;
- *önkéntesség*: a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagjai nem azért készülnek fel és vesznek részt a feladat-végrehajtásban, mert ez a kötelességük, erre utasítást vagy parancsot kaptak, hanem azért, mert

¹⁵⁹ A Hadtudományi Lexikon szerint a militarizmus „a hatalom és a katonai erő növelésére irányuló politika. A XX. században különösen a válságok időszakában erősödött meg. Legfontosabb jellemzői: agresszív külpolitika; háborús politika, fegyverkezési hajszá, agresszív katonai tömbök létrehozása; külföldi katonai támaszpontok létesítése.” Militarizmus alatt értjük „a katonai vezetők csoportjának politikai uralmát” is. Ugyancsak militarizmusnak tekinthető „a katonai szellem és gondolkodás túlhangsúlyozása a társadalom egészében, különösen a gazdaságban és a szellemi életben”. Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon A-L, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995, 926.

saját meggyőződésük és elhatározásuk alapján részt akarnak vállalni a biztonság megerősítésére irányuló tevékenységben;

- *érzelmi, pszichológiai többlet*: a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozása arra a természetes emberi érzelmi alapra, pszichológiai többletre épít, hogy „a Házamat úgy védem, hogy a saját településemet, annak lakosait, a családomat és a házamat is védem, a lakókörnyezet, az utca, a szomszédok tudják, hogy honvédelmi felkészítést kaptam, képes vagyok egyedül vagy másokkal közösen hatékonyan hozzájárulni közvetlen környezetem megvédéséhez, és ez biztonságérzetet ad nekem és a környezetemnek is”;
- *ismeretbeli többlet*: elsődlegesen a lakóhely szerinti településen, vagy annak közvetlen szomszédságában (járáson belül) kerülhet alkalmazásra, a tagok megfelelő helyismerettel rendelkeznek;
- *felkészítés/felkészülés közelsége, kisebb költségek*: a felkészítés helyben, vagy kis távolságon (járáson) belül, békeidőszakban hétvégeként is történhet, tehát alapvetően nem veszélyezteti a munkaviszonyból eredő kötelezettségek teljesítését. Emellett, az adott járásban rendelkezésre álló polgári infrastruktúra elemei (sportlétesítmények, sportlőterek stb.) is bevonhatók a felkészítés programjába, nincsenek nagy járulékos költségek (utazás, ellátás, elhelyezés stb.);
- *gyors és szervezett reagálás*: a járási szervezetek rendkívül rövid idő alatt (akár 24 órán belül) aktivizálhatók, gyülekezési helyre összehívhatók. A feladat-végrehajtáshoz szükséges ruházat (esetleg egyenruha) a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagjainál van, csupán a feladat-végrehajtáshoz szükséges eszközöket kell kiosztani (de ezt az aktív katonai szervezeteknél is lehet tárolni);
- *nagyobb tömegek fokozatos aktivizálására való képesség*: a járási Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők szervezet már önmagában jelentős emberi erőforrást jelent, de valódi erőt a tagok személyében levő, a közvetlen ismerősi körre gyakorolt vonzó hatás jelenthet;
- *széleskörű együttműködési képesség*: a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők – mint szervezet – által kialakított együttműködési kapcsolatokon

túl különösen fontos a tagok egyéni kapcsolatrendszere, amely az érdek- és sorsközösség alapján, a parancs vagy másfajta állami kényszer által determinált viszonyokhoz képest jelentős többleterőforrásokat képes mozgósítani.

A vélelmezett gyengeségek közül a koncepció az alábbiakra hívta fel a figyelmet:

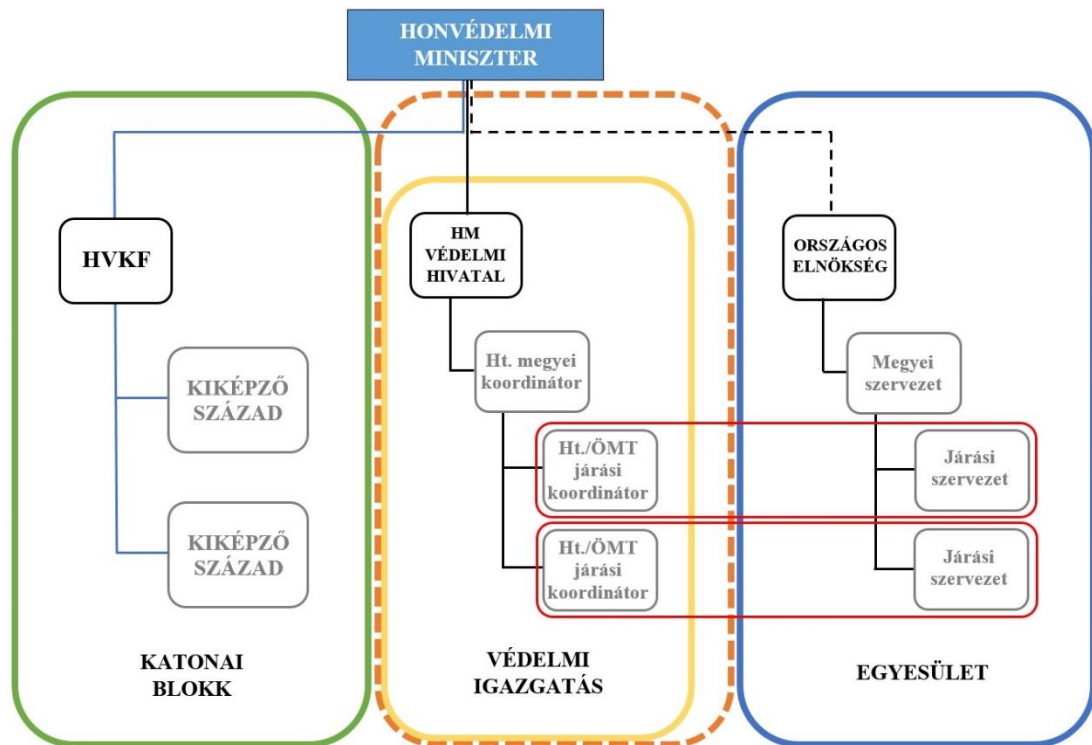
- *önkéntesség*: nem kényszeríthető senki, hogy a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagja legyen, vagy az maradjon. Amint a taggá válás, úgy a tagsági viszony fenntartása is önkéntes elhatározáson nyugszik.
- *parancsadás hiánya*: a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagjai akaratuk ellenére nem kötelezhetők feladat végrehajtására. Ez azonban nem akadályozza annak, hogy a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagjai sorából és a tagságból eredő kedvezményekből kizárásra kerüljön az a személy, aki önhibájából nem vesz részt a feladatokban;
- *felkészítettség („harcérték”)*: nehéz reális képet kapni az állomány tényleges felkészítettségéről, alkalmazhatóságáról. A vélt és a valós képességek közötti eltérés torz képet adhat a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők valódi képességéről és korlátairól;
- *fegyelem*: a függelmi viszonyok hiánya miatt a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők egységeiben – a reguláris erőkhöz képest – nehezebb elérni és megtartani az eredményes felkészüléshez és hatékony feladatvégrehajtáshoz elengedhetetlenül szükséges fegyelmi színvonalat. Tekintettel arra, hogy szolgálati kötelességről Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők esetében nem beszélhetünk, a megfelelő fegyelmi színvonal megtartásának záloga lehet az alapvető magatartási szabályok (pl. etikai kódex) megalkotása, és e szabályok megsértése esetén az érintett személy kizárása a tagok közül;
- *nemzetbiztonsági kockázat*: tekintettel a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tervezett létszámára, továbbá arra, hogy egy civil szervezetről van szó, amelynek tagjai többségükben civil személyek, nem kivitelezhető a tagság nemzetbiztonsági ellenőrzése. Ezen körülmény miatt nem zárható ki az sem, hogy olyan személyek kerülnek a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők tagjai közé, és kapnak

honvédelmi (részben pedig katonai) felkészítést, akik potenciális nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek.

A Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők szervezetére, az irányítási és vezetési rendszerére vonatkozóan a koncepció arra tett javaslatot, hogy a szervezet működése felett a honvédelemért felelős miniszter – mint a Kormánynak az ország honvédelmi, és a válságkezelés katonai feladatai végrehajtásáért, valamint a Magyar Honvédség irányításáért és vezetéséért felelős tagja – gyakoroljon szakmai felügyeletet. Ugyanakkor mivel a hatályos honvédelmi törvény szerint a honvédelmi feladatok ellátásában a társadalmi szervezetek önkéntes alapon, a védelmi igazgatás szervei által koordináltan vehetnek részt¹⁶⁰, szükségessé vált annak a biztosítása, hogy az egyesületi formában megalakuló és működő Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők honvédelmi feladatokban való részvételét a védelmi igazgatás területi és helyi szervei koordinálhassák. A koncepció szerint koordináló feladatot testületi szervek csak valamely képviselőjük útján tudnak gyakorolni, így e feladatra a megyei (fővárosi), továbbá a helyi védelmi bizottságok munkáját segítő hivatásos, szerződéses vagy önkéntes műveleti tartalékos katonákat tartották alkalmasnak.

¹⁶⁰ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV Letöltés időpontja: 2017.04.10.

6. számú ábra: A Nemzeti Területvédelmi Erők lehetséges kapcsolódásának sémája a honvédelem rendszerébe

A koncepció mindezekén felül részletesen számba vette a Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők létrehozása szempontjából megszólítani kívánt célcsoport sajátosságait. Ennek megfelelően a következő célcsoportok megszólítását javasolták:

- az aktív (hivatásos vagy szerződéses) állományból kivált katonák, a rendvédelmi szervek már nem aktív állománya;
- a Magyar Tartalékosok Szövetségének tagsága;
- az Országos Polgárőr Szövetség tagsága;
- a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara tagsága;
- a Magyar Országos Vadászkamara hivatásos és sportvadász tagsága;
- a Mezőőri Szolgálat tagsága;
- a katonai hagyományörző egyesületek, bajtársi szervezetek tagsága;
- az állami és önkormányzati közigazgatás alkalmazottai;
- a felsőoktatás hallgatói;
- a sportegyesületek (kiemelten a Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetségének) tagsága;
- a közmunkaprogramban résztvevők;

- a munkanélküliek.

A részvételi hajlandóságot növelő motivációs lehetőségek feltárásakor ugyancsak széles eszköztárat soroltak fel:

- kedvezményes telefonvásárlás;
- továbbtanuláshoz plusz pontok biztosítása;
- lakástakarék-pénztári hozzájárulás;
- lakáshitel kamatkedvezmény;
- személyi jövedelemadó kedvezmény;
- a természetbeni ruházati ellátmány (pl. katonai bakancs) megtartásának a lehetősége;
- a gyakorló ruházat megtartásának a lehetősége;
- a katonai múzeumok, kiállítások kedvezményes vagy ingyenes látogatása;
- egyesületi és klub tagsági díj hozzájárulás;
- közüzemi számla hozzájárulás szociális rászorultsági alapon;
- kedvezménykártya biztosítása a tagsági kártya felmutatása esetén;
- képzési hozzájárulás a Magyar Honvédség szempontjából szükséges képzettségek megszerzése érdekében, mint például a gépjárművezető képzés, a szakképzés, a nyelvvizsga.

Természetesen ezeket a javaslatokat a koncepció megvizsgálásra érdemes lehetőségekként sorolta fel annak a figyelembe vételével, hogy a megvalósításhoz az egyes ágazati szereplők támogatása és beleegyezése, továbbá a politikai akarat nélkülözhetetlen.

A Nemzeti Önkéntes Területvédelmi Erőkről szóló koncepció 2016 márciusának közepén készült el, azonban addigra a felsővezetői iránymutatás módosult, így a kidolgozó munka annak megfelelően folyt tovább.

III.3.3. Az Önkéntes Területvédelmi Tartalék

Az új miniszteri feladatszabás eredményeként az elérendő cél az volt, hogy a területvédelmi elven alapuló, megújuló önkéntes tartalékos rendszer képességeivel és erőforrásaival járuljon hozzá az ország integrált biztonsági rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez, mind béke, mind különleges jogrend időszakában. A

vezetői szándék is jelentősen módosult, melynek központi eleme a jelenlegi Önkéntes Tartalékos Rendszer átfogó megközelítéssel történő fejlesztése volt, valamint a területvédelmi elvű koncepcióra épülő tartalékos rendszer kialakítása a társadalom különböző korosztályainak széleskörű bevonásával. A fejlesztési elvek tekintetében kiindulási alapként szolgált, hogy

- a szervezet irányítását a honvédelmi miniszter gyakorolja a Honvéd Vezérkar főnökén keresztül;
- a kialakított rendszer teljes vertikuma tartalmazzon tényleges állományú katonát, kiemelten a vezetői és a parancsnoki beosztásokban, illetve biztosítsa az átjárhatóság lehetőségét a tényleges és tartalékos rendszer között mindkét irányba;
- a kialakítandó rendszer legyen egységben a honvédelem – mint nemzeti ügy – és a társadalom kapcsolatát erősítő elképzelésnek, az általános-, közép- és felsőfokú iskolai rendszer és oktatás megújításának feladataival együttesen;
- a területvédelmi elvek lefektetésénél olyan terv szükséges, amely a területvédelem feladataiból adódó követelményeken és lehetőségeken, valamint a meglévő erőforrások gazdaságos cél- és feladatorientált felhasználásán alapul;
- a kialakítandó szervezet felszerelése, ellátása, készletképzése, fenntartása legyen része a Magyar Honvédség logisztikai rendszerének.

Az elérendő képességek tekintetében a vezetői iránymutatás azt tartalmazta, hogy:

- járási alapon szervezett, állandó parancsnoki állománnyal rendelkező, a kialakításra kerülő kiképző századok struktúráját felhasználó rendszer működtetése valósuljon meg,
- a Magyar Honvédség védelmi-, hadkiegészítési-, toborzó-, nyilvántartó-, vezetési és irányítási-, a harci kiszolgáló támogatási-, valamint a kiképzési, továbbképző- és oktatási rendszere egyes elemeinek integrálásával, az ifjúság felkészítésével foglalkozó, országos hatáskörrel rendelkező katonai szervezet (parancsnokság) jöjjön létre, amely a Honvéd Vezérkar vagy a Magyar Honvédség szervezetébe tagozódva közvetlenül a Honvéd Vezérkar főnökének

alárendeltségében működik, és stratégiai szinten hatékonyan képes támogatni az ország védelmi felkészítését.

A fent ismertetett követelmények fényében elindult egy intenzív és meglehetősen gyors átdolgozó-kidolgozó munka annak érdekében, hogy a korábban meghatározott 2016. március 31-ei határidőt, mint a Kormány-előterjesztés benyújtásának határidejét tartani lehessen. Az így meghatározott feladatok kidolgozása érdekében – figyelemmel arra, hogy a továbbiakban a területvédelmi tartalékokat, mint a hadrendi elemet kellett tervezni – egy új, nagyobb mértékben a Honvéd Vezérkar szakembereiből álló munkacsoportban került kidolgozásra a koncepció.

E fenti elvárásoknak megfelelően módosult a szervezet elnevezése is Önkéntes Területvédelmi Tartalékra (rövidítve MH ÖTT), és ezzel együtt megváltozott annak definitív meghatározása és rendeltetése is. Ennek megfelelően *„az MH ÖTT a „honvédelem nemzeti ügy” eszméjével azonosuló, az ország védelméért, az általános biztonsági szint növeléséért tenni tudó és akaró, ezért akár személyes szolgálatot is vállalni kész, modulrendszerben felkészített, alapvető honvédelmi ismeretekkel rendelkező nagykorú magyar állampolgárokból álló, a tágabb értelemben vett honvédelmi feladatokat ellátó, földrajzi (járási) alapon megszervezett hadrendi elem.”*¹⁶¹

Az új koncepció alapján az MH ÖTT rendeltetése, hogy

- központi szakmai irányítás mellett, gyorsan és rugalmasan (a veszély mértékéhez igazodóan) képes legyen a területi (megyei), helyi (járási) vagy települési szinten jelentkező honvédelmi feladatok támogatására, részbeni ellátására;
- szervezettsége és felkészítettsége alapján összekötő szerepet töltsön be a professzionális hadsereg és a polgárok közössége között;
- a honvédelem strukturális elemeként személyi erőforrásaival, annak rendelkezésre álló vagy megszerzett ismereteivel hozzájáruljon az ország integrált védelmi rendszerének szükséges és fenntartható működtetéséhez béke, békétől eltérő és különleges jogrendi

¹⁶¹ Kun Szabó István vezérőrnagy: Beszámoló Magyarország honvédelmi minisztere által hazánk védelmi képességének fejlesztése érdekében megbízott miniszteri biztos tevékenységéről. 2016. február 15. – 2016. augusztus 14., 9.

időszakokban, és ezáltal támogassa a hibrid hadviselés katonaszakmai feladatait;

- a fenntarthatóság és a hatékonyság követelményeinek megfelelően képes legyen a reális védelmi szükségletek koordinált biztosítására és támogatására.

Az így kialakított szervezet tevékenységében, feladatai között nem csak a katonai jelleg dominált, hanem az ország általános védelmi, ellenálló képességének megerősítése mindenféle biztonsági fenyegetéssel szemben, a katonai és rendvédelmi erők műveleti hatékonyságának előmozdítása és a feladat-végrehajtás eredményességének fokozása. A koncepció alapján az MH ÖTT a meghatározottak szerint földrajzi alapon (járásonként) szervezett, és alkalmazására az adott földrajzi területen kerülhet sor akképpen, hogy az MH ÖTT járási szervezeteinek nem csupán a hagyományosan, katonai értelemben vett területvédelem a feladata.

A feladat egyes elemei – például a motivációs rendszer kidolgozása is – új alapokra helyeződtek, figyelemmel arra, hogy más eszközök használata mutatkozott célszerűnek egy, a Magyar Honvédség személyi állományában tartalékosként szolgáló személy részére, mint korábban egy jellemzően civil jellegű szervezet esetében. A munkacsoport emellett újraértelmezte az önkéntes alapon teljesíthető, katonai jellegű, az általános alapkiképzés szintjével nem azonosítható, alapvető ismereteket nyújtó önkéntes honvédelmi alapképzés intézményét, amelyet az akkori elgondolás alapján a területvédelmi tartalék állomány kiképzésével lehetett azonosítani.

Az elkészült és az egyeztetések során többször átdolgozott elgondolás akkori tartalmát a 2016. április 7-én megtartott munkacsoport értekezleten ismertették a honvédelmi miniszterrel és a munkacsoport megjelent tagjaival.

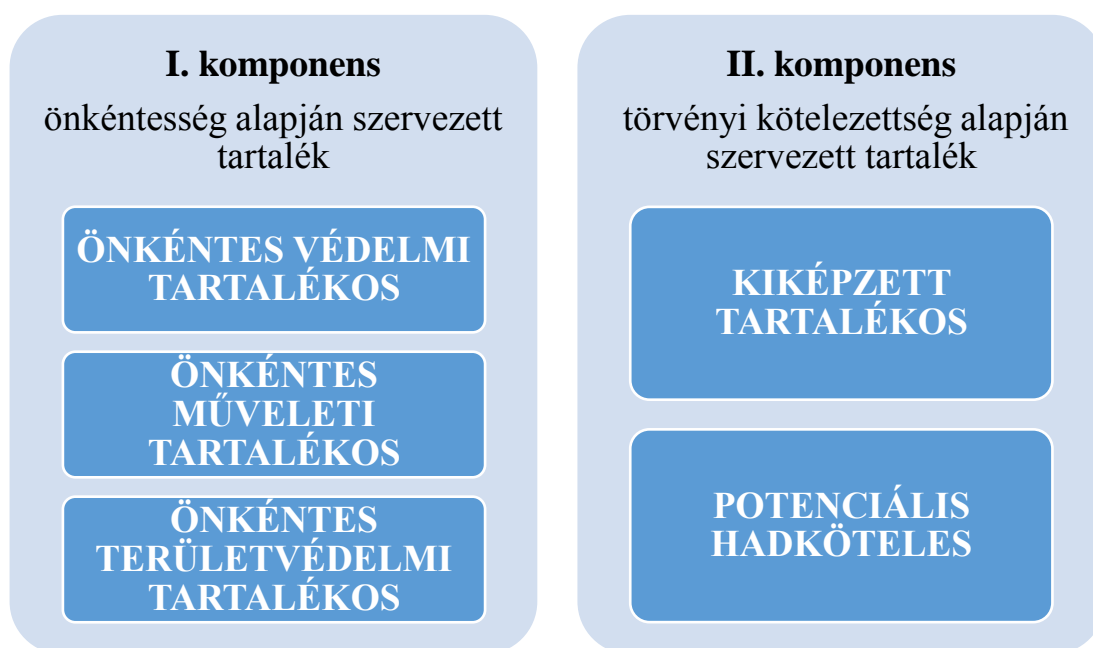
Az értekezleten tisztázódott és további feladatként jelent meg az a korábban még el nem döntött kérdés, hogy a kiképzettség szempontjából az Önkéntes Tartalékos Rendszer teljes állományának csak egységes követelmények alapján megvalósított, tartalékos kategóriánként közel azonos óraszámú és megegyező tartalmú általános katonai kiképzés lehet szakmailag elfogadható az állomány alkalmazhatósága és interoperabilitása érdekében. Mindemellett az önkéntes honvédelmi alapképzés kidolgozott módszere megfelel a Kormány részére korábban jelentett önkéntesen vállalható, az alapvető katonai ismeretek elsajátítását lehetővé tevő modul jellegű kiképzési formának.

A honvédelmi miniszter szintén ezen a munkacsoport értekezleten határozta meg egy, a Magyar Honvédség folyamatos utánpótlására széles társadalmi bázist biztosítani képes civil szervezet megalakítását, tekintettel arra, hogy az újonnan összeállított koncepció tartalmában a tartalékos rendszer katonai követelmények alapján történő fejlesztésére tesz jelentősebb mértékben javaslatot, és elmarad mellőle a társadalmi bázis kiépítése.

A kidolgozói munka további részeiben pontosításra került az MH ÖTT rendeltetése, alkalmazása, szervezeti állományának jogviszonya annak érdekében, hogy a lehető leginkább tudjon illeszkedni a megfogalmazott katonai szakmai elvárásokhoz.

7. számú ábra: A Magyar Honvédség tartaléka – 2016. évi elgondolás

A MAGYAR HONVÉDSÉG TARTALÉKA

Az így elkészült három pilléren nyugvó tervezet a 2016. április 25-én megtartott Miniszteri Értekezleten került bemutatásra, melyben a megfogalmazott javaslat elemei az alábbiak voltak:

- Az Önkéntes Területvédelmi Tartalék a jelenlegi Önkéntes Tartalékos Rendszer keretén belül, az önkéntes védelmi tartalékos állomány alkategóriájaként, állampolgári önkéntességen alapuló, speciális szerződéssel rendelkező állományú, járási alapon megszervezett hadrendi elem lesz. Rendeltetése szerint gyorsan és rugalmasan képes önkéntes állampolgárokat mozgósítani a megyei, járási vagy települési

szinten jelentkező védelmi feladatok támogatására, részbeni ellátására. A szervezetet a honvédelemért felelős miniszter a Honvéd Vezérkar főnöke útján irányítja. Helyi szinten a járási századokat megalakításuk után felkészített járási századparancsnokok vezetik.

- A kialakításra tervezett önkéntes honvédelmi alapképzés (ÖHA) célja az lesz, hogy modul rendszerben, a társadalmi és életkori csoportok igényeihez igazodó ütemezéssel a járási székhelyeken (a lakóhelyhez közel) és felsőoktatási intézményekben általános honvédelmi ismereteket nyújtó alapképzést biztosítson az azt önkéntesen vállaló, 18 év feletti állampolgárok számára mobil kiképző alegységekkel és méltányolható ösztönző rendszer működtetésével.
- A Honvédelmi Sportszövetség pedig a sportot, mint nevelési eszközt használva az általános honvédelmi nevelést megvalósítani képes, speciális jogvisztonnyal rendelkező országos civil szervezet legyen, amely a kiemelt sportágakon keresztül gyakorlati foglalkozásokat nyújt a középfokú oktatás tantárgyaiba integrált honvédelmi nevelés, és az önálló tantárgyként működő általános honvédelmi ismeretek tantárgy elméleti tananyaga mellett.

Az előterjesztés főbb elemeit a honvédelmi miniszter elfogadta, és a Honvéd Vezérkar kiegészítő javaslatainak bedolgozásával került összeállításra a végleges, a Kormány részére benyújtott előterjesztés.

Az előterjesztés a meghatározott fejlesztési elvek mentén tartalmazta a felállításra tervezett Magyar Honvédség Önkéntes Területvédelmi Tartalék létrehozásával elérni kívánt célokat és a főbb feladatokat. Ismertette az MH ÖTT állományának jogállását, javaslatot tett a felállítandó szervezet irányítási és vezetési rendszerére. Megvizsgálta a motivációs lehetőségeket a potenciális állománytag és a foglalkoztatók oldaláról egyaránt, továbbá ismertette az MH ÖTT létrehozását és működését támogató infrastruktúrát és logisztikát.

A 2016. május 25-ei kormányülésre benyújtott előterjesztés felterjesztett anyagát a Kormányiroda véleményeztette a tárcákkal. A dokumentummal kapcsolatban csak az Emberi Erőforrások Minisztériuma részéről érkezett észrevétel, amely feloldása érdekében 2016. június 21-én szakértői szintű egyeztető értekezlet került összehívásra. A felvetett kérdéseket a honvédelmi tárca kijelölt munkatársai a

megbeszélésen tisztázták, vitás kérdés nem maradt. Az EMMI szakemberei az egyeztetésen egy pontban kérték az előterjesztés kiegészítését, illetve két pontban kisebb kiigazítást javasoltak, a továbbiakban a Honvédelmi Sportszövetség elnevezéssel egyetértettek. Javaslat született arra vonatkozóan is, hogy a korábbi önkéntes honvédelmi alapképzés megnevezést az önkéntes honvédelmi előképzés megnevezés váltsa fel, mert az jobban kifejezi annak tartalmát, és nem keverhető össze a kiképzés szóval, amely a társadalom tagjainak esetleges ellenérzését válthatja ki. A 2016 novemberében benyújtott, módosított¹⁶² Kormány-előterjesztés szövegében ezért már ez a megnevezés szerepelt.

III.3.4. Az önkéntes honvédelmi előképzés

Az önkéntes honvédelmi előképzés (röviden ÖHE) kialakításának célja az volt, hogy a társadalom azon tagjai számára, akik katonai szolgálatot nem, de egy általános, honvédelmi ismereteket nyújtó előképzést hajlandók vállalni, úgy abban szervezett és biztonságos keretek között részt tudjanak venni. Az elgondolás központi elemét képezte, hogy az önkéntes honvédelmi előképzésre történő jelentkezés és az abban való részvétel teljes mértékben a jelentkező elhatározásától függ, és nem kötelező.

Tekintettel arra, hogy az egyes társadalmi csoportok között eltérő igények és lehetőségek mutatkozhatnak a felkészítésen való részvételre, az önkéntes honvédelmi előképzést egy modul rendszerűen egymásra épülő, mentor rendszerrel támogatott képzési folyamatként célszerű kialakítani, amely során a Magyar Honvédség Egységes Alapképzésének tematikájához igazodva egy általános katonai ismeretanyagot is tartalmazó honvédelmi előképzésben részesülnek a résztvevők a Magyar Honvédség kiképzői által.

Az önkéntes honvédelmi előképzés a honvédelmi törvény szerinti tartalékos állomány potenciális hadköteles elemébe tartozó, azt önkéntes vállalás alapján igénybe vevő állampolgárok számára kerül kialakításra.

¹⁶² Az eredeti Kormány-előterjesztés módosításának az oka az volt, hogy 2016 nyarán az Önkéntes Területvédelmi Tartalékkal és a Honvédelmi Sportszövetséggel kapcsolatos kidolgozó munka kettévált. Magyarország honvédelmi minisztere az Önkéntes Területvédelmi Tartalék és az Önkéntes Honvédelmi Előképzés kialakítására – tekintettel azok katonai jellegére – a Honvéd Vezérkar főnöke számára, a Honvédelmi Sportszövetség megalakítására vonatkozóan pedig a Honvédelmi Minisztérium miniszteri biztosa részére szabott feladatot.

Az önkéntes honvédelmi előképzés főbb jellemzői az alábbiakban foglalhatók össze:

- az önkéntes honvédelmi előképzésre jelentkezők nem létesítenek a Magyar Honvédséggel tartalékos szolgálat vállalására vonatkozó szerződést, a képzésük tanfolyam jellegű;
- a képzés idejére sem válnak a Magyar Honvédség tartalékos állományú jogviszonnyal rendelkező tagjaivá, részvételük önkéntes, a kiképzést saját felelősségükre hajtják végre;
- a fentiek okán nem növelik a Magyar Honvédség létszámkeretét, ugyanakkor a Magyar Honvédség tartalékos állományát erősítik azáltal, hogy a potenciális hadköteles kategórián belül létrejön egy társadalmi csoport, amely a honvédelmi feladatok ellátására előképzettséggel rendelkezik;
- a Magyar Honvédségről jó benyomást keltő, színvonalas és hasznos önkéntes honvédelmi előképzés alapja lehet az Önkéntes Területvédelmi Tartalék és az Önkéntes Tartalékos Rendszer fejlesztésének is, az abban való szolgálati hajlandóság növelésének;
- a képzés szervezését és koordinálását a Magyar Honvédség e feladattal megbízott szervezetére szükséges bízni annak érdekében, hogy az előképzést végrehajtó állomány a rendelkezésre álló erők és eszközök optimális felhasználása mellett tervszerűen, szervezeten, az állampolgárok igényeihez igazodva tudja az önkéntes honvédelmi előképzést biztosítani.

Az önkéntes honvédelmi előképzés során a képzés 2-3 napos, hétköznapot és hétvégét is érintő modulokra bontva, blokkosított keretek között történik, ahol a fókuszban a gyakorlatiasság áll a katonai pálya lényegi elemeinek bemutatásával együtt. A modulok végrehajtásának sorrendiségét és időrendjét, valamint a modulok ismétlődését a helyi sajátosságok, a jelentkezők létszáma és a rendelkezésre álló erőforrások figyelembe vételével rugalmasan szükséges kialakítani.

Az önkéntes honvédelmi előképzést a 2016. február 1-jén létrehozott 10 kiképző századdal regionális szinten, illetve alkalmanként az ebből az állományból kialakított mobil kiképző alegységekkel a járási székhelyeken és a felsőoktatási intézményekben is meg lehet valósítani, melynek feltételeit elsődlegesen a védelmi

igazgatást támogató helyi közigazgatás rendszerében meglévő infrastruktúra felhasználásával célszerű megteremteni.

Az önkéntes honvédelmi előképzés a megfelelő kommunikáció mellett folyamatosan fenntarthatja a célcsoport érdeklődését, és rendszerben tarthatja az önkéntes honvédelmi előképzésre jelentkezőket. E területen ugyancsak fontos elemként jelenik meg a társadalmi elismerés megnyilvánulása, ezért javaslatként szerepelt:

- az önkéntes honvédelmi előképzés időtartamára fizetett szabadság biztosítása;
- az önkéntes honvédelmi előképzés időtartamára térítésmentes természetbeni ellátás és szállás biztosítása;
- a továbbtanuláshoz plusz pontok biztosítása;
- az önkéntes honvédelmi előképzés időszakára a társadalombiztosítás által finanszírozott egészségügyi szolgáltatások biztosítása;
- az elhelyezkedés támogatása a munkát kereső résztvevők számára a kialakuló információs-kapcsolati háló felhasználásával;
- az önkéntes honvédelmi előképzés moduljaihoz tartozó képzési óraszám beszámítása az iskolai közösségi szolgálat teljesítésébe vagy felsőoktatási kreditpontként.

A honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018-2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról szóló 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás 31. pontja a 2017. év feladatai között sorolta fel az önkéntes honvédelmi előképzés programjának a bevezetését.¹⁶³

III.4. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A honvédelem rendszerében meghatározó szerep jut a tartalék erőknek függetlenül attól, hogy az adott állam általános hadkötelezettségen vagy önkéntességen alapuló haderőt tart fenn. A tartalékos állomány minden esetben azt biztosítja, hogy szükség esetén az állandó haderő létszáma gyorsan kiegészíthető

¹⁶³ 64/2016. (XII. 22.) HM utasítás honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018-2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0064.HM×hift=ffffff4&txreferefer=00000001.TXT#ljb0idbe4b> Letöltés időpontja: 2017.01.10.

legyen honvédelmi előképzettséggel rendelkező, a katonai szolgálatra egészségügyileg alkalmas állampolgárokkal.

Magyarországon a tartalékos rendszer kialakítására vonatkozó elképzelések már az önkéntes haderőre történő áttérést jóval megelőzően jelen voltak, azonban a tömeghadsereg lebontása és a professzionális haderő kialakítása a rendszerváltozással együtt járó gazdasági és társadalmi következményekkel súlyosbítva nem jelentettek támogató közeget egy korszerű tartalékos rendszer kialakításához. Az önkéntes haderőre történő áttérés tehát végeredményben úgy történt meg, hogy bár a tartalékos rendszerre vonatkozóan stratégiai szinten voltak iránymutatások, ezeknek a következetes megvalósítására évekig nem került sor.

Bár az önkéntes haderőre történő átállással egyidejűleg de iure létrejött az Önkéntes Tartalékos Rendszer, az önkéntes tartalékos szolgálatvállalással kapcsolatos állampolgári hajlandóság elenyésző mértékű volt, a rendszerhez nem kapcsolódott támogató jogszabályi környezet, és maga a Magyar Honvédség sem fordított kiemelt figyelmet a területre a kezdeti időszakban.

A hiányosságokat felismerve mind a politika, mind a katonai szakma felkarolta a tartalékos rendszer ügyét 2007-2008-tól, és 2010-től kezdődően ugrásszerű fejlődés volt tapasztalható e téren. Nem csupán a jogi és szervezeti keretek kerültek kialakításra, de megkezdődött az önkéntes tartalékos létszám valós feltöltése, az állomány kiképzése, sőt, az eredményes alkalmazásukra is sor került. A gazdasági válság miatti szükségszerű költségvetési megszorítások, valamint az ennek nyomán bevezetett új jogi környezet ambivalens módon végül kedvezően hatottak a tartalékos rendszer feltöltésére, hiszen ezzel nagy létszámú járadékos egyenruhás került az állományba. Ez a nagyszabású személyi beáramlás jól körülhatárolható időre megoldást jelent a tartalékos rendszer feltöltöttségére, ugyanakkor épp az időbeni determináltság teszi szükségessé a további fejlesztést a hosszú távú fenntarthatóságra törekvés jegyében.

Az önkéntes tartalékos rendszer területvédelmi alapon szerveződő dimenziójának megteremtése új lendületet adhat, mert az állampolgárok alapvető biztonsági és túlélési szükségleteire építve teremt lehetőséget a honvédelem ügyében történő aktív szerepvállalásra. Az új elem bevezetéséhez szükséges feltételek megteremtése, valamint a területi és járási szakterületi szervekkel történő együttműködés megkezdődött, így bizonyára hamarosan láthatóvá válnak az első eredmények is. Ugyanakkor továbbra is szükséges a motivációs rendszerek megfelelő

szintű érzékenyítése annak érdekében, hogy az önkéntes tartalékos katonai szolgálat vállalása, illetve annak támogatása mind a munkavállalók, mind a munkáltatók számára vonzóvá váljon.

A fejezetben vizsgált időszak erősségének azt tekintem, hogy a kezdeti nehézségek ellenére sikerült egy önkéntes tartalékos szervezet kereteinek a kialakítása, és megkezdődött annak valós tartalommal való megtöltése. A gyengeségek között egyértelműen kiemelendő, hogy a folyamatok alakulására kedvezőtlenül hatott az egyértelmű politikai iránymutatás és a kapcsolódó hatásvizsgálatok elkészítésének hiánya abban a tekintetben, hogy az önkéntes tartalékos erőket a Magyar Honvédség keretein belül vagy attól elkülönülten, önálló szervezatként érdemes létrehozni. Ezt a bizonytalanságot némiképp ellensúlyozta annak kimondása, hogy a tartalékos erőket a Magyar Honvédség részeként kell kezelni. A létrejött új szervezeti elemek és a hozzájuk kapcsolódó jogszabályi garanciák magukban hordozzák egy eredményesen és hatékonyan működni képes tartalékos szervezet kialakításának a lehetőségét. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban a társadalom tagjainak a honvédelem ügyéhez való hozzáállásának változásai, a gazdasági teherbíró képesség esetleges gyengülése vagy a politikai célok módosulásából fakadó új irányok megjelenése, a tartalékosok fontosságának esetleges háttérbe szorulása okozta veszélyeket. Véleményem szerint ezeknek a negatív tényezőknek az esetleges kezelésére a tartalékos rendszernek fel kell készülnie, folyamatosan monitoringozva és erősítve a társadalom tagjainak tartalékos szolgálat iránti hajlandóságát, szem előtt tartva a változó politikai és társadalmi igények összehangolását.

IV. A MAGYAR TÁRSADALOM ÉS A HONVÉDELEM KÖZÖTTI KAPCSOLATRENDSZER ALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉSE A HONVÉDELMI NEVELÉS SZEMPONTJÁBÓL

IV.1. A KIEGYEZÉST MEGELŐZŐ IDŐSZAK

A kiegyezést megelőzően az állandó hadsereg létrehozásakor a tisztii állomány utánpótlási bázisát alkotó katonai oktatási intézmények szinte először jöttek létre. Ahogyan Hajdicsné Varga Katalin fogalmaz a XVIII-XIX. század neveléstörténeti jellemzőit összegezve: „...a katonai szakma ismerete, a hozzáértés államilag megfogalmazott igény lett; az oktatás, a katonai oktatás is köz- és állami ügy lett, az iskolarendszer módot adott a szelekcióna, új iskolatípusok alakultak ki. A reáliskola, valamint a „fő-” és az „al-” szintek a későbbiekben a katonai képzésben is megjelentek. Ebben az iskolatípusban számos katonai szakmai ismeret is a tananyagba került...”¹⁶⁴

Az 1790/91.évi országgyűlés határozatot hozott a magyar tisztképzés létrehozásáról, amely szerint „A katonai nevelés előmozdítására nemzeti hadi-iskolát állítanak a nemes ifjúság részére, hol elméleti és gyakorlati képzést nyerhet, „a neustadtihoz hasonló”. Ezt Budán állítják fel és a megyék az alapítványhoz való járulásuk arányában ajánlhatnak oda nemes ifjakat.”¹⁶⁵ A törvény megszületése azonban csaknem két további évtizedig váratott magára. Az 1807. évi országgyűlésen elhangzottak szerint annak az okát, hogy „az ifjúság idegenkedik a Katonaságtól, a nevelésben kell keresni. Kevés tekintet van ebben a Katonai Tudományokra. A Katona Oskolák, vagy is Academiák által kívántunk ezen segíteni. Egyikben sem érvén el eddig célunkat, nints egyéb hátra... Méltóztasson Ő Felsőge Katona Oskolát állítani az Országban. Mert a Bétsibe sem fel nem vétetnek mindnyájan, sem, ottan a Nemzet tulajdonságához képest sem neveltetnek.”¹⁶⁶ Végül az 1808. évi VII. törvénycikk a

¹⁶⁴ Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 70.

¹⁶⁵ Marczali Henrik: Az 1790-91. országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam, LXXI. kötet. 1905-1907. cyclus. Idézi: Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008, 9.

¹⁶⁶ Ács Tibor et. al. (2) i.m. 10.

katonai Ludovika-akadémiáról hívta életre az első magyar katonai oktatási intézményt.¹⁶⁷

A későbbiekben a fiatalok hazaszeretetre nevelésének fontossága az 1848-as forradalom és szabadságharc időszakában is tetten érhető. Gróf Batthyány Lajos úgy fogalmazott: „*Minden remélhető jobblétnek föltétele a gyermekek jobb nevelése: azon kell tehát lennünk, hogy ezek úgy neveltessenek, miszerint főképen politikai feladatuknak megfelelni képesek is, hajlandók is legyenek.*”¹⁶⁸

IV.2. AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA IDŐSZAKA

Az ifjúság nevelésének állami szintű szabályozása a népiskolai közoktatásról szóló 1868. évi XXXVIII. törvénycikk által történt meg. A tankötelezettség hattól tizenkettő, illetve tizenöt éves korig tartott. A jogszabály a kötelezően elsajátítandó tantárgyak körét is meghatározta, amelyek között egyebek mellett szerepelt a polgári jogok és kötelességek rövid ismertetése, valamint „*a testgyakorlat, tekintettel a katonai gyakorlatra*”¹⁶⁹.

Az ifjúság nevelésével kapcsolatosan figyelemre méltó Vagányi Kálmán katolikus néptanító 1890-ben született jutalmazott pályaműve, amely *A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában* címet viselte. Ebben a mintegy harminc oldalas munkában a szerző úgy fogalmazott: „*Jézus, midőn általános szeretetre tanított, példájával megoktatott, hogy van még egy szorosabb ölelés is, melylyel a szülőt, barátot, illetőleg a szívünkhöz közelebb forrtakat átkarolnunk kell; ... hogy a szív tiszteltre méltó érzelmei között ott van és ott kell lennie a hazaszeretet szent érzelmének is.*”¹⁷⁰ Részletesen tárgyalta a tanítók feladatait a hazafiság érzelmének ápolása vonatkozásában. Meglátása szerint a hit- és erkölcstan, a történelem, a földrajz, az állampolgári jogok és kötelességek, az anyanyelvtan, a természettani

¹⁶⁷ Az értekezésnek nem tárgya a katonai oktatás és nevelés történetének további bemutatása, azonban megjegyzendő, hogy az önálló katonai oktatási intézmény megjelenése a honvédelem és a társadalom kapcsolatának szempontjából jelentős mérföldkőnek számított.

¹⁶⁸ sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. 29.

¹⁶⁹ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.

<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

¹⁷⁰ Vagányi Kálmán kath. néptanító: *A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában*. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890., 6.

tárgyak és az énektanítás mind lehetőséget nyújtanak a hazafiság érzelmének ápolására, elmélyítésére.

Bár az 1868-ban alapított népiskolák fokozatosan átadták a helyüket a polgári iskoláknak, a test- és fegyvergyakorlat, mint tantárgy az oktatás része volt.¹⁷¹

A XX. század elején hazánkban is megjelent a cserkészlet, amelynek első szervezetét brit mintára ifj. Szilassy Aladár doktor és Megyericsy Béla református lelkész alapította a Budapesti Ifjúsági Egyesületen belül. A szerveződés valláserkölcsei alapokra építve zászlójára tűzte a fiatalok életre nevelését, amely a természet ismeretén és szeretetén keresztül számos, a gyakorlati életben is hasznosítható tudást adott át, amely által a cél a közösségépítés és a jobb állampolgárrá történő nevelés volt.¹⁷²

IV.3. A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK

Tekintettel arra, hogy a trianoni békediktátumot követően nem lehetett sorozást és kiképzést folytatni, megoldást kellett találni a felnövekvő generációk és a fiatal lakosság honvédelmi előképzettségének a kialakítására.

Lövészegyleteket működtettek, emellett az Országos Testnevelési Tanács III. szakosztályának vezetésével létrejött a levente mozgalom.¹⁷³ Kihirdetésre került az 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről, amely a 21. életév betöltéséig minden férfi számára előírta a testnevelési foglalkozásokon történő kötelező részvételt. Ennek érdekében előírták az iskolák, a települések és a vállalatok, üzemek részére a sportolási lehetőség biztosításának kötelezettségét, és támogatták a testneveléssel foglalkozó társadalmi szervezeteket.¹⁷⁴

A leventeintézmény megalakításának szükségességét a korabeli újságban így magyarázták: *„Törvényhozásunkat hazánk rossz egészségügyi viszonyai kényszerítették ennek az intézménynek törvényileg való biztosítására. Belátták, hogy*

¹⁷¹ sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html Letöltés időpontja: 2017.04.05.

¹⁷² G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009, 7-8.

¹⁷³ Csikány Tamás et. al. i.m. 168.

¹⁷⁴ 1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

az egyre rosszabbodó általános egészségügyi állapotnak, különösen az Alföldön hatalmas mértékben terjedő tüdővésznek, nem drága kórházak építésével és berendezésével, hanem a polgárság, az ifjúság testének és szervezetének edzésével lehet gátat vetni. Így gyökerében szűnik meg a baj, sőt az talajt sem találhat, melybe befészkelődve megkezdheti roncsoló munkáját.”¹⁷⁵

Országszerte alakultak leventeegyesületek, ahol a törvény erejénél fogva minden 12-21 év közötti fiúnak heti kettő, 1938-tól pedig heti négy órában kötelező volt a foglalkozásokon történő részvétel, ha nem járt rendszeres testnevelési foglalkozást biztosító oktatási intézménybe. A kötelezetteket nyilvántartásba vették, és amennyiben igazolatlanul elmulasztották a foglalkozásokon történő részvételt, a szülőknek, hozzátartozóknak pénzbüntetést kellett fizetni.

A leventeegyesületekben a szakmai munkát bújtatott aktív, valamint tartalékos tisztek és altisztek végezték. Ennek megfelelően a cserkészethez képest jóval militánsabb légkör jellemezte a foglalkozásokat.

Már 1920-tól megjelent a *Levente* című nyomtatott újság, amely a leventeegyesületek hivatalos lapjaként járult hozzá a fiatalok szellemi neveléséhez. A kiadvány általában havi, majd 1927-től kétheti rendszerességgel jelent meg, időnként különszámokkal. Témáját tekintve kiemelt figyelmet fordítottak a nevelés-tesztelés, a gyakorlati ismeretek (pl. lövészet), a történelem, az irodalom és a szépirodalom területeire, ezen kívül közzétették a mindenkori versenyeredményeket és versenykiírásokat is. 1929-től kezdve már színes elő- és hátlappal nyomtatták, a harmincas években pedig rejtvényekkel, találós kérdésekkel is gazdagították a lapot a fiatalok igényeinek figyelembevételével. Az újságok lapjain számos nevelő szándékú írás, tanulságos történet is megjelent, emellett egészségügyi és elsősegélynyújtási ismereteket, kulturális híreket és nemzetközi kitekintéseket is lehetett olvasni. Emellett a Leventeegyesületek Országos Központja külön kiadványokat, könyveket, segédleteket adott ki, amelyek részletesen tartalmazták az egyes szakterületekre vonatkozó tudnivalókat a versenyszervezéstől a sportgyakorlatok végrehajtásáig.

Az 1939. évi honvédelmi törvény már deklarálta a honvédelmi kötelezettségek közé sorolta a leventekötelezettséget. A szervezet nagyságrendjét jól

¹⁷⁵ Schiller Károly (főszerk.): *Levente*, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június, 17.

szemlélteti, hogy egy 1943-ban kiadott előadásgyűjtemény szerint „10 600 leventecsapatban – melynek 90%-a iskolán kívüli, 7%-a iskolai és 3%-a vállalati – tömörül 1 300 000 levente, azaz Magyarország férfilakosságának 18%-a; Magyarország 6690 községének 84%-ában működik leventeegyesület.”¹⁷⁶

A második világháború azonban végül elsodorta a leventemozgalmat is. 1944-ben kiterjesztették a kötelező katonai szolgálatot a leventékre is, „november közepe táján falragaszok adták tudtul, hogy 16-tól 50 évesig a férfi lakosság azon része, mely nem tölt katonai szolgálatot, köteles jelentkezni az illetékes kerületi előjáróságoknál.”¹⁷⁷ A leventék a védelmi munkák ellátása mellett együtt harcoltak a honvédséggel. A mintegy 15 ezer halott mellett sokuk került ausztriai és németországi hadifogságba. Később, 1945-ben Pozsony közelében irreguláris csapatok mészárolták le a német hadifogságból hazatérő leventék egy csoportját, másokat pedig a szovjet csapatok hurcoltak el a GULAG táborokba.¹⁷⁸

IV.4. A HIDEGHÁBORÚS ÉVEK

A második világháborút követő időszakban rövidesen új szerveződés kezdődött. 1948. február 29-én a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a Magyar Szabadságharcos Szövetségben (MSZHSZ) egyesült.¹⁷⁹ Felhívásukban az egész magyar néphez, de különösen az ifjúsághoz szóltak. Céljaik között határozták meg a tagok szabadságharcos szellemének növelését, a testedzést, a népi kultúra terjesztését és a népi demokrácia továbbfejlesztéséhez és védelméhez szükséges képességek és tudás átadását. A szövetség szervezetei országszerte megalakultak, céllövő, motoros, sí- és lovas szakosztályokat, színjátszó csoportokat, ének- és zenekarokat hoztak létre. A lakosság, különösen a nagyüzemi dolgozók honvédelmi felkészítése érdekében úgynevezett

¹⁷⁶ vitéz Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/eln. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság, 13.

¹⁷⁷ sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> Letöltés időpontja: 2017.11.15.

¹⁷⁸ sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin. https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.

¹⁷⁹ Bótkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988, 9.

„százaskapcsolatok” hozták létre. Kezdeményezték a különböző versenyszámokból álló küzdőjátékok hazai bevezetését, ahogyan az MHK (Munkára, Harcra Kész) tömegsport mozgalom elindítását is, melynek keretében különböző honvédelmi és technikai sportágakkal ismerkedhettek meg a tagok.

1948. február 14-én az addig önálló egyesületekben működő sportrepülőket az Országos Magyar Repülő Egyesület (OMRE) tömörítette. Az OMRE ötvenórás repülővezető képzést nyújtott a fiataloknak, akik így már felkészülten vonultak be a hadsereg légieréjéhez. Az OMRE 1951-es megszűnését követően a Magyar Repülő Szövetség (MRSZ) vette át a repülőklubok központi irányítását, 1952-ben az ejtőernyőzés szervezése is hozzájuk került.

Az MSZHSZ és az MRSZ 1955-ig párhuzamosan végezte a fiatalok hazafias, honvédelmi nevelését és a katonai előképzést, mígnem a Magyar Dolgozó Pártja Központi Vezetőségének titkársága a két szervezet egyesítéséről határozott, és létrejött a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség (MÖHOSZ). A MÖHOSZ alapszervezetei szakkörök, tanfolyamok és tanulócsoporthoz szervezésével adták át az általános katonai és szakmai ismereteket a bevonulás előtt álló fiataloknak, sportcsapatokat, valamint harci tőrakat és tömegversenyeket szerveztek. Sportklubokat hozták létre a lövész, motorkerékpáros, modellező, rádiós, vitorlázó- és motorosrepülő, ejtőernyős, lovas és a különböző vízi sportok legjobb képviselői számára, akik a minősített versenyzői utánpótlást biztosították.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei kettészakították a MÖHOSZ-t, és csak 1957-ben egyesült újra a két rész Magyar Honvédelmi Sportszövetség néven. Az új szervezet eredményeit mutatták a számok, mely szerint az 1963 nyarán megrendezett kongresszus idején 3337 alapszervezetben és 185 klubban több mint 143 ezer tag dolgozott.¹⁸⁰

A kormány 1967. augusztus 8-i határozatában elrendelte az MHS átalakítását egy egyszemélyi vezetés és felelősség elve mentén felépített, társadalmi alapokon álló szervezetté. Így jött létre a Magyar Honvédelmi Szövetség (MHSZ).

Az MHSZ-ben alapszervezetek helyett klubok alakultak, amelyek élére nem választott, hanem kinevezett vezetők kerültek, az országos szervezet élén a főtitkárral,

¹⁸⁰ Bővebben lásd Bótkös Ferenc i.m.

biztosítva ezzel a központi akarat érvényesülését. A már korábban is meglévő sportági szervezetek mellé létrehozták az MHSZ gépjárművezető-képző iskoláit is.

Az 1976. évi honvédelemről szóló I. törvény kötelezővé tette a fiatalok számára a honvédelmi nevelésben történő részvételt, így 1978-ban 4912 klubban 197 ezer klubtag és 25 ezer pártoló tagot számlált a szervezet.¹⁸¹

Az 1980-as évek végére ugrásszerűen megnőtt a tanintézeti klubok száma is, az ország egyetemeinek felében, a főiskolák és középiskoláknak pedig több mint egyharmadában működtek honvédelmi klubok.¹⁸²

A Magyar Honvédelmi Szövetség hármass feladatrendszerére ekkorra már markánsan kialakult:

„1. Az ifjúság körében végzett erkölcsi-politikai nevelőmunka erősítésének feladata: a haza védelmére való tudati felkészítés, az állampolgári fegyelemre, a munka megbecsülésére, a közösségi életre való készség fokozása, valamint a szocialista közösség ügye iránti elkötelezettség növelése.

2. A sorköteles fiatalok általános és szakhonvédelmi oktatása színvonalának és minőségének folyamatos növelése, a technikai ismeretek iránti érdeklődés, a tanulási készség fokozása. A fiatalok – a katonai szolgálat ellátásához – szükséges alapismereteinek és szakképzettségének bővítése és ezzel a honvédelmi törvényben előírt kötelezettségek jobb végrehajtásának segítése.

3. Az egyetemese magyar sport érdekeinek megfelelően a szövetséghez tartozó sportágak minőségi erősítése azért is, hogy a sportágak az eddiginél még alkalmasabb bázisai legyenek a honvédelmi, technikai felkészítésnek. Az ifjúság részvételének fokozása a honvédelmi sportokban, segítve ezzel is fizikai állóképességük fokozását, biztosítva szabadidejük hasznos eltöltésének lehetőségét.”¹⁸³

A klubokban tehát a politikai propagandatevékenység mellett általános és szakmai honvédelmi oktatás, valamint minőségi és tömegsport egyaránt folyt. A Magyar Honvédelmi Szövetség *„főbb irányait tekintve egyfelől honvédségi előképzést biztosító intézményesített klubmozgalmat jelentett, másfelől a tartalékos katonákat*

¹⁸¹ Bótkös Ferenc i.m. 72-73.

¹⁸² Bótkös Ferenc i.m. 78.

¹⁸³ Bótkös Ferenc i.m. 79-82.

*fogta össze és társadalmi alapon szervezett számukra ismeretfrissítő felkészítést.*¹⁸⁴

Emellett nem lebecsülendő a szervezet közösségépítő szerepe és pozitív társadalmi hatása sem, hiszen a fiatalok számára ténylegesen értékes szabadidő eltöltési lehetőségeket kínált a szervezet az ország teljes területén.

A szervezet létszáma 1987-re – a különböző szervezeti átalakítások miatt – 4579 klubban 334 776 főre változott. A klubok közül „2078 a lakóterületeken, 1759 az ipari és mezőgazdasági üzemekben, 70 a felsőfokú tanintézetekben, 385 a középiskolákban, 190 a szakmunkásképző intézetekben, 97 pedig az általános iskolákban”¹⁸⁵ tevékenykedett. A számok tehát azt mutatják, hogy mind a településeken, mind a termelési ágazatban jelentős számú szervezeti egység működött, emellett pedig az iskolai jelenlét is markáns volt.

Nagy hagyománya volt a különböző versenyeknek is. Az úttörő összetett honvédelmi versenyeken, az úttörő honvédelmi kupa és lövészversenyeken, a sorkötelesek általános honvédelmi versenyén, a tartalékosok honvédelmi versenyén, a tartalékosok lövészversenyén, az ejtőernyős többtusa versenyen, a rádiós többtusa versenyen, a rádiós forgalmi versenyeken, a rádió-iránymérő versenyeken, a könnyűbúvár összetett honvédelmi bajnokságon a sorköteles és ifjúsági korcsoportban, valamint az úttörő modellező versenyeken 2 268 682 versenyző indult 1986-ban. Emellett 86 000 hallgató vett részt gépjárművezető-képzésben, és 11 822 hallgató szerzett motorkerékpár-vezetői engedélyt.¹⁸⁶ Figyelembe véve, hogy ezek a számok egy év tevékenységének az eredményeit hivatottak bemutatni, látható, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség által szervezett események és képzések a társadalom széles rétegeihez eljutottak.

IV.5. A RENDSZERVÁLTOZÁSTÓL AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSIG

A rendszerváltást követő időszak politikai, gazdasági és társadalmi változásai az 1990-es évek elején a Magyar Honvédelmi Szövetséget is elsodorták. Ennek

¹⁸⁴ Hautzinger Gyula ezredes, Dr. (univ.): Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002, 24.

¹⁸⁵ Bótkös Ferenc i.m. 90-91.

¹⁸⁶ Bótkös Ferenc i.m. 91-93. és 95. alapján

előszeként értelmezhető a szervezet 40 éves múltját áttekintő kiadványban az 1980-as évek tevékenységekre vonatkozóan megjelent utalás is, amely szerint „*a társadalomban végbement változásokkal is lépést tartva, ebben az időszakban a szövetségen belül is kiszélesedett a szocialista demokratizmus. A klubokban a tagok által választott szakosztály- és klubtanácsok, felsőbb szinteken a tanácsadó testületek és társadalmi szakbizottságok tagjai tartalmas munkát végezve segítették elő a feladatok végrehajtását.*”¹⁸⁷ Ebből a megfogalmazásból az is kitűnik, hogy az MHSZ egy óriási országos szervezetté nőtte ki magát, amely az alapvető taglétszámon felül kiterjedt apparátussal rendelkezett.

A Minisztertanács a 1022/1990. (II.14.) MT határozatában köszönetét fejezte ki az MHSZ-nek „az ifjúság hazafias nevelésében és a honvédelmi sporttevékenység szervezésében és irányításában több évtizeden át végzett eredményes munkájáért”¹⁸⁸, és ezt követően 1990. október 1-jei hatállyal megszüntette azt. Annak a szem előtt tartásával, hogy az évtizedek során összegyűlt anyagi és szellemi értékek ne sérüljenek, támogatták, hogy az MHSZ szervezetei önkéntes alapon társadalmi szervezetekké alakuljanak át. A vagyontárgyakról részletes leltárt kellett összeállítani 1990. szeptember 30-ig az akkori honvédelmi és a művelődési miniszternek. A határozat rendelkezett arról is, hogy az MHSZ jogutódjaként megalakuló szervezetek a kezelésükben lévő állami vagyont tovább használhatják, ahol pedig nem alakul társadalmi szervezet, ott az állami tulajdon kezelői joga a Művelődési Minisztériumra és a Néphadseregére szállnak. Ezzel a döntéssel gyakorlatilag elkezdődött a negyven éven át működő szervezet feldarabolása. Volumenét tekintve érdekes adat, hogy az 1990. május 31-i helyzetnek megfelelően az MHSZ vagyona akkori értéken több mint 10,5 milliárd forintot tett ki, amely összeg nem tartalmazta a Honvédelmi Minisztérium és más vállalati vagy egyéb tulajdonú területeken lévő MHSZ létesítmények értékét, amely további mintegy 0,8-1,5 milliárd forintra rúgott.¹⁸⁹

Az 1990. október 2-án keltezett, Dr. Für Lajos honvédelmi miniszter részére készült dokumentumban, amely a 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az

¹⁸⁷ Bótkös Ferenc i.m. 86.

¹⁸⁸ A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.

<http://www.pannondxc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

¹⁸⁹ A hivatkozott adatokkal kapcsolatos dokumentációt Kelemen József nyugállományú altábornagy bocsátotta a szerző rendelkezésére kutatási céllal. Kelemen József a tárgyalt időszakban az MH vezérkari főnök általános helyettese, miniszteri biztos volt vezérőrnagyi rendfokozatban. Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.

MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról szólt, a Honvédelmi Minisztérium miniszteri biztosa azt jelentette, hogy az MHSZ összes vagyonának értéke 10 423 millió forint volt, melyből az ingatlanok becsült forgalmi értéke 8 545 millió forintot tett ki. A felszámolással kapcsolatos munka nagyságrendjét jelzi, hogy az MT határozat kiadását követő fél évben csak a Magyar Honvédség részéről több mint 400 fő vett részt a feladatokban, és több mint 3600 ellenőrzést hajtottak végre a különböző MHSZ szervezeteknél. Az MHSZ-nél foglalkoztatott 161 fő hivatásos katona vezényletét megszüntették, a főfoglalkozású MHSZ alkalmazottak munkaviszonyát pedig az MHSZ ügyvezető főtitkára szüntette meg 1990. szeptember 30-ig.¹⁹⁰

A honvédelmi miniszter 1990 októberében előterjesztést készített a Kormány részére az MHSZ felszámolásával összefüggő feladatokról. A dokumentum szerint az MHSZ szervezeteiből önkéntes alapon társadalmi szervezetek alakultak. A legjelentősebbekként a Magyar Repülő Szövetséget, valamint a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Szövetségét, ezek mellett a szakmai, azaz a rádiós, lövész, modellező és könnyűbúvár klubok egy része szintén önálló társadalmi szervezetté alakult át. Az MHSZ gépjárművezető képzését az 1989 végén az MHSZ autósiskoláiból megalakított kft-k folytatták a Kulturált Közlekedésért Alapítvány keretein belül.¹⁹¹

Látható tehát, hogy a Magyar Honvédelmi Szövetség sok kisebb civil szervezetre bomlott, amelyek egy része túlélte az átszervezés időszakát, és továbbra is életképes maradt, más részük elhalt. Mindenesetre a korábban egy központi irányítás alatt működő honvédelmi nevelési bázis a Magyar Honvédelmi Szövetséggel együtt végleg megszűnt.

Egy 1998-ban született tanulmány szomorú képet fest a hazafiasság és a honvédelmi nevelés helyzetének alakulásáról: *„nincs szerves kapcsolat a hazaszeretet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és*

¹⁹⁰ Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.

¹⁹¹ Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október

honvédelme között. (...) A középiskolás tanulóknak nincs közvetlen katonai élményük, még a honvédelmi napok megtartása is háttérbe szorult, nincs pályaválasztás címén tehető laktanya-látogatás, sem katonai pályákat ismertető osztályfőnöki óra.”¹⁹²

A Magyar Honvédelmi Szövetség, mint „az elmúlt rendszerhez kötődő társadalmi szervezet”¹⁹³ – annak elvitathatatlan politikai színezetén túlmenően – egyedülálló jelentőséggel bíró társadalmi és sportmozgalom volt. A megszűnése óta eltelt időszakban nem indult el olyan nagyszabású kezdeményezés, amely állami felügyelettel és központi szervezéssel ilyen mértékű területi, létszám- és vagyonebeli képességeket tudna felmutatni. A honvédelmi nevelés szempontjából az MHSZ megszűnése éppen ezért óriási űrt hagyott maga után.

IV.6. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A fenti áttekintés alapján elmondható, hogy a társadalomban mindig is voltak és vannak olyan elkötelezett emberek, akik belső indíttatástól vezérelve választották, választják a katonai hivatást. Az ő létszámuk azonban soha nem volt elegendő a hatékony működéshez, így a haderő feltöltését, kiegészítését különböző módszerekkel az államnak kellett megoldania időről időre.

Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a történelem folyamán a társadalom tagjainak a honvédelmi feladatok ellátására történő felkészítése is fontos volt. Ez a tevékenység egyfelől megkönnyítette a katonai utánpótlás biztosítását, másfelől pedig megteremtett egy olyan társadalmi bázist, amely szükség esetén a honvédelmi előképzettségnek köszönhetően rövidebb idő alatt volt bevonható a honvédelembe. Megállapítható, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelésnek hazánk történelme folyamán meghatározó volt a jelentősége, és az ehhez kapcsolódó szervezetekben nagyon komoly szakmai munka folyt. Az is tény azonban, hogy – különösen a XX. században – e tevékenységek szorosan összekapcsolódtak az aktuális politikai-ideológiai befolyásoltsággal, így a politikai rendszerek változásával e szervezetek létjogosultsága is időről időre megkérdőjeleződött.

¹⁹² Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 96.

¹⁹³ A kifejezést az elmúlt rendszerhez kötődő egyes társadalmi szervezetek vagyoneelszámoltatásáról szóló 1990. évi LXXIII. törvény használta a szabad választásokat megelőző korszakhoz kapcsolódó társadalmi szervezetek azonosítására.

A rendszerváltozás óta eltelt időszak nemzetközi és hazai eseményei rendkívül jelentősen befolyásolták a honvédelem ügyének alakulását. Az elmúlt két és fél évtized történései, valamint a dinamikusan változó, kihívásokkal teli környezet folyamatos gondolkodásra és cselekvésre készíti a honvédelemmel foglalkozó szakembereket és döntéshozókat annak érdekében, hogy az ország szempontjából legmegfelelőbb struktúrákat működtetve legyen garantálható hazánk biztonsága.

Alaptörvényünk kimondja, hogy „*minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére*”¹⁹⁴, azaz a honvédelem a nemzet alapvető ügye. Egy olyan komplex rendszer, amely a haza védelmére létesült állami szervezet vezetésével, a nemzetközi szervezetekben vállalt tagság adta jogokkal és kötelezettségekkel összhangban, az állampolgárok tudatos és felelősségteljes közreműködésével válik hatékonná.

A Magyar Honvédség elsődlegesen nemzeti hadsereg, amely számára fontos kérdés a tudati megalapozottsága, tagjainak elköteleződése, hivatástudata, szakmai ismeretei. A haderő szervezeti kultúrája, amelyet egyebek mellett meghatároz története, mérete, technológiája, mint kohéziós erő hangsúlyozhatja tagjai számára az identitástudat jelentőségét, biztosíthatja a hovatartozást.

A magyar haderő számára is felértékelődött a humán erőforrás, amely az egyik legfontosabb befektetéssé válhat a jelenben és a jövőben egyaránt. A honvédelemhez szükséges kompetenciákkal rendelkező minél nagyobb számú jelentkező és azok felkészítése, kiképzése, alkalmazása alapvető érdeke a szervezetnek és az államnak egyaránt.

A felkészítésre, kiképzésre fordított energia megtérülése, illetve hogy a haza védelméért felelős társadalmi szervezet vonzó legyen a munkaerőpiacon, szükséges, hogy a hivatás megtartó képességét maximalizáljuk, ennek érdekében az anyagi ösztönzés és elismerés mellett a szolgálatot teljesítők elkötelezettségének megteremtésére, identitásuk kialakítására is hangsúlyt kell fektetni.

A társadalom tagjai a bennük kialakult értékrendszerüknek, képességüknek, elvárásainak megfelelően érzéseik által vezérelve választják ki saját szerepüket a közösségben. A köztudatban ma is jelen vannak azok a szimbólumok, amelyeket az

¹⁹⁴ Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
Letöltés időpontja: 2017.04.10.

emberek összekapcsolnak a „katonasággal”, mint például a dicsőség, a megbecsülés vagy az önvédelem képessége.

A fejezetben vizsgált időszak kiváló példákkal szolgál annak bizonyítására, hogy a magyar állam időről időre felismerte a hazafias és a honvédelmi nevelési tevékenység fontosságát, amelynek az érvényesülését állami garanciákkal igyekezett biztosítani. Különösen kiemelkedő a levente mozgalom és a Magyar Honvédelmi Szövetség, mint szervezett állami honvédelmi nevelési szintér, amelyek más-más időszakokban, de cél-, eszköz- és szervezetrendszerükben hasonlóságokat mutattak.

V. A HONVÉDELMI NEVELÉS MÉRTÉKADÓ NEMZETKÖZI MINTÁI

„Minden nemzet teljes tudatában van annak, hogy léte, biztonsága, jövője ifjúságán múlik. Hogyne volnának hát a nemzetek azon, hogy ifjúságuk lelkét, testét, jellemét, akaratát megacélozzák, erősítsék, fejlesszék, erkölcsét nemesítsék! Bizonyára, a nemzetek természetszerű életösztöne terelte mindenütt, az ifjúság katonai előképzésének ügyét, többé-kevésbé egységes mederbe.”¹⁹⁵ – állapította meg Miklóssy István 1918-ban, a huszonnégy ország¹⁹⁶ hazafias és honvédelmi nevelési, valamint katonai előképzési gyakorlatát bemutató munkája előszavában. A tanulmánykötet részleteiben tárgyalja az egyes országokban kialakult rendszerek múltját és jelenét, valamint a nevelési tevékenység tartalmát. A feldolgozott ismeretanyag értékelése alapján levont következtetések száz évvel később is megszívlelendő gondolatokat tartalmaznak, melyek szerint

- a legtöbb országban a honvédelmi és az oktatásügyi minisztériumok közösen irányítják a fiatalok honvédelmi nevelését, és ahol ez nem így van, azaz a társadalmi önszerveződések szintjén működik, az a fejlődést is negatív irányban befolyásolja;
- több országban a katonai szolgálati idő csökkentésével motiválják a honvédelmi nevelési mozgalmakban történő részvételt;
- a honvédelmi nevelés tartalommal történő megtöltése során nemzetközi szinten is megfigyelhetők a szélsőségek, így egyes országokban (pl. Japán) deklaráltan a háborúra készítik fel a fiatalokat, míg más országokban (különösen Európában, beleértve hazánkat is) mereven elutasítják ezt a célkitűzést;
- a tevékenység célja a fiatalok tekintélytiszteletre, határozott, de szerény viselkedésre és áldozatra kész hazafiaságra történő nevelése, nem a katonai szaktantárgyak, a merev katonai fegyelem és a speciális katonai szakismeretek

¹⁹⁵ Miklóssy István áll. főgimn. tanár. népf. százados: Az ifjúság előkészítése a katonai szolgálatra külföldön. A Honvédelmi Minisztérium díjával kitüntetett pályamű. Budapest, 1918, A „Katonás nevelés” szerkesztőségének kiadványa. 122.

¹⁹⁶ Franciaország, Svájc, Németország, Olaszország, Ausztria, Oroszország, Japán, Anglia, Ausztrália, Románia, Szerbia, Görögország, Bulgária, Svédország, Norvégia, Németalföld, Belgium, Dánia, Portugália, Argentína, Észak-Amerikai-Egyesült-Államok, Kanada

átadása kell, hogy legyen, ezért azoknak az országoknak a gyakorlata, ahol ez utóbbi elemek kerülnek előtérbe, elítélendő;

- a honvédelmi nevelés tartalma fokozatosságot mutat, így a testnevelés és az ifjúsági játékok után a katonai tornagyakorlatok, a fegyverforgatás és a célba lövés is megjelenik, kiegészülve a kirándulások során megszerzett tájékozási és térképolvasási ismeretekkel, valamint a katonai témájú kérdések megtárgyalásával.¹⁹⁷

A hazafias és a honvédelmi ismeretek átadásának helyes módszerét pedig így foglalja össze: *„A módszer pedig, amellyel az előképzés a célja felé törekszik – láttuk – korántsem a merev katonai „drill”, hanem a fesztelen és könnyed oktatás. Éppen a fontos célnak könnyed és közvetlen módszere eredményezi azt, hogy a mozgalom sok helyütt, fényes eredményeket mutathat fel.”*¹⁹⁸ Ezekből a sorokból – bár közvetlenül a Nagy Háborút követően íródtak – egyértelműen kiderül, hogy az ifjúságot már az akkori történelmi körülményektől, társadalmi berendezkedéstől függetlenül is csak a saját nyelvén, a számukra befogadható módszerekkel tartották célszerűnek megszólítani, mert a felülről rájuk kényszerített tevékenységekkel szemben érdektelenséget mutattak. Az is további fontos megállapítás, hogy az egyes országok – a haderőik jellegétől függetlenül – állami szintről szervezetteren és irányítva végezték a hazafias és a honvédelmi neveléshez fűződő tevékenységet, az azzal egybevágó civil kezdeményezések és mozgalmak megfelelő mértékű becsatornázásával.

A hazafias és a honvédelmi neveléshez kapcsolódó tevékenységeket az egyes nemzetek eltérő módon, de lényegében hasonló tartalommal és módszerekkel folytatják ma is. Változatos formában, az oktatási rendszer részeként vagy ahhoz kapcsolódóan, de mindenképpen az állami irányításhoz kötött szervezetek közreműködésével, szakmai és/vagy anyagi támogatásával, tervezett, tudatos és hosszú távú program szerint végzik.

Az Amerikai Egyesült Államokban a fiatal korosztály katonai előképzését, felkészítését és nevelését elsősorban az amerikai haderő által szponzorált Ifjúsági Tartalékos Tisztképző Hadtest (Junior Reserve Officers' Training Corps) elnevezésű középiskolai programon keresztül végzik.¹⁹⁹ A programban az országsszerte közel 1700 középiskola mintegy 314 ezer részt vevő diákját kadétnak nevezik. A tanulók számára

¹⁹⁷ Miklóssy István i.m. 123-128.

¹⁹⁸ Miklóssy István i.m. 129.

¹⁹⁹ https://www.usarmyjrotc.com/JROTC_Overview.html Letöltés időpontja: 2016.03.10.

napi egy tanóraban elméleti felkészítést, valamint az oktatást követően további foglalkozásokat (kiképzés, alaki foglalkozás, lövészet) tartanak. A kadétek általában hetente egyszer egyenruhát viselnek.

A balti államok mindegyikében működnek kadét szervezetek. Lettországbán 2009-ben alakították meg a Védelmi Minisztérium égisze alatt működő, közvetlenül a védelmi miniszter alárendeltségébe tartozó Ifjúsági Gárda és Információs Központot (Jaunsardzes un informācijas centrs), amely nem kormányzati szervezetekkel együttműködésben végzi a fiatalok honvédelmi nevelését. A rendszer működése két szintű: a középiskolások önkéntes alapon választhatják a Honvédelem című tantárgyat heti 3 órában, míg az Ifjúsági Gárdában való tevékenység heti 2-3 óra tanórán kívüli elfoglaltságot jelent. A szervezet programjait a Védelmi Minisztérium irányítja és finanszírozza.²⁰⁰

Észtországban az észt Védelmi Liga, a Védelmi Minisztérium irányítása alá tartozó kormányzati szerv végzi honvédelmi nevelést. Az önkéntes alapon szervezett egységekben külön alrendszerekbe tömörülnek a Honvédő nők, a Fiatal sasok és a Haza leányai. A nőszervezet feladata a hazafias értékek közvetítése a fiatalok irányába, valamint a hazafias hagyományörzésben történő részvétel. A másik két ifjúsági szervezet a 8 és 18 év közötti fiatalokat tömörítő, felnőtt felügyelők irányítása alatt működő cserkész-jellegű mozgalom, ahol szervezett formában tanulnak a szülőföldről, annak történetéről, valamint elsajátítják a cserkészismereteket is. Az elméleti tudás kiegészítése és alkalmazása érdekében táborokat, túrákat és versenyeket szerveznek a részükre.²⁰¹

Litvánia 2015-ben ugyan visszaállította a kötelező sorkatonai szolgálatot, a közel 9000 fős professzionális haderőt kiegészíti egy közel 5000 főt számláló önkéntes honvédelmi erő, a Nemzetőrség. Az ő feladataik között szerepel az ifjúság hazafias és honvédelmi nevelésének szervezése és az abban való közreműködés. A szervezet szorosan együttműködik a Litván Lövészek Uniójával, amely paramilitáris szervezetként a hazafias nevelést és a polgári ellenállást hivatott előmozdítani az

²⁰⁰ Republic of Latvia Ministry of Defence Cadet Force and Information Centre. <http://www.jic.gov.lv/en/Par%20mums.aspx> Letöltés időpontja: 2016.03.12.

²⁰¹ <https://www.eesti.ee/en/security-and-defense/voluntary-participation-in-national-defence/womens-and-youth-organisations-of-the-estonian-defence-league/> Letöltés időpontja: 2016.03.12.

országban. Mindkét szervezet a Védelmi Minisztérium égisze alatt, annak anyagi támogatásával működik.²⁰²

A nemzetközi példák sorát természetesen tovább lehetne folytatni, azonban a hazafias és a honvédelmi nevelés megvalósításának két, meglátásom szerint példaértékű rendszere működik az Egyesült Királyságban és Franciaországban, így a továbbiakban e két ország hazafias és honvédelmi nevelési rendszerét mutatom be részletesen.

V.1. KADÉT-RENDSZER AZ EGYESÜLT KIRÁLYSÁGBAN

A kadét-rendszer Nagy-Britanniában a 19. században kialakult társadalmi kezdeményezés, amely az ifjúság katonapedagógiai módszerekkel történő nemzeti nevelését vállalta magára.

Legelőször a tengerészeti kadét-szervezet alakult meg 1856-ban, ezt a krími háborúból visszatérő veteránok alapították az árván maradt tengerészgyerekek képzésére.²⁰³ Hamarosan, 1859-ban a szárazföldi haderő is követte a példát, a katonai értékek társadalmasításának, valamint a haderő utánpótlásának érdekében szervezve a közösséget.²⁰⁴ A századfordulóra már több mint száz iskolában voltak kadét egységek, 1908-ban pedig megalakították a Tisztképző Hadtestet (Officers Training Corps), amelynek kifejezett célja a fiatalok katonai előképzése volt.²⁰⁵ A szervezet két elemből állt: a junior hadosztályban a 14-17 évesek, a szenior hadosztályban pedig a 17-25 éves fiatalok tömörültek. Az önkéntes belépők két évre vállalták a tagságot, és a hadsereg kirendelt tisztjei a vezérkar főnökének felügyelete alatt tartottak számukra heti 3-4 órában lövészetet, táborigazgatásra történő felkészítést és alaki gyakorlatokat. Ezen felül gyakorlatokat is szerveztek nekik más ifjúsági csapatokkal közösen, a nyári időszakban pedig kéthetes táborban vettek részt.²⁰⁶ Az 1930-as években az új haderőnem, a légierő is megteremtette saját kadét-szervezetét. 1948-ban pedig megkezdte a működését az összhaderőnemi kadét erő (Combined Cadet Force) is,

²⁰² Lithuanian Defence System: Facts and Trends 2017. http://kam.lt/en/defence_policy_1053/important_documents/lithuanian_defence_system_facts_and_trends.html Letöltés időpontja: 2017.02.10.

²⁰³ Sea Cadets. <https://www.sea-cadets.org/history> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

²⁰⁴ Army Cadets. <https://armycadets.com/about-us/our-history/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

²⁰⁵ Royal Air Force Air Cadets. <https://www.raf.mod.uk/aircadets/who-we-are/history/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

²⁰⁶ Miklóssy István i.m. 79-80.

amely nem területileg szervezett, hanem egy-egy iskola tanulóinak nyújt lehetőséget mindhárom haderőnemi programban való részvételre.²⁰⁷

Napjaink brit kadét-rendszere a nemzeti honvédelmet is érintő negatív társadalmi jelenségeket igyekszik kezelni, amelyeknek főbb jellemzői az alábbiak:²⁰⁸

1. A honvédelem ügye, tehát a nemzeti lét kérdései iránti általános érdektelenség. A hagyományos konzervatív erkölcsi értékrend háttérbe szorulásával a brit állampolgárok egyre kevésbé lojálisak az állam felé. Ez azt is jelenti, hogy a brit társadalom jelentős része közömbös lett a honvédelem ügye iránt, mert állampolgárságukat jogként és nem kötelességként fogják fel. Ennek az általános folyamatnak visszafordítása eszközeként tekintenek a kadét programra a brit állami vezetők. Nézetük szerint a résztvevőket a katonai értékeken alapuló, éveken át tartó oktatás, nevelés sokkal jobb és sikerebb állampolgárrá teszi. A vezetői képességeket, a fegyelemre szoktatást, a csapatmunkát és a sportot előtérbe helyező oktatási metodika a kadétok személyiségét pozitívan alakítja.

2. A haderő társadalmi jelenlétének, ezáltal az általa képviselt értékek radikális csökkenése a társadalomban. Az angol haderő létszámának csökkentésével sok régióban teljesen eltűntek a katonai alakulatok, és ez a folyamat nagyon hasonló eredményt okozott, mint Magyarországon a Magyar Honvédség leépítése. Azt, hogy a katonák eltűntek az emberek mindennapjaiból, a brit politikai vezetők rendkívül károsnak ítélték. Mivel ezeken a helyeken csak a kadétok maradtak az egyetlen katonai kapcsolódású, egyenruhás megjelenésű szervezetek, az állam ezen okból is támogatja a szervezetet, mert ez az egyetlen eszköze a haderő társadalomban való jelenlétének megerősítésére. Másrészt, mivel a brit haderő hagyományosan az önkéntességre épül, a kadétokon keresztül van esély minél több olyan családnak és közösségnek elvinni a honvédelem ügyét, akik egyébként más módon nem lennének megszólíthatók.

3. A katonai alakulatok fizikai eltűnése a társadalomból egyúttal a köztudatban is háttérbe szorította a haderőt, egyfajta ismeretlenségbe is

²⁰⁷ Combined Cadet Force. <https://combinedcadetforce.org.uk/about-the-ccf/history> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

²⁰⁸ Simon Ettinghausen őrnagy, az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériumának munkatársa 2017. április 20-án, Budapesten az Egyesült Királyság kadét erőiről tartott előadása nyomán.

kényszerítve a brit hadsereget. A kadét-rendszer egyik legfontosabb feladata, hogy a résztvevők első kézből, valós ismereteket szerezzenek a haderőről, így a pályára történő irányításban, tehát az utánpótlásban is közreműködik a rendszer. Statisztikailag kimutatták, hogy azok, akik kadétként voltak – amennyiben aktív vagy tartalékos szolgálatot vállalnak a felnőtt éveikben –, tovább maradnak a haderőben és sokkal jobban megfelelnek a követelményeknek.

A kadét-rendszer küldetése tehát az, hogy az abba önként jelentkező fiatalok megismerkedjenek a hadsereggel, azon belül pedig egy választott haderőnemmel. Az elméleti és főként gyakorlati foglalkozások keretében a katonai és a polgári életben is hasznos képzést kapnak, miközben bátorságra, önállóságra, törvény- és szabálykövető állampolgári magatartás elsajátítására készítik fel őket.

Bár jelen értekezés keretei és fókuszja a haderőhöz kapcsolódó kadét-rendszerre koncentrálnak, érdemesnek tartom megjegyezni azt, hogy az Egyesült Királyság a különböző hivatásrendeknek megfelelően további kadét-struktúrákat működtet. Így a következőkben bemutatásra kerülő, kifejezetten a brit Védelmi Minisztériumhoz kapcsolódó rendszer mellett szükséges megemlíteni a brit Belügyminisztérium által finanszírozott rendőr- és veszélyhelyzet-elhárító kadétképzéseket, továbbá ezek mintájára több nagy civil vállalat is kadét-programnak nevezi az általuk a fiatalok számára szervezett és biztosított önkéntes lehetőségeket.

V.1.1. A brit kadét erők felépítése és működése

A kadét erők (Cadet Forces) a brit Honvédelmi Minisztérium által finanszírozott szigorúan önkéntes ifjúsági szervezet, amely azonban szervezetileg nem része a brit hadseregnek.

A szervezetbe történő belépéshez a szülő írásbeli engedélye szükséges, amelyben a gondviselő azt is eldöntheti, hogy a felkínált oktatási formák közül melyikben vehet részt a gyermeke.

A kadét erők ma is a történelmi részben már bemutatott négy nagy szervezetet ölelik fel: az Army Cadets a szárazföldi erőhöz, az Air Cadets a légierőhöz, a Sea Cadets a haditengerészethez kötődik, és továbbra is működik az összhaderőnemi Combined Cadet Force.

A szárazföldi erők, a légierő és a haditengerészet kadét szervezetei területileg, közösségi alapon szerveződnek. Az adott haderőnemek aktívan közreműködnek a működtetésükben, ők garantálják a szakmaiságot. A közösségi kadét-szervezetek mellé mindig kialakítanak egy szülői munkaközösséget, amely egyfajta patronáló és jótékonyági tevékenységet kifejtő társaságként működik.

A Combined Cadet Force továbbra is kifejezetten az iskolákban fejti ki a tevékenységét. A cél az, hogy már az iskolán belül legyen lehetősége a fiatalnak megismernie a hadsereg egészét. Ennek megfelelően a Combined Cadet Force-nak van szárazföldi, légierő, haditengerészeti, valamint ezen belül tengerészgyalogsági szekciója. Ezek a szekciók egyszerre vannak jelen az iskolában, és a diák választja ki, hogy melyikhez csatlakozik. A Combined Cadet Force működtetésében a felelős haderőnemek teljes mértékben közreműködnek. Az oktatás a legtöbb esetben az iskola területén történik, a megfelelő helyszín kialakításában és a felszerelés beszerzésében az iskolának is részt kell vállalnia.

A szárazföldi kadét erőknek a 12-18 év közötti fiatalok lehetnek tagjai, a szervezetnek mintegy 39 000 kadét és 900 felnőtt tagja van. Országszerte több mint 1600 alegységet alkotnak.²⁰⁹

A légierő kadétszervezete a 12-20 év közötti fiatalokat tömöríti. A 32 860 kadét mellett 10 410 felnőtt segíti a 948 alegység tevékenységét.²¹⁰

A haditengerészeti kadét erőknek a 10-18 év közötti fiatalok lehetnek tagjai. A szervezetnek nagyságrendileg 14 000 tagja van 400 alegységbe szervezve, akiknek a munkáját további 9 000 önkéntes felnőtt segíti. Ez a szervezet némileg eltér a többitől a tekintetben, hogy költségvetésének körülbelül 60%-át civil szponzorok, főként hajózási vállalatok adják.²¹¹

Az összhaderőnemi kadét erő tagjai a 12-18 év közötti fiatalok lehetnek. A szervezet több mint 400 iskolában van jelen, és az ún. kadét expanziós program alapján 2020-ig több mint 500 iskola elérése a célja. A szervezetnek 2017-ben mintegy 42 000 tagja volt 354 iskolai kontingensben, és 3000 felnőtt önkéntes segítette a tevékenységüket.

A rendszer tehát kétszintű: a haderőnemekhez kötődő, területi alapon szervezett közösségi szervezetek, valamint az iskolákban megjelenő, összhaderőnemi

²⁰⁹ Army Cadets. <https://armycadets.com/about-us/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

²¹⁰ Simon Ettinghausen előadása (2016.04.20., Honvédelmi Minisztérium, Budapest) alapján.

²¹¹ Sea Cadets. <https://www.sea-cadets.org/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

kadét alegységek léte biztosítja azt, hogy a program iránt érdeklődők valamely formába be tudjanak csatlakozni.

11. ábra: A brit kadét erők felépítése

A teljes kadét szervezet tehát megközelítőleg 155 ezer embert tömörít az Egyesült Királyságban, akik között a 2016-os adatok²¹² alapján 128 550 kadét és 27 930 felnőtt önkéntes és oktató volt. Figyelembe véve, hogy az Egyesült Királyság népessége a brit Statisztikai Hivatal 2016. évi becsült adatai²¹³ alapján 65 648 100 fő volt, a 10-19 éves korosztály létszáma pedig nagyságrendileg 7 404 000 főre tehető, látható, hogy az iskoláskorúak közel 2 százaléka vesz részt ebben a tevékenységben.

A brit miniszterelnök és a helyettese 2012 júliusában meghirdette a Kadét Expanziós Programot, melynek fő célkitűzéseként azt határozták meg, hogy 2015 szeptemberére újabb 100 kadét egység alakuljon az iskolákban országszerte. A kezdeményezés sikerességét bizonyítja, hogy új célként 2020-ra 500 iskolai egység létrehozását határozták meg annak érdekében, hogy minden, a kadét-rendszer iránt

²¹² MOD Sponsored Cadet Statistics. 1 April 2016. Published 26 May 2016. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/526131/MOD_sponsored_cadet_forces_statistics_2016.pdf Letöltés időpontja: 2017.02.14.

²¹³ Office for National Statistics. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/datasets/populationestimatesforukenglandandwalesscotlandandnorthernireland> Letöltés időpontja: 2017.03.14.

érdeklődő tanuló lehetőség szerint a saját iskolájában a szervezet tagjává válhasson. A 2015-ös költségvetés 50 millió fontot különített el erre a célra.²¹⁴

A Cadet Force 2020 Strategy elnevezésű, 2015-ben született dokumentum egységbe kívánja terelni a Védelmi Minisztérium és a haderőnemek saját kezdeményezéseit az ifjúsági programokra és a kadét-rendszerre vonatkozóan annak érdekében, hogy biztosítsák a tevékenységek koherens jellegét, a megújulást és a ráfordított költségek megfelelő felhasználását a kadét szervezetek között. A stratégia kiemeli, hogy továbbra is kritikus sikertényezőként jelenik meg a megfelelő szaktudással és felkészültséggel rendelkező, elhivatott felnőtt önkéntesek integrálása a rendszerbe.

V.1.2. A kadétek képzése²¹⁵

A kadétek olyan tevékenységekben vesznek részt, amelyek között számos a katonai pedagógia eszközeit is felhasználja, ugyanakkor ezek a foglalkozások nem azonosak a katonai kiképzéssel.

A heti egy-két alkalommal, délutánonként tartott foglalkozásokon, valamint a hétvégi, illetve az egy-két hetes nyári táborozásokon különféle, a felnőtt életben eredményesen felhasználható képességeket szerezhhetnek. Ezek között szerepel:

- az elsősegélynyújtás, amelyet kötelezően minden kadétnak meg kell tanulnia, és rendszeresen gyakorolnia is – több alkalommal mentettek már életet az így felkészített fiatalok;
- a terepen való tájékozódás különböző eszközökkel és azok nélkül;
- a túlélési ismeretek, a természet megismerése;
- a híradási ismeretek – rádióval, zászlókkal, kürtjelekkel;
- a sport – a haderő kadétjai hét sportágban mérhetik össze a tudásukat, országos szintű bajnokságokon is, illetve lehetőség van különleges sportágak (pl. szörfözés, sziklamászás, bűvárkodás) megismerésére, külső oktatók bevonásával;

²¹⁴ MOD Sponsored Cadet Statistics. 1 April 2016. Published 26 May 2016. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/526131/MOD_sponsored_cadet_forces_statistics_2016.pdf Letöltés időpontja: 2017.02.14.

²¹⁵ Simon Ettinghausen előadása (2016.04.20., Honvédelmi Minisztérium, Budapest), valamint a kadétek hivatalos honlapjain közzétett információk alapján.

- a zene – mind a kadét zenekarokban, mind hagyományos skót dob és duda zenekarokban lehetőség nyílik a zenei és alaki ismeretek megszerzésére;
- a haderő elméleti megismerése – a haderő történetét, szerepét, felépítését, működését is megismerik a kadétek a szükséges mélységig, mely kiegészül laktanya látogatással is;
- az alaki képzés és fegyelem, amely során a haderőben alkalmazott alaki fogásokat tanulják meg, ebből szintén rendeznek versenyt is;
- a céllövészet, amely a felmérések szerint a kadétek 81%-a esetében döntő momentum a szervezethez történő csatlakozásnál;
- a fegyverismeret, amely a lövészet természetes alapfeltétele. E foglalkozásnak, valamint a lövészetnek a keretében a kadétek a légfegyveres lövésztől eljutnak a katonai fegyverek félautomata változatainak biztonságos kezeléséig.

A kadét-rendszer vezetőinek egyöntetű véleménye szerint²¹⁶ a lövészet az egyik kulcsa a fiatalok megnyerésének. Az iskolaigazgatók, oktatók, bázisparancsnokok megerősítették, hogy a kadét fiatalok abszolút többsége a lövészetet tartja a legvonzóbb tevékenységnek, annak megszűnése a mozgalom radikális hanyatlásához vezetne. A lövészetet minden esetben képzett felnőtt oktatók tanítják, akik tudásukat a haderőben szerezték, és az ottani standardoknak megfelelően tanítják a kadéteket. Elsődleges a biztonság, ezt az is szolgálja, hogy csak fekvő helyzetből engedik lőni a kadéteket, előnyben részesítik a fizikailag kisméretű, alagútszerűen kialakított löfolyósókat. A lövészeteket a biztonság miatt csak hosszú csövű fegyverrel hajtják végre – maroklőfegyver egyáltalán nincs használatban – .22 kispuskákkal és a brit hadseregben rendszeresített SA 80 rohamkarabély L98A1 Cadet GP Rifle változatával, amely csak egyes lövést tud leadni, és átalakítható .22 lőszer tüzelésére. A lőszert a hadsereg biztosítja. A hangsúly a fegyverek kezelésének biztonságán, a felelősségérzet növelésén van, de az is tény, hogy a lövészsport olimpiikonjai között is több egykori kadét van.

A brit kadétek mindegyike a rendszeresített egyenruhátot kapja meg a hadseregtől. Ennek viselése az oktatásnál, versenyeken és ünnepeken kötelező. Az egyenruha és a rajta lévő egységes jelrendszer nélkül teljesen elképzelhetetlen annak

²¹⁶ Simon Ettinghausen előadása (2016.04.20., Honvédelmi Minisztérium, Budapest) alapján.

a szellemiségnek a megvalósítása és fenntartása, amely ennek a rendszernek a sajátja. A kadétek rendkívül büszkék ruházatukra, rendfokozatukra és a teljesítményüket igazoló felvarrókra. Azon az iskolai napon, amikor délután kadét foglalkozás van, már a délelőtti iskolai órán viselni kell az egyenruhát, és ennek mindenki nagy örömmel tesz eleget. Az egyenruha viselésénél az oktatók határozottan megkövetelik az ápoltságot, a fiúknál hosszú haj nem engedélyezett, a lányoknak tilos a smink, a hosszú festett köröm, és hosszú haj megléte esetén azt kötelező hálóba fogott kontyban viselni. A lábbelit és a sapkát egészségügyi okokból a kadétnak magának kell megvásárolnia. Az egyenruhán jól látható CADET felirat van elhelyezve, a rendfokozatok, a teljesítményjelvények és az ékítmények eltérnek a haderőben rendszeresítettektől, de egységesítettek. A CADET megkülönböztető jelzéssel ellátott, de egyébként a brit haderő által rendszeresített katonai egyenruha kielégíti a gyermekek jogairól szóló ENSZ egyezmény végrehajtását felügyelő testület kívánalmait is.

A kadétek által végzett foglalkozások nem jelentenek katonai kiképzést, így az ott töltött idő hivatalosan semmilyen módon nem konvertálható a haderőben, mint katonai előképzettség. A haderő az állományába jelentkezőkről nem gyűjt adatot arról, hogy azok voltak-e kadétek, de amennyiben a jelentkező ezt jelzi is, az sem jelent számára semmilyen előnyt vagy plusz követelményt, kiképzése és szolgálata ugyanolyan módon és feltételekkel folyik, mint a kadét-rendszert meg nem tapasztalt társaié. Vagyis nem rejtett kiképzést vagy toborzást jelent a kadét rendszer működtetése, hanem egy, a katonai pedagógia vívmányait is magában foglaló állampolgári és honvédelmi nevelési programot.

A szervezet értékeket közvetít és elvárásokat fogalmaz meg a kadétek irányába:

12. ábra: Értékek és elvárások a brit kadét-rendszerben

Ezekből jól látható, hogy a kadét-rendszer olyan értékeket képvisel és követel meg, amelyek a polgári társadalom egészséges létezésének és működésének az alapvető feltételei, vagyis az Egyesült Királyság teljes lakosságának, és nem csupán a hadseregnek az érdekeit szolgálja.

Az oktatók, instruktorok között vannak hivatásos és tartalékos állományú katonák, tanárok, volt kadétek, szülők és egyéb, az ügyet támogató civilek is. Az oktatók mindig önkéntesek. Az instruktorok nem minősülnek katona-állományúnak ezen foglalatosságuk miatt, így nem vonatkoznak rájuk a katonai rendszabályok, és nem behívhatóak kadét oktatói mivoltuk okán. Az oktatók döntő többsége egyenruha viselésre jogosult tartalékos tiszt, aki polgári foglalkozása mellett végzi ezt a tevékenységet. Kevés számban az aktív állomány is részt vesz az oktatásban, de hangsúlyozni kell, hogy ez is önkéntes alapon történik, a saját szabadidő terhére, nem vezénnyelssel.²¹⁷

A brit kadét-szervezetek saját haderőnemükkel szoros kapcsolatban, de azoktól szervezeti értelemben függetlenül működnek. Az adott haderőnem jelentős mértékben szponzorálja a kadét-szervezet tevékenységét, e mellett – és erre tekintettel – pedig az alábbi kapcsolódási pontokat adja:

- kialakítja, fejleszti a kadétek kiképzési és fegyelmi rendszerét,

²¹⁷ Ministry of Defence: JSP 814 Policy and Regulations for Ministry of Defence Sponsored Cadet Forces. V1.0 Feb 2016

- felszerelést biztosít a tevékenységekhez, logisztikai támogatást ad,
- működteti a kadét-vezetők egységes felkészítéséért felelős intézményt, biztosítja az instruktorok kiképzését, mobil kiképzőcsoportokon keresztül is.

A fentiek konkrét megvalósítása érdekében a Brit Haderő logisztikai parancsnokságán egy ezredesi beosztású személy a fő összekötő a kadét-rendszer felé, ő koordinálja a felsorolt tevékenységeket.

Mivel a kadét-rendszer bizonyos vezető beosztásai rendes (commissioned) tiszti beosztásokként is rendszeresítve vannak a Brit Hadseregben, így az itt feladatot végrehajtó tisztek a Brit Hadsereg állományába tartoznak, ez további kapcsolatot jelent, egyben megteremti az ellenőrizhetőséget és irányíthatóságot a honvédelmi vezetés részéről.

Bár a kadét-rendszer szervezetenként nem része a haderőnek, a kapcsolat valójában annyira szoros, hogy a kadétek rendszerint annak az alakulatnak a jelvényét is viselik, amelyhez szakmailag és területileg közvetlenül tartoznak. A kadétban így már igen korán kialakul a csapathagyományok feltétlen tisztelete, és egy „anyaalakulathoz” való tartozás érzése.

Ezen túlmenően, ahogyan az a tengerészeti kadétknál is tapasztalható, az egyes kadét-szervezetek legfelsőbb vezetését a brit haderő volt, nagyon magas rangú vezetői látják el (pl. volt haditengerészeti vezérkari főnök), így e személyek jelenléte is biztosítja a haderő megjelenítését és befolyásának súlyát.

V.1.3. A kadét-rendszer társadalmi beágyazottsága

A kadét-rendszer működtetése ténylegesen realizálható társadalmi haszonnal jár. Nagyon fontos és valódi érték, hogy a fiatalok tapasztalatokat szereznek arról, hogy milyen vezetni és vezetve lenni, ugyanis az idősebb kadétek irányítják a fiatalok tevékenységét, természetesen felnőtt felügyelet mellett.

A kadétprogram legfontosabb eleme az önkéntes alapon végzett közösségi munka és a szabadidő értelmes eltöltése. A délutáni foglalkozások során a kadétek megtanulják elfogadni az előljáróik parancsát, az oktatásban résztvevő kadétek pedig megtanulják, hogyan irányítsanak felelősséggel másokat.

A komplex honvédelmi, egészségügyi ismeretek mellett megismerik az adott alakulat történelmét, ezen keresztül a brit történelmet és hadtörténelmet. Kirándulásokon és alakulatlátogatáson vesznek részt.

Bekapcsolódnak a karitatív munkába, megjelennek a nagy állami és katonai ünnepeken.

A kadétszervezetek heterogének, így az eltérő származású, bőrszínű és vallású diákok megismerik és elfogadják egymást. A csoportos feladatmegoldó foglalkozásokon megtanulnak egyénként és csapatként dolgozni, ezt a végrehajtandó feladatok is minden alkalommal elősegítik. A kadét-rendszerben történő tevékenységük közben valódi közösséggé formálódnak, élethosszig tartó barátságok alakulnak.

A brit példa meggyőzően mutatja, hogy egy stabil kadétrendszer segít nem csak a haderő utánpótlásának orientálásában, de a civil társadalomnak a haderőhöz való pozitív, támogató attitűdjének a megerősítésében is. Másrészt, az így szocializált fiatalok felnőve képesek felelősen dönteni a haderő ügyeiben, valamint reális képpel rendelkeznek a szolgálat vállalásának körülményeiről – ennek megfelelően nagyobb arányban vállalnak (fegyveres) közszolgálatot, és általában jobban be is válnak ezeken a területeken.

A brit Igazságügyi Minisztérium (Ministry of Justice) igazolta a brit Honvédelmi Minisztérium (Ministry of Defence) számára, hogy azokban az iskolákban, ahol bevezették a kadét-rendszert, sokkal kevesebb a bűncselekményekbe és vétségekbe keveredő gyerek, és az általában is igaz a kadétoakra, hogy közülük alig kerül valaki összeütközésbe a törvénnyel. Az Oktatási Minisztérium (Department for Education) felmérése szerint pedig a kadétook tanulmányi eredménye lényegesen jobb, mint a kívül maradóké. Tehát a tagság egyfajta húzóerőt jelent, és az iskolai tanulmányok terén is jelentkező megfelelni vágyást is kialakítja. Az iskolai vezetőkkel való konzultáció során az is kiderült, hogy a nagyon rossz tanulmányi eredményű diákok nem is igen jelentkeznek kadétnak, így az idetartozás egy ki nem mondott elit-tudattal jár. A kadétook számára kötelező sport pedig prevencióként működik, ami az Egészségügyi Minisztérium (Department of Health) szerint az angol egészségügy számára nagymértékű számszerű megtakarítást jelent.²¹⁸

²¹⁸ Simon Ettinghausen előadása (2016.04.20., Honvédelmi Minisztérium, Budapest) alapján.

Összességében elmondható, hogy a brit tapasztalatok szerint az állam minden, a kadét-rendszerre fordított 1 fonton 5 fontot takarít meg az állami kiadások más területén.²¹⁹ Ez elsősorban annak köszönhető, hogy a programban részt vevő diákok az élet más területein – köszönhetően a kadét-foglalkozásokon őket ért pozitív hatásoknak – jobban teljesítenek, és kevesebb kiadást okoznak az állam más alrendszereinek. Körükben bizonyítottan lényegesen kisebb a deviáns viselkedés (bűnözés, kábítószer-használat, iskolakerülés stb.) aránya, jobb az egészségi állapotuk, felnőve gyakrabban végeznek önkéntes tevékenységet. A brit tapasztalatok szerint nem lebecsülendő a társadalmi (osztályok, etnikumok közötti) integrációs hatása sem, valamint a politikai extrémizmusokat is hatékonyan visszaszorítja a rendszer, annak ellenére, hogy direkt ideológiai képzést természetesen nem ad, csak a hazaszeretet általános értékeire nevel.

Szintén megemlítenő – bár brit sajátosság, de analógiája a magyar környezetben is megtalálható –, hogy a kadétként szerzett ismeretek konvertálhatóak a civil, úgynevezett BTEC Diploma (Business and Technology Education Council Diploma – egyfajta államilag elismert szakképesítés, leginkább a magyar OKJ-nek feleltethető meg) megszerzéséhez szükséges modulokra, így a kadét nem csak a személyiségét fejleszti, hanem a civil munkaerőpiacon is dokumentálhatóan jobb státuszba kerül. A program valódi értékét és hasznosságát mutatja, hogy a munkaadók is kiemelten kezelik a kadét-rendszerből érkező pályázókat.

A brit politikai szféra és a társadalom teljes egésze támogatja és igényli a kadét-rendszert. A kadét-rendszer társadalmi súlyát jól jelzi, hogy fővédnöke maga a királynő, II. Erzsébet, parancsnoka férje, Fülöp herceg és az angol királyi család tagjai is aktívan népszerűsítik a rendszert. A brit közvélemény általánosan úgy vélekedik, hogy a programban résztvevő fiatalok hazájuk iránt elkötelezett, széles látókörű, másokat elfogadó, szélsőségektől mentes jó állampolgárokká, az altiszti, tisztii pálya választása esetén kiváló katonákká válhatnak.

A program nélkülözhetetlen eleme a sport is, mely nem csak az egyes emberekre kifejtett hatása miatt jelentős a társadalom számára. Fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolatok kialakításában is, emiatt kommunikatív hatású, közösségteremtő erővel bír.

²¹⁹ Simon Ettinghausen előadása (2016.04.20., Honvédelmi Minisztérium, Budapest) alapján.

A brit parlamenti pártok megegyeztek abban, hogy a Kadét Expanziós Program eredményeként 2020-ra oly módon kell a rendszert fejleszteni, amely lehetővé teszi, hogy ha bármelyik iskola be akar lépni a kadét-rendszerbe, azt azonnal megtehesse. A végső deklarált cél az, hogy minden középiskolában legyen kadét-képzés.

Ennek az intenzív bővítési programnak az indukálói a már említett minisztériumi felmérések, amelyek számadatokkal is igazolták, hogy a kadét-program milyen társadalmi és anyagi haszonnal jár az egész Egyesült Királyság számára.

V.1.4. A brit kadét-rendszer helyzete a nemzetközi jogban

Mint minden olyan ifjúsági mozgalom, amely katonai elemeket használ fel az oktatásban, a brit kadét-rendszer is szembe néz a „gyerekkatona képzés” vádjával. A nemzetközi humanitárius jog (hadijog) valóban tiltja a gyermekkatonák alkalmazását, azonban a kadét-rendszer nem katonaság, a kadétek nem tagjai a haderőnek, csupán egy katonai nevelési eszközökkel és a haderő által működtetett ifjúsági program résztvevői.

A gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonását taglaló, a Gyermekek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv (a továbbiakban: OPAC) megerősítéséről és kihirdetéséről szóló 2009. évi CLX. törvény 3. § 1. cikke értelmében a fegyveres erők 18. életévet be nem töltött tagja közvetlenül nem vehet részt ellenségeskedésben, a 2. cikk (és azt kiegészítő 4. §) értelmében pedig az önkéntes toborzás és a sorozás alsó korhatára 18 év.

A fentiek miatt a kadétek semmilyen olyan jogállást nem kapnak, amely alapján a fegyveres erők részét képezhetnék, és a haderőhöz való későbbi csatlakozásra sem tesznek ígéretet semmilyen formában. Ilyen egyértelmű és világos jogi szabályozás és annak maradéktalan végrehajtása valósul meg az Egyesült Királyságban is annak biztosítása érdekében, hogy a kadétek semmilyen körülmények között ne vegyenek részt közvetlenül fegyveres konfliktusban, illetve a haderő részévé se váljanak a törvényes korhatár elérése előtt.

V.1.5. Összegzés

A brit kadét-rendszer egy több mint másfél évszázados múltra visszatekintő ifjúságnevelési program, amelynek középpontjában a hazafiasság és a honvédelmi

nevelés értékei állnak. A kadét erők mind az állam, mind a részt vevő fiatalok, mind a társadalom számára is hasznosak, hiszen a fiatalok szervezett és ellenőrzött keretek között sajátíthatják el azokat az ismereteket és azt a tudásanyagot, amely által tudatos és cselekvőképes állampolgárokká válhatnak.

Bár magának a programnak nem kifejezett célja az önkéntes alapon működő brit haderő utánpótlásának a megteremtése vagy a toborzás, nyilvánvalóan hozzájárul ahhoz, hogy a haderő társadalmi megítélése kedvezőbb legyen. A kadét-rendszerben történő részvétel ugyan elősegítheti a katonai pálya felé történő esetleges orientációt, azonban ennél sokkal fontosabb, hogy lehetőséget biztosít a haderővel és a honvédelemmel kapcsolatos ismeretek megszerzésére azok számára is, akik teljesen más életpályát választanak majd.

A kadét-rendszer által a fiatalok megélik a közösséghez való tartozás élményét, az önmagukért és egymásért vállalt felelősség érzését, a gyakorlati programok során pedig olyan, a mindennapi életben is jól hasznosítható tudásra tesznek szert, mint a versenyzés, a szabálykövetés, a különböző szerepek elsajátítása vagy az egymáshoz való alkalmazkodás.

Nagyon fontos momentum és magának a szervezetnek a társadalmi elfogadottságát és presztízsét jelentősen növeli, hogy a monarchia részéről maga az uralkodó és családtagjai személyesen patronálják a kadétokat, az államigazgatás oldaláról pedig a Védelmi Minisztérium és a haderő is aktívan szerepet vállal benne.

A korábbi területi alapon és haderőnemenként strukturált rendszert az iskolákban megvalósuló, közel nyolc évtizedes múltra visszatekintő összhaderőnemi kadét program jól támogatja. A további fejlesztési célkitűzések iránya is arra mutat, hogy a rendszernek e két alapvető elemét, azaz a területi és az iskolai alapokon szervezett kadét programot nem kompetitívnek, hanem egymást kölcsönösen kiegészítő és támogató alrendszereknek tekintik, amelyek egymás kölcsönös tiszteletben tartása és a Védelmi Minisztérium szakmai támogatása mellett biztosítják a fiatalok hazafias és honvédelmi nevelését annak érdekében, hogy az a lehető legszélesebb felhasználói kör számára elérhetővé váljon.

Összességében véve tehát a brit kadét-rendszer egy nagyszabású befektetés a jövőbe, amely különböző szinten és mértékben, de mindenképpen hasznot hoz az abban résztvevők és a teljes brit társadalom számára.

V.2. HONVÉDELMI NEVELÉS FRANCIAORSZÁGBAN

Bár Franciaországot hagyományosan az általános hadkötelezettség bevezetésének meghonosítójaként tartják számon, ami a francia haderőnek több mint két évszázadon át az alapját képezte, a hazafias és a honvédelmi nevelés, valamint az ehhez kapcsolódó szerveződések és tevékenységek jelentősek voltak és napjainkban is azok.

A francia honvédelmi nevelés kezdeteit egészen a középkorig vezetik vissza, a XV-XVI. századi lövész és testnevelési egyesületek megalakulásáig, amelyek a XVIII. század végére szövetséggé alakultak.²²⁰ Többek között ezeknek a társadalmi szerveződéseknek a létrejöttével magyarázták a francia forradalom néphadseregének gyors megalakulását és sikereit. A napóleoni háborúkat követően ugyan hanyatlásnak indult az ifjúság katonás nevelésének és úgy általában a testnevelésének az ügye, de az 1870-71-es francia-porosz háború ismét felszínre hozta a katonai előképzés szükségességét.

Ennek következményeként 1881-ben iskolai zászlóaljokat alakítottak, amelyeknek a vezetését és oktatását tisztek és altisztek végezték. Az orvosi alkalmassági vizsgálaton megfelelőnek bizonyult fiatalok számára 14 éves koruktól kezdve lögyakorlatokat szerveztek. Egyre több lövész- és tornaegyesület alakult, amelyeket idővel igyekeztek egy nagy szövetségben összefogni. 1884-től nemzeti löversenyeket szerveztek, és meghatározták „a torna- és katonai gyakorlatok kötelező tanítását minden nép- és középiskolában”.²²¹

Az 1905-ös francia véderőről szóló törvény ugyancsak kiemelte a fiatalok hazafias és honvédelmi nevelésének fontosságát, két évvel később pedig megalakult a Katonai Szolgálatra Előkészítő Egyesületek Szövetsége (Union des sociétés de préparation militaire de France), amelyhez 1918-ig kb. 1300 egyesület csatlakozott több mint 300 ezer taggal. E szervezet mellett természetesen továbbra is működött a Lövészegyesületek Szövetsége és a Tornaegyesületek Szövetsége. Az előbbihez mintegy 2000 egyesület tartozott további 300 ezer taggal, továbbá 3000 elemi iskola, 166 középiskola és 90 főiskola is csatlakozott hozzájuk. Az utóbbi szövetség 1100 egyesületet tudhatott a soraiban, azonban bár mindkét szervezet figyelmet fordított a

²²⁰ Miklóssy István i.m. 9-28.

²²¹ Miklóssy István i.m. 13.

fiatalok honvédelmi nevelésére, a külön erre a célra létrehozott szövetségben folyó tevékenység szolgálta a legjobban a katonai előképzés céljait.²²²

Napjainkban ugyancsak szervezett keretek között folyik a francia hazafias és honvédelmi nevelés, melynek legfontosabb szervezete a Katonai-ifjúsági Szövetség, de emellett számos, a társadalom szélesebb rétegeit is bevonó programot és kezdeményezést működtetnek, amelyeket az alábbiakban ismertetek.

V.2.1. A Katonai-ifjúsági Szövetség

A „La commission armées-jeunesse” (CAJ)²²³ a védelmi miniszter közvetlen alárendeltségében működő szervezet, melynek célja a haderő és a fiatalok közötti kapcsolódási lehetőségek feltérképezése, kialakítása. A szervezet a tevékenységével hozzájárul a honvédelmi tudat erősítéséhez, segíti a fiatalokat állampolgári felelősségük kialakulásában, valamint közreműködik abban, hogy szorosabbra fűzze a köteléket a társadalom és a haderő között, ennek érdekében támogatja a széleskörű párbeszédet. A CAJ tevékenységének biztosítása mellett a Védelmi Minisztérium a fiatalok számára lehetőséget biztosít szakmai gyakorlatokon, valamint ösztöndíjas képzésekben való részvételre, továbbá sportnapokon és hagyományőrzési témájú rendezvényeken történő megjelenésre.

A szervezet rendes tagságát 2017-ben 91 tagszervezet alkotta, amelyek közé 62 aktív tag (munkahelyi és családi szerveződések, szakszervezetek, diák és ifjúsági mozgalmak), 16 minisztérium, tárcaközi megbízott és 13, a Védelmi Minisztérium alárendeltségében működő szervezet tartozik.

Emellett létezik a tiszteletbeli tagság intézménye is. A tiszteletbeli tagság feltétele, hogy a jelölteknek öt egymást követő évben aktívan részt kell venniük a szervezet munkájában (ugyanaz a diák és katonai szervezetek esetében három év). A tiszteletbeli tagok szervezetből való kilépése saját kérésükre történik. A tiszteletbeli tagok részt vesznek a CAJ ülésein, és a CAJ vezetői kikérhetik véleményüket oktatási kérdésekben.

A CAJ elnöke mindig egy tábormoki rendfokozatú katona. 2016 júliusától Philippe Pontiès altábornagy tölti be ezt a pozíciót.

²²² Miklóssy István i.m. 15.

²²³ Commission Armées-Jeunesse. <https://www.defense.gouv.fr/caj> Letöltés időpontja: 2017.02.15.

A CAJ foglalkozik annak a több mint 400 felsőoktatási honvédelmi ösztöndíjas hallgatónak az ügyeivel, akik Franciaország különböző pontjain tanulnak. Emellett a szervezet egy online adatbázisba rendezi a Védelmi Minisztérium által felajánlott gyakornoki pozíciókat is. A CAJ minden évben díjjal jutalmazza azt a civil vagy katonai szervezetet, amely a legtöbbet teszi az ifjúság és a haderő közötti kapcsolatok fejlesztéséért, erősítéséért. Emellett a CAJ szervezője a fiatalok és a katonák közötti különféle sportversenyeknek is. A Katonai-ifjúsági Szövetség már több mint 50 éve nélkülözhetetlen szereplője a haderő és az ifjúság közötti kapcsolatok fenntartásával összefüggő tevékenységeknek.

A CAJ négy azonos szervezetű munkacsoportra oszlik, melyek élén egy-egy munkacsoport vezető (elnök) áll. A munkacsoportok minden hónapban tartanak összejövetelt. A CAJ tagjai saját maguk döntenek el, hogy melyik munkacsoportban kívánnak tevékenykedni. A munkacsoportok a védelmi miniszter által évente ajánlott, valamint egyéb, általuk szabadon választott témákkal foglalkoznak. Évente egy alkalommal a szervezés tekintetében soros munkacsoport egy adott témában plenáris konferenciát szervez. A szervezet működése szempontjából minden munkaév a szeptemberi plenáris közgyűléssel nyílik meg, illetve júniusban ugyanilyen formában zárul. A harmadik közgyűlésre a munkaév felét jelentő januárban kerül sor, amikor neves előadók tájékoztatják a szervezetet a haderővel kapcsolatos aktualitásokról. A szervezet egyébként rendszeresen látogatja a haderő alakulatait, hogy ezáltal mindenkor reális és aktuális képe legyen az ott zajló munkáról.

A CAJ évente tanulmányi kirándulás(oka)t is szervez tagjai számára. A jelentkezők ezen utak alkalmával katonai alakulatok laktanyáiba, katonai tanintézetekbe, illetve egyéb háttérintézményekbe tesznek látogatást, ahol bemutatják számukra az alakulat történetét és mindennapi életét.

A CAJ minden évben díjazza azokat a szervezeteket, amelyek a legtöbbet tették a fiatalok katonai neveléséért, illetve a haderő és a társadalom közötti kapcsolatok szorosabbra fűzéséért, ezzel példát mutatva a többi tag számára. A díjak több kategóriában kerülnek kiosztásra, évente 30-50 pályázat érkezik a bírálóbizottság részére. A lényeg a díjak esetében is a társadalom és a haderő egymáshoz fűződő kapcsolatának erősítése, de emellett kiemelt hangsúlyt kap a katonai emlékek és hagyományok megőrzése, a fiatalok nevelése, a katonai értékrend kiterjesztések támogatása, a bűnmegelőzés vagy a sport.

A díjátadó ceremónia lebonyolítására 2003 óta kerül sor, rendszerint az École Militaire-en, a Katonai Iskolán egy magas rangú katonai vezető jelenlétében. A 2015-ös díjazottak között volt többek között a Tengerészeti Iskola (École navale), amely a „Vitorlát mindenkinek” elnevezésű program keretében vitorlázó képzéseket szervez, ezzel erősítve a tenger iránti szeretet, valamint a csapatmunkát. Évente rendeznek egy ötnapos nemzetközi versenyt (Grand Prix de l'École Navale), amelyen több mint 1000 résztvevő indul és csaknem 5000 látogatót vonz.

A CAJ 2004 óta évente megszervezi a fiatalok és katonák sportnapjait. A 2014. március 4-én aláírt keretmegállapodásnak megfelelően, a haderő és a társadalom közötti kapcsolatok erősítése keretében a védelmi-, a belügy-, a sport-, az oktatási és az egészségügyi miniszterek elkötelezték magukat egy sportprogram létrehozása mellett, amely a haderő integrálását segíti a civil társadalomba.

Az elköteleződésüknek három fő célja van:

- közelebb hozni egymáshoz a haderőt és a civil társadalmat, ezáltal erősíteni a katonák és a fiatalok közötti kapcsolatokat,
- bemutatni a sport összekovácsoló erejét a fiatalok számára,
- bemutatni a katonai-sportolási lehetőségeket a fiatalok részére.

A sportnapokon részt vehetnek egyesületek, felsőoktatási intézmények, iskolák, önkormányzatok, katonai alakulatok és szervezetek is. A sportnapok keretében például a légierő sport és kulturális egyesületének (ASCAIR - Association sportive et culturelle de l'air) rendezésében 2015. október 11-én Párizsban 20 kilométeres futóversenyt rendeztek.

A Védelmi Minisztérium minden évben meghirdet a fiatalok számára 4-5 napos táborokat a tanulás és a sport iránti elkötelezettség erősítése érdekében. A „*Ville vie vacances*” (város, élet, szünidő) program az unatkozó vagy problémás kamaszoknak nyújt lehetőséget a szórakozásra, a kikapcsolódásra és a tanulásra az iskolai szünidő alatt is.

A Védelmi Minisztérium ezen táborok megvalósításával az ACSÉ (Agence nationale pour la cohésion sociale et l'égalité des chances – Társadalmi összetartozás és egyenlő esélyek hivatala) által szervezett programhoz csatlakozott, amely a pénzügyi fedezetet is biztosítja.

2012-ben a szervezet 11 táborlehetőséget kínált fel 10 és 18 év közötti fiataloknak, amelyeken egyenként 10-20 fő vehetett részt.

A CAJ 2016-ban több, mint 500 szakmai gyakorlati helyet és katonai ösztöndíjat biztosított a haderőben a fiatalok számára. A gyakorlati helyek biztosításának célja a társadalmi kapcsolatok erősítése és a fiatalokkal való kapcsolat megteremtése.

Kétféle szakmai gyakorlati helyet lehet megkülönböztetni:

- megállapodás szerinti szakmai gyakorlati hely (*des stages sous convention*), mely egy héttől maximum hat hónapig terjedő időszakra szól, és amelynek kereteit egy olyan megállapodás szabályozza, mely a diák, a Védelmi Minisztérium és az oktatási intézmény között jön létre.
- szerződéses és ösztöndíjas helyek (*des stages rémunérés ou contrats "armées-jeunesse"*), ezek maximum 3 hónapra szóló, határozott idejű munkaszerződések, amelyek segítségével gyakorlati tapasztalatokat adnak a diákoknak és a fiatal diplomásoknak, a díjazás pedig a minimálbérrel egyenértékű.

A CAJ minden évben kiad egy katalógust a megpályázható ösztöndíjas és gyakorlati helyekről, amely még könnyebbé teszi a fiatalok számára a nekik tetsző lehetőségek kiválasztását.

A CAJ által ajánlott lehetőségek között megtalálhatóak külföldi szakmai gyakorlati helyszínek is, de ezek kizárólag a felsőoktatási intézményekben tanulmányaikat folytatók számára érhetőek el. A gyakorlat Franciaország külföldi követségein zajlik, és ezeken csak francia állampolgárok vehetnek részt. A külföldi szakmai gyakorlat lebonyolításáért a helyi francia katonai attaséhivatalok a felelősek.

A szakmai gyakorlat a megfigyelői tevékenységtől a tényleges munka elvégzéséig terjed, és illeszkedik a felsőoktatási intézmények kerettantervébe. Célja, hogy a szakmai gyakorlaton részt vevő fiatal ismereteket és tapasztalatokat szerezzen későbbi munkája ellátásához.

V.2.2. Az Egyenlő Esélyekért Program

Az Egyenlő Esélyekért Programot (PEC – Plan Égalité de chances)²²⁴, amely évente 25 ezer fiatal megszólítását tűzte ki célul, 2009-ben hozták létre. A miniszteri

²²⁴ Rapport le plan égalité de chances 2009 du ministère de la défense.
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/104000133.pdf> Letöltés időpontja: 2017.02.14.

kabinethez tartozó miniszteri biztos szervezi és irányítja a haderő által a hátrányos helyzetű fiatalok részére biztosított programokat, valamint összehangolja az ezen a területen tevékenykedő társadalmi csoportok és a haderő különböző szervezetei közötti munkát. A miniszteri biztos a CAJ tagjaként támogatja a CAJ elnökének munkáját.

Az Egyenlő Esélyekért Program tevékenységét két, az állam demokratikus működésétől elválaszthatatlan alapelv hatja át: az érdemek elismerése és a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése.

Az alábbi kilenc programot mindegyike az állampolgári felelősségtudat fejlesztésére, a haderő minél jobb megismertetésére törekszik:

1. a helyi polgári tartalékosok által végzett társadalmi munka erősítése,
2. a honvédelmi és globális biztonsági órák (les classes de Défense et sécurité globales – CDSG)
3. a kadétprogram (le projet « cadets de la défense)
4. a mentorprogram (le développement du tutorat)
5. a Bevezetés a katonai életbe program (la mise en valeur des périodes militaires d'initiation ou de perfectionnement – PMIPDN)
6. szakmai képzések (l'amélioration de la formation qualifiante)
7. a Második esély program (le projet « Défense Deuxième Chance » porté par l'EPIDe)
8. katonai tanintézmények elérhetővé tétele a hátrányos helyzetű fiatalok számára (rendre accessibles les lycées de la défense à des jeunes de milieux modestes)
9. a katonai középiskolák.²²⁵

A program 2007-ben indult azzal a céllal, hogy a haderő kivegye a részét a szociális különbségek csökkentése érdekében a francia társadalom részéről tett erőfeszítésekből. Az eredetileg három évre tervezett program civil-katonai együttműködésben jött létre. Alapelve, hogy a Védelmi Minisztériumnak, mint közintézménynek példát kell mutatnia az esélyegyenlőségért való küzdelemben. Ennek megfelelően a minisztérium minden egyes szervezeti egysége elkötelezett a nemzeti összetartozás erősítésében, mely szorosan összefügg azzal, hogy a haderőben hagyományosan az összes társadalmi csoport képviselteti magát.

²²⁵ Plan égalité de chances. https://www.defense.gouv.fr/egalite_des_chances Letöltés időpontja: 2017.02.14.

A Helyi polgári tartalékosok a fiatalokért és a polgárokért (Réservistes locaux à la Jeunesse et à la Citoyenneté – RLJC)²²⁶ kezdeményezés tagjai között olyan férfiakat és nőket találunk, akik jól ismerik lakókörnyezetüket, helyben dolgoznak, komolyabb ismeretségi körrel rendelkeznek és a fiatalok körében is elismertek. Létszámuk 2014 év elején meghaladta a 200 főt. Feladatuk, hogy segítsék a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalokat, és megismertessék velük a haderő által nyújtott lehetőségeket. A polgári tartalékosok – amellet, hogy bemutatják a fiatalok számára a katonaságot, mint hivatást, valamint a toborzási rendszert – segítenek megismerni a haderő által nyújtott olyan lehetőségeket is, mint a mentorrendszer, a szakmai gyakorlati helyek vagy a katonai iskolák. Mindeközben a polgári tartalékosok folyamatosan törekednek a fiatalok látókörének kiszélesítésére, és utat mutatnak nekik a hátrányos helyzetükből való kitöréshez.

A helyi polgári tartalékosok igazi alapkövei a Védelmi Minisztérium esélyegyenlőségért folytatott kampányának, tevékenységükkel az elmúlt években jelentős eredményeket értek el. A hat katonai középiskola előkészítő osztályaiban szép számmal jelennek meg rossz körülmények közül érkező tanulók, akiknek jó esélyük van a Védelmi Minisztérium által fenntartott iskolák valamelyikébe történő bekerülésre. Ezeket a fiatalokat a polgári tartalékosok fedezték fel és irányították olyan képzési lehetőségek felé, ahol a tehetségük kibontakozhat. A polgári tartalékosok emellet csapatlátogatásokat, sportrendezvényeket, kulturális programokat és különféle megemlékezéseket is szerveznek.

A Honvédelmi és globális biztonsági órák (CDSG - Les classes de Défense et sécurité globales) programjának alapja az, hogy a résztvevő iskolák partnerségi kapcsolatot tartanak fenn a francia haderőhöz tartozó katonai alakulatok valamelyikével. Ennek az élő és hosszútávra szóló együttműködésnek a részeként a katonák rendszeresen látogatják az érintett iskolákat, ahol előadásokat tartanak, valamint a diákok évente egyszer csapatlátogatáson vesznek részt. Az ötlet a honvédelmi tanórák létrehozására 2005-ben merült fel a dél-franciaországi Var megyében. A nagy sikernek köszönhetően 2013-ra már több mint 60 iskolában tartottak honvédelmi és globális biztonsági órákat.²²⁷

²²⁶ <http://www.jeunes.gouv.fr/interministeriel/citoyennete/benevolat/article/reservistes-locaux> Letöltés időpontja: 2017.02.15.

²²⁷ L'enseignement de la défense dans les programmes.

A 2008 óta létező kadét program²²⁸ keretében a haderő alakulatai a középiskolákkal együttműködésben 14 éves kortól fogadnak diákokat a laktanyákban, hogy ott a fiatalok oktatás és sportfoglalkozások keretében ismerkedjenek meg a katonai értékek alapjaival. Ezek a foglalkozások nem részei a diákok tanrendjének. A jelentkezők összesen 14 alkalommal vesznek részt, egyenként fél napos foglalkozásokon, nyáron pedig egy ötnapos tábor keretein belül ismerkedhetnek tovább a katonáélettel. A jelentkezés tehát önkéntes alapon történik, a kiválasztást pedig az iskola és a katonai alakulat együttműködésben végzi el. 2016-ban belföldön és a tengeren túli területeken összesen 14 centrumban több mint 400 kadétot fogadtak.

A katonai felsőoktatási intézmények a velük partnerségi kapcsolatban álló középiskolákkal közösen mentor programot hoztak létre, melynek keretein belül a különböző katonai szakok tisztii hallgatói személyesen segítik a jó képességű és tanulmányi eredményű, de szociálisan hátrányos helyzetű, rossz családi körülmények közül jövő tanulókat. Évente nagyjából 400 középiskolás veszi igénybe a program adta lehetőségeket. A hallgatók és mentoráltjaik között személyes kapcsolat alakul ki. A kis korkülönbség miatt a tanulók könnyen megtalálják a közös hangot tanácsadóikkal, akik igyekeznek ösztönözni őket a továbbtanulásra és a minél jobb eredmények elérésére.

A Bevezetés a katonáéletbe (Périodes Militaires d'Initiation ou de Perfectionnement à la Défense Nationale)²²⁹ program célja, hogy a 16 és 30 év közötti fiatalok tényleges katonai tapasztalatokat szerezzenek. Lehetőséget kapnak olyan képzéseken való részvételre, amelyek erősítik a közösségtudatot, a csapatszellemet, a szolidaritást, és amelyek segítségével túl tudnak lépni önmagukon. A képzések időtartama egy és négy hét között van. A képzések típusa széles skálán mozog. Létezik ejtőernyős, hegyi, kutyás, tengerészeti, kommandós, légvédelmi, fegyverzettechnikai, ellátói, egészségügyi, elhelyezési és tűzoltó képzés, elsősegélynyújtó tanfolyam, de még stratégiai tanfolyam is. A haderő és a tanintézetek együttműködésének köszönhetően a programban résztvevők sokszor a tanult szakmájuknak megfelelő szakterületen szerezhettek további gyakorlatot, melyet az iskolák a kötelezően előírt szakmai gyakorlat teljesítéseként ismernek el.

²²⁸ Commission Armées-jeunesse Session 2016-2017. Les cadets de la défense: un nouvel élan. <https://www.defense.gouv.fr/content/download/517418/8698662/file/Rapport%20de%20groupe%20CADETS%202016-2017.pdf> Letöltés időpontja: 2017.06.15.

²²⁹ http://web.ac-corse.fr/cite_fiumorbu/Periodes-Militaires-Initiale-et-de-Perfectionnement-PMIP-et-Formation-Militaire-Initiale-de-Reserviste-FMIR_a467.html Letöltés időpontja: 2017.05.14.

Annak érdekében, hogy minél többen részesülhessenek a haderő által nyújtotta lehetőségekből és megszerezhessék első tapasztalataikat a munka világában, a Védelmi Minisztérium igyekszik növelni a szakmai gyakorlati helyeinek számát. A szakmai képzéseknek három fajtája létezik.

A szakmai gyakorlatok (Les stages) a Védelmi Minisztérium keretein belül, rendkívül széles körben elérhető gyakorlati helyeken biztosítják a lehetőséget mindenkinek a középiskolásoktól az egyetemistákig, hogy megszerezzék első szakmai tapasztalataikat.

A Védelmi Minisztérium szervezésében működő szakképzések tanfolyami keretben adnak lehetőséget a 16 és 25 év közötti fiataloknak, hogy olyan szakmai képzésben vegyenek részt, amelynek végén oklevéllel elismert képesítést szereznek, azaz gyakorlatilag egy szakmát kapnak.

A Közszolgálati, állami és egészségügyi karrier (Le Parcours d'Accès aux Carrières de la fonction publique Territoriale, hospitalière et de l'État PACTE)²³⁰ elnevezésű programban a diploma vagy érettségi nélkül tanulmányaikat befejező fiatalok kapnak lehetőséget levelező képzés keretében, hogy olyan képesítést szerezzenek, melynek segítségével a közszolgálatban, technikai-adminisztratív területen vagy az egészségügyben munkához juthatnak.

A Második esély program (Défense Deuxième Chance)²³¹ arra szolgál, hogy segítse a társadalom peremére sodródott 18 és 25 év közötti azon fiataloknak a visszailleszkedését, akik szeretnék szakmához jutni vagy szeretnék befejezni korábban félbehagyott tanulmányaikat. A programban önkéntes jelentkezés alapján lehet részt venni, nemzetiségtől függetlenül. A programot 2005-ben a Munkaügyi- és a Védelmi Minisztérium közösen indította el. A programra szakosodott intézményekben az önkéntesek átlagosan 10 hónapot töltenek el. A tengerentúli francia területeken működő adaptált katonai szolgálat (Service militaire adapté – SMA) mintájára létrehozott programban (a meglévő húszt intézményben) átlagosan 2500 fiatal vesz részt évente.

Az ún. Partnerségi programot 2009-ben hozták létre, és az Esélyegyenlőségi Program egyik fő tartópilléréként tartják számon. Célja, hogy helyi szinten küzdjön az

²³⁰ Le portail de la fonction publique: Le PACTE. <https://www.fonction-publique.gouv.fr/score/autres-recrutements/pacte-a-letat> Letöltés időpontja: 2017.05.25.

²³¹ Défense deuxième chance. <http://www.cdri-idf.ac-versailles.fr/spip.php?article33> Letöltés időpontja: 2017.05.25.

esélyegyenlőségért és a társadalmi kirekesztés ellen. Mindezt olyan alprogramokkal igyekeznek elérni, mint a korábban említett Ville-Vie-Vacances, vagy éppen azáltal, hogy a hátrányos helyzetű tehetséges fiatalok számára hangszereket adományoz. Emellett segítséget nyújt különböző képzések elvégzéséhez, sporttevékenységhez illetve cégekhez történő bekerüléshez.

A francia katonai középiskolák a honvédelmi nevelésnek egy speciális szegmensét alkotják, 2007-ig kizárólag katonák, közalkalmazottak és köztisztviselők gyermekeit fogadták. Az azóta elfogadott módosító intézkedéseknek köszönhetően mára hozzávetőlegesen 360, hátrányos körülmények közül érkező ösztöndíjas tanuló is részt vehet a képzésben, akik a tanulók összlétszámának 15 százalékát teszik ki. A férőhelyek 70 százalékát továbbra is a katonacsaládok gyermekeinek, 15 százalékát pedig a Védelmi Minisztérium polgári munkavállalói és más minisztériumok dolgozói gyermekeinek tartják fenn.²³²

A kötelező sorkatonai szolgálat megszüntetését követően indították el az ún. Állampolgársági tanfolyamot (Parcours citoyen). A három pilléren nyugvó program minden fiatal fiúra és lányra egyaránt kötelezően érvényes.

Az első pillért az iskolai honvédelmi oktatás²³³ jelenti. Ennek az a célja, hogy erősítse a haderő és a társadalom közötti kapcsolatot, ugyanakkor felhívja a fiatalok figyelmét a haderő fontosságára. A katonai ismeretek a harmadikos középiskolai tananyag részét képezik. Ezek olyan alapvető, a haderő szervezetével és a közös európai védelemi elvekkel kapcsolatos alapismeretek, amelyeket minden diáknak kötelező módon el kell sajátítani a tanév végére. A megtanultak lehetővé teszik, hogy a fiatalok jobban megértsék és megismerjék azon értékeket, amelyeken a Köztársaság nyugszik. Emellett tisztába lesznek a világban jelen lévő fenyegetések sokszínűségével és a biztonsághoz szükséges feltételekkel.

Természetesen az oktatás megvalósításához a haderő is hozzájárul. Részt vesz a képzésben, a tananyag kidolgozásában, és támogatja az iskolai projekteket a kétoldalú pedagógiai együttműködési bizottság által meghatározott kereteken belül.

²³² Les Lycées de la Défense. <https://www.defense.gouv.fr/portail/emploi2/ecoles/les-lycees-de-la-defense> Letöltés időpontja: 2017.02.16.

²³³ Enseignement de défense. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/enseignement-de-defense> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

Az Állampolgársági tanfolyam második pillérét a kötelező összeírás (Recensement)²³⁴ adja, amely 1999. január 1. óta minden 16. életévét betöltött francia állampolgárságú fiút és lányt érint. A 16. születésnap betöltése után a fiataloknak három hónapon belül a helyileg illetékes önkormányzatnál regisztrálniuk kell magukat, ami interneten keresztül is elvégezhető.

A harmadik kötelező eleme az Állampolgársági tanfolyamnak a honvédelmi és állampolgársági nap (La Journée Défense et Citoyenneté – JDC)²³⁵, amely minden évben körülbelül 750 000 fiatalt érint Franciaország 250 helyszínén. A honvédelmi és állampolgársági nap alkalmas arra, hogy felélessze a fiatalokban a nemzethez való tartozás és a haza védelmének eszméjét. Emellett mindenkit emlékeztet arra, hogy a demokráciának és a békének ára van, melyet a katonák az életükkel fizetnek meg. Különleges alkalmat jelent, amikor az iskolások közvetlen közlelől találkozhatnak a katonákkal, és megismerhetik azt a hivatást, amelyet számukra a haderő kínál. A közoktatási és az egyéb beilleszkedést segítő intézményekkel való együttműködés keretein belül a JDC egyfajta szűrőként is szolgál a problémákkal küzdő fiatalok felderítésére. A kötelező program során, a különböző tesztek kitöltése és feladatok elvégzése alkalmával, számtalan esetben derül ki, hogy az adott személy milyen súlyos szociális és tanulmányi problémával küzd.

A nap programja a következőkből áll:

- a fiatalok fogadása, reggeli;
- tájékoztatók az állampolgársági felelősségtudatról és a haderő kihívásairól;
- francia nyelvismereti tesztek kitöltése;
- ebéd;
- bevezetés az elsősegélynyújtás alapjaiba;
- a katonai alakulat megismerése.

A nap végén a fiatalok egy igazolást vesznek át a programban való részvételükről, mely kötelező előfeltétele a további, állami felügyelettel zajló vizsgáik (pl. érettségi) letételéhez vagy akár a jogosítványuk megszerzéséhez. Természetesen a haderő számára a JDC kiváló lehetőséget biztosít a toborzásra. A fiataloknak a tartalékos vagy aktív szolgálatokkal kapcsolatos kérdései továbbításra kerülnek a

²³⁴ Recensement. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/recensement> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

²³⁵ JDC. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/jdc> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

haderő megfelelő szakmai osztályaira. Abban az esetben, ha valaki nem jelenik meg a számára meghatározott időpontban a honvédelmi és állampolgársági napon, abban az esetben nem kapja meg a további állami vizsgákhoz szükséges igazolást. A fiatalnak 25 éves koráig kötelezően pótolni kell elmaradását.

François Hollande francia elnök 2016. január 11-én arra kérte a kormányt, hogy vizsgálják meg, miként fejleszthető a honvédelmi és állampolgársági nap.²³⁶ Az általa bejelentett változások célja, hogy a fiatalok már minél alacsonyabb életkorban megkezdjék az állampolgári ismeretek elsajátítását. E szerint létrehoznak egy ún. „állampolgári tanfolyamot” („parcours citoyen”), mely az általános iskolától egészen 25 éves korig tart majd. Az államfő hangsúlyozta, hogy szükség van az állampolgári szolgálatnak (service civique) egy egész generációra történő kiterjesztésére, mely célt az elnök 2020-ig akarja elérni. Jelezte, hogy szintén megfontolás tárgyát képezi a honvédelmi és állampolgársági nap programjának egy hétre történő meghosszabbítása is. A köztársasági elnök a miniszterelnök és az oktatási miniszter jelenlétében elmondott beszédében arra ösztönözte a francia fiatalokat, hogy vállaljanak nagyobb elkötelezettséget, még mielőtt a kormány által nekik biztosított lehetőségek közül válogatnának. Mindenekelőtt kidolgoznak egy "állampolgári tanfolyamot", amely az általános iskolától az érettségiig egy 300 órás erkölcsi és állampolgári ismeretek oktatási tananyagcsomagból áll majd. Ez a tanfolyam bevezeti a tanulókat a köztársasági értékrend világába. Az általános iskola utolsó évében (amely a hazai rendszerben a középiskola első évének felel meg) a vállalati és a civil szervezeti környezettel is megismerkednek a fiatalok. Már a 2016-ban induló tanévben minden 16. életévét betöltő diák egy ún. „állampolgársági füzetet” (livret citoyen) kap majd kézhez. Ez lehetővé teszi számukra, hogy fokozatosan megismerkedjenek új jogaikkal, de új kötelezettségeikkel is.

A „kis csapat, kis költségvetés, kis helyszín” elvén működő Agence de Service Civique léptéket fog váltani. Az ügynökség évi 300 millió eurós költségvetése 2018-ra több, mint egymilliárd euróra nő. Az ügynökség maga is átalakul, és ún. főbiztosságként (Haut-commissariat) közvetlenül a miniszterelnök alárendeltségébe kerül át az elnök elgondolása szerint. A közigazgatási adminisztrációt, a

²³⁶ François Hollande demande "d'étudier" un allongement de la journée défense et citoyenneté "jusqu'à une semaine". https://www.huffingtonpost.fr/2016/01/11/journee-defense-citoyennete-allongement-francois-hollande_n_8956970.html Letöltés időpontja: 2016.02.20.

minisztériumokat, a nagy állami vállalatokat és az egyéb állami szerveket ugyancsak mobilizálják a fiatalok fogadása érdekében.

Az Adaptált Katonai Szolgálat (Service Militaire Adapté – SMA) rendszerét a Franciaország Tengerentúli területeiért felelős minisztériuma (Ministère des Outremer) hozta létre, amely a tengerentúli megyék 18 és 25 év közötti, a munkaerőpiactól eltávolodott fiataljainak szocio-professzionális beilleszkedését hivatott elősegíteni katonai-nevelési módszerek segítségével.²³⁷

Az SMA létrehozott és továbbfejlesztett egy módszert a fiatalok tanítására, nevelésére, állampolgársági felelősségtudatának kialakítására. A módszer sikeressége a hagyományos módszerekhez képest a katonák által hozzáadott értékekben rejlik. Az SMA komoly eredményeket tudhat magáénak, amelyek többek között az önkéntességnek, a katonai rendtartásnak és a munkaerőpiaci szempontok figyelembe vételének köszönhetőek. A szocio-gazdasági megközelítés azt jelenti, hogy a képzés vezetői egyszerre törekednek a fiatalok önmegvalósító képességeinek fejlesztésére és a munkaerőpiac szükségletek kielégítésére. A másik lényeges elem egy olyan oktatási és pedagógiai módszer megalkotása, amelyik a szociális és szakmai területen egyaránt fejlődést eredményez az önkénteseknél. 2009-ben az SMA elkötelezte magát, hogy 2017-ig megduplázza a programban résztvevő fiatalok számát elérve ezzel a 6 000 főt.

Az SMA nevelői a Védelmi Minisztérium állományából kerülnek ki, fizetésüket a tengerentúli területek számára, az SMA programra (P138/BOP SMA) elkülönített pénzalapból kapják. Kiválasztásuknál a megfelelő vezetői tapasztalat mellette fontos szempont a jelöltek elkötelezettsége a fiatalok segítése iránt.

2014-ben az SMA költségvetése közel 80 millió euró volt. A program pénzügyi forrása tehát az állam által biztosított, de az SMA részeként a helyi közösségek, önkormányzatok és cégek is támogatják a fiatalok képzését. Az SMA működési és beruházási költségeinek 25 százalékához európai pályázati alapokon keresztül jut hozzá.

A program célkitűzései közé tartozik, hogy olyan oktatási-nevelési programot biztosítson, amely a személyiség minden területére hatással van. Ebbe a szakmai képzés mellett beletartozik egyfajta nevelés is, amely az alapvető viselkedési szabályok (udvariasság, higiénia, törvénytisztelet) elsajátítását célozza meg. Emellett komoly hangsúlyt kap az együttélési szabályok betartásának elsajátítása, az egymás

²³⁷ Le SMA. <http://www.le-sma.com/> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

megsegítésére történő nevelés (csapatmunka, elsősegély, humanitárius segítségnyújtás), valamint az önkéntesek átmeneti nehézségeinek leküzdése után egy jövőkép kialakítása is. Fontos része a programnak, hogy a fiatalok a sportolás, az elért eredmények (elismerések, rendfokozatok, képesítések) és a katonai viselkedési forma elsajátítása útján önbizalomhoz és sikerélményekhez jussanak. A sokszor rendkívül nehéz sorból érkező fiatalok önbizalmának felépítése kulcsfontosságú feladat. Ez elérhető egy tekintélyt felmutató, mégis jóindulatú parancsnoki munkával, a közösséghez tartozás érzésének megteremtésével, személyre szabott szakmai képzések kialakításával és a kisebb és nagyobb sikerek elismerésével.

Az SMA egyaránt fogad nőket és férfiakat. A felvétel feltételei, hogy a 18 és 26 év közötti jelölt a tengerentúli területek lakója legyen, és mutasson elkötelezettséget az SMA iránt. Előnyt élveznek azonban a leginkább rászorulóknak, a végzettség nélküliek, az analfabéták. A toborzásban segítséget nyújtanak a helyi munkaügyi kirendeltségek és az erre szakosodott civil szervezetek is.

Az SMA alapelve, hogy egy olyan képzést biztosítson amely:

- hozzájárul az egyén szakmai és személyes fejlődéséhez;
- segíti a fiatalokat a bennük rejlő lehetőségek kiaknázásában;
- segíti a munka világába történő beilleszkedést;
- hosszú távú fejlődést tesz lehetővé;
- megismerteti az önkénteseket a munkaerőpiac és a cégek világával;
- kapcsolatot teremt partnerek és a fiatalok között.

Az SMA elkötelezett, hogy fenntartsa és folyamatosan fejlessze a partnerségi kapcsolatait. Partnereivel a lehető legszorosabb együttműködésre törekszik, amelyek lehetnek a helyi közintézmények (pl. családsegítők, munkaügyi irodák), vállalatok, iskolák és egyéb szocializálódást segítő intézmények. A legfőbb cél, hogy a képzés végén az önkéntesek munkához jussanak, vagy az itt megszerzett tudásukat kamatoztatva tovább tanuljanak.

A szakmai képzések szintjét, fajtáját, időtartamát egyaránt a miniszter határozza meg a Képzési Tanács javaslatai alapján ("Conseil de perfectionnement"). A tanács tagjai között az alábbi szakterületek képviselői vannak jelen:

- munkaügyi és szociális hivatalok;
- oktatási és szakképzési intézmények;
- mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, halászati képviselők;

- az önkormányzatok képviselői;
- a különböző kamarák képviselői;
- a felnőttképzésért felelős szövetségek;
- egyéb meghívott szakmai szervezetek.

Bármely szakma oktatásáról legyen szó, a fiatalok idejének legalább 70%-át a szakmai képzés teszi ki.

Bármelyik képzésen is vesz részt a fiatal, négy alapvető területen részesül felkészítésben, hogy végül megkaphassa a „Beilleszkedésre alkalmas Igazolást” (Certificat d’Aptitude Personnelle à l’Insertion – CAPI). A négy terület a következő:

- 50 órás állampolgársági képzés és az alapvető viselkedési normák betartásának folyamatos ellenőrzése abból a célból, hogy a jelölt megkaphassa az állampolgársági képzés elvégzéséről szóló igazolást (attestation de formation à la citoyenneté – AFC);
- 20 órás elsősegélynyújtó tanfolyam, amelynek sikeres elvégzéséről a fiatalok egy külön tanúsítványt kapnak (attestation de formation aux premiers secours – PSC 1);
- 150-200 óra közötti iskolai képzés, hogy az önkéntesek megszilárdítsák alapismereteiket és kézhez kapják az általános képzésről szóló bizonyítványukat (certificat de formation générale – CFG),
- 800 órás szakmai képzés, hogy készség szinten elsajátítsanak egy szakmát, melyről egy külsős vizsgabizottság előtt adnak számot.

Az SMA-nál a jelentkező személy előképzettségére való tekintettel többféle képzési lehetőség létezik:

- 8, 10, 12 hónapos képzések, ha az önkéntes nem rendelkezik végzettséggel és a magánéletét tekintve halmozottan problémás;
- 6, 8 hónapos képzések, ha a jelentkező rendelkezik valamilyen szakmai képesítéssel, de egy éve munkanélküli, viszont szeretne gyorsan visszakérülni a munkaerőpiacra.

Minden tanfolyam lehetőséget biztosít a „B” kategóriás jogosítvány megszerzésére.

Az SMA felvételi feltételei:

- önkéntesség,
- a jelentkező lakóhelye a tengerentúli területeken legyen,

- a jelentkező a szerződés aláírásának pillanatában 17 és 26 éves között legyen,
- egészségügyi alkalmasság,
- francia állampolgárság,
- rendelkeznie kell JDC igazolással,
- a katonai hivatással összeegyeztethető bűnügyi előélet.

Az anyagi juttatás hozzávetőlegesen 340 euró havi apanázs, ingyenes szállás, ruházat, étkezés.

A rendezett keretek közötti katonai nevelés nem tesz különbséget a fiatalok között, rendszert visz az életükbe ezzel is növelve esélyeiket a beilleszkedésre. Az SMA a tradicionális katonai módszerek alkalmazásának köszönhetően képes tevékenységét sikeresen és összehangoltan végezni. A tapasztalt kiképzők az alábbi, a haderőnél is alkalmazott módszerekkel vezetik önkénteseiket:

- csoportok létrehozása: beilleszkedés segítése majd összekovácsolás,
- az egyének csoportokon belüli nyomon követése,
- közösségi együttélés szabályainak betartatása,
- a létrehozott körülményekkel átmenet biztosítása a „családi fészek” és a függetlenség között,
- a közös értékek hangsúlyozása.

V.2.3. Az Önkéntes Katonai Szolgálat rendszere

Franciaországban 2015. július 1-től állították fel az önkéntes katonai szolgálatot (Service Militaire Volontaire – SMV)²³⁸. A program elsődleges célja, hogy az ilyen típusú szolgálatot vállalókat - a katonai rendtartás keretei között - a civil életben hasznosítható szakmai képzettség megszerzéséhez segítse hozzá, és ezzel hozzájáruljon a fiatalok társadalmi integrációjához.

Az SMV-be önkéntes alapon olyan nagyvárosban élő 18 és 25 év közötti fiatal nők és férfiak jelentkezhetnek, akik szakmai képesítéssel kevésbé vagy egyáltalán nem rendelkeznek. Akik ezt a lehetőséget választják, azok egyenruhában, egy katonai szervezet tagjaként magatartási, állampolgársági és szakmai felkészítést kapnak. A szolgálat időtartama 6-tól 12 hónapig terjed, a szerződés nem meghosszabbítható. A

²³⁸ Service Militaire Volontaire. <https://www.defense.gouv.fr/smv> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

SMV lehetőséget biztosít arra, hogy a fiatal a szolgálat során megszerzett képzés segítségével a szolgálati idő letelte után munkahelyhez jusson.

Mostanáig négy SMV alakulat állt fel, amelyek fogadják az önkénteseket:

- 2015. október 29-től a Centre Lorraine fogadja az első szerződőket Montigny-les-Metz-ben (Moselle);
- 2015. november 3-tól indult a Centre Ile de France, Brétigny-sur-Orge-ban (Essonne);
- 2016. január 13-án indult a Centre Poitou-Charentes, La Rochelle-ben (Charente maritime);
- 2017. január 1-jén pedig a Châlons-en-Champagne-i központ is megkezdte a működését.

A központok éves ciklusonként mintegy 100-100 önkéntest tudnak fogadni.

Az Önkéntes Katonai Szolgálat elsődleges célja tehát nem a katonai utánpótlás biztosítása vagy éppen a toborzás, hanem a hátrányos helyzetű, vagy esetleg a franciától eltérő kulturális háttérrel rendelkező, beilleszkedési nehézségekkel küzdő fiatalok felzárkóztatása, állampolgári felelősségének kialakítása, visszaillesztése a társadalomba, illetve bevezetése a munkaerőpiacra. Mindez a francia vállalatok segítségével és nyilván anyagi hozzájárulásával kerül megszervezésre oly módon, hogy valamennyi fél (a résztvevő, a haderő, a vállalat és a társadalom) egyaránt nyertese legyen e történetnek.

Bár az SMV-nek közvetlenül nem célja a toborzás, illetve a haderő utánpótlásának biztosítása, ugyanakkor a katonai közeg bizonyára több résztvevő fiatal számára vonzó keretet fog biztosítani a képzéshez. Mindez kedvező feltételeket teremthet a haderő számára a belső toborzó munkához, illetve a haderő közvetlenül munkaadóként is megjelenhet a képzés végén.

Ugyanakkor az SMV nyilván nemzetbiztonsági szempontból is figyelemre méltó kezdeményezés tekintettel arra, hogy a katonai jellegű szolgálat lehetőséget teremt az állam számára a résztvevő fiatalok regisztrálására, tevékenységük nyomon követésére, valamint az önkéntesek várható összetételére tekintettel az állampolgári felelősség megértetésére. Az SMV felzárkóztató programja így összességében a leszakadó fiatalok társadalmi integrációján keresztül jól szolgálhatja akár a bűnmegelőzési tevékenységet, illetve a terrorizmus elleni küzdelmet is.

V.2.4. Összegzés

Franciaország számára a hazafiasság és a honvédelmi szempontból öntudatos állampolgárok nevelése kiemelten fontos. A Katonai-ifjúsági Szövetség és a fiatalok különböző célcsoportjait megszólító programok és lehetőségek széles tárházát kínálják a különböző mélységű honvédelmi nevelési tevékenységeknek.

Meglátásom szerint példaértékű annak a felismerése, hogy egy-egy ilyen ifjúsági program nem csupán az adott területért felelős állami alrendszernek fontos, de ösztársadalmi szempontból is rendkívül hasznos. Az Állampolgári tanfolyamok rendszere kiemelkedik a programok sorából, hiszen a kifejezett honvédelmi és állampolgári nevelési célú tevékenységek mellett egy folyamatos, valós képet biztosít a fiatalok létszámáról, értelmi, egészségügyi és fizikai állapotáról, ezáltal nem csak egy virtuális nyilvántartás részeseivé válnak, hanem ténylegesen adatokat és információkat nyer róluk az állam.

Ugyancsak kiemelendő az egészségügyileg korlátozott fiatalok rendszerbe történő beillesztése. A XXI. századi hadviselés és a technológia vívmányainak köszönhetően a honvédelmi tevékenységben egy mozgásában korlátozott vagy egészségügyileg sérült (pl. látáskárosult vagy teljesen vak) fiatal is hasznos és értékes tagja lehet a honvédelem rendszerének a számára megfelelő képzés biztosítását követően.

A francia honvédelmi nevelési programok és a hozzájuk kötődő tevékenységek legnagyobb erősségét azonban valószínűleg az adja, hogy a segítségükkel megakadályozható a különböző társadalmi csoportok további leszakadása és radikalizálódása. Közösségépítéssel és az egymásra történő fokozott odafigyeléssel, az értékteremtő tevékenységekbe történő bevonással a hátrányos helyzetben lévő fiatalok számára is elérhető célokat és kapaszkodókat kínálnak, miközben a szabályok és keretek betartásával a pozitív állampolgári attitűd kialakítását is elősegítik.

A programok sikerességének egyik fokmérője, hogy folyamatosan monitorozzák és tovább fejlesztik azokat, és a kezdetben csak a Védelmi Minisztérium égisze alatt működő tevékenységek zöme mára már minisztériumok közötti megállapodásokon nyugszik és működik. Ez a szemlélet teszi lehetővé, hogy egy olyan kiemelt jelentőségű tevékenység, mint a honvédelmi nevelés a társadalom minden szegmensében pozitív hatásokat eredményezzen.

V.3. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi példák ismertetése során két eltérő berendezkedésű, de messzemenőig európai értékeket valló ország gyakorlatai kerültek bemutatásra. Látható, hogy mind Nagy-Britannia, mind Franciaország kiemelten kezeli a hazafias és a honvédelmi nevelés ügyét, felismerve annak jelentős társadalmi hasznát és összekovácsoló erejét. A brit kadét-rendszer egy rendkívül összetett és szofisztikált működésű honvédelmi nevelési program, míg a franciák honvédelmi nevelése több platformon, programok egymást erősítő széles skáláján valósul meg. Mindkét ország esetében jellemző azonban, hogy az állam vezetésének legfelsőbb szintjén is kiemelten kezelik, ezáltal is példát mutatva a társadalom tagjai számára.

Fontos kérdés a honvédelmi nevelés érdemi céljának a pontos meghatározása is. A brit és a francia honvédelmi nevelés rendszerének példája meglátásom szerint egyértelművé teszi, hogy a honvédelmi nevelésnek nem lehet deklarált célja a haderő utánpótlásának biztosítása. Az abban résztvevők nem a toborzó tevékenység alanyai függetlenül attól, hogy számos ponton találkoznak és kapcsolódnak a haderő szervezeti elemeivel és magukkal a katonákkal is. A honvédelmi nevelés mindkét ország esetében a honvédelem ügye iránti érzékenyítést, annak jobb megértésének elősegítését, valamint a tudatos és életképes állampolgárrá nevelést részesíti előnyben. Ez nyilvánvalóan nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a kadét-rendszerben vagy a honvédelmi nevelési programokban résztvevők közül lesznek majd, akik valamilyen formában vállalják a katonai szolgálatot, de alapvetően nem ez a jellemző.

A programok társadalmi hasznossága abban áll, hogy az azokban résztvevő felnövekvő állampolgár egy adott életszakaszában minőségileg biztosított formában hozzájut a honvédelem ügyét megérteni elősegítő és azt támogatni képes tudásanyaghoz és képességekhez.

Emellett a honvédelmi nevelési programok nagyon fontos hozadékaként jelenik meg annak a lehetősége, hogy a leszakadó, marginalizálódó és kriminalizálódó társadalmi csoportok felzárkózhassanak, célokat kaphassanak ahelyett, hogy esetlegesen szélsőséges, a közrend és a béke megdöntésére irányuló szerveződések vagy terrororganizációk utánpótlási bázisát jelentsék. Ez a fajta megelőző funkció erősíti a nemzeti biztonságot, és hozzájárul a társadalmi összefogás erősítéséhez is, amelyre ha más hangsúlyokkal ugyan, de hazánkban is nagy szükség van.

VI. HONVÉDELMI NEVELÉS AZ ÖNKÉNTES HADERŐRE TÖRTÉNŐ ÁTTÉRÉSTŐL NAPJAINKIG

VI.1. A HAZAFIAS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS KERETEI ÉS VISZONYRENDSZERE²³⁹

Kutatásaim során világossá vált a számomra, hogy a hazafias és a honvédelmi neveléssel kapcsolatos kifejezések szakirodalomban történő használatában némi következetlenség tapasztalható. Előfordul, hogy rokon értelmű kifejezéseként, mellérendelt viszonyban (pl. hazafias honvédelmi nevelés, hazafias-honvédelmi nevelés, katonai-honvédelmi nevelés) használják még a téma kutatói²⁴⁰ is annak ellenére, hogy valójában a hazafias és a honvédelmi nevelés fogalmi köre és ennek megfelelően a tartalma is jól körülhatárolható.

Fürstné Kólyi Erzsébet egy tanulmányában úgy látta, hogy *„nincs szerves kapcsolat a hazaszeretet és a honvédelem, a társadalmi, nemzeti haladás, a hadsereg, a történelmi múlt pozitív hagyományai és az új eredmények, valamint a ma hazafisága, a nemzet biztonsága és honvédelme között.”*²⁴¹ Ez a megállapítás ugyan közel két évtizede született, de jól rávilágít annak a fontosságára, hogy a társadalom tagjai számára ezeket az értékeket valamilyen rendszerben, egymáshoz kapcsolódóan érdemes közvetíteni.

Lacsny Márton egy 2017-ben megjelent tanulmányában kísérletet tett a fogalmi keretek tisztázására, bár ő maga a „hazafias és honvédelmi nevelés” kifejezést használta. Az ő meglátása szerint a hazafias és a honvédelmi nevelés az állam által támogatott oktatási és nevelési módszerek által valósul meg. Ennek elemei *„a csapatmunka, a bajtársiasság, egymás kölcsönös segítése különböző szituációkban; a táborigény, a közösségi igény, a túlélési technikák (tűzgyújtás, táborépítés, víz- és élelemszerzés, sport, állóképesség), az elsősegélynyújtás, az állóképesség-fejlesztés,*

²³⁹ A szerző a témához kapcsolódóan *Honvédelmi nevelés stratégiai megközelítésben* címmel publikált tanulmánya a *Honvédségi Szemle* 2017/5. számában a 71-76. oldalán jelent meg.

²⁴⁰ Lásd pl.: Hajdicsné Dr. Varga Katalin PhD: Hazafias-honvédelmi nevelés különböző életszakaszokban. XIII. Országos Nevelés-tudományi Konferencia. Változó életformák – régi és új tanulási környezetek. Absztraktkötet. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság. 2013. 409., Madarász Tibor: A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala. In: *Educatio* 2015/2. <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/a-honvedelmi-neveles-pedagogiai-oldala> Letöltés időpontja: 2017.10.21., Lacsny Márton: A hazafias és a honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (2.) In: *Honvédségi Szemle* 2017/3. 146-147.

²⁴¹ Fürstné Kólyi Erzsébet i.m. 96.

*sport, a katasztrófavédelem (alapvető katasztrófavédelmi ismeretek), a tájékozódás, tereptan, a nemzeti hagyományok ismerete, őrzése, a hadtörténelem és katonai hagyományok ismerete, a katonai alapismeretek (alaki foglalkozások, egyenruhák és rendfokozatok ismerete), a katonai jellegű sportok gyakorlása (lövészet, vívás, küzdősportok, ejtőernyőzés, búvárkodás), a technikai ismeretek (gépjárművezetés, információbiztonság, rádiótávközlés, modellezés, repülés).*²⁴² Ezeket az elemeket tematikusan, egységes szemlélet mentén összeillesztve, egy vagy több, az állam által támogatott szervezet valósítja meg a felelős állampolgárrá válás érdekében.

Bár a fenti definíció-kísérlet számos eleme elfogadható, összességében mégis úgy gondolom, hogy fontos a fogalmak áttekintése és tartalmi körülhatárolása különösen annak érdekében, hogy a mindennapi életben megvalósuló tevékenységek során kiküszöbölhetőek legyenek a szükségtelen átfedések vagy az esetlegesen lefedetlen területek.

VI.2. FOGALMI ÁTTEKINTÉS ÉS KÖRÜLHATÁROLÁSOK

Magyarország Alaptörvénye szerint „*minden magyar állampolgár köteles a haza védelmére*”²⁴³. Ebből az következik, hogy a honvédelemben, mint nemzeti ügyben a társadalom minden tagjának szerepe és feladata van. Ugyanakkor joggal vetődik fel a kérdés, hogy ez a szerep és feladat milyen formában realizálódik, ki és hogyan, milyen eszközök felhasználásával felelős azért, hogy az állampolgárok az Alaptörvényben meghatározott kötelezettségeiknek eleget tudjanak tenni.

A honvédelem, a hazafias és a honvédelmi nevelés területe több jogszabályban is szerepel, így ezek összevetésével tudunk választ adni a fenti kérdésre. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 1.§ (5) bekezdése szerint „*az állampolgárok honvédelmi feladatokra való felkészülése békében az önkéntes vállaláson alapszik, melyhez az állam biztosítja - különösen a honvédelmi nevelés keretein belül - a szükséges felkészítő ismeretek elsajátításának szervezett feltételeit*”.

²⁴² Lacsny Márton: A hazafias és a honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (2.) In: Honvédségi Szemle 2017/3. 146-147.

²⁴³ Magyarország Alaptörvénye. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
Letöltés időpontja: 2017.04.10.

A 21. § (1) bekezdés j) pontja pedig még konkrétabban fogalmaz, amikor azt mondja, hogy „*a Kormány Magyarország védelmi felkészültségének biztosítása céljából (...) a köz- és a felsőoktatás keretein belül gondoskodik a honvédelmi nevelés programjának végrehajtásáról*”.²⁴⁴

Mindezek alapján egyértelmű, hogy az állampolgárok honvédelmi felkészítése az államszervezet, azon belül is a mindenkori Kormány feladata. Tovább vezetve ezt a gondolatot, a Kormányon belüli feladatmegosztás szerint²⁴⁵ a honvédelmi miniszter a Kormány honvédelemért felelős tagja, az emberi erőforrások minisztere pedig – több más feladata mellett az oktatásért és ezen belül a nevelésért felel. Jól látható tehát, hogy a honvédelmi nevelésben jelenleg két tárca is érintett: az egyik a honvédelmi, a másik pedig a nevelési szakmai oldalról. Tovább erősíti ezt a megállapítást, hogy a köznevelésről szóló törvény preambulumban megjelenik a „*felnövekvő nemzedékek hazafias nevelése*” kifejezés, amely ugyancsak az emberi erőforrások miniszterének a feladatkörébe tartozik.

A fogalmi keretek helyes használatához alapvetően szükséges a hazafiasság, a honvédelem, a hazafias nevelés, valamint a honvédelmi nevelés tartalmának és ezek egymáshoz való viszonyának a tisztázása.

A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint a hazafi „hazáját szerető, érte önzetlenül tevékenykedő ember”²⁴⁶, a hazafiasság pedig „öntudatos, tevékeny hazaszeretet”²⁴⁷. A hazafiasság vagy hazafiság tehát tudatosan alakított, önkéntes tevékenységet jelöl, amelynek középpontjában a haza és annak értékei iránt érzett szeretet áll.

A fogalmi meghatározás alapján a honvédelem a haza védelme, más megközelítésben pedig „*a haza védelmére létesült állami szervezet (hadsereg, intézmények, felszerelés stb.), s az ezt irányító hivatalos tevékenység*”.²⁴⁸ Jól érzékelhető, hogy az egyén, a humánium ebben a megfogalmazásban nem domborodik ki, sokkal inkább a szervezeti, formális keret a hangsúlyos, amely az általános

²⁴⁴ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben vezethető intézkedésekről.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV Letöltés időpontja: 2017.04.10.

²⁴⁵ 152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat és hatásköréről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR Letöltés időpontja: 2017.04.10.

²⁴⁶ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, 2014, 505.

²⁴⁷ Magyar Értelmező Kéziszótár, 505.

²⁴⁸ A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

sorkatonai kötelezettség időszakában valóban háttérbe szoríthatta az állampolgári elköteleződés jelentőségét. Az önkéntes haderőre történő áttéréssel ugyanakkor a feladat, azaz a haza védelme nem változott, viszont ennek garantálásában alapvetően meghatározóvá vált az állampolgári attitűd, az önkéntes katonai szolgálatvállalási hajlandóság, amelynek a kialakulása, kialakítása már a nevelés területére tartozó kérdés.

A fentieket figyelembe véve célszerűnek tűnik a honvédelem fogalmi definícióját bővíteni, és a következők szerint meghatározni: a honvédelem a haza védelmére létesült állami szervezet, az ezt irányító hivatalos tevékenység, valamint az állampolgári elkötelezettség nyomán kialakult társadalmi önvédelmi képesség komplex, egymástól kölcsönösen függő rendszere.

Az 1997-ben kiadott Pedagógiai lexikon tisztázza a hazafias és a honvédelmi nevelés fogalmi és tartalmi kereteit. Eszerint a hazafiasságra nevelés „*a hazához (szülőföld, anyanyelv, az ország lakói, az azonos nemzethez tartozók, a nemzeti hagyományok és kultúra) való pozitív viszony kialakítására és megszilárdítására irányuló nevelési törekvés. (...) érzelmi és akarati nevelés*”²⁴⁹. A kiadvány szerint „*a közvetlen környezetben, kisközösségekben kifejtett aktivitás az a bázis, melyről el lehet jutni az országos érdekeket szolgáló cselekvő hazafisáig. A kisgyermek számára az a haza, amit a környezetéből érzékel, ezért a hazafias nevelés kezdeti fokán a közvetlen környezet élményszerű megfigyeltetése a legfontosabb. A műveltségi körök szerint (tantárgyi keretek között) végbemenő tanulási folyamatokban – elsősorban a magyar történelem és irodalom, Magyarország földrajza és néprajza, művészete – táplálhatja a haza reális ismeretét és szeretetét.*”²⁵⁰

A honvédelmi nevelés a lexikon szerint „*a fiatalok fizikai, érzelmi és szellemi felkészítése a katonai szolgálatra, helyesebben a hazafias nevelésnek az az oldala, mely mindkét nemre kiterjedően elsajátíttatja az országban élő emberek és a nemzeti értékek megóvásához szükséges tudást és attitűdöket.*”²⁵¹ Itt kell megjegyezni, hogy az 1997-ben megalkotott fogalom az akkori viszonyoknak megfelelően, a kötelező sorkatonai szolgálatra történő felkészítést, előképzést helyezi fókuszba. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy „*a honvédelmi nevelés természetes módon előnyben részesíti*

²⁴⁹ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): Pedagógiai lexikon A-H I. kötet. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997, 649.

²⁵⁰ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.) i.m. 649.

²⁵¹ Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.) i.m. 677.

az iskolai, intézményi, ifjúságmozgalmi élet katonás formáit, de ezekből nem feltétlenül következtethetünk a nevelés militarista céljaira, mivel a katonás fegyelem és külsőségek számos élethelyzetben fontos szerepet játszó beállítódásokat gyökereztetnek meg, dologi és személyek közti rendre, önfegyelemre nevelnek.”²⁵²

Bár a hazafias nevelés fogalmát nem, de a honvédelmi nevelést meghatározza a 2015-ben kiadott Katonai terminológiai értelmező szótár. E szerint a honvédelmi nevelés *„a nevelés szerves része, olyan tudati, akaratú tényezők kialakítása a lakosságban, - mindenekelőtt a fiatalságban -, amelyek birtokában azok képesek és készek a haza védelmére, továbbá arra, hogy a honvédelmi kötelezettségeiknek bármilyen körülmények között eleget tegyenek.”²⁵³* Ennek a fogalmi keretnek a hiányosságaként értékelem, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelés jelentésének összemérésére ad okot, mivel tartalmában sokkal inkább a Pedagógiai lexikon hazafias nevelési definíciójával áll összhangban. Csak a tudati és akaratú tényezők kialakítására helyezi a hangsúlyt, holott a valóságban a honvédelmi nevelés hozzáadott értékét a hazafias neveléshez képest éppen a fizikai képességek kialakítása és a gyakorlati ismeretek átadása képezi. Meglátásom szerint csupán a tudati és akaratú tényezők kialakításával a lakosság kész lehet a haza védelmére, de csak a fizikai és gyakorlati ismeretek birtokában lehet valóban képes rá.

A hazafiasság tehát elsődlegesen a hazához, a haza értékeihez való érzelmi kötődést jelenti. Ebből következik, hogy a hazafias nevelés ennek az érzelmi köteléknek a kialakítását és megszilárdítását szolgálja azáltal, hogy a közös nyelv, a kultúra, a hagyományok megismertetésével és ápolásával hozzájárul a nemzeti öntudat kialakulásához. Bár a 2012. évi Nemzeti Alaptanterv jelenleg felülvizsgálat és átdolgozás alatt van, az abban megfogalmazott, hazafias nevelésre vonatkozó megállapítások helytállóak: *„A tanulók ismerjék meg nemzeti, népi kultúránk értékeit, hagyományait. Tanulmányozzák a jeles magyar történelmi személyiségek, tudósok, feltalálók, művészek, írók, költők, sportolók munkásságát. Sajátítsák el azokat az ismereteket, gyakorolják azokat az egyéni és közösségi tevékenységeket, amelyek megalapozzák az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és népei megismerését, megbecsülését. Alakuljon ki bennük a közösséghez tartozás, a hazaszeretet érzése, és*

²⁵² Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.) i.m. 677.

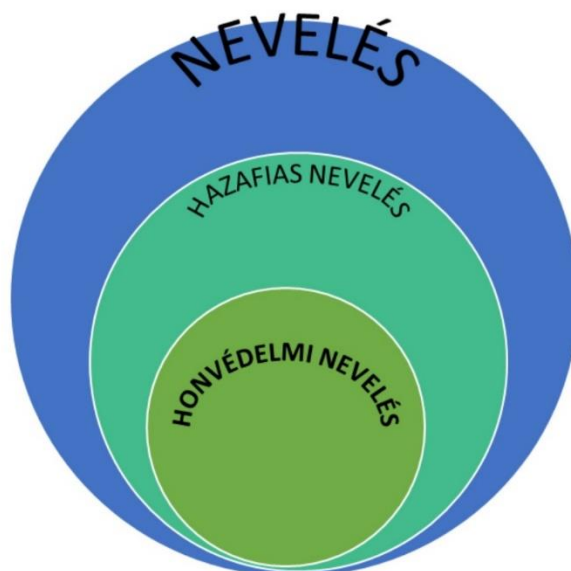
²⁵³ Berkáné Danesch Marianne: Katonai terminológiai értelmező szótár. HM Zrínyi Nonprofit Kft. - Zrínyi Kiadó, 2015, 271.

*az a felismerés, hogy szükség esetén Magyarország védelme minden állampolgár kötelessége.*²⁵⁴

A hazafias nevelés tehát a haza értékeihez való érzelmi kötődés kialakítását és megszilárdítását szolgálja, melynek eredményeként kialakul a hazaszeretet érzése. Az egyénekben megjelenik a haza védelme iránti igény, amely találkozik a haza védelmére irányuló állampolgári kötelezettséggel. A honvédelmi nevelés ennek az igénynek a kielégítéséhez és az állampolgári kötelezettség teljesítéséhez, „aprópénzre váltásához” kínál eszközöket és biztosít tudást, képességet.

Összefoglalva a hazafias nevelés „ágyaz meg” annak az igénynek, amely a honvédelmi ismeretek befogadására alkalmassá és nyitottá tesz az egyént. Ugyanakkor az is jól látható, hogy a honvédelmi nevelés a hazafias nevelésnél gyakorlatiasabb elemekből áll. Fizikai, értelmi és érzelmi tudást egyaránt biztosít, és ezek együttes birtoklásával válik a fiatal tudatos, a hazáját megvédeni is kész állampolgárrá.

8. számú ábra: A honvédelem iránti állampolgári elkötelezettség kialakításának eszközei és viszonyrendszere (saját szerkesztés)

Fontos kiemelni azt is, hogy a honvédelmi nevelés nem azonos a katonai neveléssel. Bár közvetetten a honvédelmi nevelés orientálhat a katonai pálya irányába,

²⁵⁴ Melléklet a 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelethez. Nemzeti alaptanterv. In: Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám. 10641.

az elsődleges célja nem ez. Éppen ezért nem szerencsés, hogy a középfokú oktatásban évekkal ezelőtt bevezetett tantárgy a „Katonai alapismeretek” megnevezést kapta, helyette szerencsésebb és kevésbé félreérthető lenne a felsőoktatásban is alkalmazott „Honvédelmi alapismeretek” megnevezés használata.

VI.3. A HAZAFIAS ÉS A HONVÉDELMI NEVELÉS – KORCSOPORTOK ÉS CSELEKVÉSI IRÁNYOK

A 2016. évi Magyar Ifjúság Kutatás²⁵⁵ eredményei alapján a jelenlegi 15-29 éves fiatal generáció alapvetően ragaszkodik a hazájához, és a jövőjét itt képzelel el. A megkérdezett fiatalok 67%-a nem tervezi, hogy a jövőben külföldön dolgozzon, tanuljon vagy telepedjen le. Ennek okaként, azaz visszatartó erőként pedig elsődlegesen három tényezőt jelöltek meg: a családot (71%), a barátokat (51%) és a hazaszeretetet (45%). Az is pozitív, hogy az intézményi és személyközi bizalom vizsgálata során a család (70%), az ismerősök (28%), a szomszédok (25%) után a honvédségben (22%) bíznak meg legjobban a fiatalok. A munkatársak, a rendőrség, a bíróságok, a civil szervezetek, az egyházak, a bankok, a politikai szereplők csak ezután következnek.

Mindez azt jelenti, hogy a jelenlegi fiatal generáció magában hordozza a hazafiasságot, és jó termőtalajt jelent a honvédelmi nevelés eredményes megvalósításához. Természetesen az egyes korcsoportok között jelentős különbségeket kell tenni, és a cselekvési irányokat azokhoz igazítva érdemes kialakítani.

Az általános iskolás korosztályban a hazafias nevelés kap elsődleges szerepet. Nagyon fontos, hogy az egyes tantárgyakon keresztül hangsúlyos megvilágításba helyeződjenek a nemzeti öntudat erősítéséhez kapcsolódó elemek, a példaképek, a minták. Alapvető fontosságú a fizikai állapot megfelelő szintre hozása, és kívánatos a mindennapi testnevelés honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretanyaggal való megtöltése is, amelynek fókuszában elsősorban az erő- és állóképesség növelés, a fizikai terhelhetőség kialakítása kapja a főszerepet.

²⁵⁵ Szabó Andrea et. al.: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei. Új Nemzedék Központ, 2016

A honvédelmi nevelés középpontjában elsősorban a középiskolai korosztály áll, amelyik összefoglaló néven a kadét korosztály. Ez nagyságrendileg a 14-19 éves korú fiatalokat jelenti, de bizonyos tevékenységek és ismeretek esetében az alsó korhatár lejjebb is szállítható, akár 12-13 évre. A közismereti tantárgyak keretében itt továbbra is jelen van a hazafias nevelés, de emellett már a honvédelem rendszeréhez kötődő konkrétabb elméleti és gyakorlati ismereteket is átadó honvédelmi nevelési program valósítható meg.

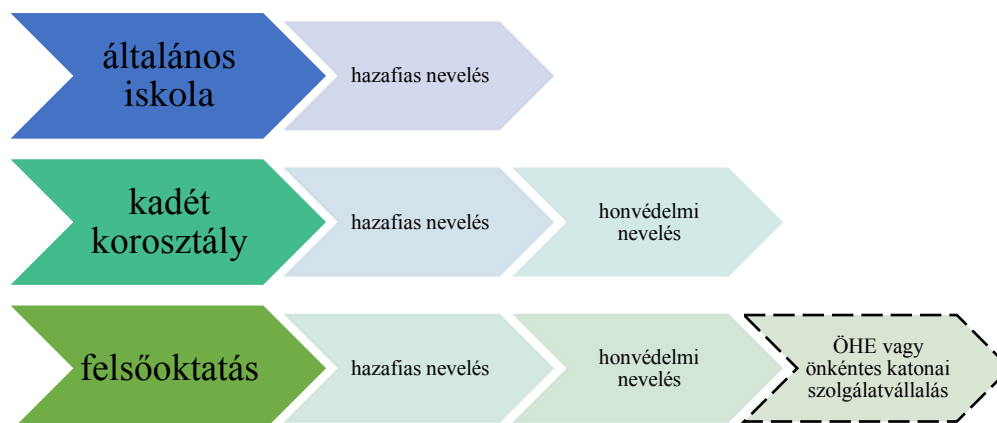
A kadét korosztály honvédelmi nevelésének célja, hogy a hazafias nevelés eredményeire alapozva, azon túlmutatva elősegítsük a honvédelem ügyének, rendszerének megismerését, valamint az ahhoz kapcsolódó feladatokban történő részvételi hajlandóságot, továbbá hogy a közösségi összetartozás élményének, lehetőségének megteremtésével valós képességeket és tudást biztosítsunk, amelyek honvédelmi szempontból is hasznosíthatók. Emellett kiemelten hangsúlyos a fizikai fejlődés, az állóképesség növelése és az egészséges életmódra nevelés a sport által.

A felsőoktatásban is megjelenik a honvédelmi nevelés: a Honvédelmi alapismeretek az ország több felsőoktatási intézményében is választható tantárgy a hallgatók számára. Tartalmilag fontos, hogy az ott megszerezhető elméleti ismeretek is élményközpontúak legyenek, azaz gyakorlati és szabadidős elfoglaltságokkal kell kiegészíteni annak érdekében, hogy a fiatalok számára vonzó legyen, ugyanakkor a kívánt nevelési célokat is elérje.

Fontos szót ejtenünk a felsőoktatásban nem jelenlévő, 18 év feletti fiatalokról is. Az ő számukra elsősorban a Honvédelmi Sportszövetség biztosítja majd azt a keretet, amely lehetőséget ad a honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretek megszerzésére, gyakorlására. Ugyanakkor az ő tekintetükben már hangsúlyos szerepet kap a Magyar Honvédség toborzó és oktatási rendszere is, amely a tényleges katonai nevelést jelenti azok számára, akik vállalják az abban történő részvételt. Az önkéntes területvédelmi tartalék kialakítása és az önkéntes honvédelmi előképzés bevezetése ezt a célt szolgálja.

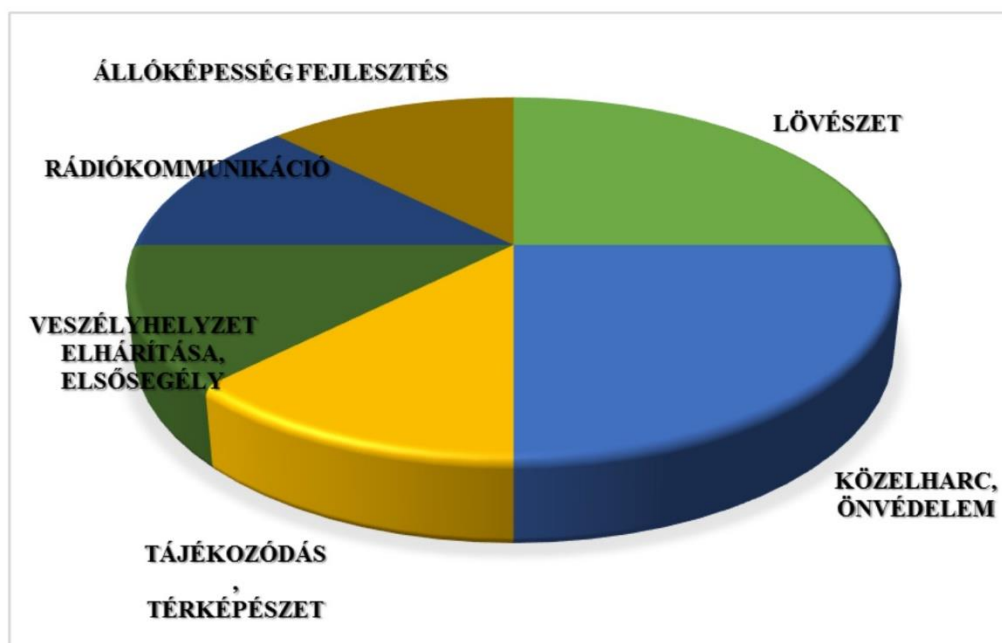
Emellett fontos megemlíteni a közszolgalatban dolgozók képzésében megjelenő Honvédelem, biztonságpolitika tantárgyat, amelynek a keretében a közigazgatásban dolgozók sajátíthatnak el elméleti és gyakorlati ismereteket a honvédelem ügyéhez kapcsolódóan.

9. számú ábra: Korcsoportok és cselekvési irányok a hazafias és a honvédelmi nevelés területén (saját szerkesztés)

A honvédelmi nevelés gyakorlati megvalósítását illetően ugyancsak rendszerszintű megközelítést alkalmazása indokolt. A honvédelmi neveléshez kapcsolódó gyakorlati tevékenységeket egy tortaként személve az a cél, hogy a honvédelmi nevelési programban részt vevő fiatal minél több szeletet kapjon belőle, ideális esetben az összes szeletből részesüljön. Ennek a legfontosabb elemei lehetnek a lövészeteki ismeretek megszerzése és gyakorlása, a közelharc és önvédelmi fogások elsajátítása, továbbá a mindennapi élethelyzetekben is jól alkalmazható tájékozódási és térképészeti ismeretek, a veszélyhelyzetek felismerése, elhárítása, az elsősegélynyújtás (beleértve az alapszintű életmentési protokoll elsajátítását, a betegápolást és az idősekről való gondoskodást), a rádiókommunikáció és az állóképesség fejlesztése. Ezekkel az ismeretekkel és tudással felvértezve nem csupán a mindennapi életben, de az állampolgári kötelezettségeik ellátása során is felkészültebb, ezáltal sikeresebb felnőttekké válnak.

10. számú ábra: A honvédelmi nevelés gyakorlati megvalósításának lehetséges területei (saját szerkesztés)

VI.4. A HONVÉDELMI MINISZTERIUM IFJÚSÁGNEVELÉSI PROGRAMJAI 2004-2016 KÖZÖTT

Az önkéntességen alapuló, professzionális haderő kialakításával megszűnt az a csatorna, amely által a fiatal férfiak szervezett formában részesültek a honvédelmi szempontból hasznosítható ismeretekben. A haderő átalakítás következtében számos katonai helyőrséget felszámoltak, így a Magyar Honvédség, mint munkáltató is háttérbe szorult.

Mindeközben természetesen nyíltak olyan lehetőségek, amelyek által az állampolgárok önkéntes vállalás alapján bekapcsolódhattak a honvédelembe. Megjelent az önkéntes tartalékos rendszer, elindultak az iskolai programok, a nyári táborok, ugyanakkor összegezve a tapasztalatokat nem túlzás kijelenteni, hogy a társadalom az ezredfordulón meglévő szinthez képest távolabb került a honvédelem ügyétől. Az elmúlt évtizedek viszonylagos békés állapota, a szövetségi tagság előnyeinek kidomborítása, a „majd a NATO megvéd minket”-tudat előtérbe helyezése

hamis biztonságérzetet kelthet az állampolgároknál. Felnőtt egy olyan generáció, amely a mai szülői generációt jelenti, akiknek a jelentős többsége már semmilyen formában nem került kapcsolatba a honvédelemmel. Ez komoly kihívást jelent, mert a fiatalok elsődleges szocializációs bázisát továbbra is a család jelenti. A Magyar Honvédség viszont 2004 óta eltűnt a családokból.

*„A honvédelmi nevelést sohasem tekinthetjük késznek, lezártnak, befejezettnek. Ennek több oka van. Egyrészt állandóan mozgásban vannak, változnak azok a nemzetközi és nemzeti feltételek, körülmények, amelyek között a nevelés folyik. Másrészt az ember, az emberi viszonyok fejlődése is indokolja a honvédelmi nevelés napirenden tartását.”*²⁵⁶ – írta Dr. Vasas Joachim egy 2009-ben megjelent tanulmányában. Az új honvédelmi kultúra szükségszerű kialakításában és művelésében meglátása szerint mind a honvédelemmel foglalkozó szervezeteknek, mind az iskoláknak és a pedagógusoknak kiemelt szerep jut.

Az önkéntes haderőre való áttérést követően KatonaSuli néven honvédelmi nevelési program indult el a középiskolákban. A program középpontjában a Katonai alapismeretek tantárgy, mint választható közismereti vizsgatantárgy állt.²⁵⁷ Kezdetben középszinten, a 2012-2013-as tanév május-júniusi vizsgaidőszakától kezdődően pedig már emelt szinten is lehetett érettségizni katonai alapismeretekből.²⁵⁸ A bevezetéstől kezdődő tíz tanév során 1 052 diák érettségizett a tantárgyból, az emelt szintű érettségit azonban a bevezetését követő négy év során mindössze 29-en választották.²⁵⁹ Ennek az alacsony számnak az okai között egyfelől a középfokú oktatásban, különösen a szakképző iskolákban bevezetett változtatások lehetnek (a szakiskolákban ugyanis kötelezővé tették a szakmai érettségi tárgyak választását, így a katonai alapismeretek érettségi tantárgyként már nem jöhetett szóba), másfelől az is, hogy az emelt szintű oktatást ebből a tantárgyból kevésbé preferálták a diákok.

A tantárgy keretében a diákok lehetőséget kaptak a honvédelem és a haderő, valamint a katonai élet jellemzőivel való megismerkedésre. A tantárgy oktatásának

²⁵⁶ Dr. Vasas Joachim: A honvédelmi nevelés, a védelem és biztonságpolitika néhány kérdése napjainkban. In: Seregszemle. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata. VII. évfolyam, 3. szám, 2009. július, 147.

²⁵⁷ A katonai alapismeretek tantárgyat a 2008-ban hatályon kívül helyezett 338/2004. (XII. 18.) Kormányrendelet illesztette be a középiskolák tananyagába választható közismereti érettségi tantárgyként.

²⁵⁸ 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról a 172/2011. (VIII. 24.) Korm. rendelettel módosított tartalma alapján.

http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30517#foot_366_place Letöltés időpontja: 2017.02.10.

²⁵⁹ Stummer Judit: A Katonai alapismeretek tantárgy szerepe a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. In: Hadtudományi Szemle. 2017. X. évfolyam 1. szám 481.

sem a diákok katonai kiképzése, sem pedig a katonai szolgálatra történő toborzás nem volt célja, ugyanakkor a diákok megismerték hazánknak a NATO-ban és az Európai Unióban betöltött szerepét, a honvédelmi rendszer legfontosabb elemeit, annak működését. Képet kaptak a Magyar Honvédség szerepéről és feladatrendszeréről, az állampolgárok honvédelmi kötelezettségeiről. Első kézből szerezhettek tapasztalatokat a hivatásos, a szerződéses és az önkéntes tartalékos katonák tevékenységéről és mindennapi életéről azáltal, hogy a tanórák megtartásában aktív katonák is közreműködtek. A tantárgyhoz kapcsolódó gyakorlati ismeretek elsajátítása során olyan tudással és képességekkel gazdagodtak, amelyek fejlesztették a csapatmunkát, a fegyelmet, a kitartást, emellett jártasságot szereztek az elsősegélynyújtás területén, legyen szó akár természeti vagy ipari katasztrófhelyzetek, akár balesetek nyomán kialakult segítségnyújtási helyzetekről.²⁶⁰

A programban részt vevő iskolák száma folyamatosan nőtt, 2012-ben már több mint negyven középiskolában oktatták a választható tantárgyat²⁶¹, 2016-ban pedig 61 iskola több mint 3000 diákja csatlakozott a KatonaSuli programhoz.²⁶²

A négy tanévben összesen 208 órás katonai alapismeretek tantárgy 148 elméleti és 42 gyakorlati órából állt. A gyakorlati felkészítés során 14 óra állt rendelkezésre a térképismeret és a terepen történő tájékozódás elsajátítására, 14 óra alaki felkészítésre, valamint 14 óra egészségügyi ismeretekre. Ezen felül a négy év alatt további három napon katonai alakulatoknál vehettek részt bemutató foglalkozásokon a diákok annak érdekében, hogy az elméleti tudásukat elmélyíthessék, és személyes tapasztalatokat is szerezhessenek a katonák mindennapi életéről és feladatairól.²⁶³

Egy 2015-2016-ban készült felmérés²⁶⁴ adatai alapján a hazafias és a honvédelmi neveléshez kapcsolódó ismeretek átadásával az iskolák jellemzően az osztályfőnöki órák, kisebb arányban a történelem és testnevelés órák keretében

²⁶⁰ Bővebben lásd: Hajdicsné Varga Katalin i.m.

²⁶¹ H. Varga Katalin – Czank László: Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban. 2. rész. Pedagógusképzések, katonai szakközépiskolák a honvédelmi-katonai nevelés szolgálatában. In: Képzés és Gyakorlat X. évfolyam, 2012. 3-4. szám, 169.

²⁶² katonasuli.hu: Katonasulik. www.katonasuli.hu/katonasulik Letöltés időpontja: 2017.01.05. Ez az ország középiskoláinak kb. 4 százalékát jelenti.

²⁶³ Stummer Judit: Katonai alapismeretek a polgári középfokú oktatásban. Új Pedagógiai Szemle. 2012/4-6. 238.

²⁶⁴ A felmérésben szereplő kérdésekre az országban akkor működő 1443 középiskola közül 842 adott választ. Bővebben lásd: Lacsny Márton i.m.

foglalkoztak, de sok helyen megjelentek a szakkörök, délutáni foglalkozások és táborok is, mint a honvédelmi ismeretek átadásának potenciális színterei. A felmérésekből az is kiderült, hogy a KatonaSuli programban a válaszoló iskolák kevesebb, mint tíz százaléka vesz részt, amely az összes iskola viszonylatában nyilvánvalóan még kisebb arányt jelent. Arra a kérdésre, hogy milyen katonák által szervezett foglalkozásra lenne igény az iskolák részéről, a legtöbben a gyakorlati honvédelmi ismeretek oktatását (pl. elsősegély, tereptan, tájékozódás, katonai sportok), a délutáni sportfoglalkozásokat és a nyári táborokat jelölték meg. Ezek a visszajelzések nagyban elősegítik a hazafias és a honvédelmi neveléssel kapcsolatos fejlesztő munka lehetséges irányait.

2007-től a felsőoktatásban elindult a Honvédelmi alapismeretek féléves, választható tantárgy oktatása. Elsőként a Pannon Egyetem hallgatói számára vált elérhetővé a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szakmai támogatásával működő három kreditet tartalmazó tantárgy, amelyet később az ország több egyetemén is sikerrel vezettek be. A Nemzeti Közzolgálati Egyetem adatai²⁶⁵ alapján 2007 és 2017 között 12 444 hallgató választotta a tantárgyat. Ennek a magas számnak az elérésében bizonyára az oktatás módszere, az e-learning kedveltsége és egyszerű hozzáférhetősége is szerepet játszik. A résztvevő hallgatók átfogó elméleti ismereteket kapnak a hazánk biztonságát és honvédelmét érintő legfontosabb kérdésekről, beleértve egyebek mellett a haditechnikai, haderő szervezeti, honvédelmi és rendvédelmi igazgatási alapismereteket is. A program előnye a könnyű elérhetőség és az online tér nyújtotta kommunikációs és információs hálózat széleskörű kihasználása, hátránya viszont, hogy nem tartalmaz gyakorlati elemeket és fizikai kapcsolódási pontokat, amelyek még közelebb hozhatnák a hallgatókat a honvédelem ügyéhez.

A KatonaSuli programban résztvevő pedagógusok továbbképzések keretében sajátították el az oktatáshoz szükséges elméleti, gyakorlati és módszertani ismereteket. A képzést a Honvédelmi Minisztérium indította el a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karával együttműködésben. A hatvan órás továbbképzés harminc óra önálló elméleti felkészülést és harminc óra gyakorlati ismeretszerzést biztosít. Az önálló elméleti felkészülés digitális tananyag feldolgozással, távoktatási rendszerben működik, és írásbeli vizsgával zárul. A

²⁶⁵ Honvédelmi alapismeretek. <https://hkk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/katonai-tanfolyamszervezo-hivatal/hazafias-es-honvedelmi-neveles-csoport/honvedelmi-alapismeretek> Letöltés időpontja: 2017.06.10.

gyakorlati felkészítés végén az elméleti tananyaghoz kapcsolódó gyakorlati ismeretek elsajátításáról, valamint az érettségi vizsga levezetésére és a diákok értékelésére vonatkozó tudásanyagról adnak számot a képzésben részt vevő pedagógusok.²⁶⁶

Bár a rendszerváltozást követően a honvédtiszti és altiszti utánpótlást biztosítani hivatott katonai középiskolák és kollégiumok hálózata is megszűnt, 2013 augusztusában létrejött a Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium, amely a honvédelmi nevelés programját zárt pedagógiai környezetben valósítja meg. Az intézmény bentlakásos iskolaként működik, ahol a növendékek formaruhát viselnek, és katonás napirend mellett folytatják a tanulmányaikat. Az alapvető középiskolai tantárgyak oktatása kifejezetten a katonai élethez köthető elemekkel is kiegészül: a sorakozó, a reggeli torna és a körletszemlék a mindennapi élet részét képezi az ott tanuló diákok számára, emellett a tanév folyamán a honvédelemhez kötődő programok széles skáláját kínálja számukra az iskola. „*A katonai foglalkozások között hadisír gondozás, a katonai hagyományőrzés, katonai közelharc, közelharc bemutatók, menetgyakorlat, fegyverzettechnikai foglalkozás, alaki foglalkozás, sport, Bocskai portya, Doni emléktúra, honvédelmi kötelékverseny és járőrversenyek jelennek meg a tanév során.*”²⁶⁷ A debreceni MH 5. Bocskai István Lövészdandár közelsége folyamatosan biztosítja a katona állományú oktatók és mentorok jelenlétét. Az iskola az országban egyedülálló képzési környezetet biztosít a katonai élet iránt érdeklődő fiatalok számára. Az ott alkalmazott módszerek eredményességét pedig az is mutatja, hogy a növendékek évről évre kimagasló sikereket érnek el a tanulmányi és sportversenyeken, emellett mind a tanulmányi átlag, mind a kompetenciamérések eredményei tekintetében az átlag felett teljesítenek.²⁶⁸

Az iskolarendszeren kívül a Magyar Honvédség folyamatosan szervez programokat az érdeklődő fiatalok számára, ezen felül a honvédelem ügyéért tevékenykedő társadalmi szervezetek és hagyományőrző egyesületek is aktívan részt vesznek az ifjúság honvédelmi nevelésében.

Kiemelkedő jelentőségű a Pákozdi Katonai Emlékpark működtetése, amely a pákozdi nemzeti emlékhelyen azzal a céllal jött létre, hogy bemutassa hazánk

²⁶⁶ Hajdicsné Varga Katalin i.m. 74.

²⁶⁷ Madarász Tibor: A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala. In: *Educatio* 2015/2. <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/a-honvedelmi-neveles-pedagogiai-oldala> Letöltés időpontja: 2017.01.12.

²⁶⁸ Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium: Iskolánk története. <http://www.kratochvil.hu/index.php/iskolankrol> Letöltés időpontja: 2017.03.20.

hadtörténelmének kiemelkedő állomásait az 1848-tól napjainkig terjedő időszakban. Emellett 2011 óta ott működik a Hazafiság Iskolája program, amelyben 2017-ig közel húszezer diák és 1800 pedagógus vett részt.²⁶⁹

A Honvédelmi Minisztérium támogatásával több társadalmi szervezet is rendez a honvédelmi neveléshez kapcsolódó programokat, így egyebek mellett például a Magyar Tartalékosok Szövetségének egyes tagszervezetei, valamint a Honvéd Sportegyesületek Országos Szövetsége rendezésében évek óta megvalósuló „Egy nap a honvédelemért” elnevezésű program az ország több pontján, melynek során a fegyveres testületek bemutatóin és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek kipróbálásával a résztvevők közelebbről is megismerhetik a honvédelem rendszerében tevékenykedő szervezeteket és a kapcsolódó feladatokat.

VI.5. A HONVÉDELMI SPORTSZÖVETSÉG MEGALAKÍTÁSA, CÉLJAI, FELADATRENDSZERE

A területvédelmi elven működő önkéntes tartalékos rendszer kialakításáról, valamint a honvédség és társadalom kapcsolata fejlesztésének tervéről szóló Kormány-előterjesztés a tartalékos rendszer fejlesztésének három elemét definiálta:

- az Önkéntes Területvédelmi Tartalékot, mint új hadrendi elemet,
- az Önkéntes Honvédelmi Előképzést, mint a társadalom honvédelem ügye iránt fogékony tagjai számára önkéntes alapon, modulrendszerű honvédelmi felkészítő programot,
- a Honvédelmi Sportszövetséget, amely a honvédelem és a társadalom kapcsolatrendszerének bázisát megteremtő, a társadalom tagjait, különösen a fiatal generációt a sporton és egyéb, honvédelmi szempontból is hasznosítható tudást és ismereteket átadó tevékenységeken keresztül megszólítani képes civil ernyőszervezet.

Magyarország honvédelmi minisztere az Önkéntes Területvédelmi Tartalék és az Önkéntes Honvédelmi Előképzés kialakítására – tekintettel azok katonai jellegére – a Honvéd Vezérkar főnöke számára, a Honvédelmi Sportszövetség megalakítására vonatkozóan pedig a HM miniszteri biztos részére szabott feladatot.

²⁶⁹ KEMPP: Hazafiság iskolája. <http://kempp.hu/index.php?id=468> Letöltés időpontja: 2017.06.25.

A Honvédelmi Sportszövetséggel kapcsolatos kidolgozó munka alapjait a 2016. április 7-i munkacsoport értekezleten, továbbá a 2016. április 25-i miniszteri értekezleten elhangzott miniszteri irányelvek jelentették, amelyek az alábbiak voltak:

- A sportokon keresztül könnyebben el lehet jutni a társadalom széles tömegeihez.
- Indirekt módon kell megszólítani a fiatalokat, a katonák közvetlenül nem mehetnek be az iskolákba.
- A Honvédelmi Sportszövetség jogállását tekintve a HM fejezetben önálló címen biztosított költségvetéssel rendelkező köztestület legyen.

A miniszteri biztos feladatát a miniszteri biztos kinevezéséről szóló 41/2016. (VIII.4.) HM utasítás 2. §-a határozta meg, ennek értelmében a miniszteri biztos feladatkörében:

- előkészítette és kidolgozta a kormány részére benyújtandó előterjesztést a köztestületként megalakítandó Honvédelmi Sportszövetségről,
- kidolgozta és javaslatot tett a Honvédelmi Minisztérium honvédelmi nevelési és felkészítési szakpolitikájának, mint kiemelt kormányzati közfeladatnak a stratégiai szintű szervezeti irányítására és felügyeletére,
- az érintett minisztériumokkal együttműködve képviselte a honvédelmi tárca és a Honvédelmi Sportszövetség céljait, kiemelten a honvédelmi nevelésnek a köznevelésben és a felsőoktatásban történő hatékony megvalósulásához szükséges kormányzati döntések előkészítésében,
- előkészítette és koordinálta a tárcák közötti és a honvédelmi tárcán belüli stratégiai szintű együttműködési megállapodások kidolgozását, valamint a honvédelmi nevelést, felkészítést és a katonai előképzést elősegítő kiemelt sportágak országos sportági szakszövetségeivel való együttműködést,
- felügyelte a miniszter által jóváhagyott honvédelmi ágazati szakképzés bevezetésének eljárását, ennek érdekében a Honvéd Vezérkarral együttműködve kezdeményezte az érintett minisztériumokkal a szükséges tárcaközi egyeztetéseket,

- előkészítette a szükséges kormányzati, közigazgatási döntéseket, intézkedéseket, valamint a kapcsolódó lakossági konzultációkat.

2016 szeptemberében megkezdődött a Honvédelmi Sportszövetségről szóló törvény kidolgozása. A törvényjavaslatot a Stratégiai Kabinet a 2016. október 25-i ülésén elfogadta, és az Országgyűlés elé történő beterjesztéséről döntött.

A T/12696. számú törvényjavaslat általános indokolása szerint *„a nemzeti önvédelmi képességünk szempontjából fontos az állampolgárok aktivitása, az állampolgárok hazafias érzületének és honvédelmi felkészültségének erősítése, és azon feltételek rendelkezésre állása, amelyek biztosítják számukra szükség esetén a honvédelem ügyében történő egyéni vagy szervezett közreműködést. Meg kell teremteni annak a szervezeti formáját, hogy a honvédelem ügye iránt elkötelezett állampolgárok önkéntes alapon, a rendszeres testmozgásra épített honvédelmi nevelési programon keresztül, a honvédelmi szempontból hasznosítható tudást, előképzést megszerezhessék, az esetleges katonai szolgálatot és alapkiképzést megalapozó ismereteket elsajátíthassák. Ezért javasoljuk Honvédelmi Sportszövetség (a továbbiakban: HS) néven köztestület létrehozását, amely elősegítené e célok megvalósulását.”*²⁷⁰

Az Országgyűlés a 2016. november 22-i ülésnapján fogadta el a törvényt 154 igen, 35 nem és 3 tartózkodó szavazattal, amely 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről címen 2016. december 5-én került kihirdetésre, és 2017. január 1-jén lépett hatályba.

A Honvédelmi Sportszövetség (HS) köztestület, amelyet a Magyar Sportlövő Szövetség, a Magyar Judo Szövetség, a Magyar Technikai és Tömegsportklubok Országos Szabadidősport Szövetsége, a Magyar Vívó Szövetség, a Honvédségi Sportegyesületek Országos Szövetsége, a Budapesti Honvéd Sportegyesület és a Magyar Tartalékosok Országos Szövetsége 2017. január 11-én alapított meg. A szervezet tevékenységének célja, hogy *„Magyarország állampolgárainak a haza védelme iránti hazafias elkötelezettségét és áldozatkészségét az önkéntesség figyelembevételével Magyarország nemzeti védelmi képességének fenntartásába és fejlesztésébe minél szélesebb körben bevonja, valamint a társadalom és a honvédelem*

²⁷⁰ Magyarország Kormánya: T/12696. számú törvényjavaslat a Honvédelmi Sportszövetségről. <http://www.parlament.hu/irom40/12696/12696.pdf> Letöltés időpontja: 2017.01.20.

kapcsolatát erősítse”.²⁷¹ A Honvédelmi Sportszövetség a szabadidőben történő honvédelmi nevelésben vállal szerepet, amelyet a sportokon keresztül valósít meg elméleti és gyakorlati honvédelmi ismeretek átadásával.²⁷²

A törvény meghatározza a honvédelmi sportok körét. Ez alapján a honvédelmi sportok *„azok a honvédelmi ismereteket, különösen a lökészséget, a tájékozódási képességet, a fegyveres és fegyvertelen önvédelmet fejlesztő, továbbá speciális technikai tudást megalapozó mozgásformák és más tevékenységek, amelyeknek a rendszeres gyakorlása alkalmas a honvédelmi nevelés keretén belül olyan hasznosítható elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzésére, amelyek az állampolgárokon keresztül elősegítik hazánk általános védelmi képességének fejlesztését.*”²⁷³ Ebbe a körbe számos sportág tartozik tehát a lövésztől a küzdősportokon keresztül a technikai sportokkal bezáróan.

A Honvédelmi Sportszövetség feladatrendszere jól körülhatárolt. Mindenekelőtt országos, területi és helyi hálózatot alakít ki a tagszervezetein keresztül, amelyek a sportági szakszövetségek és egyéb sportszövetségek, egyesületek, klubok önkéntes részvételével valósul meg. Koordinálja és megvalósítja a honvédelmi neveléshez kapcsolódó szabadidős programokat, a hasonló tevékenységeket végző szervezetekkel együttműködve összehangoltan valósítja meg a rendelkezésre álló források optimális felhasználását. Támogatja az alap-, közép- és felsőoktatásban megvalósuló honvédelmi nevelési tevékenységet, és részt vesz a lökészséget is fejlesztő infrastrukturális fejlesztések megvalósításában.

Ez utóbbi feladathoz tényleges infrastruktúrafejlesztés is kapcsolódik. A kormányzat szándéka szerint a megyei jogú városokban és a járási székhelyeken honvédelmi sportközpontok jönnek majd létre, amelyek lehetőséget adnak a Honvédelmi Sportszövetség tagszervezeteiben tagsággal rendelkezőknek és a helyi lakosság számára a honvédelmi sportok gyakorlására. A kialakítandó létesítményekben sportlőtér, sportfoglalkozások megtartására is alkalmas oktatókabinetek és közösségi terek kapnak majd helyet. A kidolgozó munka folyamatosan folyik, a szükséges források feltérképezése és biztosítása után kezdődik majd meg a megvalósítás fázisa.

²⁷¹ 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1600132.tv Letöltés időpontja: 2017.02.15.

²⁷² Bővebben lásd honvedelmisport.hu Letöltés időpontja: 2017.01.10.

²⁷³ honvedelmisport.hu Letöltés időpontja: 2017.01.10.

VI.6. A HONVÉDELMI NEVELÉS RENDSZERSZINTŰ MEGKÖZELÍTÉSÉNEK KEZDETEI

A Honvédelmi Minisztérium vezetése 2017 februárjában a honvédelmi nevelés stratégiai szintű fejlesztésével kapcsolatos feladatok ellátására miniszteri biztost nevezett ki.

A miniszteri biztos feladatát a miniszteri biztos kinevezéséről szóló 7/2017. (II.27.) HM utasítás 2. §-a határozta meg, ennek értelmében a miniszteri biztos feladatkörében:

- az érintett HM és MH szervezetekkel együttműködésben vezette és koordinálta a Honvédelmi Minisztérium honvédelmi nevelési és felkészítési szakpolitikájához, mint kiemelt kormányzati közfeladathoz kapcsolódó stratégiai fejlesztési koncepciójának a kialakítását;
- koordinálta és együttműködött az érintett minisztériumokkal a honvédelmi nevelésnek a köznevelésben és a felsőoktatásban történő hatékony megvalósulása érdekében;
- koordinálta és előkészítette az érintett országos hatáskörű szervezetekkel a honvédelmi nevelés programjainak megvalósulásához szükséges együttműködések kialakítását;
- irányította és koordinálta a szükséges kormányzati, közigazgatási döntések, intézkedések és a kapcsolódó lakossági konzultáció előkészítését.

A társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének meghatározó eleme a hazafias és a honvédelmi nevelés, amelynek megvalósításáért a mindenkori Kormány, azon belül pedig különösen a honvédelmi tárca és az Emberi Erőforrások Minisztériuma felel.

Tekintettel arra, hogy a hazafias és honvédelmi neveléshez kötődően mindkét tárca működtet programokat, továbbá a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség is több platformon érdekelt a szakterületen belül, a hatékonyság növelése érdekében szükségszerűnek mutatkozott egy tárcaközi munkacsoport kialakítása, amely célul tűzte ki a honvédelmi nevelés stratégiájának a kialakítását.

A feladatok tisztázása és elosztása érdekében 2017. március 28-án tárcaközi munkacsoport ülésre²⁷⁴ került sor, amelyen az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a Nemzetgazdasági Minisztérium, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség képviselői vettek részt. A megbeszélésen elhangzott, hogy az új Nemzeti Alaptanterv kidolgozására miniszteri biztos került kijelölésre az oktatási tárca részéről, és tekintettel arra, hogy a honvédelmi nevelés elsődleges célcsoportját a köznevelésben tanulók adják, az új NAT kialakítása markánsan befolyásolja majd a honvédelmi nevelési stratégia célkitűzéseinek és az ahhoz kapcsolódó programoknak a meghatározását is. Az egyeztetést követően kapcsolatfelvétel történt az EMMI miniszteri biztosával, aki azt a tájékoztatást adta, hogy a stratégiai kidolgozó munka részükről várhatóan 2017 szeptemberében kezdődik meg.

A tárcaközi munkacsoport értekezletét követően a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség honvédelmi nevelésben érintett szervezeti egységei között is egyeztetésre került sor. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy az elmúlt évek folyamán számos honvédelmi nevelést célzó program és kezdeményezés indult el a tárcán belül is, ugyanakkor – egységes stratégiai elgondolás hiányában – ezek a tevékenységek rendszerszintű megközelítést igényelnek.

A tárcán belüli feladatok, jog- és hatáskörök tekintetében a Honvédelmi Minisztérium parlamenti államtitkára jóváhagyta a tárca által megvalósított honvédelmi nevelésre vonatkozó irányelveket, amelyek alapján:

- a Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium működési tapasztalatainak felhasználásával javasolt további katonai középiskola elindítása (a későbbiekben erre vonatkozóan kormányzati szándék is megfogalmazódott és feladatszabás történt);
- a korábban KatonaSuli néven működtetett középiskolai honvédelmi nevelési program a 2017/2018-as tanévtől kezdődően a Honvéd Kadét Program elnevezést viseli;
- a köznevelésben a Katonai alapismeretek választható közismereti tantárgy megnevezése Honvédelmi alapismeretekre változik, amely így jobban kifejezi annak megújított tartalmát,

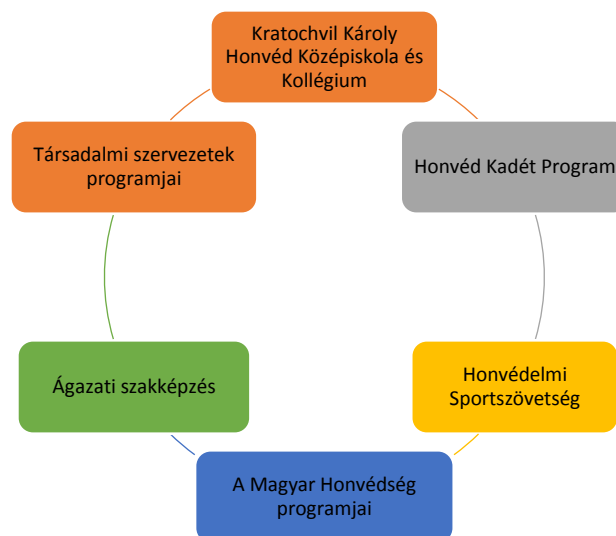
²⁷⁴ A munkacsoport tevékenységét az értekezés szerzője személyesen vezette az értekezés anyagának lezárása időpontjában is. Az értekezletekről készült feljegyzések és emlékeztetők a Honvédelmi Minisztérium irattárában találhatóak.

- a Honvéd Vezérkar által a pályára irányítást célzó honvédelmi ügykezelő ágazati szakképzést a tárca honvédelmi nevelési programjával összhangba szükséges hozni;
- a Honvédelmi Sportszövetség megalakulásával a szabadidőben megvalósuló honvédelmi nevelési programokat is integrálni szükséges.

A középiskolás kadét korosztályt célzó iskolai programok keretében az ágazati szakképzés új elemként jelent meg. Az elgondolások alapján a kifejezetten a szakképző iskolákban bevezetésre kerülő program a KatonaSulit felváltó Honvéd Kadét Program és a Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium honvédelmi nevelési program között helyezkedik majd el a nevelés katonás jellege tekintetében. Így mivel az a polgári iskolákban egy-egy osztály elindításával valósul meg, értelemszerűen a bentlakásos, zárt pedagógiai környezethez képest kevésbé kötötteen tud majd működni. Ugyanakkor tekintettel arra, hogy a képzés végén a diákok OKJ-s végzettséget is szereznek, a szaktantárgyakat a Honvéd Kadét Programban katonai alapismereteket tanuló diákokhoz képest lényegesen nagyobb óraszámokban tanulhatják. Természetesen a képzés eredményeiről majd csak annak bevezetése és működtetése után lehet beszámolni. Az első osztályok 2017 őszén kezdik meg a tanulmányaikat.

A fentiek alapján a Honvédelmi Minisztérium részéről az alábbi honvédelmi nevelési rendszer elemek összehangolása kezdődött el 2017 nyarán:

13. számú ábra: A honvédelmi nevelés szinterei (saját szerkesztés)

Annak érdekében, hogy a honvédelmi nevelésbe fektetett erőforrások a lehető legideálisabban kihasználhatók legyenek, fontosnak tartom a honvédelmi tárca részéről egy, a programok felügyeletével, koordinálásával és minőségbiztosításával

megbízott szervezeti egység kialakítását. Ezen túlmenően – tekintettel arra, hogy a programok legnagyobb célcsoportját a köznevelésben tanuló diákok jelentik – praktikusnak mutatkozik egy olyan tárcaközi fórum létrehozása is, ahol rendszeres időközönként érdemi konzultációs lehetőség nyílik a hazafias és a honvédelmi nevelés irányainak, fókuszpontjainak tisztázására, továbbfejlesztésére.

VI.7. ÖSSZEGZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

A hazafias és a honvédelmi nevelés szakterülete a rendszerváltozást követő időszakban háttérbe szorult. Az önkéntes haderőre történő áttérés után a honvédelmi tárca kialakította és elindította a köznevelésben és a felsőoktatásban tanulók számára elérhető honvédelmi nevelési programokat, és emellett a honvédelem ügyét fontosnak tartó társadalmi szervezetek is tevékenyen részt vállaltak az állampolgárok hazafias érzéseinek és a honvédelem ügye iránti érzékenyítésének feladataiból.

A hazafias nevelés elsősorban a köznevelésben alapozza meg a hazaszeretetet és a szülőföld értékeivel kapcsolatos pozitív attitűdök kialakítását és elmélyítését, míg a honvédelmi nevelés ezeknek az értékeknek a gyakorlati felszínre hozásához nyújt praktikus ismeretanyagot. Végző soron a két nevelési tevékenység rendkívül szorosan összekapcsolódik, és alapvetően egy rendszert alkotva kiegészíti egymást.

A Honvédelmi Minisztérium által elindított honvédelmi nevelési célú programok felfutása jól megfigyelhető.

Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódó kormányzati munka részeként 2010-től további szándék mutatkozott a honvédelmi nevelés kiszélesítésére az alap-, közép- és felsőfokú oktatásban, valamint a közszolgálati alapvizsga honvédelmi tárgyú kiegészítésére. Ennek eredményeképpen a Nemzeti Alaptantervben hangsúlyosabban jelent meg a honvédelmi nevelés, és a közszolgálati vizsgarendszerbe a honvédelemre vonatkozó kiterjesztett ismereteket is beemelték. A társadalmi kapcsolatok erősítése érdekében megkezdődött az „Egy nap a honvédelemért” program kidolgozása, amely azt célozta meg, hogy az oktatási intézményekben évente egy alkalommal célzottan honvédelmi oktatásra kerüljön sor.

Ugyancsak az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztéséhez kapcsolódóan született meg a Honvédelmi Sportszövetség, mint a társadalom széles rétegeit megszólítani képes civil szervezet gondolata. Bár egyes tevékenységei

vonatkozásában hasonlóságok fedezhetők fel az egykori Magyar Honvédelmi Szövetséggel, a HS alapvetően és kizárólag a sporton keresztül kívánja erősíteni a hazafiasság és a honvédelmi szempontból szükséges ismeretek elsajátítását, semmiféle politikai töltettel nem rendelkezik.

A kadét korosztályban jelenik meg a honvédelmi neveléshez kapcsolódó tevékenységek legszélesebb spektruma:

- a honvéd középiskola és kollégium keretei között folyó honvédelmi nevelés;
- az ágazati szakképzésben résztvevők honvédelmi ismeretekkel történő ellátása;
- a középiskolákban megvalósuló Honvéd Kadét Program, amely a korábbi KatonaSuli program újragondolása, kibővítése;
- a Honvédelmi Sportszövetség keretében megvalósuló szabadidős honvédelmi nevelési programban, táborokban, sportversenyeken történő részvétel;
- a társadalmi szervezetek és a Magyar Honvédség által szervezett programokban, táborokban és versenyeken történő részvétel.

Tapasztalataim szerint a honvédelmi nevelési tevékenység célját hazánkban gyakran az abban közreműködő szakemberek is eltérően értelmezik. Erre enged következtetni a korábban említett Katonai terminológiai értelmező szótárban megjelenő, félreértésekre okot adó szócikk, valamint több, a téma kutatása során fellelt publikáció²⁷⁵, amely a honvédelmi nevelés sikerességét a katonai személyi állomány utánpótlásának eredményeivel vagy kudarcaival hozza összefüggésbe. Természetesen jogosan merül fel annak a vizsgálatnak az igénye, hogy vajon számszerűsíthetően kimutatható-e a Magyar Honvédség személyi utánpótlásában növekedés a honvédelmi nevelés hatására, azonban éppen azért, mert a honvédelmi nevelés nem azonosítható semmilyen formában a toborzással, az így kapott eredményeket ennek figyelembevételével érdemes kezelni. Mindemellett nagyon értékesnek tartom ezeket a kutatásokat abból a szempontból, hogy a honvédelmi nevelés tartalommal való

²⁷⁵ Lásd pl. Jobbágy Zoltán - Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatal generáció körében. In: Hadtudomány, 2016/különszám, 157-167. vagy Stummer Judit: A Katonai alapismeretek tantárgy szerepe a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. In: Hadtudományi Szemle, 2017. X. évfolyam 1. szám, 479-490.

meztöltésében, az arányok helyes megválasztásában nyújthatnak segítséget a döntéshozóknak, valamint a program irányítóinak és vezetőinek. A legfőbb célcsoport ugyanis abban a kifejezetten szenzitív életszakaszban van, amelyben az egyensúly megtalálása meghatározó szerepű. Egy túlságosan katonás program tehát nem biztos, hogy felkelti, sokkal inkább elriaszthatja a fiatalokat. Szerencsére jelenleg az a tendencia rajzolódik ki, hogy a honvéd középiskola, a honvédelmi ágazati szakképzés, a Honvéd Kadét Program és a Honvédelmi Sportszövetség sokszínű és egymást erősítő tevékenységeket tud folytatni, amelyek közül minden érdeklődő kiválaszthatja a számára megfelelő platformot a honvédelmi nevelésben történő részvételhez.

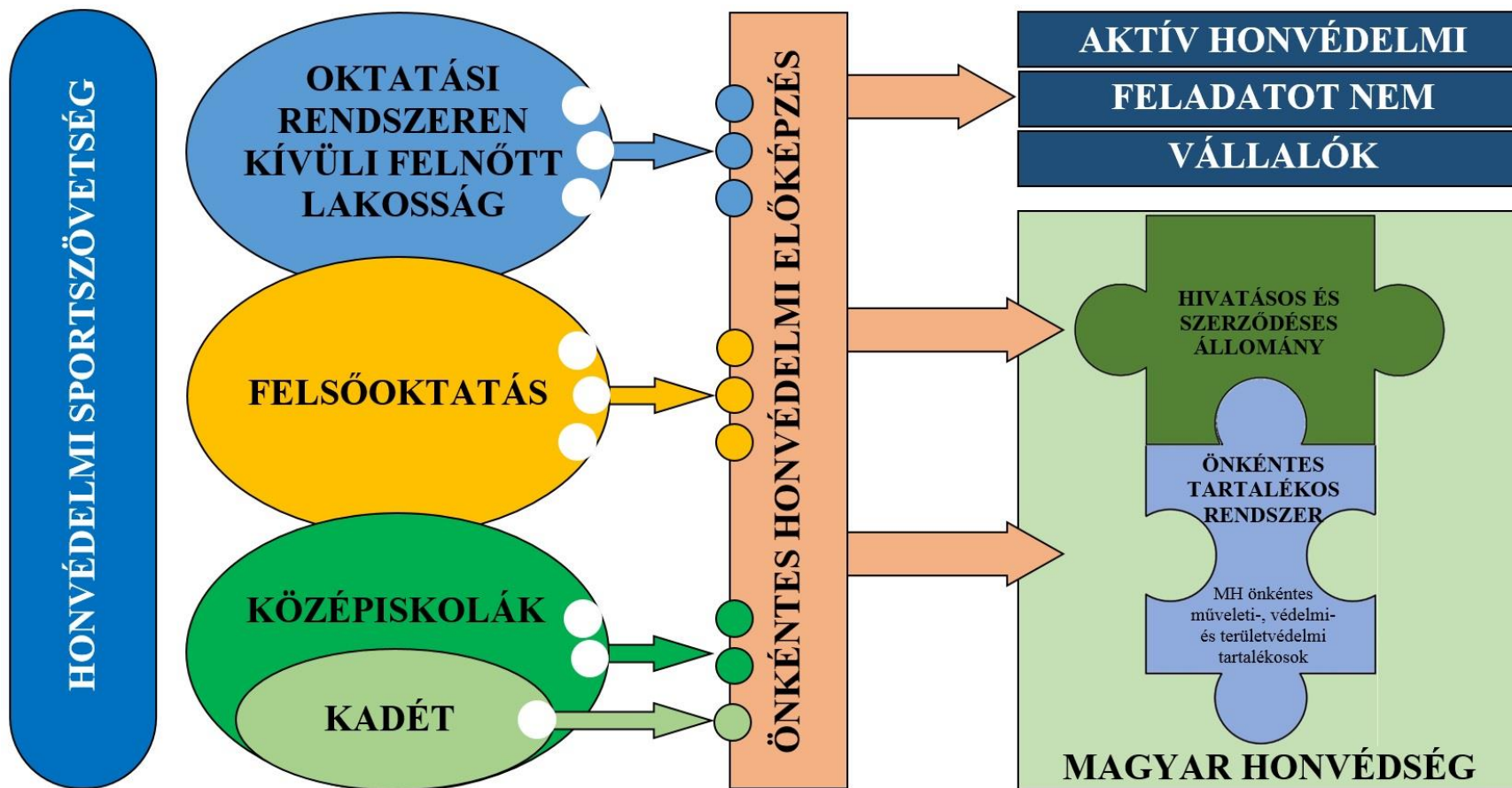
Nagyon fontos azt is látni, hogy ezek a programok alapvetően hosszú távon járulnak majd hozzá ahhoz a társadalmi szemléletformáláshoz, amelynek végső célja a valós nemzeti önvédelmi képesség kialakítása, azaz a magukat és a környezetüket megvédeni akaró és tudó, hasznosítható honvédelmi ismeretekkel rendelkező állampolgári bázis létrehozása.

Ez az oka annak, hogy a hazafias és a honvédelmi neveléshez kapcsolódó programokat rendkívül körültekintően szükséges kialakítani és működtetni. Ebben nem csak a honvédelmi tárca, de a társmínisztériumoknak és egyéb, a honvédelem ügyében érintett szakmai és társadalmi szervezeteknek is feladata és felelőssége van.

Jelentős eredménynek tartom, hogy a rendszerváltás után, a honvédelmi nevelés szükségességét és fontosságát nem felismerő politikai és szakmai gondolkodást felváltva, az önkéntes haderőre történő áttérést követően megjelentek a honvédelmi nevelés egyes elemei. Ezek odáig fejlődtek, hogy a hazánkban létrehozott és jelenleg működtetett honvédelmi nevelési szintek jól beazonosítható tevékenységi körökkel rendelkeznek. Problémát okozhat azonban a potenciális célcsoport azonossága, az egyes honvédelmi nevelési szintek közötti esetleges versengés kialakulása, ezért nagyon fontos a célok helyes meghatározása. Meglátásom szerint annak érdekében, hogy a honvédelmi nevelés Magyarországon eredményesen működhessen, a létrehozott elemeket rendszerben szükséges kezelni. A 14. számú ábrán látható elvi séma mutatja be azt, hogy egy tudatosan felépített és jól működtetett rendszer hosszú távon miként vezethet egy, a honvédelem ügyét támogatni tudó és akaró társadalmi szemléletformáláshoz, amely megfelelő humán erőforrást és valós képességeket biztosíthat a honvédelem rendszere számára.

Gondolatom szerint a Honvédelmi Sportszövetség megfelelő szintű ismertetése és tartalommal való megtöltése jelentheti az esélyt arra, hogy a lakosság teljes vertikumát megszólítva a szervezet a sporton keresztül egy társadalmi bázist alakítson ki, amelynek a tagjai – ha nem is közvetlenül a Magyar Honvédség valamely alrendszerében – megfelelő szintű fizikai képességek és gyakorlati tudás birtokában ténylegesen erősíthetik a nemzeti önvédelmi képességet.

14. számú ábra: A társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének elvi sémája a honvédelmi nevelés szempontjából (saját szerkesztés)

BEFEJEZÉS

1. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

Az értekezésem megírásakor három részből álló kutatói kérdést fogalmaztam meg, amelyre a tudományos kutatás alapján választ kerestem:

1. Milyen módon alakítható ki a nemzeti védelmi humán tőke cselekvőképes társadalmi dimenziója?

2. Vannak-e ennek előzményei, nemzetközi és történelmi példái?

3. A magyar társadalom tagjait milyen formában lehet oly módon bevonni a jelenleg önkéntes alapon működő honvédelem rendszerébe, hogy az ténylegesen hozzájáruljon a nemzeti önvédelmi képesség fejlesztéséhez?

A kutatói kérdéshez illeszkedően, a kutatásomra vonatkozóan alapvetően két célkitűzést fogalmaztam meg. Az egyik annak a tudományos módszerekkel történő feltárása volt, hogy a magyar haderő és a társadalom kapcsolatrendszerének háttérben milyen mozgató rugó húzódik meg. Ehhez kapcsolódva, a másik célkitűzésem a hazánkéhoz hasonló kulturális berendezkedésű országok gyakorlatában olyan működő minták feltérképezése volt, amelyek iránymutatásként szolgálhatnak a hazai gyakorlatok fejlesztése és finomítása terén.

A kutatás kezdetén négy hipotézist fogalmaztam meg, amelyek bizonyítását vagy cáfolását helyeztem a vizsgálataim középpontjába:

1. A honvédelmi öngondoskodás, a társadalom tagjainak honvédelem ügye iránti érzékenyítése, az abba történő bevonása, azaz a nemzeti védelmi humán tőke kialakítása a történelem folyamán kiemelt jelentőségű volt.

2. A honvédelmi nevelési tevékenység ugyancsak évszázados múltra tekint vissza hazánk és más országok gyakorlatában is.

3. A nemzeti önvédelmi képesség és a nemzeti védelmi humán tőke kialakítása tekintetében lehetnek olyan történelmi és nemzetközi példák, amelyek eltérő hangsúlyokkal, de korunk kihívásainak és igényeinek függvényében is hasznosítható mintákat biztosítanak.

4. Az önkéntes alapon szerveződő haderő fenntartása esetén, a Magyar Honvédség meglévő kapacitásai mellett, annak biztosításához és támogatásához szükséges nemzeti önvédelmi képesség rendszerszintű fejlesztése az önkéntes haderőre történő áttérés óta jelentős hiányosságokat mutat.

Az értekezésemben a XVIII-XIX. századtól a napjainkig terjedő időszakra vonatkozóan a magyar társadalom és a honvédelem közötti kapcsolatrendszer alakulásának vizsgálatával feltártam és azonosítottam azokat a főbb sarokpontokat, amelyek meghatározóak voltak a nemzeti önvédelmi képesség, valamint a haderő és a társadalom kapcsolata szempontjából, különös tekintettel a haderő szervezési elveire és a honvédelemhez fűződő nevelési tevékenységre.

A haderő szervezési elveinek és a tartalékképzés biztosításának tekintetében arra a következtetésre jutottam, hogy hazánkban a honvédelem és a társadalom viszonyrendszerének alapját a háttérben meghúzódó, mindenkor a törvények által kikényszerített általános hadkötelezettség és az ehhez kapcsolódó sorkatonai szolgálat képezte. Bár az önkéntesség elve esetenként fellelhető volt a magyar haderő szervezésében, alapvetően a magyar társadalmi kultúrának nem képezte szerves részét a honvédelem kérdésének önkéntes alapon történő támogatása.

A történelmi idősíkba helyezett kutatás által kapott eredmények alapján megállapítottam, hogy a haderő létszámának feltöltése folyamatosan akadályokba ütközött, amelynek a háttérben sok esetben az állampolgári hajlandóság hiánya állt még úgy is, hogy a haderő feltöltése az általános hadkötelezettség alapján történt. Emellett azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy a kötelező sorkatonai szolgálatnak köszönhetően a társadalom tagjainak egy jelentős része elsajátította a honvédelemhez kapcsolódó ismereteket.

Ennek alapján bizonyítottnak látom azt a megállapítást, hogy az önkéntes haderőre történő áttérés egy gyökeresen új, történelmi előzményekkel nem rendelkező helyzetet teremtett hazánk számára mind az állam, mind a társadalom szempontjából.

A történelmi áttekintés és az abból levont következtetések meglátásom szerint nélkülözhetetlenül fontosak voltak a hazai tartalékos rendszer jelenlegi helyzetének és a kialakításához vezető út objektív értékeléséhez.

A tartalékos erők általános jellemzőinek több ország tekintetében történő bemutatását követően két önkéntes haderőt fenntartó európai ország, Nagy-Britannia és Franciaország tartalékos rendszereinek a részletes vizsgálatát végeztem el. A kutatásaim eredményei alapján bebizonyítottam, hogy mindkét ország több komponensből álló tartalékos rendszert tart fenn, amelyeket széleskörűen kialakított – munkaadói és munkavállalói oldal részéről egyaránt elfogadható és hasznosítható elemeket tartalmazó – társadalmi ösztönző rendszer támogat. E rendszer legfontosabb elemei közé tartozik a tartalékosok munkahelyének védelme, az anyagi, természetbeni

és erkölcsi elismerések kialakítása, valamint a munkáltató részére olyan anyagi és ugyancsak erkölcsi kompenzációs struktúra kialakítása, amellyel a tartalékos szolgálatvállalás időszakában kieső munka érdemben pótolható, miközben a közjó érdekének támogatásával a munkáltató társadalmi elismertsége is növekszik.

A brit és a francia tartalékos rendszerek bemutatását követően a hazai önkéntes tartalékos rendszer kialakításának a folyamatát vizsgáltam meg.

A kutatási eredmények azt mutatták, hogy az önkéntes tartalékképzés kérdésköre már jóval a kötelező sorkatonai szolgálat felfüggesztését megelőző időszakban megjelent az állami közgondolkodásban. Több alkalommal történt kísérlet arra, hogy az önkéntes tartalékos erők önálló szervezetként kerüljenek létrehozásra, azonban ezek az elképzelések végül egyszer sem kaptak az elméleti mérlegelésen túlmenően nagyobb teret.

Az Önkéntes Tartalékos Rendszer a Magyar Honvédség részeként, hadrendi elemként jött létre az önkéntes haderőre történő áttéréssel egyidejűleg. A rendszer humán erőforrással, ezáltal valós képességekkel történő lényegi feltöltése azonban csak jóval később, 2010 után indult meg. Ebben az időszakban történt meg a kapcsolódó jogszabályi keretek részletes kidolgozása és pontosítása, valamint az állami szféra részéről működtethetőnek tartott motivációs rendszer elemeinek a kialakítása.

Az első néhány év működési tapasztalatainak és a biztonsági környezet változásainak hatására 2016-ban megkezdődött az Önkéntes Tartalékos Rendszer fejlesztése, amelynek eredményeként létrejött a területvédelmi elv alapján szerveződő tartalékos komponens lehetősége, valamint további két, korábban nem létező támogató elem, a kifejezetten honvédelmi előképzést biztosító Önkéntes Honvédelmi Előképzés intézménye, valamint a hazafias és a honvédelmi nevelést támogató Honvédelmi Sportszövetség elnevezésű köztestület.

Az ide vezető folyamatok áttekintése, feldolgozása és értékelése során arra a következtetésre jutottam, hogy az önkéntes tartalékos rendszer kialakítása és fejlesztése az állami vezetés számára nyilvánvaló igényként és feladatként jelentkezett, és ezen a téren a kezdeti, objektív korlátok miatti mellőzöttség ellenére nagyon komoly előre lépések történtek. Ez természetesen nem jelenti és nem is jelentheti a feladat elvégzettnek tekintését, hiszen az önkéntes tartalékos rendszer folyamatos fejlesztésre szorul a honvédelem és a társadalom dinamikusan változó igényeinek megfelelően.

Az értekezés negyedik fejezetében megvizsgáltam a honvédelemhez fűződő nevelési tevékenység múltját, amely nézőpontom szerint mindenkor befolyással bírt a honvédelemmel kapcsolatos társadalmi szemlélet alakulására. Ebben a tekintetben a kutatásaim során bizonyossá vált, hogy nem egy újszerűen jelentkezett területről van szó, hanem az állandó haderő kialakulásával egyidejűleg, de már részben azt megelőzően is felismerte az állami vezetés a hazafias és a honvédelmi nevelés fontosságát.

Hazánk történelmének másfél-két évszázados távlatában két alkalommal került sor a hazafias és a honvédelmi nevelési tevékenység állam által szabályozott és irányított szervezeti keretben történő működtetésére. Az 1920-as évektől működő levente mozgalom, valamint a rendszerváltást megelőző időszakban alapított Magyar Honvédelmi Szövetség és jogelőd intézményei jelentették ennek az alapját. Bár a két szervezet eltérő történelmi korszakban jött létre, közös jellemzőjük volt az országos lefedettség, a tagság törvényi kötelezettségi alapon történő biztosítása, valamint hogy a tevékenységek jelentős része a sportra épült. Ugyancsak megegyező tulajdonsága volt mindkét szervezetnek az adott korszakra jellemző, jelentős mértékű politikai-ideológiai befolyásoltság, amely a politikai rendszerek változásával egyidejűleg a szervezetek működését is determinálták. Ugyanakkor mindkét szervezet hozzájárult ahhoz, hogy a társadalom tagjainak egy jelentős része elsajátította az ön- és közösségi védelemhez szükséges alapvető tudást és magatartásmintákat.

Kiemelkedő példaként részletesen bemutattam Nagy-Britannia és Franciaország hazafias és honvédelmi nevelési rendszerének elemeit, és ezek működési tapasztalataiból hazánk számára is hasznosítható következtetéseket vontam le. A két ország által működtetett rendszerek bizonyosságul szolgálnak arra, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelés területét kiemelten érdemes kezelni. Ezek alapozzák meg a társadalom felnövekvő generációinak a szülőföldre és annak a megvédéséhez kapcsolódó attitűdjeit, továbbá olyan ismereteket adnak a fiatalok számára, amelyekkel a társadalom hasznos és tevékeny tagjaivá tudnak válni. Mindeközben honvédelmi szempontból hasznosítható előképzettséggel rendelkeznek, amely szükség esetén a gyorsabb és eredményesebb felkészítésüket teszi lehetővé és a túlélő képességüket is növeli.

A hazafias és a honvédelmi nevelés jelenlegi helyzetének tárgyában folytatott kutatásaim során feltártam a területhez tartozó fogalmi keretek körül tapasztalható bizonytalanságokat, és azokat rendszerszinten kezelve tisztáztam. Arra a

következtetésre jutottam, hogy a hazafias és a honvédelmi nevelés célrendszerét tekintve egymást kölcsönösen támogatva, egy irányba hatnak, azonban hazafias nevelés nélkül nincs értelme honvédelmi nevelésről beszélni. Mivel a két terület számos ponton összekapcsolódik, a főbb különbségek az általuk használt eszközrendszerben érhetők tetten. E tekintetben a honvédelmi nevelés a hazafias nevelésnél lényegesen több gyakorlati elemet használt és használ ma is, amelyek között megtalálhatók a tudatos állampolgári léthez, a honvédelemhez és akár a katonai élethez egyaránt jól hasznosítható ismeretek.

A magyar hazafias és honvédelmi nevelés jelenlegi helyzetének vizsgálata során arra az eredményre jutottam, hogy hazánkban is működnek a rendszer bizonyos elemei. A hazafias nevelés az oktatási rendszer mindhárom szintjén jelen van, és az általános iskola felsőbb évfolyamaitól kezdődően már a honvédelmi nevelésnek is megteremtődtek a lehetőségei. E területen egyértelműen kimutatható, hogy az országos lefedettség tekintetében ugyan még vannak fehér foltok, a honvédelmi nevelésben résztvevő oktatási intézmények köre azonban egyre bővül, ezáltal egyre több diákhoz jut el a honvédelmi nevelés eszköztára. Az ambíciószintek meghatározása tekintetében fontosnak tartom megjegyezni, hogy bár a magyarországi 4 százalékos intézményi lefedettség látszólag kevésnek tűnik, ez az arány Nagy-Britanniában és Franciaországban sem számottevően magasabb az ország méreteihez és a fiatalok számához viszonyítva, bár ott is folyamatos törekvések vannak a rendszer bővítésére.

Teljesen új elemként jelenik meg a hazai honvédelmi nevelési rendszerben az Önkéntes Honvédelmi Előképzés lehetősége, amely – elindítása és működtetése esetén – egyedülálló lehetőségeket hordoz a társadalom honvédelem ügye iránt elkötelezett tagjai számára a honvédelmi előképzettség megszerzéséhez. Ez az intézmény egy olyan közvetlen kapcsolódási pontot jelent a Magyar Honvédség és a társadalom tagjai között, amely nagyon komoly potenciált hordoz az önkéntes katonai szolgálatvállalási hajlandóság elősegítésének területén.

Ugyancsak új elem a Honvédelmi Sportszövetség megjelenése a honvédelmi nevelés rendszerében, mert bár a köztudatban sokan a korábbi Magyar Honvédelmi Szövetség reinkarnációját látják benne, valójában ez egy politikamentes, tisztán a sportot a honvédelmi nevelés szolgálatába állító szervezet. Annak érdekében fejti ki a köztestület a tevékenységét, hogy a honvédelmi nevelés értékei ne csak az

iskolarendszerben, hanem azon túl, a szabadidőben is elérhetővé váljanak mind a fiatalok, mind a társadalom arra nyitott tagjai számára.

E két új honvédelmi nevelési rendszerelem bevezetése meglátásom szerint lehetővé teszi a társadalom legszélesebb körének a bevonását a honvédelembe. Ezáltal megteremtődött a lehetősége annak, hogy a társadalom tagjai egyénre szabottan, képességeik és elhatározásuk függvényében, önkéntes alapon kerüljenek kapcsolatba a honvédelem ügyével akár a hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálatvállalás, akár az Önkéntes Honvédelmi Előképzés, akár az iskolarendszerű honvédelmi nevelés vagy a szabadidőre koncentráló Honvédelmi Sportszövetség tevékenységének a keretein belül.

A társadalom és a honvédelem lehetséges kapcsolódási pontjait a 14. számú ábra szemlélteti.

A fentiek alapján, a tudományos kutatás és az értekezés elején megfogalmazott kutatói kérdésre választ kaptam.

Azonosítottam, hogy a nemzeti védelmi humán tőke társadalmi dimenziójának megteremtésére kétféle eszköz jelent meg a történelem folyamán: a jogszabályok általi kikényszerítés vagy az önkéntesség.

Feltártam, hogy ennek számottevő történelmi előzményei vannak a hazai és a nemzetközi példák tekintetében egyaránt.

Bebizonyítottam, hogy a magyar társadalom tagjait oly módon lehet hatékonyan bevonni az önkéntes alapon működő honvédelem rendszerébe, hogy a társadalomban bekövetkező változásokat folyamatosan nyomon követve és azt megfelelő módon befolyásolva meg kell teremteni a kapcsolódási felületek rendszerét, beleértve a tartalékos rendszer megfelelő kialakítását, valamint a társadalom honvédelmi szemléletformálását alapvetően meghatározó honvédelmi nevelés intézményesült kereteit és tartalmát. A haderő és a társadalom eltávolodásának megállítása és a folyamatok pozitív irányba történő visszafordításához meglátásom szerint ez nélkülözhetetlen.

A tudományos kutatásom eredményei alapján igazoltnak látom az első hipotézisem helyességét, amely szerint a honvédelmi öngondoskodás, a társadalom tagjainak honvédelem ügye iránti érzékenyítése, az abba történő bevonása, azaz a cselekvőképes nemzeti védelmi humán tőke kialakítása a történelem folyamán kiemelt jelentőségű volt.

A második feltételezésem helyességét a fellelhető hazai és nemzetközi szakirodalom széles körű feldolgozása, analizálása és szintetizálása után ugyancsak bizonyítottnak látom, tehát a honvédelmi nevelési tevékenység évszázados múltja tekint vissza hazánk és más országok gyakorlatában is, bár nemzetenként eltérő hangsúlyokkal.

A harmadik hipotézisem helyességét szintén a történelmi szemléletű kutatói módszer használatával bizonyítottam, mert feltártam és igazoltam, hogy a nemzeti önvédelmi képesség és a nemzeti védelmi humán tőke kialakítása tekintetében vannak olyan történelmi példák, amelyek korunk kihívásainak és igényeinek függvényében is hasznosítható mintákat biztosítanak.

A negyedik hipotézisemet a rendszerváltozás, de különösen az önkéntes haderőre történő áttérés időszaka történéseinek elemzése és értékelése nyomán cáfolom, mert kimutattam, hogy számos olyan intézkedés és fejlesztési beavatkozás történt 2017-ig bezáróan, amely megteremtette az önkéntes alapon szerveződő honvédelemhez szükséges nemzeti önvédelmi képesség rendszerszintű fejlesztésének alapjait. Természetesen ezeknek az alapoknak a tartalommal való megtöltése és működtetése rendkívül nagy körültekintést igénylő, felelősségteljes feladat, és a rendszer elemeinek létjogosultságát maga a működés fogja majd igazolni vagy cáfolni.

Mindent összegezve, a tudományos kutatásaim alapján úgy gondolom, hogy a haderő mellett a nemzeti biztonság garantálásának egyik alapvető eleme a tartalékos rendszer területi alapon történő fejlesztése, valamint a fiatalok hazafias és honvédelmi nevelésének komplex, rendszerszintű megszervezése és megvalósítása. E területek csak egymást kölcsönösen támogatva járulhatnak hozzá a nemzeti önvédelmi képesség fejlesztéséhez, a cselekvőképes nemzeti védelmi humán tőke társadalmi dimenziójának a kialakulásához, továbbá járulékos eredményként alkalmasak lehetnek különböző társadalmi problémák kezelésére is, mint például a marginalizálódott vagy kriminalizálódott egyének és csoportok felzárkóztatására.

2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A Nemzeti Közszerológati Egyetemen a doktori képzés keretében folytatott tanulmányaim és a kutató munkám eredményeként az értekezésemben az alábbiakat tartom új tudományos eredménynek:

1. A hazai és nemzetközi szakirodalmi források összegyűjtésével, rendszerezésével, elemzésével és szintetizálásával bizonyítottam a nemzeti védelmi humán tőke megteremtésének kiemelt jelentőségét, mert ez hatékonyabbá teszi a nemzeti önvédelmi képesség növelésének megalapozását.

2. Nagy-Britannia és Franciaország önkéntes tartalékos-, valamint honvédelmi nevelési rendszerei felépítésének és működésének jellemzőit, sajátosságait tudományos igényvel hazánkban elsőként foglaltam össze, és analógiákat állítottam fel, valamint hasznosítható példákat mutattam be a hazai önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi nevelési szakterület további fejlesztésének elősegítése érdekében.

3. A hazafias és a honvédelmi nevelés jellemzőinek tudományos elemzéséből levont következtetések szintéziseként kidolgoztam a honvédelmi nevelés rendszerének elvi sémáját, amely lehetővé teszi annak megfelelő tartalommal történő megtöltését.

4. Bebizonyítottam, hogy a hazai nemzeti önvédelmi képesség és az ahhoz kapcsolódó cselekvőképes nemzeti védelmi humán tőke társadalmi dimenziójának kialakításában rendszerszintű megközelítésre van szükség, amelyet az általam tudományos igényvel vizsgált nemzetközi minták tapasztalatai is alátámasztanak, mert így biztosítható lehet a rendelkezésre álló anyagi és emberi erőforrások optimális felhasználása, valamint az esetleges duplikációk vagy rejtett kockázatok kiküszöbölése.

A munkám további eredményének tartom, hogy az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi neveléssel kapcsolatos stratégiai kidolgozó munka átfogó elemzésével és értékelésével hozzájárultam a téma további kutatásának elősegítéséhez és a folyamatok alapjainak jobb megértéséhez.

3. AJÁNLÁSOK AZ ÉRTEKEZÉS FELHASZNÁLÁSÁRA

Az önkéntes haderőre történő áttéréssel kapcsolatos pozitív és negatív tapasztalatok több mint egy évtized távlatában már jól kirajzolják azokat a fejlesztési irányokat, amelyek mentén célszerű elindulni az önkéntes alapú honvédelmi rendszer hatékonyabbá tételé érdekében.

Tekintettel arra, hogy egy előzmények nélküli új helyzetbe került Magyarország állami vezetése és társadalma is 2005-től, az új, tisztán önkéntességen alapuló honvédelmi rendszer bevezetésének és alkalmazásának gyerekbetegségei csak évek múltán váltak érdemben mérhetővé. A nemzetközi biztonsági, politikai és gazdasági környezet változása folyamatos hatással voltak és vannak az állami élet, ezzel együtt a honvédelem rendszerére is, miközben maga a társadalom is állandó változásban van.

Megítélésem szerint az értekezés részei és egésze alapot tud nyújtani ahhoz, hogy a folyamatokat stratégiai szempontból, rendszerszinten megközelítve a honvédelem ügyének fontossága a társadalom tagjai és az őket vezető állami szereplők számára is új megvilágításba kerüljön. Elősegítheti annak a megértését, hogy a honvédelem nem csak a szavak szintjén nemzeti ügy, hanem annak a megfelelő szintű megvalósításához elsősorban az állami szereplők közötti széleskörű együttműködést szükséges elérni, másrészt pedig a társadalom tagjainak szemléletformálását is tudatosan, jól megtervezetten és számukra is elfogadható módon kell irányítani és megszervezni.

Meglátásom szerint az értekezés felhasználható a Nemzeti Közszerológiai Egyetemen folyó oktatásban az önkéntes tartalékos rendszer és a honvédelmi nevelés témakörének a tanulmányozása során, valamint egyéb, a Honvédelmi alapismereteket oktató felsőoktatási intézmények tananyagába beillesztve vagy annak kiegészítéseként.

Végezetül az értekezést alkalmasnak találom arra, hogy a nemzeti önvédelmi képesség kialakításával kapcsolatos jövőbeli fejlesztési koncepciók, valamint a további konkrét teendők és feladatok meghatározásának alapjául szolgáljon.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyvek, folyóiratcikkek, nyomtatott és elektronikus tanulmányok, kiadványok, internetes források

A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=honv%C3%A9delem> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

Ács Tibor et. al. (Ács Tibor – Bognár Károly – Dombrády Loránd – Móricz Lajos – Szabó József János – Zachár József): Honvédelmi reformok, haderőátalakítások Magyarországon 1848-1998., Budapest, 2000

Ács Tibor et.al. (2) (Ács Tibor – Csikány Tamás – Horváth Csaba – Oroszi Antal – M. Szabó Miklós – Gőcze István – Ujj András): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008

Atkinson, Emma: Armed forces job cuts reach target three years early <http://www.bbc.com/news/uk-33638492> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

Balogh István: Magyarország és a visegrádi országok biztonságpercepciói: hasonlóságok és különbségek. MKI-tanulmányok, T-2013/20, kki.gov.hu/download/e/.../Tanulmanyok_2013_20_Magyarorszag_es_a_visegradi.pdf Letöltés időpontja: 2016.06.05.

Báthory Zoltán – Falus Iván (főszerk.): Pedagógiai lexikon. Keraban Könyvkiadó, Budapest, 1997

Berkáné Danesch Marianne: Katonai terminológiai értelmező szótár. HM Zrínyi Nonprofit Kft. - Zrínyi Kiadó, 2015

Bötkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1988

Brooke-Holland, Louisa: Future Reserves 2020, 3 October 2013, House of Commons' Library. <http://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/SN06733> Letöltés időpontja: 2016.06.20.

Csikány Tamás (1): „Nem kerestek engemet kötéllel, Zászló alá magam csaptam én fel.” Önkéntesség és kötelező szolgálat a 19. század első felében és az 1848-49-es magyar honvédseregben. In: Korall 33. 2008. november, 22-40.

Csikány Tamás (2): A szabadságharc hadművészete 1848-1849. Zrínyi Kiadó, 2015

Csikány Tamás et. al.: A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848-2004, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2006

Dobai Pál: Katonaszociológia. Egyetemi jegyzet. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000

Döndő Rezső alezredes – Magdolnai Mihály alezredes – Sterl István alezredes: Hadsereg és honvédelmi nevelés. Módszertani kézikönyv. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1972

Eszényi József: A honvédség iránti lakossági bizalom tíz éve. In: Új Honvédségi Szemle. A Magyar Honvédség Központi Folyóirata. 2001/5., 28-33.

Dr. Fapál László (szerk.): A honvédelem négy éve 2002-2006. Honvédelmi Minisztérium, HM Zrínyi Kht. 2006

Fürstné Kólyi Erzsébet: Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: Iskolakultúra, 1998/4, 95-100.

G. Merva Mária (szerk.): A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig. Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, 2009

H/6691. számú országgyűlési határozati javaslat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról. 6-7. Budapest, 2008. október, <http://www.parlament.hu/irom38/06691/06691.pdf> Letöltés időpontja: 2016.04.23.

H. Varga Katalin – Czank László: Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolákban. 2. rész. Pedagógusképzések, katonai szakközépiskolák a honvédelmi-katonai nevelés szolgálatában. In: Képzés és Gyakorlat X. évfolyam, 2012. 3-4. szám, 167-176.

Hajdicsné Dr. Varga Katalin PhD: Hazafias-honvédelmi nevelés különböző életszakaszokban. XIII. Országos Nevelés-tudományi Konferencia. Változó életformák – régi és új tanulási környezetek. Absztraktkötet. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, 2013.

Hajdicsné Varga Katalin: A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben – a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig – In: Képzés és gyakorlat. 2015. 13. évfolyam 1-2. szám, 69-84.

Harai Dénes: A katona antropológiája. Balassi Kiadó, Budapest, 2014

Dr. univ. Hautzinger Gyula ezredes: Az átalakuló honvédelem koncepciójának aspektusai, különös tekintettel a Nemzetőrség megalakításának lehetőségeire. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2002

Dr. Helgert Imre – Dr. Mészáros Gyula: A Magyar Honvédség a rendszerváltás sodrában. Magyar Néphadseregből – Magyar Honvédség. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2017, I-II. kötet

http://web.ac-corse.fr/cite_fiumorbu/Periodes-Militaires-Initiale-et-de-Perfectionnement-PMIP-et-Formation-Militaire-Initiale-de-Reserviste-FMIR_a467.html Letöltés időpontja: 2017.05.14.

<http://www.jeunes.gouv.fr/interministeriel/citoyennete/benevolat/article/reservistes-locaux> Letöltés időpontja: 2017.02.15.

<http://www.oka.hu/cikkek/mi-az-az-oenkentesseg> Letöltés időpontja: 2016.06.10.

<https://www.eesti.ee/en/security-and-defense/voluntary-participation-in-national-defence/womens-and-youth-organisations-of-the-estonian-defence-league/> Letöltés időpontja: 2016.03.12.

https://www.usarmyjrotc.com/JROTC_Overview.html Letöltés időpontja: 2016.03.10.

Dr. Isaszegi János et. al.: A Magyar Honvédség negyedszázada. A rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016

Jobbágy Zoltán - Stummer Judit: Kihívások a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. A katonai hivatás megítélése a fiatalgeneráció körében. In: Hadtudomány, 2016/különszám, 157-167.

Juhász Ferenc: H/1989. Országgyűlési határozati javaslat a Nemzetőrség létrehozásáról szóló 100/2001. (XII. 21.) OGY határozat hatályon kívül helyezéséről. <http://www.parlament.hu/irom37/1989/1989.htm> Letöltés időpontja: 2017.10.21.

Juhász József et. al.: Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai Kiadó, 2003

Kádár Pál – Vanyur Tibor: Szemelvények a magyar önkéntes tartalékos rendszer múltjáról, jelenéről és jövőjéről. In: Hadtudomány, 2013/3-4., 82-96.

Kádár Pál: Megjegyzések az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatának margójára. In: Hadtudomány. 2009/1-2. szám, 47-56.

KarácsonyVeronika – Takács Judit: A haderők önkéntes tartalékos rendszerének főbb jellemzői a NATO-ban. In: Nemzet és Biztonság 2008/6., 47-64.

Kern Tamás: A Nemzetőrségtől az Önkéntes Tartalékos Rendszer reformjáig, In: Nemzet és Biztonság, 2010. március, 75-84.

Kipling, Rudyard: Land and Sea Tales for Scouts and Guides, Mac.milland and Co. Limited, St. Martin Street, London, 1951

Király Béla-Veszprémy László (szerk.): A magyar hadtörténelem évszázadai. Atlanti Kutató és Kiadó Közalapítvány, Budapest, 2003

Kiss Dávid: A munkásőrség megalakítása. In: Múltunk politikatörténeti folyóirat 2009/3., 238-277.

Kladek András: Önkéntes tartalékos rendszer és munkáltatói támogató program. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2007

Kovács István: A honvédelmi kötelezettségek törvényi szabályozásának változásai. In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2014. évi 1. szám, 223-268.

Krizbai János: A kihívások negyedszázada az önkéntes haderő szemszögéből. In: Hadtudomány, 2014/3-4., 78-93.

Lacsny Márton: A hazafias és a honvédelmi nevelés, ahogy a középiskolások látják (2.) In: Honvédségi Szemle 2017/3., 146-153.

MacGregor Knox: Tömegpolitika és nacionalizmus mint hadügyi forradalom: a francia forradalom és ami utána következett. In: Veszprémy László (szerk.): A korai - stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 177-190.

Madarász Tibor: A honvédelmi nevelés pedagógiai oldala. In: Educatio 2015/2. <http://folyoiratok.ofi.hu/educatio/a-honvedelmi-neveles-pedagogiai-oldala> Letöltés időpontja: 2017.10.21.

Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, 2014

Makk László: A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderő-átalakításai a rendszerváltástól a NATO-tagságig (1989-1999). Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2008

Marczali Henrik: Az 1790-91. országgyűlés. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata. Új folyam, LXXI. kötet. 1905-1907. cyclus. Idézi: Ács Tibor et. al. (2): 1808 2008 A magyar katonai felsőoktatás 200 éve. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008

Miklóssy István áll. főgimn. tanár. népf. százados: Az ifjúság előkészítése a katonai szolgálatra külföldön. A Honvédelmi Minisztérium díjával kitüntetett pályamű. Budapest, 1918, A „Katonás nevelés” szerkesztőségének kiadványa.

Dr. Radványi Lajos – Dr. Vámosi Zoltán: A magyar lakosság biztonságfelfogásának változásai (Egy összehasonlító közvélemény-kutatás tapasztalatai 1999-2008) In: Dr. Vámosi Zoltán (szerk.): Gondolatok és vélemények a biztonságunkról (Egy konferencia és egy összehasonlító közvélemény-kutatás tanulságai), TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület, Budapest, 2008, 115-143.

Schiller Károly (főszerk.): Levente, A Leventeegyesületek hivatalos lapja. V. évfolyam 6. szám, Budapest, 1926. június

Simicskó István: A tartalékos rendszer fejlesztésének kiemelt kérdései. In: Hadtudomány, 2011/4. 69-84.

Simicskó István: H/2885 Képviselői önálló indítvány Honi Gárda tartalékos védelmi erő felállításáról. <http://www.parlament.hu/irom38/02885/02885.pdf> Letöltés időpontja: 2016.09.27.

Simicskó István: H/3107 Képviselői önálló indítvány a Nemzetőrség létrehozásáról. <http://www.parlament.hu/irom36/3107/3107.htm> Letöltés időpontja: 2016.09.27.

Simon Ettinghausen őrnagy, Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma: Előadás az Egyesült Királyság kadét erőiről. Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 2017.04.20.

Stummer Judit: A Katonai alapismeretek tantárgy szerepe a Magyar Honvédség személyi állományának utánpótlásában. In: Hadtudományi Szemle, 2017. X. évfolyam 1. szám, 479-490.

Stummer Judit: Katonai alapismeretek a polgári középfokú oktatásban. Új Pedagógiai Szemle. 2012/4-6., 236-249.

sz. n.: A Honvédség létszáma és a honvédek illetménye. Képviselői Információs Szolgálat, infojegyzet 2014/24. 2.

sz. n.: Armed Forces Covenant. <https://www.gov.uk/government/policies/armed-forces-covenant> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

sz. n.: ARMY (2016): Training <http://www.army.mod.uk/reserve/31791.aspx> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

sz. n.: Army Cadets. <https://armycadets.com/about-us/our-history/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

sz. n.: Az Állami Számvevőszék 2009. évi jelentéseiben a fejezetek vezetőinek megfogalmazott javaslatok és az azokra adott válaszok. 27. [https://www.asz.hu/storage/files/files/tajekoztato_az_allami_szamvevoszek-
eves_tevekenysegerol/1008j000\(1\).pdf?ctid=271](https://www.asz.hu/storage/files/files/tajekoztato_az_allami_szamvevoszek-eves_tevekenysegerol/1008j000(1).pdf?ctid=271) Letöltés időpontja: 2016.03.12.

sz. n.: Commission Armées-jeunesse Session 2016-2017. Les cadets de la défense: un nouvel élan. [https://www.defense.gouv.fr/content/download/517418/8698662/file/Rapport%20de
%20groupe%20CADETS%202016-2017.pdf](https://www.defense.gouv.fr/content/download/517418/8698662/file/Rapport%20de%20groupe%20CADETS%202016-2017.pdf) Letöltés időpontja: 2017.06.15.

sz. n.: Commission Armées-Jeunesse. <https://www.defense.gouv.fr/caj> Letöltés időpontja: 2017.02.15.

sz. n.: DRM (2016): <https://www.gov.uk/government/groups/defence-relationship-management> Letöltés időpontja: 2016.07.10.

sz. n.: François Hollande demande "d'étudier" un allongement de la journée défense et citoyenneté "jusqu'à une semaine". https://www.huffingtonpost.fr/2016/01/11/journee-defense-citoyennete-allongement-francois-hollande_n_8956970.html Letöltés időpontja: 2016.02.20.

sz. n.: GUIDANCE (2015): Guidance Defence Employer Recognition Scheme <https://www.gov.uk/government/publications/defence-employer-recognition-scheme> Letöltés időpontja: 2016.06.25.

sz. n.: Honvédelmi alapismeretek. <https://hhk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/katonai-tanfolyamszervezo-hivatal/hazafias-es-honvedelmi-neveles-csoport/honvedelmi-alapismeretek> Letöltés időpontja: 2017.06.10.

sz. n.: JDC. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/jdc> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

sz. n.: Katonasulik. www.katonasuli.hu/katonasuli/katonasulik Letöltés időpontja: 2017.01.05.

sz. n.: Kratochvil Károly Honvéd Középiskola és Kollégium: Iskolánk története. <http://www.kratochvil.hu/index.php/iskolankrol> Letöltés időpontja: 2017.03.20.

sz. n.: Le portail de la fonction publique: Le PACTE. <https://www.fonction-publique.gouv.fr/score/autres-recrutements/pacte-a-letat> Letöltés időpontja: 2017.05.25.

sz. n.: Le SMA. <http://www.le-sma.com/> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

sz. n.: Les Lycées de la Défense. <https://www.defense.gouv.fr/portail/emploi2/ecoles/les-lycees-de-la-defense> Letöltés időpontja: 2017.02.16.

sz. n.: Lithuanian Defence System: Facts and Trends 2017.
http://kam.lt/en/defence_policy_1053/important_documents/lithuanian_defence_system_facts_and_trends.html Letöltés időpontja: 2017.02.10.

sz. n.: Ministry of Defence: JSP 814 Policy and Regulations for Ministry of Defence Sponsored Cadet Forces. V1.0 Feb 2016

sz. n.: MOD Sponsored Cadet Statistics. 1 April 2016. Published 26 May 2016.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/526131/MOD_sponsored_cadet_forces_statistics_2016.pdf Letöltés időpontja: 2017.02.14.

sz. n.: MOD Sponsored Cadet Statistics. 1 April 2016. Published 26 May 2016.
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/526131/MOD_sponsored_cadet_forces_statistics_2016.pdf Letöltés időpontja: 2017.02.14.

sz. n.: MoD UK (2013): Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued. July 2013.
https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf Letöltés időpontja: 2016.07.10.

sz. n.: Nemzeti Választási Iroda: Választópolgárok részvétele az 1997. november 16-i népszavazáson. <http://www.valasztas.hu/nep97/index.htm> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

sz. n.: Office for National Statistics.
<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/populationestimates/datasets/populationestimatesforukenglandandwalesscotlandandnornhernireland> Letöltés időpontja: 2017.03.14.

sz. n.: Plan égalité de chances. https://www.defense.gouv.fr/egalite_des_chances Letöltés időpontja: 2017.02.14.

sz. n.: Rapport le plan égalité de chances 2009 du ministère de la défense.
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/var/storage/rapports-publics/104000133.pdf> Letöltés időpontja: 2017.02.14.

sz. n.: Recensement. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/recensement> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

sz. n.: REGULAR RESERVE (2016): Regular Reserve <http://www.army.mod.uk/reserve/31789.aspx> Letöltés időpontja: 2016.06.25.

sz. n.: Republic of Latvia Ministry of Defence Cadet Force and Information Centre. <http://www.jic.gov.lv/en/Par%20mums.aspx> Letöltés időpontja: 2016.03.12.

sz. n.: RESERVE SPARE TIME (2016): Reserve Spare Time <http://www.army.mod.uk/documents/general/Reservebrochure.pdf> Letöltés időpontja: 2016.07.05.

sz. n.: Royal Air Force Air Cadets. <https://www.raf.mod.uk/aircadets/who-we-are/history/> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

sz. n.: Sea Cadets. <https://www.sea-cadets.org/history> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

sz. n.: Service Militaire Volontaire. <https://www.defense.gouv.fr/smv> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

sz. n.: Défense deuxième chance. <http://www.cdri-idf.ac-versailles.fr/spip.php?article33> Letöltés időpontja: 2017.05.25.

sz. n.: Enseignement de défense. <https://www.defense.gouv.fr/jdc/parcours-citoyennete/enseignement-de-defense> Letöltés időpontja: 2017.02.20.

sz.n.: « Garde nationale » : une réserve militaire forte et territorialisée pour faire face aux crises. <http://www.senat.fr/rap/r15-793/r15-7938.html> Letöltés időpontja: 2017.05.20.

sz.n.: A magyar iskoláztatás története a 19-20. században. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Magyar_isk_tortenete/v4_polgri_iskolk.html Letöltés időpontja: 2017.04.05.

sz.n.: Combined Cadet Force. <https://combinedcadetforce.org.uk/about-the-ccf/history> Letöltés időpontja: 2017.02.12.

sz.n.: Cost Comparison Analysis of Army Regular and Reserve Sub-Units. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/417634/20150326-Cost_Comparison-v6-6-O.pdf Letöltés időpontja: 2016.04.15.

sz.n.: Décret no 2016-1364 du 13 octobre 2016 relatif à la garde nationale. https://www.legifrance.gouv.fr/jo_pdf.do?id=JORFTEXT000033234627&oldAction=rechExpTexteJorf Letöltés időpontja: 2017.05.20.

sz.n.: Főhajtás a leventék előtt. Múlt-kor Történelmi Magazin. https://mult-kor.hu/20091207_fohajtas_a_leventek_elott Letöltés időpontja: 2017.10.25.

sz.n.: Gouvernance de la réserve militaire. <https://www.defense.gouv.fr/reserve/presentation-generale/gouvernance/gouvernance-de-la-reserve-militaire> Letöltés időpontja: 2017.05.04.

sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála. Hiteles kutfőkből s kortársak emlékezéseiből összeállítva. Pest. Kiadja Heckenast Gusztáv, 1870

sz.n.: Gróf Batthyány Lajos, az első magyar miniszterelnök élete és halála

sz.n.: Hadifoglyok írják. Bizony Ottó visszaemlékezése. <http://mek.niif.hu/02200/02237/html/f01.htm> Letöltés időpontja: 2017.11.15.

sz.n.: Intégrer la réserve des armées. <https://www.defense.gouv.fr/reserve/devenir-reserviste/integrer-la-reserve-des-armees/integrer-la-reserve-des-armees> Letöltés időpontja: 2017.05.30.

sz.n.: KEMPP: Hazafiság iskolája. <http://kempp.hu/index.php?id=468> Letöltés időpontja: 2017.06.25.

sz.n.: La Réserve citoyenne. <http://www.education.gouv.fr/reserve-citoyenne/cid94074/la-reserve-citoyenne.html> Letöltés időpontja: 2017.05.20.

sz.n.: Notre sondage. 80% des Français favorables au service national. 2015.01.24.
<https://www.ouest-france.fr/europe/france/notre-sondage-80-des-francais-favorables-au-service-national-3139625> Letöltés időpontja: 2017.04.08.

Sz.n.: Simicskó: Valamennyi alakulatnál készen állnak a további tartalékos-kiképzésekre In: Magyar Idők, 2016. február 12. péntek 17:11,
<http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-valamennyi-alakulatnal-keszen-allnak-a-tovabbi-tartalekos-kikepzesekre-377188/> Letöltés időpontja: 2016. június 8.

Szabó Andrea et. al.: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei. Új Nemzedék Központ, 2016

Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon A-L, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995

Szabó József (szerk.): Hadtudományi lexikon M-ZS, Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995

Szász Ágnes: A Magyar Honvédség tartalékos rendszere - jogalkotási kérdések. Honvédségi szemle: a Magyar Honvédség központi folyóirat, 140. évfolyam 2012/2. szám, 19-22.

Századvég Politikai Iskola Alapítvány: Szakpolitikai tanulmány – honvédelem és biztonságpolitika. 2016. január 29.

T/3478. számú törvényjavaslat a honvédelemről, a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
<http://www.parlament.hu/irom39/03478/03478.pdf> Letöltés időpontja: 2016.10.21.

Dr. Tóth Péter: A nemzeti katonai stratégia és a magyar stratégiai kultúra In: Nemzet és Biztonság, 2014/2. szám, www.nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=531
Letöltés időpontja: 2016.06.10.05.

Dr. Tóth Péter: Negyedszázad magyar haderőreform kísérleteinek vizsgálódási kereteiről. In: Berzsenyi Dániel et. al.: Magyar biztonságpolitika, 1989-2014. Tanulmányok. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest, 2014

Urbán Lajos: A tartalékos erők helye, szerepe, működésének aspektusai a magyar nemzeti haderőben. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2010

Vagányi Kálmán kath. néptanító: A hazafiság érzelmének ápolása a népiskolában. Nagybányán nyomtatott Molnár Mihály könyvnyomdájában, 1890.

Vasas Joachim, Dr.: A honvédelmi nevelés, a védelem és biztonságpolitika néhány kérdése napjainkban. In: Seregszemle. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata. VII. évfolyam, 3. szám, 2009. július, 147-150.

Vincent, Faustine: «La garde nationale est un simple label». https://www.lemonde.fr/societe/article/2016/10/12/la-garde-nationale-est-un-simple-label_5012604_3224.html#qZ47oF3j2e4XK8Os.99 Letöltés időpontja: 2017.05.20.

vitész Solymosy Ulászló vezérőrnagy: A nemzetnevelés rendszere, különös tekintettel a leventeintézményre. In: A Központi Iránytadó Tanfolyam előadásainak gyűjteménye. Kiadja: A Leventék Országos Parancsnoka (H.M. 137.642/el. 40.k. – 1943. sz. rendelettel), Budapest, 1943, Attila-nyomda részvénytársaság

Weber, Claude: The French Military Reserve: Real or Abstract Force? In: Armed Forces & Society April 2011 vol. 37 no. 2, 321-340.

Zachar József: Az osztrák-magyar véderőtörvény megalkotása és megújítása 1868-1898. In: Ács Tibor et. al.: Honvédelmi reformok, haderőátalakítások Magyarországon 1848-1998., Budapest, 2000

Kéziratok, jelentések, irattári anyagok

Hermann Róbert: Az önkéntes tartalékos haderő lehetséges elnevezéséről – történeti szempontból. Kézirat. Budapest, 2016

Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Jelentés az 1022/1990. (II. 14.) MT határozatban előírt, az MHSZ átalakulásával összefüggő feladatok végrehajtásáról. 163/250/1990. Budapest, 1990. október 2.

Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Nemzeti Önkéntes Honvédelmi Erők (NÖHE) koncepció. Budapest, 2016. április. Kézirat.

Honvédelmi Minisztérium Miniszteri Biztos: Nemzeti Területvédelmi Erők koncepció. Budapest, 2016. Kézirat.

Kun Szabó István vezérőrnagy: Beszámoló Magyarország honvédelmi minisztere által hazánk védelmi képességének fejlesztése érdekében megbízott miniszteri biztos tevékenységéről. 2016. február 15. – 2016. augusztus 14.

Magyar Honvédség Közgazdasági és Pénzügyi Főnökség. 111/28/1990 számú irat. Budapest, 1990. július 31.

Jogszabályok és közjogi szervezetszabályozó eszközök

100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról a 172/2011. (VIII. 24.) Korm. rendelettel módosított tartalma alapján. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30517#foot_366_place Letöltés időpontja: 2017.02.10.

100/2001. (XII.21.) OGY határozat a Nemzetőrség létrehozásáról. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A01H0100.OGY> Letöltés időpontja: 2017.10.21.

11/1993. (III. 12.) OGY határozat A Magyar Köztársaság biztonságpolitikájának alapelvei. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=993H0011.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

152/2014. (VI. 6.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat és hatásköréről. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400152.KOR Letöltés időpontja: 2017.04.10.

1868. évi XL. törvény a véderőről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5362> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1868. évi XLII. törvénycikk a népfelkelésről. 3. § .
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5364> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5360> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1921. évi LIII. törvénycikk a testnevelésről.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7509> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1921. évi XXXIII. törvénycikk az Északamerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákiával 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7489> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1939. évi II. törvény a honvédelemről.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8096> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

1976. évi I. törvény.

1980. évi V. törvény.

1989. évi XXII. törvény.

1993. évi CX. törvény a honvédelemről.
<https://mkogy.jogtar.hu/getpdf?docid=99300110.TV&printTitle=1993.+%C3%A9vi+CX.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&targetdate=ffffff4&referer=lawsandresolutions>
Letöltés időpontja: 2016.03.10.

1993. évi CX. törvény.

1997. évi LXXV. törvény.

2001. évi XLIV. törvény a sor- és tartalékos katonai szolgálat teljesítése rendjének változásával érintett törvények módosításáról.
<https://mkogy.jogtar.hu/getpdf?docid=a0100044.TV&printTitle=2001.+%C3%A9vi>

[+XLIV.+t%C3%B6rv%C3%A9ny&targetdate=ffffff4&referer=lawsandresolutions](#)

Letöltés időpontja: 2016.03.10.

2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400105.TV&pagenum=2> Letöltés

időpontja: 2016.03.10.

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV Letöltés időpontja:

2017.04.10.

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV Letöltés időpontja:

2017.04.10.

2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről.

https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1600132.tv Letöltés időpontja:

2017.02.15.

27/1993. (IV. 23.) OGY határozat a Magyar Köztársaság honvédelmének alapelveiről.

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=993H0027.OGY> Letöltés időpontja:

2017.04.05.

35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról

61/2000. (VI. 21.) OGY határozat a Magyar Honvédség hosszú távú átalakításának irányairól. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a00h0061.OGY> Letöltés

időpontja: 2017.04.05.

64/2016. (XII. 22.) HM utasítás honvédelmi szervezetek 2017. évi feladatainak, valamint a 2018-2019. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0064.HM×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT#ljb0idbe4b> Letöltés időpontja: 2017.01.10.

7/2016. (II. 25.) HM utasítás miniszteri biztos kinevezéséről.
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A16U0007.HM×hift=ffffff4&txreferer=00000001.TXT> Letöltés időpontja: 2016.02.28.

80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról
<http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0080.OGY> Letöltés időpontja: 2016.06.10.

87/2010. (X. 6.) HM utasítás a Honvédelmi Minisztérium Szervezeti és Működési Szabályzatáról. http://2010-2014.kormany.hu/download/4/e6/50000/Honv%C3%A9delmi%20Miniszt%C3%A9rium%20Szervezeti%20%C3%A9s%20M%C3%BBk%C3%B6d%C3%A9si%20Szab%C3%A1lyzata_2011_09_24.pdf Letöltés időpontja: 2017.03.20.

94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság- és védelempolitikájának alapelveiről.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=998H0094.OGY> Letöltés időpontja: 2017.04.05.

A honvédelmi miniszter 95/2010. (XI. 16.) számú utasítása a Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról. Honvédelmi Közlöny. CXXXVII. évfolyam 17. szám, 2010. november 26. 1558.

A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról In: Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám; http://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_határozat.pdf; Letöltés időpontja: 2016.06.10.

A Minisztertanács 1022/1990. (II.14.) MT határozata a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII.8.) Korm. határozat hatályon kívül helyezéséről.
<http://www.pannondxc.hu/mk/mk1998/9806torv.html> Letöltés időpontja: 2017.02.10.

Corpus Juris Hungarici. 1715. évi VIII. törvénycikk.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4397> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

Corpus Juris Hungarici. 1741. évi LXIII. törvénycikk.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4773> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

Corpus Juris Hungarici. 1848. évi XXII. törvénycikk a nemzeti őrsereg felállításáról.
<https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5290> Letöltés időpontja: 2017.10.10.

Magyar Köztársaság honvédelmi minisztere: Előterjesztés a Kormánynak a Magyar Honvédelmi Szövetségről szóló 1024/1967. (VIII. 8.) Kormány határozat hatályon kívül helyezéséről és az ezzel kapcsolatos további feladatokról szóló 1022/1990. (II. 14.) MT határozat végrehajtásáról. 16/32/1990., Budapest, 1990. október

Magyar Országgyűlés Jegyzőkönyvek. Országgyűlési napló ciklusonkénti adatai. 2001.12.18. 228-230. felszólalás. http://www.nfft.hu/web/guest/orszaggyulesi-naplo-elozo-ciklusbeli-adatai?p_auth=ZIUEVMO3&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpls%2Ffogynaplo.naplo_fadat_aktus%3Fp_ckl%3D36%26p_uln%3D249%26p_felsz%3D228%26p_felszig%3D230%26p_aktus%3D80 Letöltés időpontja: 2017.10.18.

Magyarország Alaptörvénye.
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV Letöltés időpontja: 2017.04.10.

Magyarország Kormánya: T/12696. számú törvényjavaslat a Honvédelmi Sportszövetségről. <http://www.parlament.hu/irom40/12696/12696.pdf> Letöltés időpontja: 2017.01.20.

Melléklet a 110/2012 (VI. 4.) Korm. rendelethez. Nemzeti alaptanterv. In: Magyar Közlöny, 2012. évi 66. szám

Melléklet a 82/2006. (MK 94.) HM utasításhoz. A Honvédelmi Minisztérium szervezeti és működési szabályzata. In: Magyar Közlöny, 2006/94.

A szerző témához kapcsolódó publikációi

Kun Szabó István: Honvédelmi nevelés stratégiai megközelítésben. In: Honvédségi Szemle 2017/5. 71-76.

Kun Szabó István: A brit tartalékos rendszer. In: Hadtudományi Szemle X. évfolyam 4. szám, 2017, 485-496.

Kun Szabó István: A honvédelem és társadalom kapcsolatrendszerének aktuális kérdései. In: Honvédségi Szemle 2017/2. 75-83.

Kun Szabó István: Youth and national defence in Hungary. In: Hadtudományi Szemle XI. évfolyam 1. szám, 2018, 199-207.

Kun Szabó István vezérőrnagy – Sandra Sándor ny. o. ezredes – Sticz László ezredes: Haza, biztonság, honvédelem, haderőfejlesztés. In: Honvédségi Szemle 2018/5. 139-148. (60%-ban társszerzőként)

Kun Szabó István: A katona a társadalom különleges tagja. In: Besenyő János (szerk.): Társadalom és honvédelem konferencia absztrakt kötet.

Kun Szabó István: A katona a társadalom különleges tagja. Előadás a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely által szervezett Társadalom és honvédelem konferencián. A konferencia helye, ideje: Budapest, 2017.11.08-09. Az előadással megegyező című publikáció a Honvédségi Szemle különszámában 2018 II. félévében jelenik meg.

Kun Szabó István: Honvédelmi nevelés történelmi távlatokban. In: Hadtudományi Szemle XI. évfolyam 3. szám (megjelenés alatt)

Kun Szabó István: A honvédelmi nevelés színterei napjainkban. In: Hadtudományi Szemle XI. évfolyam 4. szám (megjelenés alatt)

ÁBRÁK ÉS TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A sorkatonai szolgálati idő változása a honvédelmi törvények alapján.....	31
2. ábra: A honvédség iránti lakossági bizalom alakulása 1989 után.....	34
3. számú ábra: A magyar haderő-átalakítás volumene a rendszeresített létszámadatok tükrében.....	63
4. számú ábra: A Magyar Honvédség tartaléka - 2010. évi elgondolás.....	80
5. számú ábra: A Nemzeti Területvédelmi Erők lehetséges helye a honvédelem rendszerében a koncepció alapján.....	105
6. számú ábra: A Nemzeti Területvédelmi Erők lehetséges kapcsolódásának sémája a honvédelem rendszerébe	118
7. számú ábra: A Magyar Honvédség tartaléka – 2016. évi elgondolás	123
11. ábra: A brit kadét erők felépítése	150
12. ábra: Értékek és elvárások a brit kadét-rendszerben	154
8. számú ábra: A honvédelem iránti állampolgári elkötelezettség kialakításának eszközei és viszonyrendszere	184
9. számú ábra: Korcsoportok és cselekvési irányok a hazafias és a honvédelmi nevelés területén.....	187
10. számú ábra: A honvédelmi nevelés gyakorlati megvalósításának lehetséges területei.....	188
13. számú ábra: A honvédelmi nevelés szinterei (saját szerkesztés)	199
14. számú ábra: A társadalom és a honvédelem kapcsolatrendszerének elvi sémája a honvédelmi nevelés szempontjából (saját szerkesztés).....	204

Táblázatok jegyzéke

1. számú táblázat: A francia műveleti tartalékosok létszáma és megoszlása.....	52
2. számú táblázat: Az ESR tartalékosok létszámának alakulása (2000-2007).....	53
3. számú táblázat: A francia védelmi és biztonsági tartalékosok 2007. évi létszáma és megoszlása	58